

ЕЛІЗАБЕТ СТРАУТ

Олівія Кіттеридж



ЛАУРЕАТ
ПУЛІТЦЕРІВСЬКОЇ
ПРЕМІЇ

«Прониклива книжка, що змушує читача співпереживати героям...
Олівія є віссю, навколо якої обертаються тринадцять складних і
безжальних людських історій, що разом утворюють незабутній роман
Елізабет Страут».

— The Oprah Magazine

ЕЛІЗАБЕТ СТРАУТ

Олівія Кіттеридж

Автор бестселера «МЕНЕ ЗВАТИ ЛЮСІ БАРТОН» – № 1 за версією New York Times

Елізабет Страут

Олівія Кіттеридж





УДК 821.111
ББК 84.4 США
С 83

Переклад з англійської *Галини Цимбалюк*

Elizabeth Strout
Olive Kitteridge

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, whether electronic, mechanical, photocopying, recording or other kind, without the prior permission in writing of the owners.

Усі права застережено. Жодну частину цієї публікації не можна відтворювати, зберігати в системі пошуку інформації чи передавати в будь-якій формі будь-яким способом — електронним, механічним, ксерокопіюванням або іншим способом — без попереднього письмового дозволу власника.

Страут Ел.

С 83 Олівія Кіттеридж : Роман / Елізабет Страут ; Пер. з англ. Г. Цимбалюк. — К. : Видавнича група КМ-БУКС, 2017. — 352 с.

ISBN 978-617-7409-48-8

Олівія Кіттеридж, вчителька на пенсії, безжально критикує зміни в рідному містечку Кросбі, та не завжди помічає, як змінюються люди, які її оточують: колишній студент, що втратив бажання жити, дорослий син, якого тероризує її ірраціональна чутливість, і нарешті — її чоловік Генрі, для якого їхній шлюб є водночас благословенням і прокляттям.

УДК 821.111
ББК 84.4 США

ISBN 978-617-7409-48-8

© Elizabeth Strout, text, 2008
© Цимбалюк Г., переклад, 2016
© ТОВ «Видавнича група КМ-БУКС»,
2017

*Мойй мамі, найкращій оповідачці в світі,
яка здатна зробити життя чарівним.*

Аптека

Генрі Кіттеридж багато років працював фармацевтом у сусідньому містечку. Щоранку він їхав туди засніженими чи мокрими від дощу дорогами, а влітку — коли на околиці міста повертав на ширшу дорогу, що вела до аптеки, — кущі дикої малини простягали до нього свої пишні молоді гілки. Тепер він на пенсії, однак усе ще прокидається на світанку, пригадуючи, що саме ранковий час завжди був його улюбленим — немовби весь світ звиряв йому свої таємниці, коли шини тихо шурхотіли асфальтом, світло ледь-ледь просочувалося крізь ранковий туман, праворуч на мить виринала бухта, обабіч дороги височіли стрункі сосни... Він майже завжди їздив з опущеним склом, бо обожнював аромат сосен і густий солонуватий присмак ранкового повітря, а взимку — запах холоду.

Аптека була невеличкою двоповерховою будівлею, з'єднаною з іншою, у якій сусідили крамничка з металевими виробами та невеличка бакалія. Генрі щоранку паркував своє авто коло величезних металевих баків на задньому дворі, а тоді заходив до аптеки через чорний хід і починав вмикати світло, термостат або ж, якщо було літо, вентилятори. Відчиняв

сейф і клав гроші до каси, а тоді відчиняв вхідні двері, мив руки та вдягав білий халат. То був приємний ритуал, неначе стара аптека з її полицями, заповненими зубною пастою, вітамінами, косметикою, прикрасами для волосся та навіть голками для шиття й вітальними листівками, а також червоними гумовими грілками та клізмами, уособлювала надійну і стійку людину, на яку можна було покластися. Будь-які неприємності, що траплялися вдома, будь-які тривоги з приводу того, що дружина часто залишала ліжко вночі, щоб вештатися будинком, — усе віддалялося, мов берегова лінія, коли він опинявся у своїй затишній і безпечній аптеці.

Стоячи у віддаленому кутку поряд із шафками та рядами пігулок, Генрі відчував радість від телефонних дзвінків, від того, що пані Меррімен прийшла за своїми ліками від тиску або ж Кліф Мотт заїхав по наперстянку; він почувався щасливим, коли готував валіум для Рейчел Джонс, чоловік якої втік тієї ж ночі, коли народилася їхня дитина.

Генрі був чудовим слухачем і протягом тижня часто казав: «Боже, як прикро це чути!» або: «А в цьому щось є, чи не так?»

Та глибоко всередині він повсякчас відчував неспокій — як людина, якій у дитинстві довелося двічі стати свідком нервових зривів рідної матері, що зазвичай дбала про нього з химерною ніжністю. Отож — втім, це траплялося досить рідко — коли відвідувач аптеки засмучувався через ціну ліків чи дратувався з приводу якості бинтів або мішечків з льодом, Генрі робив усе можливе, щоб вирішити проблему якомога швидше.

Пані Гренджер працювала на нього багато років, її чоловік був рибалкою і ловив омарів, і скидалося на те, що вона завжди приносила з собою холодний бриз відкритого моря, бо не мала особливого бажання догоджати недовірливим клієнтам.

Коли Генрі заповнював рецепти, йому повсякчас доводилося крадькома прислухатися, щоб переконатися в тому, що вона не ігнорує скарги покупців, працюючи за касовим апаратом. Дуже часто він згадував, що відчуває щось подібне, коли стежив за тим, щоб його дружина Олівія не була надто суворою до Христофера, коли той виконував домашнє завдання чи забував про свої хатні обов'язки; Генрі завжди перебував у стані напруженої уваги — йому хотілося, щоб усі були задоволені. Тож коли він чув незадоволені нотки у голосі пані Гренджер, зазвичай виходив зі свого кутка й рухався до центру аптеки, щоб поспілкуватися з покупцем особисто. Та здебільшого пані Гренджер працювала добре. Він цінував її небалакучість, те, що вона наводила лад в інвентарних списках і майже ніколи не пропускала роботу через хворобу. Те, що однієї ночі вона померла уві сні, прикро вразило Генрі. Він почувався винним, немовби не помітив важливих симптомів, хоч і працював поряд із нею стільки років, а отже, міг би врятувати її, бо ж ціле життя мав справу з пігулками, сиропами та шприцами.

— Сіренька, — зауважила його дружина, коли він найняв на роботу нову працівницю. — Мов та мишка.

Деніз Тибодо мала крутленькі щічки та маленькі очі, які виблискували крізь окуляри в коричневій оправі.

— Але гарна мишка, — сказав тоді Генрі. — І до того ж мила.

— Хіба можна назвати милим того, хто не здатен триматися прямо? — пирхнула Олівія. І справді — вузькі плечі Деніз постійно схилялися вперед, немовби вона за щось перепрошувала. Дівчині було 22 роки, і вона щойно закінчила державний університет у Вермонті. Її чоловіка також звали Генрі, й коли Генрі Кіттеридж уперше побачив Генрі Тибодо, його просто заворожила досконалість цього чоловіка, якої

той, утім, не усвідомлював. Молодик був енергійний, із суворими рисами обличчя та особливим світлом у очах, яке й надавало його простому, звичайному обличчю неабиякого сяяння. Він працював водопровідником у компанії свого дядька. Вони з Деніз одружилися рік тому.

— Я не в захваті, — сказала Олівія, коли Генрі запропонував запросити молоду пару на вечерю. Він не наполягав. То був час, коли його син, який зовні ще не скидався на підлітка, раптом став дуже напруженим і похмурим, здавалося, що його настрої отруює повітря. Змінилася й Олівія — її настрої був так само мінливим, як і настрої Христофера, і ці двоє повсякчас страшенно сварилися, а тоді їх раптом огортала мовчазна близькість, і Генрі — розгублений і очманілий — геть нічого не розумів і почувався третім зайвим.

Та коли літнього вечора він стояв на парковці за аптекою, розмовляючи з Деніз і Генрі Тибодо, а сонце якраз ховалося за кронами сосен, Генрі Кіттеридж відчув таке непереборне бажання бути поряд з цими молодими людьми, обличчя яких поверталися до нього трохи сором'язливо, однак із щирим інтересом, коли він ділився спогадами про свої університетські роки, що чоловік сказав:

— Слухайте, ми з Олівією хотіли б запросити вас на вечерю найближчим часом.

Він їхав додому повз височезні сосни, а потім промайнула бухта... і весь час він думав про те, як Тибодо їдуть у протилежний бік — до свого трейлера на околиці міста.

Його уява яскраво вимальовувала той трейлер, затишний і чистий, адже Деніз була дуже охайною, а ще він уявляв, як ці двоє розповідають одне одному про те, як минув день. Можливо, Деніз скаже щось на кшталт: «Із таким босом легко працювати», а Генрі додасть: «О, мені він теж дуже сподобався».

Він дістався підїзної алеї — власне, то була не зовсім алея, а, швидше, невелика галявина на пагорбі — і побачив у саду Олівію.

— Привіт, Олів, — мовив він, підійшовши ближче. Генрі хотів було обійняти дружину, однак її похмурий настрій, здавалося, стояв поряд із нею, мов знайомий, якого ніяк не вдається позбутися. Він повідомив, що запросив обох Тибодо на вечерю.

— Насправді це гарна ідея, — зауважив Генрі.

Олівія стерла піт з верхньої губи і відвернулася, щоб виврвати пучок дикої цибулі.

— Що ж, гаразд, пане президенте, — мовила вона. — Робіть замовлення кухарці.

Увечері в п'ятницю молода пара приїхала разом із ним, і Генрі потис руку Олівії.

— Тут так гарно, — сказав він, — краєвид просто неймовірний — уся ця вода... Пан Кіттеридж говорив, що ви побудували цей дім удвох.

— Авжеж.

Христофер сидів за столом боком, розкинувшись на стільці з підлітковою незграбністю, і нічого не відповів, коли Генрі Тибодо поцікавився, чи займається він якимось видом спорту в школі. Генрі Кіттеридж несподівано відчув, як всередині нього наростає лють, — йому захотілося прикрикнути на хлопця, бо такі погані манери, на його думку, відкривали щось неприємне — те, чого не варто було сподіватися побачити в оселі Кіттериджів.

— Коли працюєш в аптеці, — звернулася Олівія до Деніз, ставлячи перед дівчиною тарілку із запеченими бобами, — дізнаєшся секрети всіх жителів міста.

Олівія сіла навпроти Деніз і посунула до неї пляшечку з кетчупом.

— Треба вміти тримати язика за зубами. Та скидається на те, що ви опанували цю науку.

— Деніз усе розуміє, — зауважив Генрі Кіттеридж.

— О, звісно, — докинув молодий чоловік. — Надійнішої працівниці, аніж Деніз, годі й шукати.

— Охоче вірю, — мовив Генрі й передав йому кошик із булочками. — Будь ласка, називайте мене просто Генрі. Це одне з моїх найулюбленіших імен.

Деніз тихенько засміялася — він їй подобався, і чоловік теж це зауважив.

Христофер ще глибше вгруз у свій стілець.

Батьки Генрі Тибодо жили на фермі віддалік від моря, тож тезки почали обговорювати посіви, кучеряву квасолю і кукурудзу, яка цього літа була не такою солодкою через брак дощів; говорили й про те, як підготувати ґрунт для спаржі.

— Ох, заради Бога! — вигукнула Олівія, коли Генрі Кіттеридж передавав пляшку з кетчупом своєму молодому тезці і перекинув її. Кетчуп вилився на дубовий стіл, мов загусла кров. Намагаючись підхопити пляшечку, він покотив її, і в результаті кетчуп опинився на кінчиках його пальців, а тоді — й на білій сорочці.

— Облиш її! — звеліла Олівія, підводячись з місця. — Просто облиш її, Генрі, заради усього святого!

А Генрі Тибодо — імовірно, через те, що його ім'я вимовили так різко і грубо, — злякано виструнчився.

— Боже, який безлад я зчинив! — зітхнув Генрі Кіттеридж.

На десерт кожному принесли синю креманку з кулькою ванільного морозива у центрі.

— Ванільне — моє улюблене, — зауважила Деніз.

— Та невже? — сказала Олівія.

— Моє також, — додав Генрі Кіттеридж.

Настала осінь з її похмурими ранками, і до аптеки пробивався лише невеликий струмочок сонячного світла, перш ніж сонце перекочувалося через будівлю, і єдиним джерелом

світла залишалися лампи на стелі. Генрі стояв у дальньому кінці залу, наповнюючи крихітні пластикові пляшечки та відповідаючи на телефонні дзвінки, у той час як Деніз стояла ближче до входу, неподалік від касового апарата. В обідню пору вона розгортала сендвіч, який приносила з дому, щоб з'їсти його в службовому приміщенні, де був невеликий склад. Тоді Генрі теж ішов обідати, а іноді, коли в аптеці не було відвідувачів, вони дозволяли собі трохи відпочити за філіжанкою кави, яку купували у сусідній крамниці. За своєю природою Деніз була досить тихою і мовчазною дівчиною, однак іноді зненацька починала говорити без упину: «Знаєте, моя мама роками хворіла на розсіяний склероз, тож ми всі навчилися дбати про неї. У мене є троє братів, і всі вони дуже різні. Хіба не дивно, коли таке трапляється?» Деніз поправила пляшку з шампунем на полиці й зауважила, що її старший брат був батьковим улюбленцем, аж доки не одружився з дівчиною, яка батькові не подобалася. Її власні свекри, за словами дівчини, були просто чудові. До Генрі вона зустрічалася з хлопцем-протестантом, і його батьки не дуже добре до неї ставилися. «У нас нічого не вийшло б», — зауважила дівчина, заправляючи пасмо волосся за вухо.

— Що ж, Генрі — чудовий хлопець! — сказав на це аптекар.

Вона кивнула, усміхаючись очима крізь окуляри, мов тринадцятирічна дівчинка-підліток. А його уява знову намалювала їхній трейлер та їх обох — ось вони туляться одне до одного, мов ті цуценята-переростки. Чоловік і гадки не мав, чому ці думки наповнювали його щастям — воно лилося крізь нього, мов рідке золото.

Деніз знала свою справу, як і пані Гренджер, однак була значно спокійнішою.

— Отам під вітамінами, що в другому проході, — говорила вона покупцеві. — Давайте я вам покажу.

Якось дівчина зізналася Генрі, що іноді просто дозволяє відвідувачам походити аптекою, перш ніж пропонувати свою допомогу.

— Розумієте, тоді вони можуть знайти щось потрібне — те, про що вони взагалі не думали. А ваші продажі зростають.

Промені зимового сонця танцювали на скляній полиці з косметикою, а дерев'яна підлога виблискувала, мов мед.

Генрі вдячно підняв брови:

— Мені пощастило вже тоді, коли ти вперше увійшла сюди через ці двері, Деніз.

Дівчина поправила окуляри рукою, а тоді почала змахувати щіткою пил зі слоївків з мазями.

Джері Маккарті, хлопець, який раз на тиждень — чи навіть частіше, якщо в тому була потреба — привозив фармацевтичні препарати з Портленда, теж іноді обідав у службовому приміщенні. Йому було вісімнадцять, і він щойно закінчив школу. Великий і огрядний, з гладеньким обличчям, він пітнів так сильно, що на його сорочці з'являлися плями від поту навіть під грудьми, і здавалося, що в бідолашного хлопця підтікає молоко.

Він сідав на кошик — його коліна піднімалися майже до самих вух — і їв сендвіч, із якого випадали грудки яечного салату з майонезом або тунця. Усе це зазвичай падало простісінько на його сорочку.

Генрі не раз бачив, як Деніз простягає хлопцю паперового рушника.

— Зі мною таке теж трапляється, — якось сказала вона. — За винятком випадків, коли я їм сендвіч із холодним м'ясом, зазвичай геть обляплюся.

То була неправда. Дівчина завжди була охайною, хоч і мала дуже простий вигляд.

— Доброго дня! — віталася вона, відповідаючи на телефонний дзвінок. — Це аптека. Чим я можу вам сьогодні допомогти?

Деніз поводитися, мов дівчинка, яка прикидається дорослою жінкою.

І ще дещо. Якось зранку в понеділок, коли повітря в аптеці було пронизливо холодним, аптекар пішов усе відчиняти й мимохідь запитав:

— Як ваші вихідні, Деніз?

Напередодні Олівія відмовилася піти з ним до церкви, і Генрі (хоч це й було для нього нетипово) заговорив із нею досить різко.

«Невже я так багато прошу? — почув він свій голос, коли стояв у кухні в спідній білизні, прасуючи брюки. — Щоб дружина пішла зі мною до церкви!»

Піти без неї означало б публічно визнати, що їхній шлюб — невдалий.

«Авжеж, чорт забирай, ти просиш забагато! — Олівія мало не бризкала слиною, немовби двері її люті розчахнулися. — Ти й гадки не маєш, наскільки я втомлена — цілісінький день вчителюю, мушу ходити на дурні збориська з клятим директором-недоумком! Ходжу за покупками. Готую. Прасую. Перу білизну. Допмагаю Христову роби́ти домашнє завдання! А ти... — жінка вхопилася за спинку стільця в їдальні, а її темне волосся, все ще скуйовджене після нічного сну, впало їй на очі, — ти, Пане Головний Дияконе, Фальшивий Гарний Хлопе, гадаєш, що я відмовляюся від своїх недільних ранків і сидітиму серед зграї ідіотів? — Вона раптом різко опустила́ся на стілець. — Мені це страшенно набридло, — спокійно мовила Олівія. — Набридло до смерті».

Генрі поглинала темрява, а його душа захи́налася в потоках дьогтю. Наступного ранку Олівія заговорила з ним, немовби нічого не сталося:

«Минулого тижня автівка Джима смерділа так, ніби там хтось блював. Сподіваюся, він її вичистив».

Джим О'Кейсі теж викладав разом із Олівією і багато років підвозив її та Христофера до школи.

«Сподіваюся, — відгукнувся Генрі, і таким чином про їхню сварку можна було забути».

— О, вихідні були просто чудові! — мовила Деніз, а її маленькі очі дивилися на нього з-за скелець окулярів з такою дитячою радістю, що його серце мало не розривалося на двоє. — Ми поїхали до батьків Генрі й вночі копали картоплю. Генрі увімкнув фари на машині — і ми копали! Знаходити картоплю у прохолодному ґрунті — це майже те саме, що шукати великодні яйця!

Він припинив розпаковувати партію пеніциліну і підійшов до дівчини, щоб поговорити. Відвідувачів ще не було, а під вітринним вікном шипів радіатор.

— Хіба ж це не чудово, Деніз? — зауважив чоловік.

Вона кивнула і торкнулася поверхні полиці з вітамінами. На її обличчі промайнув страх.

— Я змерзла й пішла посидіти в машині. Спостерігала за тим, як Генрі копає картоплю, і раптом мені спало на думку: «Це надто гарно, щоб бути правдою».

Генрі замислився: що ж могло трапитися в житті такої молодої дівчини, щоб змусити її не вірити своєму щастю? Можливо, хвороба матері?

— Просто насолоджуйся, Деніз, — сказав він. — У тебе попереду ще багато щасливих років.

А можливо, припустив чоловік, повертаючись до коробок, це риса католиків — тебе змушують почуватися винним з будь-якого приводу.

Наступний рік — чи не був він найщасливішим у його житті? Генрі часто так думав, навіть усвідомлюючи, що заявляти таке про будь-який рік людського життя — це

по-дурному. Однак у його спогадах саме цей рік приніс солодкий присмак часу, в якому не було думок ані про початок, ані про кінець. І коли він їхав до аптеки крізь темряву зимових ранків, а потім — у світлі пробудження весни, коли перед ним на повну розкривалося квітуче літо — маленькі радощі від роботи своєю простотою наповнювали його щастям по вінця.

Коли Генрі Тибодо приїжджав на парковку, всипану гравієм, Генрі Кіттеридж часто виходив, щоб притримати двері для Деніз і гукав: «Привіт, Генрі!» А той вистромлював голову з опущеного вікна й гукав у відповідь: «Привіт, Генрі!», і його обличчя з широкою усмішкою сяяло веселою щирістю. Іноді вітання було коротким. «Генрі!» — гукав один, а інший відповідав йому тим самим. Вони отримували від цього неабияке задоволення, а Деніз, яка нагадувала футбольний м'яч між двома гравцями, поспішала до аптеки.

Коли вона знімала рукавиці, її руки були тоненькими, мов у дитини, однак коли вона торкалася кнопок на касовому апараті чи складала щось у білий пакет, вони набували форми, притаманної вишуканим рукам дорослої жінки. Ці руки, припускав Генрі, могли з любов'ю торкатися до чоловіка, впевнено одягати дитині підгузок, гладити гаряче чоло, ховати під подушкою подарунок від «зубної феї».

Спостерігаючи за тим, як вона поправляє на носі окуляри, переглядаючи інвентарний список, Генрі подумав, що ця дівчина була справжньою опорою Америки, бо саме тоді з'явилися всі ці гіпі, а після того, як він прочитав у «Newsweek» про марихуану та «вільне кохання», йому було не по собі. Однак це відчуття зникало, варто було йому кинути погляд на Деніз.

«Ми опинимося в пеклі, мов ті римляни, — з тріумфом говорила Олівія. — Америка — це величезний сир, який уже почав смердіти».

Утім, Генрі продовжував вірити в те, що стриманість завжди цінують, а поряд із ним в аптеці щодня працювала дівчина, яка мріяла лише про одне — створити справжню родину зі своїм чоловіком.

«Мене не цікавить рух за права та свободи жінок, — сказала вона Генрі. — Я хочу мати власний дім і застеляти в ньому ліжка».

Утім, якби в нього була донька (а він би її просто обожнював), Генрі обов'язково спробував би її застерегти. І сказав би таке: «Гаразд, застеляй ліжка, але знайди можливість працювати головою».

Та Деніз не була його донькою, і чоловік сказав, що бути берегинєю домашнього вогнища дуже благородно, невідразно розуміючи ту свободу, що супроводжує турботу про того, хто не є твоїм кровним родичем.

Йому подобалася її простодушність, чистота її мрій, однак, безперечно, це зовсім не означало, що він у неї закохався. Природна стриманість цієї дівчини змушувала його жадати Олівію — бажання здійснювалося в ньому новою, потужною хвилею.

Гострі ремарки Олівії, її повні груди, мінливий настрій та несподіваний, глибокий сміх розкривалися в ньому на новому рівні майже болісного еротизму, й іноді, коли він піднімався й опускався на ній у нічній темряві, йому на думку спадала не Деніз, а, на диво, її сильний і молодий чоловік — ця нестримність юнака, який давав волю тваринному оволодінню... Генрі Кіттериджа охоплювало надзвичайне збудження — немовби під час акту кохання з дружиною він зливався воедино з усіма чоловіками в їхній любові до світу жінок, кожна з яких глибоко всередині зберігає темний і давній секрет землі.

«Господи!» — говорила Олівія, коли він давав їй спокій.

У коледжі Генрі Тибодо грав у футбол, як і Кіттеридж.

— Хіба ж не чудово було? — запитав якимось молодий Генрі. Він приїхав трохи раніше, щоб забрати Деніз, і зайшов до аптеки. — Чути, як люди кричать на трибунах? Бачити, як м'яч летить просто на тебе й розуміти, що ти його впіймаєш? Ох, я це просто обожнював! — Він усміхнувся, і його чисте обличчя, здавалося, випромінювало сяяння. — Просто обожнював!

— Припускаю, що мені як гравцеві було до вас далеко, — зауважив Генрі Кіттеридж. Він гарно бігав, вмів вчасно ухилитися, однак йому бракувало агресії, щоб стати справді класним гравцем. Генрі було соромно згадувати, що під час кожної гри він відчував страх. Він навіть зрадив, коли його оцінки погіршилися і йому довелося покинути футбол.

— О, не так вже добре я грав, — мовив Генрі Тибодо, потираючи голову великою долонею. — Просто мені це подобалося.

— Він гарно грав, — сказала Деніз, надягаючи пальто. — Просто чудово. Капітани вболівальників навіть придумали для нього окрему кричалку.

Трохи засоромившись, але з неабиякою гордістю вона проскандувала:

— Давай-но, Тибодо, давай-но!

Вже йдучи до дверей, Генрі Тибодо мовив:

— Слухайте, ми збираємося запросити вас із Олівією на обід найближчим часом.

— О, та це зайве, не турбуйтеся.

Деніз написала Олівії записку з подякою — акуратним дрібним почерком. Проглянувши її, Олівія підштовхнула папірець до Генрі, який сидів за столом.

— Почерк обережний, як і вона сама, — зауважила жінка. — Вона найбільш непоказна дівчина серед усіх, кого я зустрічала. Маючи таку бліду зовнішність, навіщо носити сірі та бежеві відтінки?

— Не знаю, — відгукнувся чоловік, немовби погоджуючись. Скидалося на те, що він і сам над цим міркував. Але ні — ця думка його зовсім не турбувала.

— Простачка, — підсумувала Олівія.

Та Деніз не була простачкою. Вона швидко рахувала й запам'ятовувала все, що Генрі розповідав їй про ліки, які продавалися в його аптеці. Її спеціальністю в університеті була зоологія, і дівчина зналася на молекулярних структурах. Іноді під час обідньої перерви вона сиділа на ящику в службовому приміщенні з мерківським «Посібником із медицини». Її дитяче обличчя, якому додавали серйозності окуляри, уважно вдивлялося в сторінку, коліна стирчали вгору, а плечі схилялися вперед.

«Мило!» — саме це спадало Генрі на думку, коли він проходив повз та зазирає у прочинені двері. Іноді він запитував: «Усе гаразд, Деніз?», а дівчина відповідала: «Так, усе добре».

Усмішка не зникала з його обличчя, коли він розставляв пляшечки й друкував етикетки.

Характер Деніз поєднувався з його вдачею так само легко, як аспірин із ферментом ЦОГ-2: Генрі проживав свій день без болю.

Солодке шурхотіння радіаторів, дзенькання дзвіночка, коли відвідувач заходить до аптеки, поскрипування дерев'яної підлоги, брязкання касового апарата... У ці дні йому іноді спадало на думку, що аптека була своєрідною здоровою і автономною нервовою системою, що перебувала у спокійному й робочому стані.

Та вечорами його переповнював адреналін.

«Я тільки те й роблю, що готую, прибираю і збираю все за іншими! — іноді кричала Олівія, торохкаючи мискою з яловичим рагу перед Генрі. — Усі тільки й чекають, щоб я їм прислужила, а самі нічого не роблять».

Від тривоги Генрі відчував поколювання в руках.

— Можливо, тобі треба більше допомагати матері з хатніми справами, — сказав він Христову.

— Як ти смієш вказувати йому, що робити? Ти навіть гадки не маєш, через що він проходить із тими соціальними науками! — кричала Олівія, тоді як Христов мовчав, а на його обличчі з'являлася самовдоволенна посмішка. — Та що там — Джим О'Кейсі співчуває дитині значно більше, ніж ти, — докинула жінка. Вона зі злістю кинула серветку на стіл.

— Заради Бога, Джим працює у школі і бачить вас із Хрисом щодня. То що там із соціальними науками?

— Тільки те, що вчитель — ідіот, і Джим інтуїтивно це розуміє, — відповіла Олівія. — Ти теж бачиш Христову щодня, але нічого не знаєш, бо надто занурився у свій безпечний маленький світ зі своєю простачкою.

— Вона гарно працює, — зауважив Генрі. Але вранці чорні хмари настрою Олівії зазвичай розсіювалися, і Генрі міг їхати на роботу — надія на краще відроджувалася, хоча напередодні її годі було шукати.

В аптеці до чоловіків ставилися добре. Деніз запитала Джері Маккарті, чи не збирається той вступати до коледжу.

— Не знаю, — відповів хлопець. — Не думаю. Його обличчя залит гарячий рум'янець — можливо, Деніз йому подобалася або ж у її присутності він почувався дитиною — хлопчиком, який усе ще живе вдома, з повними руками і пузцем.

— Запишися на вечірнє відділення, — жваво мовила Деніз. — Ти можеш подати документи відразу після Різдва. Тільки один курс. Ти маєш це зробити.

Деніз кивнула й поглянула на Генрі, який теж схвально кивнув.

— А й справді, Джері, — сказав Генрі, який ніколи особливо не переймався цим хлопцем. — Чи є щось таке, що тебе цікавить?

Хлопець тільки стенив своїми великими плечима.

— Щось же має тебе цікавити?

— Ось це, — Джері жестом вказав на коробки з ліками, які щойно заніс зі службового входу.

Дивовижно, але він таки вступив на курс природничих наук, а коли навесні отримав найвищий бал, Деніз сказала: «Нікуди не йди». Вона повернулася із крамниці з маленьким тортиком у коробці й сказала: «Генрі, якщо телефон не задзвонить, ми святкуватимемо!»

Запахуючись тортом, Джері розповів Деніз, що перед іспитом минулої неділі ходив на месо, щоб помолитися за гарну оцінку.

Це було саме тією рисою, яка найбільше дивувала Генрі в католиках. Він мало не сказав: «Джері, це не Бог отримав високий бал, ти сам його отримав», однак Деніз якраз запитала:

— Ти щонеділі ходиш до церкви?

Хлопець зашарівся і почав злизувати глазур із пальця.

— Тепер ходитиму, — відповів він. Деніз засміялася, і Джері до неї приєднався — його сяюче обличчя порожівіло.

Тепер вже осінь, листопад, і минуло так багато років, що коли Генрі цього недільного ранку провів гребінцем по своєму волоссю, перш ніж покласти гребінця назад до кишені, йому довелося зняти з чорних зубців кілька сивих волосин. Він розпалює вогонь у печі для Олівії, а тоді йде до церкви.

— Принеси якісь плітки, — каже вона, кутаючись у светр і зазираючи до великого казанка, у якому з бульканням тушкуються яблука. Олівія готує яблучний соус із останніх осінніх плодів, і їх аромат огортає Генрі — солодкий і такий знайомий, він пробуджує в ньому якийсь давній щем, перш ніж чоловік виходить з будинку у своєму твідовому піджаку і краватці.

— Постараюся, — каже він. Здається, тепер до церкви ніхто не ходить у костюмі. Насправді церкву регулярно відвідує лише жменька парафіян. Це водночас засмучує і турбує Генрі. Протягом останніх п'яти років у них змінилися двоє священиків, і жоден із них особливо не надихнув паству.

А тепер за священика чолов'яга з бородою, який не носить рясу, і чомусь Генрі видається, що довго він тут не протримається. Молодий, має велику родину, захоче рухатися далі. Нечисленність парафіян хвилює Генрі й тому, що, можливо, вони відчують те саме, що він так старанно заперечує, — ці щотижневі зібрання не приносять істинної втіхи й умиротворення. Коли вони схиляють голови в молитві чи співають гімн, у Генрі більше не з'являється відчуття Божого благословення. Олівія взагалі стала відвертою безбожницею. Він не знає, коли це трапилося. Коли вони одружилися, все було інакше; у коледжі вони говорили про препарування тварин на заняттях із біології, про те, що дихальна система сама по собі була дивом.

Він їде бездоріжжям, а тоді звертає на бруківку, яка приведе його до міста.

На оголеному вітті кленів лишилися тільки кілька темно-червоних листочків; жовтуватو-коричнєве дубове листя зморщилося; крізь силуети дерев де-не-де проглядає бухта — пласка й сіро-сталева під захмареним листопадним небом.

Він проїжджає повз те місце, де колись стояла його аптека. Тепер там одна з крамниць великої аптечної мережі з велетенськими розсувними скляними дверима — вона займає площу, на якій раніше розташовувалися аптека й продуктова крамниця. Вона така велика, що займає навіть парковку на задньому дворі — ту саму, де Генрі й Деніз затримувалися після робочого дня, щоб потеревенити коло сміттєвих баків, перш ніж сісти кожен до свого

авта, — тепер на її місці цей величезний магазин, у якому продають не тільки ліки, а й гігантські рулони паперових рушників і пакети для сміття в коробках різного розміру. Тут можна купити навіть тарілки та чашки, кухонні лопатки, їжу для котів. Деревя обіч аптеки зрубали, щоб зробити нову парковку. Ти звикаєш до деяких речей, навіть не звикаючи, міркує Генрі.

Здається, минула вічність із того часу, коли Деніз тремтіла від зимового холоду, перш ніж нарешті сідала до своєї машини. Вона була такою молодою! Як боляче пригадувати здивування на її юному обличчі, та все-таки він і досі пам'ятає, як йому вдавалося її розсмішити. Тепер вона далеко, у Техасі — так далеко, що це вже майже інша країна, і її стільки років, скільки йому було тоді. Одного вечора вона випустила з рук червону рукавичку — він нахилився, щоб її підняти, і притримував манжет, спостерігаючи за тим, як її тендітна рука проковзує всередину.

Біла церква стоїть поряд із оголеними кленами. Він знає, чому так гостро згадує Деніз. Минулого тижня йому не прийшла листівка від неї до дня народження, а протягом останніх двадцяти років вона щоразу надходила вчасно. Разом із листівкою Деніз завжди надсилає невеличку записку. Іноді підкреслює один-два рядки, як минулого року, коли вона зауважила, що Пол, уже старшокласник, надто огрядний. Написала слова: «Тепер у Пола справжня проблема — 300 фунтів*, він огрядний». Вона не писала, що вони з чоловіком робитимуть та чи й взагалі із цим можна щось «зробити». Молодші близнючки — спортивні, і їм уже почали телефонувати хлопці. «Це мене жахає», — писала Деніз. Вона ніколи не підписувала листівку «З любов'ю», тільки виводила своїм акуратним почерком «Деніз».

* 136 кг. 1 фунт = 453,6 г. (Тут і далі Прим. пер.)

Дейзі Фостер щойно вийшла зі своєї автівки на всипаний гравієм парковці коло церкви, і на її губах з'являється усмішка — суміш удаваного здивування і задоволення. Однак задоволення справжнє — Дейзі завжди рада його бачити. І Генрі це знає. Чоловік Дейзі помер два роки тому — поліцейський на пенсії, який докурився до смерті, на двадцять п'ять років старший за неї; але вона залишилася такою ж милою, ввічливою, з таким самим добрим поглядом блакитних очей. Що з нею буде далі — Генрі не знає. Коли він займає своє звичне місце в центральній частині, то міркує про те, що жінки набагато сміливіші, аніж чоловіки. Імовірність того, що Олівія помре раніше й залишить його самого, наповнює його відчуттям жаху, із яким просто неможливо впоратися.

А тоді його думки знову лнуть до аптеки, якої вже давно немає.

— Цими вихідними Генрі збирається на полювання, — одного листопадового ранку сказала Деніз. — А ви ходите на полювання, Генрі? — дівчина якраз готувала касовий апарат до робочого дня й не дивилася на чоловіка.

— Траплялося, — відповів Генрі. — Тепер я застарий для цього.

Єдиний раз у житті він підстрелив лань, та його знудило, коли він побачив, як захиталася голівка цього милого й переляканого створіння, перш ніж його тоненькі ніжки зігнулися й воно впало на землю. «Оце тухтій», — сказала тоді Олівія.

— Генрі їде з Тоні Кузіо, — Деніз заштовхала ящикок з грошима до касового апарата і обійшла прилавок, щоб поправити м'ятні льодяники для свіжого подиху та жувальну гумку, що акуратно лежали на передній полиці. — Це його найкращий друг — із п'ятирічного віку.

— А чим Тоні займається зараз?

— Він одружився, має двох малюків. Працює на компанію «Мідкоуст павер» і постійно свариться із дружиною, — Деніз поглянула на Генрі й додала: — Тільки не говоріть, що я це сказала.

— Звісно, не скажу.

— Вона завжди така напружена і постійно кричить. Господи, не хотіла б я так жити.

— І справді, так жити не можна.

У цю мить задзвонив телефон, і Деніз, грайливо повернувшись навшпинець, пішла, щоб підняти слухавку.

«Міська аптека. Доброго ранку. Чим я можу допомогти?». Пауза.

«О, так, у нас є мультивітаміни без заліза... Будемо раді вас бачити».

Під час обідньої перерви Деніз розповідала здорованеві Джері з дитячим обличчям:

— Коли ми ще зустрічалися, мій чоловік постійно говорив про Тоні. Про їхні дитячі сварки. Про те, як колись вони пішли гуляти й не повернулися дотемна, і матір Тоні сказала йому: «Я так хвилювалася, Тоні. Я готова тебе вбити!» — Деніз зняла ниточку з рукава свого сірого светра. — А мені це здається дивним. Хвилюватися, що твоя дитина може бути мертвою, а тоді казати, що вбила б її.

— О, ви зачекайте, — мовив Генрі Кіттеридж, обходячи коробки, які Джері заніс до службової кімнати. — З моменту, коли в дитини вперше підвищиться температура, ви ніколи не припините хвилюватися.

— Не можу дочекатися! — сказала Деніз, і Генрі вперше усвідомив, що скоро в неї з'являться діти, і вона більше не зможе на нього працювати.

Несподівано заговорив Джері.

— А вам він подобається? Тоні? Ви, двоє, ладнаєте?

— Він мені подобається, — відповіла Деніз, — дякувати Богу. Я навіть трохи боялася з ним знайомитися. А в тебе є найкращий друг з дитинства?

— Гадаю, так, — відповів Джері, і його пухкі гладенькі щоки залив гарячий рум'янець. — Але ми зрештою пішли різними шляхами.

— А коли ми перейшли до середніх класів, моя найкраща подруга пішла пришивдшеним кроком, — сказала Деніз. — Хочеш іще содової?

Субота вдома. Ланч із крабовими сендвічами, запеченими на грилі з сиром. Христофер якраз зібрався запхати одного з них до рота, як задзвонив телефон, і Олівія підвелася, щоб відповісти. І хоч Христофера ніхто про це не просив, він чекав, тримаючи сендвіч у руці. Здавалося, в уяві Генрі тоді відбився цей момент: інстинктивна ввічливість сина у ту ж мить, коли вони почули голос Олівії, що лунав із сусідньої кімнати:

— Ох, моя бідолашна дитино, — мовила вона, і Генрі завжди пам'ятатиме цей голос — він був сповнений співчуття, ніби всю її напускну «олівність» зненацька здмухнув вітер. — Бідолашна, бідолашна моя дитино.

І тоді Генрі підвівся й пішов до сусідньої кімнати. Він мало що пам'ятає про ту розмову — лише тонесенький голос Деніз і те, що кілька хвилин поспілкувався з її свекром.

Прощання організували в церкві Святої Богоматері Каяття у рідному містечку Генрі Тибодо, їхати до якого треба було три години. Церква була велика й темна, з гігантськими вітражними вікнами, а священник стояв перед ними у багат шаровій білій рясі, помахуючи кадилом, в якому курився ладан. Коли Генрі й Олівія туди приїхали, Деніз уже сиділа в першому ряду поряд зі своїми батьками й сестрами. Труна була закрита, як і напередодні, коли біля труни сиділи найближчі люди. У церкві було повно людей. Генрі

сів поряд з Олівією ближче до виходу. Він нікого не впізнавав, аж доки мовчазний величезний силует не змусив його підняти очі — то був Джері Маккарті. Генрі з Олівією посунулися, щоб звільнити для хлопця місце.

— Я прочитав про це в газеті, — прошепотів Джері, і Генрі на якусь мить поклав на його товсте коліно свою руку.

Служба тривала й тривала: спочатку були читання з Біблії, потім з інших джерел, а тоді почали готуватися до причастя. Священик дістав скатертини, розгорнув їх і застелив ними стіл, а тоді люди почали підводитися — ряд за рядом. Вони підходили до нього ставали на коліна й відкривали рота, щоб отримати гостію й зробити ковток вина з однієї великої срібної чаші, тоді як Генрі й Олівія навіть не зрушили зі своїх місць. Незважаючи на відчуття цілковитої нереальності, яке охопило Генрі, його прикро вразила ця відсутність гігієни: усі люди пили з однієї чаші... А ще його вразило — цинічно — те, як священик, дочекавшись, коли всі зроблять по ковтку, відхилив свою «дзьобату» голову назад і допив усе до останньої краплі.

Шестеро молодих чоловіків понесли труну центральним проходом. Олівія штовхнула Генрі ліктем, і той кивнув. Один із них — один з останніх — мав настільки застигле й бліде обличчя, що Генрі на мить злякався, що той впустить труну. То був Тоні Кузіо, який тьмяного ранку на полюванні вирішив, що Генрі Тибодо — це олень, спустив курок своєї рушниці і вбив свого найкращого друга.

Хто міг їй допомогти? Батько жив далеко — на півночі Вермонту — разом із дружиною-інвалідом, її брати з дружинами теж жили далеко — за кілька годин їзди, а свекри не тямили себе від горя. Вона побула у свекрів два тижні, а коли повернулася до роботи, сказала Генрі, що більше не може з ними жити. Вони були добрими людьми, однак їй

було несила слухати, як свекруха ридає цілісіньку ніч, і через це Деніз нервово тремтіла. Їй потрібно було побути на самоті, щоб і самій виплакати.

«Звісно, Деніз», — сказав Генрі.

«Але я не можу повернутися до нашого трейлера».

«Безперечно».

Того вечора чоловік сидів на ліжку, поклавши підборіддя на сплетені долоні.

— Олівіє, — мовив він, — дівчина абсолютно безпорадна. Вона навіть не вміє водити авто й ніколи не виписувала чеків.

— І як таке можливо? — запитала Олівія. — Вирости у Вермонті й не вміти керувати автівкою?

— Не знаю, — зізнався Генрі, — я й гадки не мав, що вона цього не вміє.

— Гм, тепер я розумію, чому Генрі з нею одружився. Спершу я не була впевнена. Але коли побачила його матір на похороні — ох, бідолашна жінка. Але, здається, їй бракує і енергійності, й шарму.

— Ну, знаєш, вона просто розчавлена горем.

— Я розумію, — терпляче мовила Олівія. — А веду до того, що він фактично одружився зі своєю матір'ю. З чоловіками таке трапляється, — а після паузи: — Ти виняток.

— Їй потрібно навчитися водити авто, — сказав Генрі. — Це — найперше, що треба зробити. А ще дівчині потрібно десь жити.

— Запиши її до автошколи.

Натомість він посадовив Деніз до своєї машини і повіз її путівцями. Сніг уже випав, однак на дорогах, що вели до води, його прим'яли вантажівки рибалок.

— Ось так... А тепер повільно вмикайте зчеплення.

Автівка підстрибнула, мов дикий кінь, і Генрі вперся рукою у приладову панель.

— Ох, вибачте, — прошепотіла Деніз.

— Нічого, пусте. У вас гарно виходить.

— Я просто боюся. Господи!

— Це тому, що вона нова. Але, Деніз, навіть дурники вміють водити авто.

Вона поглянула на нього і раптом тихенько засміялася, а тоді й він не зміг стримати сміху. Її сміх наростав з вибуховою силою, і на очах дівчини виступили сльози. Вона була змушена зупинити машину й узяти білий носовичок, що він його запропонував. Деніз зняла окуляри, а Генрі дивився у вікно, поки вона витирала сльози носовичком. Сніг на деревах обабіч дороги перетворив пейзаж на чорно-білу картину. Навіть вічнозелені дерева здавалися темними, простягаючи вгору свої крони над чорними стовбурами.

— Гаразд, — мовила Деніз. Вона спробувала знову — і Генрі знову кинуло вперед. Якщо вона спалить зчеплення, Олівія розлютиться.

— А оце взагалі добре, — сказав він. — Практика веде до досконалості, от і все.

Вже за кілька тижнів він відвіз її до Августу, де дівчина складала іспит, а тоді вони пішли купувати їй машину. Гроші в неї були. Як з'ясувалося, Генрі Тибодо мав гарну страховку на випадок смерті, тож принаймні в неї залишилося хоч це. Генрі Кіттеридж допоміг Деніз застрахувати авто і пояснив, як робити виплати. А до того він відвіз її до банку, і в дівчини вперше в житті з'явився власний рахунок. Він показав їй, як виписувати чеки.

Генрі був шокований, коли одного дня на роботі Деніз згадала, скільки грошей надіслала до церкви Святої Богоматері Каяття, щоб за Генрі щотижня запалювали свічки, а щомісяця читали месу.

— Що ж, це мило, Деніз, — сказав він.

Дівчина схудла, і коли наприкінці робочого дня він стояв на темній парковці, спостерігаючи за нею під ліхтарем

з боку будівлі, його вразило її напружене обличчя, що вдивлялося вперед над кермом. А коли він сів у власну автівку, його охопив такий сум, що потім він не міг заснути всю ніч.

— Що тебе гризе, чорт забирай? — запитала Олівія.

— Деніз, — відповів він. — Вона безпорадна.

— Люди не такі вже й безпорадні, як ти собі гадаєш, — відповіла жінка. І, grimнувши кришкою каструлі, додала:

— Господи, саме цього я й боялася.

— Чого саме?

— Просто виведи цього бісового собаку надвір, — мовила вона. — І сідай нарешті вечеряти.

Квартиру знайшли у маленькому новому комплексі за містом. Генрі разом зі свекром Деніз допомогли перевезти її нечисленні речі. Квартира розташовувалася на першому поверсі, й у ній було замало світла.

— Ну, тут принаймні чисто, — мовив Генрі до Деніз, спостерігаючи за тим, як вона відчинила дверцята холодильника і вдивлялася в його порожні нутрощі.

Дівчина тільки кивнула й зачинила дверцята. А тоді тихенько сказала:

— Я ще ніколи не жила сама.

В аптеці Генрі помічав, що Деніз ходить так, немовби втратила відчуття реальності; він відчував, що його життя стає нестерпним, чого він аж ніяк не очікував. Сила цього відчуття була непоясненою. Однак воно його лякало: він міг припуститися помилок. Генрі забув попередити Кліфа Мотта, щоб той щодня з'їдав банан як додаткове джерело калію, оскільки, окрім наперстянки, він тепер вживав сечогінне. Пані Тіббетс погано спала через еритроміцин — не вже він не сказав їй, що його потрібно вживати з їжею? Він працював повільно, перераховував таблетки два-три рази, перш ніж насипати їх у пляшечки, уважно перевіряв кожний рецепт, що його виписував.

Удома ж, коли Олівія щось йому говорила, він дивився на неї, широко розплющивши очі, щоб вона бачила, що він абсолютно уважний до її слів. Та насправді вона не володіла його увагою. Олівія стала незнайомкою, яка його лякала; його син часто самовдоволено посміхався.

— Винеси сміття! — заволав одного вечора Генрі, відчинивши дверцята під кухонною мийкою і побачивши мішок, ущерть наповнений яечною шкаралупою, собачою шерстю та зіжмаканим восковим папером. — Це єдине, про що ми тебе просимо, а ти навіть із цим впоратися не можеш!

— Припини кричати, — сказала йому Олівія. — Чи ти гадаєш, це робить тебе чоловіком? Як це жалюгідно!

Настала весна. Дні стали довшими й розтопили залишки снігу, тож дороги були геть мокрими. Форзиція розквітла жовтими хмарками у прохолодному повітрі, а пізніше рододендрони підняли свої червоні голівки, роззираючись навсібіч на навколишній світ. Генрі немовби бачив усе очима Деніз, і гадав, що вся ця краса є образливою.

Одного разу чоловік проходив повз ферму Колдвелла і побачив оголошення, написане від руки: «Кошенята за дарма». Наступного дня він приїхав до аптеки з котятим туалетом, їжею та крихітним чорним кошеням із білими лапками — здавалося, що воно щойно побувало у тарілці зі збитими вершками.

— Ох, Генрі! — вигукнула Деніз. Вона забрала в нього кошеня й притисла до грудей.

Він відчув неабияке задоволення.

Кошеня назвали Капчиком, він був дуже маленьким і проводив усі дні в аптеці, де Джері Маккарті був змушений тримати його у своїй великій долоні, притискаючи до сорочки, просяклої потом, і говорити Деніз: «Ох, так. Неймовірно милий! Такий гарнющій». Тоді Деніз звільняла його від цього маленького пухнастого тягара, притулялася

обличчям до Капчикової мордочки, а Джері дивився на все, відкривши рота. Джері закінчив ще два курси університету й знову-таки отримав з обох найвищий бал. Генрі й Деніз привітали його так, мов батьки, які не надто всім тим переймаються. Торту цього разу не було.

Інколи в Деніз траплялися напади маніакальної говірливості, що змінювалися кількадечним мовчанням. Подеколи вона виходила з аптеки через чорний хід і поверталася з набряклыми від сліз очима.

«Йдіть додому раніше, якщо треба», — говорив Генрі. Але вона лише перелякано на нього дивилася: «Ні. О Господи, ні. Я хочу бути тут».

Того року літо було теплим. Генрі пригадує, як вона стояла під вентилятором коло вікна, а її тонке волосся тріпотіло неслухняними хвилями за спиною, поки вона пильно дивилася на підвіконня крізь свої окуляри. Хвилини спливали, а вона стояла. Якось Деніз поїхала на тиждень навідати одного зі своїх братів. А потім відпросилася ще на тиждень, щоб побачитися з батьками. «Ось де я насправді хочу бути», — сказала вона після повернення.

— Де вона збирається шукати нового чоловіка у цьому крихітному містечку? — запитала Олівія.

— Не знаю. Я й сам про це думав, — зауважив Генрі.

— На її місці інша просто поїхала б геть і вступила б до Іноземного легіону, але ж вона не така.

— Ні. Вона зовсім не така.

Настала осінь, яка принесла йому відчуття жаху. У річницю смерті Генрі Тибодо Деніз поїхала на месу разом зі свекрами. Він відчув полегшення, коли той день добіг кінця, коли минув тиждень, іще один, і хоча вже наближалися зимові свята, чоловік відчував тривогу, немовби ніс щось таке, що не можна було кудись поставити. І коли одного

разу під час вечери задзвонив телефон, він пішов відповісти, передчуваючи щось лихе.

Генрі почув тоненькі схлипування, схожі на крик. Деніз сказала, що Капчик вибіг із будинку, а вона не помітила. І коли зібралася їхати до продуктової крамниці, випадково переїхала kota.

— Іди, — сказала Олівія. — Заради Бога, іди й втішай свою кохану дівчину.

— Олівіє, припини, — сказав Генрі. — Навіщо це? Вона просто молода вдова, яка випадково переїхала свого kota. Де, на Бога, твоє співчуття? — чоловік аж тремтів.

— Вона б не переїхала чортового kota, якби ти їй його не подарував!

Він захопив із собою валіум. Того вечора Генрі сидів на канапі Деніз абсолютно безпорадно, доки вона схлипувала. Бажання обійняти її маленькі плечі було дуже сильним, однак він продовжував сидіти, тримаючи руки на колінах. На кухонному столі світилася невеличка лампа. Деніз висякалася у його білий носовичок і сказала:

— Ох, Генрі, Генрі.

Він не був певен щодо того, про якого Генрі йшлося. Вона підняла голову — її маленькі очі майже зникли під набряклими від сліз віями. Вона зняла окуляри, щоб витерти очі носовичком.

— Я постійно говорю з вами подумки, — мовила вона. А потім знову одягла окуляри. — Пробачте, — прошепотіла дівчина.

— За що?

— За те, що постійно розмовляю з вами подумки.

— Це пусте.

Він вклав її у ліжку, мов дитину. З відчуттям обов'язку вона пішла до ванної кімнати і вдягнула піжаму, а тоді лягла у ліжку, вкрившись ковдрою до самісінького підборіддя.

Генрі присів на край ліжка і гладив її волосся, доки не подівав валіум. Повіки дівчини опустилися, вона повернула голову набік, пробурмотівши щось незрозуміле.

Коли він поволі їхав додому вузькими дорогами, темрява здавалася живою і зловісною, вона неначе притискалася до вікон автівки. Він уявляв переїзд на північ штату, життя у маленькому будиночку разом із Деніз. Він міг би знайти роботу десь на півночі, а вона — народити дитину. Маленьку дівчинку, яка його обожнюватиме — доньки ж бо завжди обожнюють своїх татусів.

— Ну то що, удовиний розраднику, як вона? — почувся в темряві голос Олівії з ліжка.

— Тримається, — відповів він.

— А хто ні?

Наступного ранку вони з Деніз працювали мовчки, і в цьому мовчанні вчувалася близькість.

Коли вона стояла за касовим апаратом, а він — за своїм прилавком, Генрі все одно відчував її невлوفиму присутність поряд, немовби вона перетворилася на Капчика або ж він сам перекинувся кошеним — їхні душі немовби пригорталися одна до одної. Наприкінці дня чоловік сказав: «Я про тебе подбаю», і його голос був напруженим через хвилю емоцій.

Деніз, яка стояла перед ним, кивнула. Він застібнув її пальто. І донині Генрі й гадки не має, про що він тоді думав. Насправді він мало що може пригадати про той час. Те, що Тоні Кузіо приходив до Деніз. Те, що вона сказала Тоні, що він не може розлучитися, бо в такому випадку вже ніколи не зможе укласти церковний шлюб. Уколи ревнощів та люті, що він їх відчував, коли уявляв, як пізно ввечері Тоні сидить у маленькій квартирці Деніз, бажаючи прощення. Відчуття, що його оповиває липке павутиння, загортаючи в кокон. Пригадує, що хотів, щоб Деніз продовжувала

його кохати. І вона кохала. Він бачив це в її очах, коли вона впустила червону рукавичку, а він підняв і розкрив її, щоб вона могла просунути в неї руку. «Я постійно розмовляю з вами подумки». Біль був гострим, сильним, нестерпним.

— Деніз, — звернувся він до неї одного вечора, коли вони зачиняли аптеку. — Вам потрібні друзі.

Її обличчя залив гарячий рум'янець. Вона надягла пальто, і її рухи були несподівано різкими.

— У мене є друзі, — видихнула вона.

— Звісно, є. Але тут, у місті, — він почекав коло дверей, поки вона забере свою сумочку зі службового приміщення. — Ви могли б ходити танцювати кадрили у Грендж-холі. Ми з Олівією часто туди ходили. Там збираються чудові люди.

Вона пройшла повз нього — її обличчя було вологим від поту, а вихор волосся промайнув перед його очима.

— Може, ви вважаєте це надто консервативним? — зати-наючись, запитав він на парковці.

— Я консервативна, — тихо відповіла дівчина.

— Так, — ледь чутно відповів Генрі. — І я теж.

Дорогою додому, в суцільній темряві, він уявляв, що стане тим чоловіком, який запросить Деніз на танці у Грендж-холі. «Крутимо партнерку, а тепер проти годинникової стрілки...» — на її обличчі з'являється усмішка, ніжки при-тупують, маленькі долоні на стегнах... Ні, це неможливо ви-тримати, і його раптом злякав той раптовий гнів Деніз, що він його спричинив. Він нічого не міг для неї зробити. Не міг обійняти, поцілувати її вологе чоло, спати поряд із нею, коли вона вдягає дівчачу фланелеву піжаму, яку він бачив на ній того вечора, коли загинув Капчик. Покинути Олівію було так само неможливо, як відпиляти власну ногу. За будь-яких об-ставин Деніз не захоче бути з розлученим протестантом, як і він не зможе примиритися з її католицькою вірою.

Минали дні, й вони дедалі менше спілкувалися. Він відчував, як від дівчини віє жорстоким холодом, у якому вчувалося звинувачення. Чи зробив він щось таке, щоб змусити її на щось сподіватися? Та все-таки, коли вона згадувала про візит Тоні Кузіо чи побіжно зауважувала, що дивилася фільм у Портленді, у ньому здійснювалася така сама холодність. Генрі доводилося зціплювати зуби, щоб не сказати: «То ви надто консервативна, щоб ходити на кадриль, еге ж?» Він ненавидів слова «милі чубляться», що зринали в його голові.

А ще якось вона так само несподівано сказала дещо, нібито звертаючись до Джері Маккарті, який у ці дні прислухався до неї з новою манерою, нетиповою для його повного тіла, та насправді звертаючись до Генрі (він помітив це у її погляді, який дівчина кинула на нього, нервово склавши руки):

— Коли я була маленькою, моя мама — ще до того, як вона захворіла — пекла особливе печиво до Різдва. Ми розмальовували його помадкою і прикрашали кольоровими посипками. Ох, гадаю, то були найрадісніші миті, які будь-коли траплялися в моєму житті... — голос дівчини тремтів, а очі швидко кліпали за скельцями окулярів. І тоді Генрі зрозумів, що смерть чоловіка змусила її відчувати, що її дитинство теж померло; вона оплакувала втрату самої себе — тієї, яку вона знала — і перетворення на абсолютно нову, розгублену молоду вдовицю. Його погляд пом'якшився, коли зустрівся з її очима.

Час минав циклічно. Як фармацевт він уперше в житті дозволив собі снодійне і щодня клав таблетку до кишені штанів.

— Усе гаразд, Деніз? — запитував Генрі, коли треба було вже зачинятися. Вона або мовчки йшла за пальтом, або ж відповідала з ніжністю в очах:

— Усе гаразд, Генрі. Ще один день минув.

Дейзі Фостер, яка вже встала, щоб співати гімн, повертає голову й усміхається до нього. Він киває у відповідь і розгортає псалтир. «Наш Господь — непорушна фортеця, опора, що ніколи не впаде». Ці слова, голоси людей, які співають, сповнили його водночас надією і глибоким сумом. «Ви можете навчитися когось кохати», — сказав він Деніз того весняного ранку, коли вона підійшла до нього у службовому приміщенні аптеки. Тепер, коли він кладе псалтир у тримач перед собою, знову сідає на маленьку лаву і пригадує, коли вони бачилися востаннє.

Деніз із Джері приїхали на північ, щоб навідати його батьків, і заїхали до Кіттериджів разом із малюком Полом. Усе, що Генрі пам'ятає, — це те, як Джері саркастично зауважив, що Деніз щовечора засинає на дивані й іноді спить там усю ніч. Деніз відвертається, вдивляється в бухту, її плечі опускаються, маленькі груди легенько натягують тканину гольфа; у неї великий живіт, немовби хтось розрізав баскетбольного м'яча навпіл, а вона його проковтнула. Вона вже не та дівчина, якою була, — жодна дівчина не може залишитися такою — це вже втомлена мати, а її округлі щічки запали, у той час як живіт випнувся вперед, вона має такий вигляд, мов саме життя притискає її до землі своїм тягарем. Здається, саме в ту мить Джері різко сказав: «Деніз, стій рівно. Розправ плечі». Він поглянув на Генрі й похитав головою: «Скільки разів мені доводиться це повторювати!»

— Скуштуєте рибної юшки зі свининою й овочами? — запропонував Генрі. — Олівія приготувала її вчора ввечері.

Однак їм треба було їхати, і коли вони пішли, він анічогісінько не сказав про їхній візит, й Олівія теж, на диво, мовчала. Хто б міг подумати, що Джері виросте в такого чоловіка: ставного, ошатного — дякувати старанням Деніз, — вже не огрядного, просто великого чоловіка, що

заробляє великі гроші й говорить до дружини так, як Олівія іноді говорила до Генрі. Більше вони не бачилися, хоча вона, імовірно, була в їхній місцевості. У записочках, які Деніз надсилала йому на день народження, вона повідомила про смерть своєї матері, а кілька років потому — і батька. Звісно, вона мала приїздити на північ, щоб побувати на похороні. Чи згадувала вона про нього? Чи вони з Джері зупинялися, щоб навідати могилу Генрі Тибодо?

— Ви маєте свіжий вигляд — мов та маргаритка! — каже він Дейзі Фостер на парковці коло церкви. Для них це звичний жарт — він так жартує вже багато років.

— Як там Олівія? — блакитні очі Дейзі все ще великі й гарні, а з обличчя не сходить усмішка.

— Добре. Вона вдома — підтримує домашнє вогнище. А у вас є новини?

— У мене з'явився залицяльник, — жінка говорить тихо, приклавши долоню до вуст.

— Та ви що? Дейзі, це ж просто чудово!

— Удень він продає страхові поліси в Гітвіку, а в п'ятницю увечері ми з ним ходимо на танці.

— О, це чудово, — повторює Генрі. — Треба, щоб ви якось прийшли до нас на вечерю.

«Чому тобі обов'язково треба всіх одружити? — зі злістю в голосі сказав Христофер, коли Генрі запитав, як у нього справи. — Чому ти не можеш просто відчепитися від людей і залишити їх на самоті?»

Він не хоче, щоб люди залишалися на самоті.

Удома Олівія киває на стіл, на якому поряд з африканською фіалкою лежить вітальна листівка від Деніз.

— Її принесли вчора, — каже вона. — Забула тобі віддати.

* Daisy — маргаритка (англ.).

Генрі важко сідає на стілець і розгортає листівку своєю ручкою. Знаходить окуляри й починає вдивлятися в рядки. Ця записка довша, ніж зазвичай. Наприкінці літа Деніз пережила страх. Ексудативний перикардит*, утім, все минулося. «Це мене змінило, — писала вона, — як змінює будь-який досвід. Допомогло чітко визначити пріоритети, і з того часу я проживаю кожний свій день із відчуттям глибокої вдячності за свою родину. Немає нічого важливішого, аніж сім'я та друзі, — виводила вона своїм акуратним дрібним почерком, — а мене благословили і тими, й іншими». Уперше листівка була підписана: «З любов'ю».

— Як вона? — поцікавилася Олівія, відкриваючи воду.

Генрі дивиться на бухту, на худорляві ялини, що ростуть уздовж неї, і йому здається, що це справжня краса. Могутність Господа в тихій застиглоті узбережжя і легкому здійсненні хвиль.

— Усе гаразд, — відповідає він. Не тепер — трохи згодом — він підійде до дружини й покладе свою долоню на її руку. Олівія... вона теж пережила свої лихі дні. Він уже давно зрозумів — після того, як автівка Джима О'Кейсі злетіла з дороги, а Олівія тижнями лягала спати одразу після вечері, ридаючи в подушку: вона кохала Джима О'Кейсі й, імовірно, він теж її кохав. Генрі ніколи її про це не запитував, а вона не розповідала, як і він не розповідав про всепоглинаюче, болісне бажання, що його відчував до Деніз, — до того дня, коли вона повідомила про те, що Джері запропонував їй одружитися, а Генрі сказав: «Уперед».

Він кладе листівку на підвіконня й думає: що вона відчувала, коли писала ці слова — «Любий Генрі»? Чи знайомилася вона відтоді з іншими чоловіками з таким самим іменем? Генрі й гадки не має. Як не знає й про те, що сталося

* Перикардит — гостре запалення зовнішньої оболонки серця, призводить до ускладнення роботи серця.

з Тоні Кузіо, і чи в церкві й досі запалюють свічки, щоб вшанувати Генрі Тибодо.

Генрі підводиться і знову згадує Дейзі Фостер — як вона усміхалася, розповідаючи про те, що ходить на танці. Полегшення, яке він щойно відчув, читаючи записку від Денізі, — те, що вона вдячна життю, що відкривається перед нею, — раптом дивовижним чином перетворюється на дивне відчуття втрати, немовби в нього забрали щось дуже важливе.

— Олівіє, — каже він.

Вона його не чує — мабуть, через шум води, що стікає до мийки.

Вона вже не така висока, як була колись, і її спина стала ширшою. Жінка закриває воду.

— Олів, — знову каже Генрі, і вона повертається до нього. — Ти ж не покинеш мене, правда?

— Ох, заради Бога, Генрі! Ти можеш довести до божевілля будь-яку жінку! — вона швидко витирає руки рушником.

Він киває. Як він міг їй розказати — звісно, не міг, — що всі ці роки, коли він почувався винним через Денізі, його стрижнем було те, що Олівія поряд із ним. Цю думку неможливо витримати, і за мить вона зникне — розтане, як неправда. Бо хто ж може примиритися з думкою про себе як про чоловіка, якого спустошує щастя інших? Ні, це просто абсурд.

— У Дейзі є кавалер, — каже він. — Треба покликати їх до нас найближчим часом.

Приплив

У бухті бавилися білі хвильки-баранчики. Починався приплив, тож чути було, як хвильки перекочують крем'яшки. А ще долинав брязкіт тросів об щогли пришвартованих яхт. Пронизливо кричали кілька мартинів, каменем шугаючи з неба по риб'ячі голови, хвости і нутрощі, що їх з причалу кидав хлопчик, який чистив макрель. За всім цим Кевін спостерігав із відчиненого вікна автівки. Автівка була припаркована на траві неподалік мари́ни, пристані для яхт. Одалі́к, на парковці біля мари́ни стояли дві вантажі́вки.

Кевін не знав, скільки минуло часу.

Якоїсь миті зі скрипом відчинилася сітчаста хвіртка мари́ни й одразу ж зачинилася, і Кевін побачив, як якийсь чоловік, повільно переступаючи в гумових чоботях, закидає важкий моток товстої мотузки до кузова вантажі́вки. Коли той і завважив Кеві́на, то вигляду не подав, навіть коли здавав задом вантажі́вкою і явно дивився в бік Кеві́на. Вони могли й не впізнати один одного, адже у цій місцині Кевін не був із тринадцяти років. Тоді він поїхав звідсі́ль із батьком і братом. Нині тут він такий само чужинець, як і будь-який турист, та, однак, пильно дивлячись на залиту

сонцем бухту, він не міг не відчути, що все це йому до щему знайоме. Його ніздрі наповнило солоне повітря, кущі дикої ружі вже вкрилися білим квітом і трохи збентежили його. Здавалося, в їхніх ніжних білих пелюстках прихована якась сумна таїна.

Патті Гоу налила кави в дві білі філіжанки, поставила їх на прилавок і стиха промовила:

— Будь ласка, влаштовуйтеся, — і поквапилася розкла-дати булочки, що їх їй щойно передали у віконце з кухні. Вона зауважила чоловіка, що сидів у авті, адже там він перебував уже зо дві години. Та в цьому не було нічого дивного: містяни часто приїздили до берега, щоби помилуватися водою. Однак щось її непокоїло у цьому чоловікові.

— Вони неперевершені! — щиро сказала вона кухареві, адже булочки були рум'яні зверху й хрумкі по боках. Вони були золотаві, як крихітні сонця. Її дуже засмутив факт, що пахощі цієї свіжоспеченої здоби не викликали у неї нудоти, як це двічі сталося з нею минулого року. На саму думку про це її накрила пелена зневіри. Лікар їй сказав, щоб впродовж трьох місяців вона навіть не думала про таке.

Сітчаста хвіртка відчинилася і гучно захряцнулась. У широке вікно Патті бачила, що той чоловік усе ще сидить у своїй автівці і дивиться на воду. Вона налила кави літній парі, повільно пройшла до їхнього столика і запитала їх, як вони почуваються цього чудового ранку, аж раптом збагнула, хто то за чоловік у автівці, і перед нею наче промайнула чорна тінь, застуючи сонячний диск.

— Прошу, — сказала вона літній парі й більше не дивилася у вікно.

— А знаєш, було б чудово, якби цей Кевін приходив до нас додому, — запропонувала мама Патті, коли Патті ще під стіл пішки ходила. На що дівчинка заперечно захитала

головою. Вона не хотіла, щоб він приходив. Він її лякав: у дитячому садочку він так смоктав кісточки пальців, що там завжди залишався яскравий червоний синець, і його мати, висока чорнявка з низьким грудним голосом, теж її лякала. Викладаючи булочки на тарелі, Патті згадала, що тоді мама легко переконала її в іншому. До них став приходити Кевін. Він терпляче крутив мотузку, протилежний кінець якої був обмотаний навколо стовбура, а Патті раз у раз перестрибувала через цю мотузку. Коли Патті йтиме додому, то неодмінно зазирне до мами й скаже:

— Нізачо в світеньки не здогадаєшся, кого я сьогодні бачила!

Хлопчик на пристані підвівся, в одній руці він тримав жовте відро, а в другій — ніж. До нього шутонував мартин, і хлопчисько змахнув рукою з ножем. Кевін бачив, як малий повернувся, щоб піднятися на пандус, але назустріч йому до пристані спускався якийсь чоловік.

— Поклади ніж у відро, сину! — гукнув він. Хлопчик послухався, акуратно опустив ніж у відро, схопився за поручень і піднявся на пандус назустріч батькові. Він такий малий, що взявся за батькову руку. Разом вони зазирнули у відро, а потім сіли у вантажівку і поїхали.

Спостерігаючи цю сцену з авта, Кевін подумав: «Добре». Під «добре» він мав на увазі, що не відчув геть ніяких емоцій, коли дивився на батька з сином.

«Багато людей не мають сім'ї, — сказав йому доктор Голдстайн, почухавши сиву бороду, а потім байдуже струсив з грудей те, що з неї нападало. — Але вони мають будинок». — І він спокійно склав руки на своєму чималому череві.

Кевін, прямуючи до марины, проминув той будинок, де провів дитинство. Дорога й досі залишалася небрукована, зорана глибокими коліями, але з'явилося кілька нових

будинків, що розташувалися глибоко в лісі. Вочевидь, стовбури дерев стали чи не вдвічі грубшими, але ліс видався йому таким само, як у дитинстві: густим, запущеним, непролазним, і коли він їхав угору до того місця, де колись стояв їхній будинок, він міг розгледіти лише нерівний клопоть неба. Він упевнився, що не заблукав, коли поблизу будинку побачив червоний сарай і, трохи оддалік, гранітну скелю, таку велику, що в дитинстві, дряпаючись на неї у кедах, він вважав її справжньою горою. І скеля стояла на місці, як і колись... Та й будинок, хоч його трохи підмарафетили, прибудували скляну терасу і знесли стару кухню. Ще б пак! Кожному закортіло б завалити цю стару кухню. Кевінові знагла кольнуло від образи, але біль швидко минув. Він стишив ходу і став придивлятися, чи не видно тут ознак перебування дітей. Та на очі йому не трапилися ані велосипеди, ані гоїдалки, ані халабуди на дереві, ані баскетбольне кільце — біля вхідних дверей лише висіла ваза з рожевим бальзаміном.

Десь за грудиною він враз відчув дивне полегшення, неначе ніжно колихалася вода під час відпливу. То був втішний стан супокою. На задньому сидінні машини лежала вовняна ковдра, і Кевін однаково ще нею скористається. Щоправда, зараз у неї загорнута рушниця, та коли Кевін повернеться (зовсім скоро, поки ще триває оце відчуття полегкості, що помалу стримує внутрішню порожнечу, яка мордувала його під час тривалої мандрівки до цих країв), він умоститься на килимі із глици і сховається під ковдрою. А як його виявить господар будинку? То таке. Або жінка вішатиме біля дверей рожевий бальзамін? Та вона не придивлятиметься надто пильно. А коли дитина? Кевін не міг змиритися з думкою, що якась дитина виявить те, що колись виявив він сам: прагнення матері знищити власне життя було настільки сильним, що змусило її розкидати

своєю тілесну оболонку по всій кухні. Внутрішній голос тихо звелів Кевінові не думати про це, коли він проїжджав повз будинок. Не думати. Ліс, як і колись, стоїть на своєму місці, а більш йому нічого не потрібно. Він прагне лише одного: вмотитися на сосновій глищі, доторкнутися до тонких лусочок кори кедра, побачити над головою голки модрини та зелене листя конвалії біля обличчя. А ще білі віночки зірочника, лісові фіалки — все, що колись йому показувала мама.

Гучний брязкіт тросів об щогли яхт сповістив Кевіна про посилення вітру. Мартини вже не кричали, бо ж ніхто їм більше не кидав риб'ячих нутрошів. В повітря здійнявся гладкий мартин, що вмотився на поручні пандуса неподалік од машини, варто йому було лиш двічі змахнути крилами, і бриз поніс його далі. У мартинів кістки порожністі. Кевін ще в дитинстві бачив їхні кістки, коли їздив на острів Пакербраш. Коли його брат зібрав кілька кісточок, щоб взяти додому, він запанікував і перелякано скрикнув: «Поклади на місце!»

«Характерні риси й стани. Риси сталі, а от душевний стан змінюється» — саме так сказав доктор Голдстайн.

Підїхали два легковики і припаркувалися неподалік. Кевін і подумати не міг, що в будній день тут може бути таке пожвавлення, втім, був уже майже липень, тут у людей стоять яхти, на яких потрібно виходити в море; він дивився, як чоловік і жінка, обоє трохи старші од нього, несуть вниз по пандусу великого кошика: зараз, із припливом, пандус видавався вже не таким крутим. Відчинилися двері ресторанчика, звідти вийшла жінка в спідниці максі й довгому фартуху — складалося враження, що вона прибула з іншого століття. Вона несла залізну коновку. Кевін розглядав її, коли вона йшла до пристані: її плечі, її гнучкий стан, її вузькі стегна — вона була чарівною, як чарівне молоде деревце

у променях призахідного сонця. Раптом його опанували млості, не статевий потяг, а жага до простоти цієї жінки. Він відвернувся і здригнувся всім тілом, побачивши зблизка обличчя жінки, що вдивлялася в нього крізь скло з боку пасажирського сидіння.

Пані Кіттеридж. От лайно! Має вигляд достоту, як на уроці математики в сьомому класі: щире обличчя з високими вилицями і все ще темне волосся. Йому подобалася ця вчителька, але не всі у школі любили її. Він міг би не звернути на неї уваги й відїхати, але він дуже поважав її. Пані Кіттеридж постукала пальцями по склу, і, трохи повагавшись, Кевін нахилився і опустив скло.

— Кевіне Коулсон! Вітаю.

Він кивнув.

— Може, запросиш мене посидіти з тобою в машині?

Його руки, що лежали на колінах, стиснулися в кулаки. Він похитав було головою:

— Ні, я...

Та вона вже сідала в машину — огрядна жінка, що ледь умістилася в кріслі, колінами мало не впиралася у приладову панель. На колінах вона примостила велику чорну сумку.

— Яким вітром ти тут? — поцікавилась вона.

Кевін кинув погляд на воду. Від пристані поверталася молода жінка, а вслід їй кричали мартини, ляскаючи величезними крилами, схоже, вона викидала у воду мушлі молюсків.

— Ти в гості приїхав? — допитувалася пані Кіттеридж. — Із Нью-Йорка? Ти ж там живеш?

— Господи Ісусе, — тихо сказав Кевін, — усі все знають?

— О, певна річ, — задоволено відповіла вона. — А що ж іще робити?

Вона повернулася до нього обличчям, але він не бажав зустрічатися з нею очима. Здавалося, вітер над бухтою

подужчав. Кевін засунув руки до кишень, щоб не смоктати при ній кісточок.

— Тепер тут тьма туристів, — сказала пані Кіттеридж. — У цю пору року їх тут кишма кишить.

Кевін видав горловий звук, мовляв, йому що до того, але вона й далі до нього зверталася. Він не відривав погляду від стрункої жінки з відром — вона нахилила голову, входячи назад в ресторан, і акуратно зачинила за собою двері.

— Це Патті Гоу, — сказала пані Кіттеридж. — Пам'ятаєш її? Патті Крейн. Вийшла за старшого з братів Гоу. Чудова дівчинка. Тільки от горе в неї — весь час викидні, — Олівія Кіттеридж зітхнула, переставила ноги, натиснула на важіль, здивувавши при цьому Кевіна, і відсунула сидіння, зручніше на ньому вмостившись. — Підозрюю, що вона трохи підлікується й невдовзі завагітніє трійнею.

Кевін витягнув руки з кишень і похруськав суглобами пальців.

— Патті була дуже приємною. Геть про неї забув, — промовив він.

— Вона й зараз така. Я ж говорила. А що ти робиш у Нью-Йорку?

— Ну... — він підняв руки, помітив червоні плями на кісточках і схрестив руки на грудях. — Зараз у мене практика. Чотири роки тому отримав медичний ступінь.

— Овва! Це вражає. І в якій саме галузі медицини ти практикуєшся?

Кевін глянув на приладову панель і вжахнувся, бо досі не помічав, яка вона брудна. Промені яскравого сонця падали на панель, і вона викривала його перед учителькою як страшенного нечупару, жалюгідну істоту без краплі гідності. Він набрав у груди повітря і видихнув:

— У галузі психіатрії.

Він гадав, що Олівія Кіттеридж вигукне «Ах!», тож коли вона ніяк не відреагувала, нарешті поглянув на неї і побачив, що вона всього лише байдуже кивнула головою.

— Гарно тут, — сказав Кевін, примруживши очі й знову дивлячись на бухту.

Він відчув глибоку подяку за її стриманість і такт, але водночас сказав правду; Кевіну здалося, що на бухту він дивиться крізь величезне товсте скло, значно більше за лобове, але при цьому він розумів, що бухта наділена якоюсь величною красою, з яхтами, що похитуються на хвилях, спіненою водою, з дикою ружею. Наскільки краще було б стати рибалкою й збувати свої дні у всій цій красі. Він думав про результати ПЕТ — позитронно-емісійної томографії головного мозку, що їх він вивчав, намагаючись щось знайти про свою матір, уперто тримаючи руки в кишенях, киваючи у відповідь на висновки радіологів, іноді відчуваючи, як за повіками набігають на очі сльози й не проливаються; оливопонтocereбелярна атрофія, зростання ушкоджень білої речовини, значне скорочення числа гліальних клітин. Біполярність психіки.

— Та я не збирався ставати психіатром, — сказав Кевін.

Тепер вітер і справді подужчав, пандус плавучого причалу підкидало вгору і вниз.

— Уявляю, зі скількома психопатами тобі доводиться зустрічатися, — сказала пані Кіттеридж, зручніше вмоштуючи ноги, під якими хрустіли камінці.

— Буває.

Він вступив до медичного з метою стати педіатром, як і його мама. Та зрозумів, що насправді приваблює психіатрія, попри його думку, що психіатрами стають через дитячі травми і шукають, шукають, шукають в роботах Фрейда, Хорні, Райха^{*} та інших вчених пояснення, чому вони стали

^{*} Зигмунд Фрейд, Карен Хорні, Вільгельм Райх — відомі психоаналітики.

такими, як є, — анальними, самозакоханими, егоцентричним виродками, водночас, певна річ, заперечуючи цей факт. Яких тільки нісенітниць не наслухався від своїх колег, від своїх професорів! Його власні інтереси звузилися до проблем жертв тортур, але й від цього він мало не збожеволів, коли нарешті потрапив під керівництво доктора Мюррея Голдштайна, кандидата технічних наук, доктора медичних наук, і розповів йому, що збирається працювати в Гаазі з людьми, яких били по п'ятах до м'яса, яким скалічили тіла й душі, на що доктор Голдштайн сказав: «Ви що, псих?»

А Кевін саме захопився однією пацієнткою, Кларою, — ото ім'ячко! — Кларою Пілкінгтон. Вона видавалася йому найбільш розсудливою з-поміж усіх, кого він знав у житті. Отак-то воно! Це тоді, коли їй треба було б ходити з яскравим написом на грудях: «Геть несповна розуму Клара».

— Ти ж знаєш стару істину, чи не так? — поцікавилася пані Кіттеридж. — Усі психіатри психи, а кардіологи — безсердечні...

Кевін подивився на неї:

— А педіатри?

— Тирани, — визнала пані Кіттеридж і знизала плечима. Кевін кивнув.

— Так, — ледь чутно погодився він.

За хвилину пані Кіттеридж сказала:

— Знаєш, напевно, твоя мама нічого не могла з цим вдіяти.

Він був вражений. Йому так закортіло посмоктати кісточки пальців, що в тому місці аж засвербіло; він потер руками коліна і виявив дірку в джинсах.

— Я вважаю, що в мамі були біполярні розлади психіки, — сказав він. — Тільки ніхто їй діагноз не ставив.

— Ясно, — кивнула пані Кіттеридж. — Вочевидь, сьогодні в неї був би шанс на одужання. У мого батька не було

біполярного розладу, але він страждав на депресію. Він завжди мовчав. Можливо, сьогодні і йому б допомогли.

Кевін мовчав. Він не був у цьому певен.

— Мій син. У нього теж депресія, — Кевін глянув на неї. Під очима в неї проступили краплини поту, там, де вже почали з'являтися мішки. Раптом він зрозумів, що насправді вона видається значно старшою. Та це й природно: хіба вона може зараз мати такий само вигляд, як раніше, коли була вчителькою математики в сьомому класі, від якої тремтіли всі хлопці. Та й він сам боявся її, хоч і любив.

— А чим він займається? — поцікавився Кевін.

— Він ортопед.

Кевін відчув, як чорний серпанок смутку сочиться від неї до нього. Пориви вітру навісніли у всіх напрямках, тож тепер бухта стала схожою на синьо-білий, химерно глазурований торт, гребінці хвиль металися з боку в бік. Тремтіло тополине листя біля марини, пнучись угору, гілки хилило в один бік.

— Я про тебе думала, Кевіне Коулсон, — сказала Олівія Кіттеридж. — Так.

Він заплющив очі, почув, як вона ворухнулася й під ногами в неї рипнули камінці на гумовому килимку. Він хотів було сказати їй, що не хоче, аби вона думала про нього, аж раптом вона промовила:

— Мені подобалася твоя мама.

Він розплющив очі. Патті Гоу знову вийшла з ресторанчика і попрямувала доріжкою, що вела до марини. Кевінові груди раптом затопила панічна хвиля, адже він пам'ятав, що там, попереду — урвище, круте урвище. Та вона ж має це знати.

— Я знаю, — сказав він, дивлячись у широке, розумне обличчя пані Кіттеридж. — І ви їй подобалися.

Олівія Кіттеридж кивнула:

— Розумна. Вона була розумною жінкою.

Кевін час від часу запитував себе, скільки ж це триватиме. Та сам факт, що вона знала його матір, мав значення. У Нью-Йорку її ніхто не знав.

— Не знаю, відомо тобі чи ні, але з моїм батьком було те ж саме.

— Що? — він спохмурнів і швидко провів між губами кісточкою вказівного пальця.

— Самогубство.

Кевінові хотілося, щоб вона пішла. Їй вже час було йти.

— Ти одружений?

Він заперечно похитав головою.

— От і мій син теж холостякує. Мій чоловік від цього божеволіє. Генрі хоче всіх одружити, щоб усі були щасливіми. А я кажу: заради Бога, дай йому час. Та тут і вибір у нас невеликий. А от у Нью-Йорку, мабуть, ти...

— Я не в Нью-Йорку.

— Перепрошую?

— Я більше не живу в Нью-Йорку.

Вона збиралася його ще про щось запитати; він нутром відчував, що їй кортить обернутися й поглянути на задне сидіння, подивитися, що лежить у його машині. Якщо вона це зробить, то йому доведеться попросити її піти й послатися на страшенну зайнятість. Він стежив за нею боковим зором, але вона так само дивилася тільки вперед.

У руці Патті Гоу тримала великі ножиці. Вона зрізала білі троянди, а тим часом її спідниця розвівалася на вітрі. Він не зводив очей з Патті й із бухти, що простиралася за нею.

— А як він це зробив? — Кевін витер руку об стегно.

— Мій батько? Застрелився.

Пришвартовані яхти здіймали догори корми, а потім різко опускалася, наче їх смикали якісь розгнівані підводні істоти. Білі троянди нахилилися, випрямлялися і знову

нахилялися, їхнє гостре листя коливалося, наче й вони були морськими хвилями. Кевін побачив, як Патті відійшла від кущів і потрусила рукою, наче вкололася шпичаками.

— І ніякої записки, — сказала пані Кіттеридж. — Через відсутність записки моєї матері було тяжко. Вона гадала, що він міг би подбати про те, щоб лишити записку, як він робив це завжди, коли йшов у магазин по продукти. Мати постійно повторювала: «Він завжди був такий уважний, писав мені записку, як кудись ішов». Та насправді він нікуди не пішов. Там на кухні й лишився, бідолашний.

— А коли раптом якась із яхт відірветься, то її віднесе у море?

Кевін уявив кухню свого дитинства. Він знав, що куля двадцять другого калібру може пролетіти цілу милю, пройти крізь товсту, дев'ятидюймову* дошку. Але після того, як вона проходить крізь піднебіння, крізь черепну коробку і дах будинку, як далеко вона ще летить опісля?

— Часом трапляється. Не так часто, як здається, хоча шквали бувають скажені. Час від часу котрась яхта візьме і відірветься. Знаєш, тоді такий гвалт здійснюється. Вирушають на її пошуки в надії, що вона не розіб'ється об скелі.

— І що, тоді на морину подають до суду за недбалість? — Кевін запитав, аби лиш відвернути увагу пані Кіттеридж.

— Не знаю, — відповіла вона. — Не знаю, які вони там справи відкривають. Вочевидь, все залежить від виду страхування. Може бути злочинна недбалість або ж стихійне лихо.

І саме тієї миті Кевін усвідомив, що йому подобається звук її голосу, він відчув, як у ньому вирує адреналін, відроджується знайома запальність, від якої волосся стає дибки — верх бере некерована енергія. Він примружив очі, вдивляючись у далечінь, у бік відкритого моря. Вітер гнав звідти величезні сірі хмари, і все ж, немов змагаючись із

* 23 см. 1 дюйм = 2,54 см.

ним, сонце пробивало жовтими променями хмари, аж подекуди вода виблискувала з несамовитою веселістю.

— Жінці не властиво використовувати зброю, — задумливо промовила пані Кіттеридж.

Кевін глянув на неї. Вона не відповіла на його погляд, так і дивилася вперед, на бурхливі хвилі припливу.

— Мою матір не можна було назвати звичайною жінкою, — похмуро відповів він.

— Так, — погодилася пані Кіттеридж. — Справді.

Коли Патті Гоу закінчила свою зміну, зняла фартух і пішла в підсобку повісити його на місце, крізь запилене скло вона побачила жовті квіти лілійника — місцеві ще називали його денною лілією — на зеленій галявині збоку марини. Вона уявила ці квіти у банці біля свого ліжка. «Мене це теж засмутило, — сказав їй чоловік, коли це сталося знову, а потім додав: — Ти можеш подумати, що таке стається лише з тобою». При цьому спогаді на очі їй навернулися сльози, й любов хвилиною накрила все її єство. Хотілося жовтих лілій. Ніхто не ходив до того боку марини переважно тому, що стежка там була дуже вузька, а урвище дуже круте. Нещодавно там повісили знак «Немає ходу». Були навіть ідеї обгородити це місце, щоб раптом якийсь малюк без батьківського нагляду не поліз туди через кущі. Але Патті просто зріже кілька квіток і піде. Вона знайшла в ящику ножиці й вийшла зрізати собі букет. По дорозі вона завважила, що пані Кіттеридж сидить у автомобілі разом з Кевіном Коулсоном, і від цього їй аж від серця відлягло. Вона не могла пояснити причини, та й не замислювалася над цим. Зірвався страшенний вітер. Вона хутенько наріже квітів, обгорне їх вологим паперовим рушником і по дорозі додому зазирне до матері. Спершу вона нахилилася над кущами троянди, і їй спало на думку, що жовті й білі квіти дуже гармоніюють

між собою, та кущі, що коливалися на вітрі, покололи їй пальці. Патті розвернулася і пішла стежкою туди, де росли денні лілії.

— Що ж, приємно було побачити вас, пані Кіттеридж, — Кевін поглянув на неї і кивнув, що мало б означати: їхня зустріч добігла кінця. Дуже не пощастило, що вона випадково на нього натрапила, але в цьому немає його провини. Кевін почувався винним перед доктором Голдштайном, якого встиг щиро полюбити, але навіть це почуття відступило, поки він їхав швидкісною трасою.

Олівія Кіттеридж саме діставала серветку «Клінекс» зі своєї величезної чорної сумки. Вона витерла лоб та корені волосся. І так само не дивлячись на Кевіна сказала:

— Шкода, що я передала йому ці гени.

Кевін закотив очі, сподіваючись, що вона цього не бачить. Вся ця балаканина про проблему генів, ДНК, РНК, шостої хромосоми, дофаміну, серотоніну... Він втратив цілковитий інтерес до цього. По правді, це викликало в нього такий гнів, який могла викликати лише зрада. «Ми перебуваємо на межі розуміння самої суті того, як працює мозок на реальному, молекулярному рівні, — заявив на лекції минулого року один доволі відомий учений. — На зорі нової ери».

Завжди зоря нової ери.

— Хлопчик і від Генрі успадкував якусь кількість зіпсованих генів. Лише Бог знає, скільки. Знаєш, його матуся була геть ненормальна. Жах!

— Чия матуся?

— Мого чоловіка, Генрі, — пані Кіттеридж витягла з сумки темні окуляри і одягла їх. — Мабуть, зараз не говорять «ненормальна», чи не так? — вона глянула на Кевіна поверх окулярів.

Він був готовий знову взятися за кісточки, але поклав руки назад на коліна.

«Ідіть уже», — подумав він.

— У неї було аж три зриви, і тричі її вгамовували електрошоком. То хіба я не можу застосувати щодо неї таке слово?

Кевін знизав плечима:

— Ну, вона могла бути просто надто збудженою. Гадаю, це так можна назвати.

Ненормальна — це коли береш бритву і нарізаєш довгі смуги на власних грудях. На стегнах. На руках. Геть несповна розуму Клара. Вона — ненормальна. У першу ж ніч разом, у темряві, він намацав ці смуги. «Я впала», — прошепотіла вона. Він малював картини спільного з нею життя. Фотографії та малюнки на стінах, світло, що проникає до вікна спальні. Друзі в День подяки, ялинка на Різдво, бо ж напевне Клара захоче ялинку.

«Це не дівчина, а ходячі неприємності», — сказав йому доктор Голдштайн.

Не пристало б так говорити докторові Голдштайну. Але він правду казав: любляча і ніжна, вмить вона наче казилася. Од самої думки, що вона себе різала, Кевінові ставало недобре. Божевілля породжує божевілля. А потім вона його покинула, бо так Клара чинила завжди: кидала всіх і все. Йшла у невідь разом зі своїми нав'язливими ідеями. Звихнулась через Керрі А. Нейшн^{*}, першу жінку-прогібіціоністку, що їздила по країні й трошила сокирами бари, а потім ці сокири продавала. «Це найкрутіше, що я чула в житті!» — говорила Клара, потягуючи соєве молоко зі склянки. Отак-то воно: від одного божевілля до іншого.

* Керрі А. Нейшн — учасниця руху тверезості в період перед прийняттям Сухого закону. Вирізнялась радикальністю методів: приходила в бари і руйнувала сокирою барні стійки.

«Усі страждають через нещасливе кохання», — говорив доктор Голдштайн.

Насправді це не відповідало дійсності. Кевін знав людей, які зовсім не страждали через нещасливе кохання. Можливо, таких небагато, але вони є. Олівія Кіттеридж висякалася.

— А ваш син, — раптом запитав Кевін, — у такому стані й практикує?

— Що ти маєш на увазі?

— З депресією? Він і досі щодня ходить на роботу?

— О, певна річ! — пані Кіттеридж зняла темні окуляри і кинула на Кевіна швидкий, проникливий погляд.

— А пан Кіттеридж? Він добре почувається?

— Так. Він подумує раніше вийти на пенсію. Знаєш, він аптеку продав, і йому довелося б працювати в новій, великій фірмі, де купа нових безглузвих правил та інструкцій. Сумно, коли подивитися, куди прямує наше суспільство.

Завжди сумно дивитися, куди прямує наше суспільство. І завжди перед нами зоря нової ери.

— А чим твій брат збирається займатися? — запитала пані Кіттеридж.

І Кевін відчув, що дуже втомився. Можливо, воно й на краще.

— Я тільки знаю про нього, що він жив на вулицях Берклі. Він наркоман.

Кевін рідко згадував, що має брата.

— А звідси ви куди поїхали? До Техасу? Правильно й пам'ятаю? Здається, твій батько там знайшов роботу?

Кевін кивнув.

— Мені здається, він хотів податися звідсіля якомога далі. Якнайшвидше й подалі — так, здається, кажуть. Не знаю, наскільки це правильно.

Щоб покласти край тривалій бесіді, Кевін похмуро сказав:

— Минулого року батько помер від раку печінки. Удруге він не одружився. А як я виїхав від нього, то нечасто його провідував.

Кевін захищав дипломи, отримував ступені, закінчував коледжі та університети, домагаючись стипендій і грантів, але ніколи в ті миті поряд із ним не було його батька. І кожне місто вселяло йому надію, на кожному новому місці все наче до нього промовляло: «Ну ж бо! Ти зможеш тут жити. Зможеш тут відпочивати. Ти приживешся». У Тусоні бездонне небо Південного Заходу, тіні, що їх відкидали гори на пустелю, ліси кактусів із червоними маківками, з жовтими квітами або з плоскими стеблами, — все це спершу дало йому відчуття полегшення. І він став здійснювати вилазки спершу сам, а потім з університетськими друзями. Можливо, Тусон міг би йому дуже подобатися, коли б Кевіну не довелося вибирати між двома протилежностями: неозорою пустелею і шпичастою лінією узбережжя.

Та де б він не бував, усюди, де нові відмінності дарували йому надію, — серед спекотних засклених хмарочосів Далласа, на обрамлених деревами вулицях Чикаго Гайд-парку, де у кожній квартири були ззаду дерев'яні сходи, що йому особливо було до вподоби; в околицях Вест-Гартфорда, де все було таким, як у книжці казок (чепурненькі будиночки, ідеальні газони), — рано чи пізно він розумів, що не може прижитися.

Коли в Чиказькому університеті Кевін здобув диплом лікаря (на церемонію вручення він прийшов тільки тому, що одна з його улюблених викладачок сказала, що засмутиться, якщо він не прийде), він сидів під палючим сонцем, слухаючи промову президента університету, і в його зверненні було таке: «Найголовніше в житті — кохати і бути коханими». Ці слова викликали у Кевіна жах, який дедалі зростав, допоки не заповнив все його єство настільки, що

душа його ніби стяглася в тутий вузол. Треба ж було сказати таке! Цей чоловік у старовинній мантиї, сивочолий, з обличчям мудреця, навіть не підозрював, що його слова можуть викликати у Кевіна таке загострене відчуття тихого жаху. Адже навіть Фройд стверджував: «Щоб не хворіти, ми повинні любити». Все йому це промовляє: кожен рекламний щит, кіно, обкладинка журналу, телевізійна реклама. «Ми належимо світу сім'ї й любові. А ти — ні».

Нью-Йорк — останнє його місце проживання. Це місто було обнадійливим. Метро дарувало йому таке розмаїття тьмяних барв і роздратованих людських облич, що йому аж на душі легшало; різноманітний одяг, сумки з покупками, люди, що сплять у вагонах, читають або кивають у такт мелодії, яка лине з навушників... Він полюбив метро і на короткий час — роботу в нью-йоркських лікарнях. Та його роман з Кларою, а надто фінал цього роману викликав огиду до цього міста, тож тепер його вулиці видавалися Кевінові надто людними, втомлювали — все як завжди. Він любив доктора Голдштайна, але нічого не вдієш, решта людей його втомлювали, і він дедалі частіше помічав провінційність ньюйоркців. Дивно, що вони того не розуміли.

Кевін раптом усвідомив, що має побачити будинок, де минуло його дитинство, будинок, де, він був певен, у нього не було жодного щасливого дня. Дивно, але спогад про те, що його дитинство не було щасливим, обволікало його млістю, неначе спогад про перші кохання. Бо у Кевіна залишилися спогади про кілька юнацьких романів — коротких і ніжних, геть не подібних до довгої, плутаної, тривалої історії з Кларою. Однак їх годі було порівняти з тією душевною спрагою, з тим пристрасним прагненням, яке вабило його до цього місця. До цього будинку, де вологі сорочки і вовняні куртки просочилися сіллю; його нудило від цього запаху, як і від запаху палаючих полін у тих рідкісних

випадках, коли батько розпалював у каміні вогонь, машинально поправляючи поліна коцюбою. Кевін підозрював, що, вочевидь, він один на цьому світі не зносить запаху багаття. Але він сумував за цим будинком, цими деревами, обплетеними в'юнкими рослинами, раптово знайденою жіночою туфелькою серед соснових голок, широким листям лісових конвалій.

Він сумував за своєю матір'ю.

«Я здійснив це жахливе паломництво... Я повернувся за більшим». Кевін вкотре пошкодував, що не був знайомий з поетом Джоном Берріменом.

— Як була я молодою, — сказала пані Кіттеридж, тримаючи темні окуляри в руці, — тобто маленькою, перед батьковим приходом я любила ховатися в ящику для дров. Він сідав на цей ящик і говорив: «А де ж Олівія? Куди поділася Олівія?» Так тривало доти, доки я не починала стукати об стінку ящика, а він вдавав здивування. «Олівіє! — вигукував він. — То он де ти була!» І ми разом щиро сміялися.

Кевін повернувся до неї, вона одягла окуляри. І додала:

— Не пам'ятаю, як довго це тривало, мабуть, доки я не виросла з того ящика.

Кевін не знав, що сказати на це. Він стиснув щосили кулаки й незмигно дивився на кермо машини. Він відчував присутність цієї великої жінки поруч і на мить уявив собі, що біля нього сидить слониха, яка виявила бажання влитися у людське суспільство; мила й наївна, вона поклала на коліна свої незграбні передні ноги і під час розмови ворухить хоботом.

— Чудова історія, — сказав він.

Йому пригадався хлопчик, що чистив рибу на марині, а потім батько простягнув йому руку. І знову згадав Джона

* Рядок з вірша Джона Беррімена, де йдеться про прихід сина на батькову могилу.

Беррімена. «Бережи нас від батьків-самогубців... Будь милосердним!.. Не натискай на курок, бо тоді мені повік страждати через вашу лють...»

Цікаво, чи багато віршів знає пані Кіттеридж? Вона ж бо вчителька математики.

— Ото вітруган! — сказала вона. — Ото захопливе видовище! Певна річ, якщо твою марину не віднесе, як нашу, наприклад, — вона весь час відривалася. І хвили відносили Генрі аж до тих скель. Божечки, який тоді гвалт був!

І знову Кевін зауважив, що йому приємно чути її голос. Крізь лобове скло він бачив, що хвилі стали ще вищими й били в уступ перед Мариною з такою силою, аж у повітря злітали фонтани бризок, які потім повільно опадали, неначе краплі просівалися крізь уламки сонячного світла, яке вперто пробивалося крізь темні хмари. У голові була така ж буря, як і на морі. «Не йдіть, — раптом звернувся він подумки до пані Кіттеридж. — Не йдіть».

Такий стан був для нього справжньою мукою. Він пригадав, як учора вранці у Нью-Йорку він підійшов до свого авто і десь із хвилину його просто не бачив. І враз його охопив панічний жах: адже він усе заздалегідь спланував, з усім покінчив, і де ж тепер його авто? Автомобіль стояв на місці, його старий універсал «Субару». Тільки зараз Кевін збагнув, що його вчорашні відчуття були надією. Надія — то рак всередині нього. Йому це не потрібно, він цього не бажає. Він більше не має сил терпіти ці паростки нової надії, що зароджуються в його душі. Він пригадав жаску розповідь чоловіка, що шугонув з моста Золота Брама в Сан-Франциско й вижив. Він зі сльозами на очах розповідав, що впродовж години ходив туди-сюди по мосту і плакав, і коли б хоч хтось зупинився і запитав його, чому він плаче, він не кинувся б вниз.

— Пані Кіттеридж, ви маєте...

Але вона нахилилася вперед: примружившись, пильно придивилася крізь лобове скло.

— Стривай! Що це, в біса, таке?

І прожогом, чого Кевін від неї не очікував, вона вискочила з автомобіля, залишивши дверцята відчиненими навстіж і кинувши чорну сумку на траву. На мить вона зникла з поля зору, потім з'явилася знову, махаючи руками і щось вигукуючи — що саме, Кевін не розчув.

Він вийшов з автомобіля і встиг здивуватися потужності вітру, що пробирав його крізь сорочку. «Швидше! Мерщій!» — кричала пані Кіттеридж і махала руками, як здоровезний мартин крильми. Кевін кинувся на її крик і глянув униз, на воду — приплив виявився набагато вищим, ніж він припускав.

Схвильована пані Кіттеридж тицала рукою, і він побачив, як у вируючій воді на мить з'явилася голова Патті Гоу, її волосся намокло й потемніло, а спідниця кружляла у хвилях разом із темними стрічками водоростей.

Кевін повернувся, розкинув руки, ніби ковзаючи вниз по голій скелі, намагався обійняти камінь, намагався вхопитися за скелю, але не мав за що — лише суцільна стіна, що обдирала груди, розривала одяг, шкіру, щоку, а потім його обдало крижаною водою. Він здивувався, що вода була така холодна, неначе його кинули у величезну лабораторну пробірку, заповнену шкідливим хімічним реактивом, що роз'їдає шкіру. У невпинній водній круговерті він намацав ногою щось тверде, обернувся і побачив, що Патті тягнеться до нього руками, з широко розплющеними очима, спідниця обвилася навколо талії; Патті вже майже дотяглася пальцями до нього, та схилила, знову простягнула руки, і Кевінові вдалося її схопити. Хвилі на мить відступили, а коли вода повернулася і накрила їх обох, Кевін міцно притиснув Патті до себе, а вона щосили обвила його руками — він навіть

не підозрював, що такими тоненькими ручками можна так міцно вхопитися.

Хвиля відступила, вони обое встигли зробити вдих, а потім їх знову накрило з головою, Кевін зачепився ногою за щось нерухоме — стару трубу — і перекинув за неї ногу. Коли наступна хвиля відкотилася назад, їм вдалося високо позадирати голови й набрати в легені повітря. Кевін почув, як пані Кіттеридж щось кричить їм згори. Він не розбирав слів, але розумів, що скоро до них прибуде підмога. Його справа — тримати Патті, щоб вона не впала у хвилі, і коли їх знову накрила водяна вирва, він міцніше стиснув руку молодій жінки вище ліктя, аби вона відчувала, що він не відпустить її. Дивлячись у її нажахані очі, посеред виру солоної води він подумав, що добре було б, якби ця мить тривала якомога довше: чорнявка на березі, що благає про порятунок, дівчинка, яка колись стрибала через мотузку, мов королева, тепер обнімає його з такою силою, що не поступається моці океану... О, цей божевільний, безглуздий, незбагнений світ! Поглянь, як вона прагне жити, як вона хоче триматися!

Піаністка

Анджела О'Міра грала на роялі в коктейль-холі гриль-бару «Склад» чотири вечори на тиждень. Коктейль-хол, просторий і комфортний, з диванами, зручними шкіряними кріслами і низькими столиками, розташовувався тут-таки, як відчиниш важкі двері старої будівлі; обідня зала була значно глибшою, її вікна виходили на бухту. На початку тижня в коктейль-холі переважно було порожньо, та вже під вечір середі й аж до неділі там збиралося чимало людей. Варто було лише ступити крок із тротуару через важкі дубові двері, як звідтіля долинала дзвінка й безперервна гра рояля та голоси людей, що вели бесіди, відкинувшись на спинки диванів, нахилившись вперед у кріслах або спершись на стійку. Здавалося, ці розмови звучали в унісон з ненастанним звучанням фортепіано, і це вже стало не так тлом, як характеристикою самого холу. Інакше кажучи, жителі міста Кросбі, що в штаті Мен, вже давно зрідилися з музикою коктейль-холу і присутністю там Анджели О'Міри.

В юності Анджі була така вродливиця, що й очей не відвести: кучеряве руде волосся, ідеальна шкіра. Та й наразі, можна сказати, майже не змінилася. Тільки от нині їй за

п'ятдесят, і її руде волосся, недбало заколите ззаду, пофарбоване в такий колір, що воно швидше червоне, аніж руде, і її фігура все ще граціозна, хоч вже й трохи погрубшала в сідницях, та загалом Анджела була досить худенькою. Вона мала видовжену талію, і коли сідала на стільчик, то скидалася на граціозну балерину, хоч уже і була в літах. Її обличчя вже не мало колишніх чітких обрисів, і видно було зморшки навколо очей. Але це були добрі зморшки: здавалося, нічого різкого, грубого з цим обличчям не відбувалося. Та коли й можна було щось пригадати, то її обличчя свідчило про надію, про щире сподівання, геть не властиве жінці її віку. Нахил голови, недбало зачесане волосся, яскравий колір волосся, а ще пильний погляд блакитних очей — у всьому цьому було щось таке, що за інших обставин могло б збентежити людей. Так, наприклад, приїжджі, що зустрічали її в торговому центрі «Закуток кухарочки», так і норовили крадькома зиркнути на неї ще і ще. Та геть усі містяни добре знали її. Анджі О'Міра — звичайнісінька піаністка, яка бозна-скільки років грає на роялі у «Складі». І вже бозна-скільки років вона заохана у голову міської управи Малкольма Муді. Хтось із містян знає про це, а хтось — ні.

То було в п'ятницю, за тиждень до Різдва. Біля рояля стояла велика, пишно вбрана ялинка, на якій, тільки-но відчинялися двері надвір, похитувалася срібляста мішура, а поміж ялинковими кульками та пакетиками з попкорном і журавлиною в цукрі світилися кольорові гірлянди, від яких злегка прогиналися ялинкові гілочки.

Анджі вбралася у чорну спідницю й рожеву нейлонову кофтинку, що відкривала ключиці; і разок перлів на шиї, і рожева кофтинка, і блискуче руде волосся, що сяло, мов різдвяна ялинка, робили Анджі наче продовженням цієї ялинки, додаючи їй святковості. Як і зазвичай, Анджі прийшла сюди о шостій годині. Вона по-дитячому неуважно

посміхалася й жувала м'ятні пастилки. Привітавшись із барменом Джо та офіціанткою Бетті, вона акуратно поклала сумочку і шубку скраю стійки. Джо, дебелий чолов'яга, що працював тут не один рік і мав пильне око справного бармена, давно дійшов висновку, що Анджі О'Міра на роботі відчуває панічний страх, бо лише цим можна було пояснити запах алкоголю в її м'ятному диханні, лише через страх вона ніколи не користується своєю двадцятихвилинною перервою, що їй передбачено профспілкою музикантів і заохочено господарем «Складу». Якось увечері вона зізналася Джо, що терпіти не може починати все спочатку — саме тоді він зіставив усі факти і збагнув, що Анджі страждає на фобію виступів перед публікою.

Якщо в неї були ще якісь фобії, то це вже нікого не мало обходити. Насправді містяни знали про Анджі дуже мало, й водночас були люди, які вважали, що знають про неї трохи більше. Вона знімала невеличку однокімнатну квартиру на Вуд-стріт і не мала автівки. Продовольча крамниця розташовувалася неподалік од її будинку, та й гриль-бар «Склад» був не так далеко — за якихсь чверть години пішки у чорних туфлях на височезних підборах. А взимку Анджі взувалася у чорні чобітки також на височезних підборах і білу шубку зі штучного хутра, в руці вона тримала блакитний клатч. Вона обережно ступала по засніжених тротуарах, перетинала велику автостоянку біля будівлі пошти і, нарешті, спускалася коротким широким проходом до бухти, де розташувався приземкуватий, обшитий білою вагонкою «Склад».

Джо не помилився з висновками щодо фобії Анджі: багато років тому вона призвичаїлася випивати кілька ковтків горілки рівно о чверть по п'ятій, через що за чверть до шостої, коли вона виходила зі своєї квартири, їй доводилося триматися за стіну, щоб спуститися сходами. Та від прогулянки пішки їй трохи прояснялося в голові й додавалося

впевненості в собі настільки, щоб мати змогу підійти до рояля, відкрити кришку, сісти і почати грати. Понад усе її жахала мить звучання перших нот, бо саме тоді люди дуже уважно слухають. Саме ж вона мусила зарядити відвідувачів у холі, і саме це лякало її. Саме з цієї причини вона грала безперервно впродовж трьох годин, щоб уникнути тиші, яка огортає хол, не бачити, як усміхаються їй люди, коли вона сідає до рояля. Вона ненавиділа привертати до себе увагу. Їй просто подобалося грати на роялі. Вже через два акорди першої пісні Анджі завжди охоплювала радість. Відчуття було таке, ніби вона поринула в музику. «Ти і я — ми одне ціле, — казав їй Малкольм Муді. — Станьмо одним цілим, Анджі, що скажеш?»

Анджі не мала музичної освіти, хоч найчастіше люди не вірили їй. Тож вона навіть облишила про це говорити. Коли їй було чотири роки, вона сіла за фортепіано в церкві й заграла. Вона не здивувалася цьому тоді, не дивував цей факт її й тепер. «Я маю спраглі руки», — говорила вона мамі ще малою, і це дійсно скидалося на спрагу. У церкві її мамі дали ключ, і дотепер Анджі має змогу будь-коли прийти до храму, щоб пограти на фортепіано.

Вона почула, як позаду неї відчиняються двері — на мить війнуло холодом, захиталася мішура на ялинці й до неї долинув гучний голос Олівії Кіттеридж:

— Ох і паскудняча ж погода! Люблю холод.

Якщо Кіттериджі приходили вдвох, то тут вони з'являлися рано й не сідали в коктейль-холі, а одразу ж прямували до обідньої зали. Генрі ніколи не забував її привітати словами «Добри вечір, Анджі!», Олівія ж тим часом на знак привітання широко усміхалася й махала рукою над головою. Генрі полюбляв пісеньку «На добраніч, Ірен», і Анджі завжди грала її майже перед їхнім виходом з ресторану. У багатьох відвідувачів були свої улюблені пісні, та Анджі

не завжди їх грала. Інша справа — Генрі Кіттеридж. Для нього вона завжди грала його улюблену пісню, бо варто було їй на нього тільки поглянути, як одразу її наче огорта-ло тепле повітря.

Сьогодні Анджі не надто твердо трималася на ногах. Щось не діяла на неї горілка так, як це було впродовж ба-гатьох років, не приносила їй відчуття щастя й приємного відмежування її від усього довкола. Сьогодні ввечері, та й взагалі останнім часом, Анджі відчувала, що в її голові ко-їться якийсь безлад. Вона змусила себе усміхнутися і ні на кого не дивилася, крім Волтера Долтона, який сидів скраю стійки. Він послав їй повітряний поцілунок. Вона лише ледь помітно підморгнула йому, одним оком.

Колись Малкольм Муді аж млів, коли вона ось так під-моргувала йому. «Господи, я від тебе шалію!» — говорив він, коли приходив до неї, в її квартиру на Вуд-стріт. Малкольм на дух не зносив Волтера Долтона і називав його гомиком, яким той і був насправді. А ще Волтер був алкоголіком, тож його попросили з коледжу; тепер він жив в одному з пан-сіонів на острові Кумбс. До бару Волтер приходив щове-чора, коли грала Анджі. Часом він приносив їй подарунок: шовковий шарф, пару шкіряних пальчаток із крихітними гудзиками збоку. Він завжди вручав Джо ключі від своєї машини, і часто після закриття Джо відвозив Волтера додо-му, а якийсь із помічників офіціанта їхав за ними на автівці Джо, щоб відвезти бармена назад.

— Не життя, а лайно! — говорив Малкольм про Волтера, коли приходив до Анджі. — Тільки сидить і марнує там ве-чори за чаркою.

Анджі не подобалося, коли так говорили, але вона нічого на це не відповідала. Часом, не так вже й часто, їй спада-ло на думку, що хтось може подумати, що і справді в неї і в Малкольма не життя, а лайно. Такі думки часом відвідували

її, коли вона йшла по залитому сонцем тротуару або коли вона раптом прокидалася серед ночі. Тоді у неї шалено калатало серце й вона повторювала подумки Малкольмові слова. Спершу він говорив: «Я весь час думаю про тебе». Зараз він, як і колись, говорить, що кохає. А часом вона чула такі слова: «І що б я робив без тебе?» Він ніколи не дарував їй подарунків. Та вона й не хотіла тих подарунків.

Анджі почула, як відчинилися і зачинилися двері, знову на неї повіяло холодком з вулиці. Краєм ока вловила рух — якийсь чоловік у темному пальті вмовився у кріслі в дальньому кутку. І в тому, як він нахилився, в його рухах було щось таке, що раптом пробудило якісь спогади. Але сьогодні вона не надто твердо трималася на ногах, та й із головою в неї щось коїлося.

Вона прошепотіла Бетті, що проходила повз із тацею з порожніми келихами:

— Люба, чи не могла б ти попросити у Джо трішки ірландської кави?

— Звісно, — відповіла Бетті, мила тендітна дівчина. — Без проблем.

Анджі випила кави, тримаючи чашку в одній руці, а другою награвши «Радіймо всі у Святе Різдво!», і підморгнула Джо, який серйозно кивнув їй у відповідь. Наприкінці цього вечора вона вип'є з Джо і Волтером та розповість їм, як сьогодні провідувала матір у будинку для людей похилого віку, можливо, навіть поділиться тим, що помітила синці на руці в матері, нижче плеча, а може, й ні.

— Замовлення, Анджі, — Бетті кинула на рояль коктейльну серветку й пішла далі; на долоні піднятої над головою руки вона несла тацю з наповненими келихами, по вигину її спини видно було, що ця ноша дуже важка для неї. — Це он від того чоловіка, — додала вона й головою хитнула в бік крісел.

На серветці було написано: «Міст над бурхливою водою»*, та Анджі й далі виконувала різдвяні гімни, і збентежена дитяча усмішка не полишала її уст. На чоловіка, який сидів у дальньому кутку, вона й не глянула. Вона виконала всі до останнього гімни, які тільки могла пригадати, але вже не змогла полинути у музику. Можливо, коли б вона випила ще, це спрацювало б, але чоловік, що сидить у кутку й спостерігає за нею, зрозуміє, що в чашці, яку принесе їй Бетті, не лише кава. Цей чоловік зветься Саймоном. Колись він теж був піаністом.

«Чуєш, то ангелів спів, падай ниц...» Та Анджі здавалося, що вона впала за борт і заплуталась у водоростях. Чоловік у темному пальті... Здавалося, що барва цього пальта наче згустилася навколо неї і тисла на голову, аж її від того огортав неясний жах, якимось чином пов'язаний з її матір'ю. «Полинь туди!» — подумки звеліла вона собі. Та сьогодні вона поводитися не надто впевнено. Вона сповільнила темп й легко заграла «Перше Різдво». Аж перед очима в неї постало широке засніжене поле і смужка ніжного сйива на обрії.

По звершенні композиції вона зробила те, що й саму її вразило. Потім вона не раз замислювалася над тим, що неспівомо вже давно так збиралася вчинити. Так само, як не дозволяла собі цілком усвідомити, що Малкольм перестав говорити їй: «Я весь час про тебе думаю».

Анджі зробила перерву.

Вона граціозно притиснула коктейльну серветку до губ, вислизнула з-за рояля і попрямувала до туалетів, біля яких був таксофон. Їй не хотілося турбувати Джо, і вона не попросила його передати їй сумочку.

— Любий, — тихо сказала вона Волтеру, — у тебе є дрібні гроші?

* «Міст над бурхливою водою» («Bridge over Troubled Water») — пісня американського дуєту «Simon & Garfunkel» (1970 р.).

Він витягнув ногу, заліз у кишеню брюк і простягнув їй монетки.

— Ти не цукерочка, Анджі, ти реальна цукерня! — сказав він, ледь ворущачи язиком.

Долоня в нього була така волога, що навіть монетки змокли.

— Дякую, любий.

Анджі пройшла до телефона і набрала номер Малкольма. Жодного разу за всі ці двадцять два роки вона не телефонувала йому додому, хоч і завжди знала напам'ять номер його телефона. Двадцять два роки, думала вона, прислухаючись до гудків у слухавці. Для когось це був дуже довгий термін, але Анджі уявляла собі час так само неозорим і круглим, як небо, і спробувати збагнути його сенс було однаково, що спробувати зрозуміти сенс музики, Бога або досягнути глибину океану. Анджі давно зрозуміла, що не варто навіть пробувати шукати сенс у таких речах, як це намагаються зробити інші.

Малкольм відповів по той бік дроту і, що цікаво, їй не сподобався звук його голосу.

— Малкольме, — сказала вона м'яко, — ми більше не зможемо зустрічатися. Мені страшенно шкода, але більше це неможливо, — мовчання. Вочевидь, біля нього дружина. — Що ж, бувай, — сказала Анджі.

Проходячи повз Волтера, вона сказала:

— Дякую тобі, любий.

А він відповів:

— Радий допомогти, Анджі.

Волтер так сп'янів, що голос у нього геть осип, а обличчя спітніло.

А потім вона заграла пісню, яку замовив Саймон, — «Міст над бурхливою водою». Але дозволила собі подивитися на нього тільки тоді, коли вже майже закінчила її гра-ти. Він не посміхнувся їй у відповідь, й Анджі раптом наче окропом облили.

Вона усміхнулася до різдвяної ялинки; кольорові лампочки різали їй очі, й на якусь мить її розгнівало те, що люди так чинять із деревами, прикрашаючи їх цією дешевою оздобою й рік чекаючи на свято. А потім на неї накопила нова гаряча хвиля, коли їй подумалося, що вже за кілька тижнів ялинку роздягнуть, знімуть з хрестовини, винесуть геть і звалять на тротуар разом із сріблястою мішурою, що вчепилася у хвою. Анджі уявляла, який огидний вигляд матиме на снігу це дерево, повалене набік, а вгорі стримітиме обрубок стовбура.

Вона заграла «Ми подолаємо...»^{*}, та хтось із публіки крикнув:

— Анджі! Щось ти вже надто серйозне граєш, — тоді вона розпливлася у ще ширшій посмішці й заграла якийсь регтайм. А й справді, дурість — грати «Ми подолаємо...». Вона тільки зараз от збагнула, що Саймон це не зрозуміє. «Надто вже ти сентиментальна», — говорив він їй.

Та говорив він й інші речі. Коли вперше запросив її з матір'ю на ланч, то сказав: «Ви ніби персонаж із дивовижної казки», а сонячні промені осявали їхній столик на палубі.

«Ви ідеальна дочка», — сказав він їй, коли вони пливли на човні, а мама махала їм зі скелястого берега рукою.

— Анджело... У вас янгольське обличчя, — так він сказав, коли вони ступили на берег острова Пакербраш. Потім він надіслав їй білу троянду.

Вона була ще дівчиною. Того літа увечері вона прийшла в цей самий коктейль-хол з друзями і тут побачила його — він грав «Візьми мене з собою на Місяць»^{**}. Здавалося, він весь світився крихітними яскравими вогниками.

^{*} «Ми подолаємо» («We Shall Overcome») — американська пісня-спротив. За версією бібліотеки Конгресу США — «напотужніша пісня ХХ століття».

^{**} «Візьми мене з собою на Місяць» («Fly Me to the Moon») — попсова пісня, написана Бартом Говардом у 1954 році.

Тоді Саймон був дуже нервовий, все його тіло якось посмикувалося, немов у ляльки, яку шарпають за мотузки. У його грі відчувалася велика сила, але йому бракувало почуття — це Анджі розуміла ще тоді. «Зіграй нам «Почуття»^{*}, — часом просили його присутні. Та він ніколи не виконував цієї композиції. «Старомодне, — відказував він. — Надто ванільне».

Він приїхав до їхнього міста з Бостона всього лише на літо, але залишився на два роки. Коли він вирішив порвати з Анджі, то пояснив їй: «Виходить так, що я мушу водночас ходити на побачення до тебе і до твоєї матері. А мені від цього аж зле стає». Потім він написав їй: «Ти — психована. Клініка».

Анджі не здатна була натискати на педаль — під довгою чорною спідницею у неї нога ходором ходила. Саймон був єдиним, кому вона зізналася, що її мати брала з чоловіків гроші.

Від барної стійки долинув вибух сміху, і Анджі глянула туди, та то всього лише якийсь рибалка розважав Джо своїми побрехеньками. Волтер Долтон ніжно усміхнувся їй і показав очима на рибалку.

Мама Анджі сплела їм трьом на Різдво три однаковісіньких блакитних светри. Коли мама вийшла з кімнати, Саймон сказав:

— Ми ніколи не надягатимемо їх одночасно.

Мама купила йому купу записів Бетховена. Коли Саймон поїхав, вона написала йому, щоб повернув записи, та він так і не надіслав їх. Тоді мама сказала:

— Принаймні ми можемо носити блакитні светри.

І коли мама вдягала блакитний светр, вона вимагала, щоб і Анджі вдягала свій. Одного разу мама спитала:

^{*} «Почуття» («Feelings») — пісня 1974 року, автор — бразильський виконавець Морріс Альберт.

— А знаєш, що Саймона вигнали з музичного коледжу? Тепер він став юристом, займається нерухомістю в Бостоні. То його Боб Біні у Бостоні надибав.

— Може, воно й на краще, — сказала тоді Анджі.

Вона вважала, що більше його не побачить. Тому що помітила, як тінь заздрощів темною хмарою набігла на його обличчя, коли вона розповіла йому (це ж треба таке: вона геть усе розповідала йому!), як їй було п'ятнадцять років, і якийсь чоловік із Чикаго почув її гру на весіллі. Він був власником музичної школи і два тижні вмовляв матір, щоб Анджі навчалася у цій школі. У неї буде стипендія, окрема кімната, безкоштовне харчування.

— Ні, — відтяла мама Анджі. — Вона — люба матусина донечка.

Але Анджі так давно мріяла про ту школу: біле просторе приміщення, де чудові виконавці невтомно грають на фортепіано. Її б навчали добрі чоловіки і жінки, а вона навчилася б читати ноти. А ще там опалювалися б усі кімнати. І там не було б тих звуків, що долинали з маминої кімнати, звуків, через які їй чи не щоночі доводиться затуляти вуха, звуків, через які вона йде з дому до церкви грати на фортепіано. Та ж ні, мама Анджі вирішила. Анджі — люба матусина донечка.

Анджі знову глянула на Саймона. Він спостерігав за нею, відкинувшись на спинку крісла. Вона зовсім не відчувала від нього тепла, як траплялося, коли щоразу у дверях ресторану з'являвся Генрі Кіттеридж або ось як зараз струменить тепло від того місця біля барної стійки, де сидів Волтер Долтон.

Чого приїхав Саймон, що хотів тут побачити? Вона уявила собі, як він виходить зі своєї адвокатської контори і їде у п'ятмі вздовж узбережжя. Він розлучився, чи, може, у нього криза? У чоловіків часто трапляється криза, коли їм далеко за п'ятдесят і вони озираються назад, запитуючи себе, чому все склалося так, як склалося. І ось він через

стільки років (думав про неї чи ні) з якоїсь причини взяв і приїхав до Кросбі. Цікаво, чи знав він, що вона сьогодні тут гратиме?

Краєм ока вона побачила, як він підвівся з місця, сперся на її рояль і дивиться просто на неї. Виявляється, він вже майже голомозий.

— Привіт, Саймоне, — привіталася Анджі.

Зараз вона імпровізувала, пальці бігали по клавішах.

— Привіт, Анджі, — відповів він.

Саймон вже не був чоловіком, на якого хотілося б ще раз зиркнути. Можливо, й багато років тому на нього комусь не схотілося б подивитися ще раз, тільки тоді їй до цього було байдуже. Байдуже було, що він тоді носив відстійну шкірянку, вважаючи, що це круто. Просто неможливо було перестати відчувати те, що відчуваєш, і байдуже було, як та людина чинить. Просто потрібно було чекати. Згодом це почуття змінювали інші. Та це почуття не зникало назавсім, а зменшувалося до чогось крихітного й висіло собі десь у закапелках душі. Анджі поринула в музику.

— Як ти, Саймоне? — усміхнулась вона.

— Дякую, чудово, — кивнув він, — просто чудово. — Аж раптом кольк — вона відчула загрозу. Він дивився якось холодно. Раніше в нього був теплий погляд. — А ти, як і раніше, руда, — зауважив він.

— По правді, тепер мені доводиться підфарбовуватися.

Він мовчки дивився на неї; пальто висіло на ньому, як на вішаку. Одяг завжди висів на ньому, як на вішаку.

— Саймоне, ти й досі ведеш юридичну практику? Мені говорили, ти став юристом.

Він кивнув:

— По правді, у мене це непогано виходить. А це збіса приємно, коли в тебе щось добре виходить.

— Так, приємно. А чим конкретніше займаєшся?

— Нерухомістю, — він опустив голову, та одразу ж її звів і випнув підборіддя. — Це доволі кумедно. Наче головоломка.

— Он воно як! Чудово, — Анджі перехрестила ліву руку над правою, легко пробіглася по клавішах.

— Маєш сім'ю, Анджі?

— Ні. Ні, не маю. А ти?

Вона вже встигла помітити обручку на його пальці. Масивна. Ніколи не думала, що він з тих, хто захоче носити таку товсту обручку.

— Так. Я маю трійко дітей. Двох хлопчиків і одну дівчинку. Всі вже дорослі.

Він переступив з ноги на ногу, все ще спираючись на рояль.

— Це чудово, Саймоне. Неймовірно!

Вона забула про «Прийдіть, всі віряни...» Тепер Анджі почала грати цей гімн, її пальці занурювалися в нього дедалі глибше: бувало, що коли вона грала, то почувалася скульптором, уявляла, що ліпить, розминає неймовірну густу глину.

Саймон зиркнув на годинник:

— Ти закінчуєш о дев'ятій?

— Так. Зазвичай. Шкода, але мені потрібно відразу ж ушитися звідсіля.

Її більше не обдавало жаром, навпаки, усіма фібрами своєї душі вона відчувала холод. І дуже боліла голова.

— Що ж, гаразд, Анджі, — Саймон випростався. — Тоді я йду. Приємно було побачити тебе через стільки років.

— Так, Саймоне. І я дуже рада була побачити тебе.

По той бік рояля простяглася рука — то Бетті поставила горня кави. — Від Волтера, — сказала вона й пішла далі.

Анджі обернулася і знову підморгнула Волтерові, та він, здавалося, її вже не бачив.

Саймон пішов. І саме цієї миті з'явилися Кіттериджі, які вже збиралися йти з ресторану, Генрі махнув їй рукою, й Анджі заграла «На добраніч, Ірен».

Саймон повернувся. За два кроки він знов опинився поряд із нею, схилився так, що його обличчя опинилося біля її обличчя.

— Ти знаєш, що твоя матір приїжджала до мене у Бостон?

Анджі спалахнула.

— Вона приїхала автобусом фірми «Грейгаунд», — почувла Анджі Саймонів голос біля вуха, — а потім взяла таксі до мого будинку. Коли я впустив її в квартиру, вона попросила випити і стала знімати з себе одяг. Повільно розстібала гудзик, починаючи зверху.

У Анджі пересохло в роті.

— І дуже було шкода тебе, Анджі. Упродовж усіх років.

Вона усміхалася, дивлячись прямо поперед себе.

— На добраніч, Саймоне, — сказала вона.

Анджі випила ірландську каву, тримаючи чашку однією рукою. Затим виконувала різні композиції. Вона не усвідомлювала, що саме грає, але тепер відчула, що злилася з музикою, а вогники на ялинці сяяли яскраво і наче десь іздалеку. Злившись воєдино з музикою, вона все зрозуміла. Вона зрозуміла, що Саймон розчарувався, раз у такому віці відчув потребу повідомити їй, що жалів її впродовж усіх цих років. Зрозуміла, що зараз, коли він їде уздовж узбережжя до Бостона, до дружини, з якою виростив трьох дітей, він заспокоївся, коли побачив її, Анджі, саме такою, яка вона була сьогодні; а ще вона зрозуміла, що в цьому знаходять розраду багато людей. Ось і Малкольму легшає на душі, коли він називає Волтера Долтона жалюгідним гомиком; але таке заспокоєння можна порівняти хіба зі знятим з плити молоком, бо факт залишиться фактом: ти хотів стати

видатним піаністом, а став юристом і займаєшся нерухомістю або одружуєшся й живеш у шлюбі ось уже тридцять років, а вона так і не зрозуміла, що ти бог у ліжку.

Коктейль-хол майже спорожнів. Стало тепліше, бо раз за разом не відчинялися двері знядвору. Вона зіграла «Ми подолаємо...» Зіграла двічі, повільно і велично, і подивилася в бік барної стійки, звідкіля їй усміхався Волтер. Він високо підняв стиснутий кулак.

— Анджі, а хочеш, я підвезу тебе додому? — запитав її Джо, коли вона опустила кришку рояля та підійшла по шубку й сумочку.

— Ні, дякую, любий, — відповіла вона, а Волтер тим часом допомагав їй надягнути білу шубку зі штучного хутра. — Мені корисно буде прогулятися.

Затиснувши в руці клатч, Анджі обережно подолала замет біля тротуару, вибирала собі шлях через парковку біля будівлі пошти. На зеленому циферблаті біля банку показувало 19 градусів морозу, та вона не відчувала холоду, хоч на віях замерзла туш. Мама навчила її не чіпати вії у таку холоднечу, щоб не відламати їх.

Вона звернула на Вуд-стріт. У цій крижаній пільмі свігло ліхтарів видавалося блідим, і Анджі вигукнула: «Ха!», бо геть усе збивало її з пантелику. Так траплялося доволі часто після того, як вона зливалася з музикою, як це сталося сьогодні.

Вона трохи перечепилася у своїх чорних чобітках на високих підборах і сперлася рукою об перила ганку.

— Шльондра!

Анджі не помітила, що він стоїть біля будинку, в тіні, що її відкидав виступ ганку.

— Ти шльондра, Анджі, — він ступив крок до неї.

— Малкольме, — стиха мовила вона, — я тебе прошу!

— Дзвонити мені додому! Хто ти, в біса, така?

— Ну... — Анджі стиснула губи й піднесла до рота вказівний палець. — Гаразд. Давай розберемося.

Вона не мала звички телефонувати йому додому, але й не мала звички весь час нагадувати йому, що за двадцять два роки вона цього жодного разу не зробила.

— Ти тупа курка, — сказав Малкольм. — Та ще й п'янезна жердина.

Він пішов геть. Анджі побачила його автівку, припарковану біля сусіднього житлового масиву.

— Проспишся — подзвони мені на роботу, — гаркнув він через плече. І вже спокійніше додав: — Навіть не думай мені молоти ті нісенітниці.

Навіть зараз, п'яна, Анджі знала: коли вивітриться алкоголь, вона йому не подзвонить. Вона зайшла до багатоквартирного будинку й сіла на сходинки. Анджела О'Міра.

Янгольське обличчя. П'янезна жердина. Її матір продавала себе чоловікам. Не вийшла заміж, Анджело?

Сидячи на сходинках, вона говорила собі, що її життя нічим не гірше і не краще за життя будь-якої жінки, в тому числі й Малкольмової дружини. І люди до неї добре ставляться. Волтер, Джо, Генрі Кіттеридж. Ні, світ не без добрих людей. Завтра вона прийде раніше на роботу і розповість Джо про свою матір і про синці на її руці. «Ти уявляєш, — скаже вона Джо, — уявляєш? Хтось ущипнув літню паралізовану жінку!»

Анджі сиділа на сходах, притулившись головою до стіни, і поправляла пальцями чорну спідницю. Вона відчувала, що надто пізно збагнула щось важливе і що, ймовірно, так воно завжди і буває в житті: занадто пізно щось починаєш розуміти. Завтра вона піде грати на фортепіано в храмі і перестане думати про синці на материній руці, на її сухій руці, де шкіра така м'яка і обвисла, що, як стиснути її в пальцях, важко уявити собі, що вона може відчувати біль.

Невеличкий поштовх

Три години тому, коли сонячні промені ще пронизували крони дерев і засліплювали галявину за будинком, місцевий лікар-ортопед, чоловік середніх років на ім'я Христофер Кіттеридж, уклав шлюб з немісцевою жінкою на ім'я Сюзанна. Для кожного з них то був перший шлюб. На весіллі було небагато люду, і все тут дихало спокоєм, а звуки флейти та кошики дрібних жовтих троянд на подвір'ї й у середині будинку лише додавали приємного враження. Досі не спостерігається бодай натяку на веселість гостей, а тому Олівія Кіттеридж, що стоїть біля накритого на галявині столу, вже замислюється над тим, що не завадило б їм уже розходитися по домівках.

Впродовж дня Олівія намагалася здолати відчуття, що вона повільно занурюється під воду. Це відчуття особливо гостре для неї, адже за все своє життя вона так і не спромоглася навчитися плавати. Вона заштовхує паперову серветку між планками столу й думає: «Ну все. Годі вже з мене!» А потім, опутивши очі долі, щоб знову не вклинитися в якусь беззмистовну бесіду, огинає будинок і заходить у бічні двері, що ведуть до спальні її сина. Вона ступає

сосновими мостинами, що виблискують у сонячних променях, і лягає на широченне ліжко Христовера (й Сюзанни).

Сукня Олівії — а сьогодні це вкрай важливо, адже вона матір нареченого — зшита з тонкого зеленого мусліну з великими рожево-червоними геранями; вона має так лягти на ліжко, щоб не задерти її й не зім'яти, а ще, коли хто раптом зайде, вона мусить мати пристойний вигляд. Олівія — огрядна жінка і усвідомлює це. Не завжди вона була такою, тож мусить нині якось із цим миритися. Це правда, що вона завжди була висока на зріст і весь час почувалася незграбою, але пишною вона стала з віком: у неї набрякли щиколотки, округлилися плечі, ззаду на шиї з'явився горбик, а зап'ястя і кисті рук вже скидалися на чоловічі. Це дуже засмучує Олівію — ще б пак! — та вона ні з ким не ділиться цією проблемою. Але на цьому етапі гри вона не збирається відмовлятися від насолоди їжею, і наразі це означає, що вона, вочевидь, має вигляд гладухи, обмотаної чимсь на кшталт зеленої марлі. Але її сукня має доволі пристойний вигляд, подумала вона, коли лягала на подушку й заплющувала очі, вдаліша за понурі шати сім'ї Бернштайнів, які повбиралися, мов на похорон, а не на весілля цієї сонячної червневої днини. Двері спальні Христовера прочинені, й сюди долинають звуки з тієї частини будинку, де триває урочистість: постукування підборів по коридору, рвучко зачинені двері до вбиральні. (По правді, Олівія зауважує, що їх можна було б зачинити тихо й акуратно.) Шкрябання стільця об долівку у вітальні, звідти ж із приглушеним сміхом і розмовами долинають пахощі кави та насичений, солодкий запах печеного тіста: такі пахощі линули від пекарні «Ніссен», допоки вона не зачинилася. А ще Олівія вловила пахощі найрізноманітніших парфумів, а з ними й ті, що нагадали їй запах спрею «Офф!» від комарів. Усі ці запахи якимсь чином перемістилися по коридору й потрапили сюди, до спальні.

І цигарковий дим. Олівія розплющує очі: хтось курить у саду за будинком. Крізь відчинене вікно їй чутно кахляння й клацання запальнички. Вони просто все навколо заповнили! Вона уявляє собі, як важкі черевики ідуть по клумбі з гладіолусами, а потім, почувши, як хтось спускає воду в туалеті в кінці коридору, на мить уявляє, що будинок руйнується, лопаються труби, з тріском переламуються мостини, на долівку валяться стіни. Олівія підводиться на ліжку, вмощується зручніше, підкладає ще одну подушку на бильце ліжка.

Вона сама будувала цей будинок, майже сама. Багато років тому вони з Генрі зробили всі креслення, а потім весь час співпрацювали із забудовником, аби їхній син мав пристойне житло, коли повернеться додому з ортопедичного коледжу. Коли будуєш будинок самостійно, то вкладаєш в нього всю свою душу. Олівія це напевне знає, адже вона завжди любила все робити власноруч: сукні, сади, будинки (ще до сходу сонця вона сама розмістила жовті троянди у кошиках). І свій власний будинок, розташований нижче по дорозі, за кілька миль звідси, теж вона побудувала з Генрі багато років тому, і нещодавно Олівія звільнила прибиральницю за те, що дурне дівчисько тягало пилосос по підлозі так, що він гупався об стіни і з гуркотом котився сходами.

Принаймні Христофер цінує, що має. Останні кілька років вони втрьох (Олівія, Генрі й Христофер) разом дбали про будинок: повирубували старі дерева, посадили бузок і рододендрони, повиривали ями під стовпи на паркан. А тепер Сюзанна (доктор Сью — саме так подумки називає її Олівія) усі ці клопоти візьме на себе і, судячи з її статків, швидше за все, вона найме економку і, мабуть, садівника. («Обожнюю в ваші чудові красолі», — кілька тижнів тому сказала Олівії доктор Сью, вказуючи на рядки петуній.) І тепер Олівія планує відступити й дати дорогу молодим.

Крізь стулені повіки Олівія бачить червоне світло, що косо проникає у вікна, чує, як сонце припікає їй литки і щиколотки, а долонею відчуває, як його промені зігрівають м'яку тканину її сукні... сукня насправду вийшла вдалою. Їй приємно думати про шматок чорничного пирога, який їй вдалося нишком заховати у своїй великій шкіряній сумці, та про те, що незабаром вона буде вдома і спокійно його з'їсть, знявши коригуючу білизну, і все повернеться у старе русло.

Олівія відчуває чийсь присутність і розплющує очі. Маленька дівчинка стоїть у дверях і пильно на неї дивиться — одна з малих племінниць нареченої, із Чикаго. Та сама, яка повинна була посипати трояновими пелюстками землю перед шлюбною церемонією, але в останню мить вирішила, що не хоче цього робити, надулась і відступила назад. Втім, доктор Сью доволі мило відреагувала на це, щось заспокійливо промовила до дівчинки і поклала долоню їй на голівку. Невдовзі Сюзанна м'яко гукнула жінці, що стояла під деревом, що можна починати — та заграла на флейті. Тоді Сюзанна пройшла до Христовера, який не всміхався і застиг, мов тріска, викинута хвилику на берег, і так вони стояли вдвох, поки на галявині відбувалася шлюбна церемонія.

Але цей жест — як Сюзанна одним швидким рухом ласкаво погладила тонке волосся і ніжну шийку дитини — Олівія запам'ятає назавжди. Ніби вона бачить, як якась жінка пірнає з човна і легко пливе до пристані. Це як нагадування: деякі люди можуть робити те, на що інші геть не здатні.

— Привіт, — звертається Олівія до дівчинки, але дитина не відповідає. Тоді Олівія запитує: — А скільки тобі років?

Вона тепер зовсім не тямить у малих дітях, але припускає, що дівчинці має бути чотири чи п'ять років: здається, в родині Бернштайнів немає рослик.

Мала так само мовчить.

— Біжи вже, — каже їй Олівія, та дівчинка тулиться до одвірка і злегка погойдується, так само не зводячи з Олівії погляду. — Неввічливо так роздивлятися, — зауважує Олівія, — хіба тебе не вчили цьому?

Усе ще похитуючись, дівчинка спокійно заявляє:

— Ти видаєшся мертвою.

Олівія піднімає голову:

— То он чому вас зараз учать? Отакого говорити навчають?

Та, відкидаючись на подушки, вона раптом відчуває невеликий біль за грудиною, що виник на мить, немов помах крила десь у неї всередині. Після таких слів цій дитині варто ретельно вимити рот із милом.

Втім, день вже майже добігає кінця. Олівія дивиться у вікно у стелі і втішає себе тим, що, здається, вона таки вдало пережила цей день. Вона малює в уяві картину нового серцевого нападу в день весілля сина: вона сиділа б на стільчику на галявині, на очах у всіх присутніх і, після того як її син промовив «так», несподівано мовчки впала б мертвою обличчям у траву, а її величезний зад стримів би вгору разом з усіма цими геранями. Потім про це ще довго усі говорили б багато днів поспіль.

— А що це за штуки в тебе на обличчі?

Олівія повертається обличчям до дверей:

— Ти ще тут? Я гадала, ти пішла.

— З однієї такої штуки на твоєму обличчі стирчить волосина, — вже хоробріше каже дівчинка і ступає крок до кімнати. — На підборідді.

Олівія знову дивиться у вікно на стелі й ці слова вже сприймає без биття крила у грудях. Це просто жах, які нечемні нині зростають діти! Але ж і чудова ідея зробити вікно у стелі над ліжком! Христофер говорив їй, що часом узимку, коли він лежить у ліжку, спостерігає, як іде сніг. Він

завжди був зовсім не такий, як інші, дуже вразливий, чуйний. Тому і став чудовим художником і пише в основному олією, хоча мало хто міг би сподіватися такого від ортопеда. Він дуже складний і цікавий. У дитинстві її син, такий вразливий уже в дитячі роки, одного разу, читаючи «Гайді»^{*}, написав картину, ілюстрацію до прочитаного: якісь польові квіти на альпійському схилі.

— Що це за штука у тебе на підборідді?

Олівія зауважує, що дівчинка жує стрічку від сукні.

— Це крихти, — відповідає вона, — від маленьких дівчаток, яких я з'їла. А тепер іди, бо я й тебе з'їм. — І вона округлює очі.

Дівчинка відступає крок назад, тримаючись за одвірок.

— Це ти неправду кажеш, — нарешті вимовляє вона, але розвертається і зникає.

— Так би одразу, — бурмоче Олівія.

Тепер до неї долинає нерівний стукіт високих підборів по коридору.

— Шукаю кімнатку для дівчаток, — чути жіночий голос, і Олівія впізнає голос Дженіс Бернштайн, матері нареченої. Генрі їй відповідає:

— Ідіть прямо, туди!

Олівія чекає, що Генрі зазирне до спальні, і вже за хвилину саме так і стається. Його велике привітне обличчя аж сяє — він завжди такий у людних компаніях.

— Олів, з тобою все гаразд?

— Ша, тихіше! Я не хочу, щоб хтось довідався, що я тут.

Він заходить до кімнати.

— То з тобою все гаразд? — шепоче він.

— Я вже готова їхати додому. Хоч мені здається, що ти готовий тут бути до фіналу. Мене аж нудить від дорослих

* «Гайді» — дитяча книжка швейцарської письменниці Йоганни Спіріт про життя дівчинки у свого діда в Швейцарських Альпах.

жінок, які називають вбиральню «кімнаткою для дівчаток». Вона що, перебрала?

— Та ні, Олів, мені так не здається.

— Вони там курять, — киває Олівія на відчинене вікно. — Сподіваюся, вони не підпалять будинок?

— Та не підпалять. — І за хвилю Генрі додає: — Мені здається, все пройшло добре.

— Певна річ! А тепер ходи з усіма попрощайся, і вирушаймо додому.

— Він одружився на симпатичній жінці, — каже Генрі, ставши біля бильця ліжка.

— Так, мені здається, твоя правда.

Обоє якийсь час мовчать, адже для них це таки потрясіння: їхній син, їхня єдина дитина, тепер одружений. Йому тридцять вісім років, за цей час вони до нього дуже прикипіли.

Спершу вони думали, що він одружиться на своїй асистентці, але ці стосунки були нетривалими. Потім були впевнені, що він візьме за дружину вчительку: вона жила не в їхньому місті, а на острові Тартл-Бек, та й ті стосунки скінчились. Аж раптом, мов грім серед ясного неба, у їхньому місті з'явилася Сюзанна Бернштайн, д. м. н.¹, д. ф. н. Вона прибула на якусь конференцію і впродовж тижня ризикувала по місту в нових туфельках. Туфельки спричинили запалення нігтя і пухир на стопі завбільшки з велику скляну кульку, якою граються хлопчаки. Сьогодні Сюзанна цілий день згадувала цю історію:

— Я знайшла його у «жовтих сторінках», і коли добрела до його кабінету, то геть збила ноги! Йому довелося наскрізь просвердлити мені ніготь. Оце так зустріч!

Олівія вважала цю історію дурною. Чому цій дівчині з усіма її грошима не спало на думку просто купити пару туфель потрібного розміру?

¹ Доктор медичних наук.

Але саме так ця парочка і познайомилася. А решта, як каже Сюзанна, було історією. Якщо шість тижнів стосунків можна назвати історією. Неймовірно: так швидко побратися. «А навіщо чекати?» — запитала Сюзанна в Олівії, коли вони з Христовером заїхали показати батькам обручку. «А й справді, не бачу причин чекати» — погодилася Олівія.

— Але ж, Генрі, — не вгаває Олівія. — Гастроентеролог! Та довкола стільки лікарів — шукати не треба. Навіть думати про це не хочу.

Генрі дивиться на дружину відсутнім поглядом.

— Еге ж, — каже він.

Сонячне світло мерехтить на стіні, легенько похитуються білі фіранки. Знову потягнуло цигарковим димом. Олівія і Генрі мовчать, втупившись у бильце ліжка, нарешті Олівія знову каже:

— Вона дуже позитивна людина.

— Вона буде чудовою дружиною для Христовера, — погоджується Генрі.

Вони розмовляють майже пошепки, та зачувши звуки кроків крізь прочинені в коридор двері, повертаються на них із милими усмішками. Та матір Сюзанни не зупиняється й проходить повз у своєму темно-синьому костюмі, тримаючи в руці сумочку, що більше скидається на мініатюрну валізу.

— Вийди-но до них, — говорить Олівія, — а я скоро теж приїду попрощатися. Тільки дай-но я хвилику відпочину.

— Звісно, відпочинь, Олів.

— Може, по дорозі заїдемо в «Данкін Донатс»? — питає Олівія.

Там їм подобається сидіти за столиком біля вікна, а офіціантка, яка їх знає, чемно привітається, а потім залишить їх у спокої.

— Не бачу перепон, — відповідає їй Генрі з дверей.

Відкинувшись на подушки, Олівія згадує, яким блідим був її син під час шлюбної церемонії. У властивій Христоферу стриманій манері вдячним поглядом він дивився на свою наречену, яка стояла з ним поряд, худеньку, з маленькими грудьми, що дивилася на нього знизу вгору. Її мати плакала — ото було видовище! — з очей Дженіс Бернштайн лилися справжні сльози. А потім вона запитала в Олівії: «Ви не плачете на весіллях?» — «З чого б то я мала плакати?» — здивувалася Олівія.

Ридання зовсім не відповідало її почуттям. Сидячи на стільчику, вона відчувала страх. Страх, що її серце зараз стиснеться і зупиниться, як це вже сталося одного разу, коли немов кулак пробив їй спину наскрізь. А ще вона відчувала страх від того, як наречена усміхалася Христоферу, ніби вона насправді його знає. Та хіба ж вона знає, який вигляд він мав у першому класі, коли на уроці панни Ламплі у нього пішла кров носом? Хіба вона бачила його — блідого, маленького гладунчика, обсипаного кропив'янкою через те, що він боявся тестової роботи з правопису? Ні. Те, що Сюзанна сприймає за знання про когось, є всього лише знаннями про секс із цією людиною, та й то знаннями, отриманими всього лише за кілька тижнів. Та про це їй аж ніяк не скажеш. Якби то Олівія сказала їй, що красолі насправді — петунії (але вона цього не сказала!), доктор Сью могла б відповісти: «А я бачила точнісінько такі ж красолі». Прикро, що Сюзанна так дивилася на Христофера на церемонії, ніби хотіла сказати йому: «Я знаю тебе, так, знаю. Я знаю».

Гупають екрановані двері. Чоловічий голос просить сигарету. Клацання запальнички, басовитий чоловічий голос: «Сам набивав...»

Олівія розуміє, чому Христофер і досі не має друзів — цим він подібний до неї. Він не зносить порожніх балячок, бо варто повернутися спиною, як про тебе так само

плескатимуть язиками. «Ніколи ні перед ким не розкривай душу», — колись повчала мати Олівію після того, як хтось залишив кошик з коров'ячими млинцями на їхньому ганку. Подібні висловлювання страшенно дратують Генрі. Та Генрі сам бісить, вперто доводячи, що життя — воно достоту таке, як у каталозі Сірза: всі щасливі й мило посміхаються.

Та Олівію й саму бентежила самотність Христофера. А з минулої зими її гнітила думка про те, як її вже літній син повертатиметься додому в темну оселю, а їх із Генрі вже не буде на цім світі. Тож насправді вона дуже раділа появі Сюзанни. Просто все сталося так раптово, що до цього слід звикнути, та коли врахувати всі обставини, доктор Сью чудово підходить синові. До того ж вона дуже приязно ставиться до Олівії. («Це просто неймовірно: невже ви робили креслення самі?!») — і її світлі брівки злітають до небес.) Та й ніде правди діти — Христофер від неї шаліє. Певна річ, наразі у них, вочевидь, неймовірний секс, і вони, поза сумнівом, вважають, що так воно триватиме вічно. Молоді часто так вважають. А ще вони певні, що більше ніколи не будуть самотніми.

На цій думці Олівія киває головою, хоч, як і раніше, лежить на ліжку. Вона знає, що самотність здатна вбивати людей. Та й взагалі, довести людину до смерті можна різними способами. Олівія має таємне переконання, що життя залежить від того, що називається «великими поштовхами» і «малими поштовхами». Великі поштовхи — це події на кшталт шлюбу або народження дітей, особисті стосунки, які тримають тебе на плаву, але під цими великими поштовхами криються небезпечні, невидимі течії. Тому людина потребує ще й малих поштовхів: це, скажімо, доброзичливий продавець у крамниці Бредлі або офіціантка у «Данкін Донатс», яка пам'ятає, яку каву ти любиш. Насправді все не так і просто.

— Ох і непогана ж місчинка дістається Сюзанні! — басує хтось за вікном. Чути дуже чітко, а це означає, що всі порозверталися обличчям до вікна і явно повитоптували все черевиками.

— Чудове місце, — відповідає інший голос. — Я тут бував ще у дитинстві, ми зупинялися в портовому готелі під назвою «Попелясте яйце», здається, чи щось на кшталт того.

«Доволі пристойні чоловіки, ввічливі, курять власні цигарки. Тільки, на Бога, тримайте свої черевики подалі від гладіолусів і не спаліть паркан», — думає Олівія. Вона вже геть сонна, і їй не до вподоби це відчуття. Як їй ніхто не завадить, вона подрімає просто тут, хвилин двадцять, не більше, а потім обійде всіх гостей, попрощається на свіжу після сну голову. Вона попрощається з Дженіс Бернштайн за руку і на мить затримає її руку в своїх долонях; вона буде люб'язною сивочолою, приємною повновидою пані у легкій зеленій сукні з червоними квітами.

Гупають екрановані двері.

— Емфіземна команда! — лунає чистий голос Сюзанни і гучне плескання у долоні.

Олівія різко розплющує очі. Її охоплює панічний страх, неначе хтось побачив, як вона курить у лісі.

— Ну, невже ви не знаєте, що ця звичка може вас вбити?

— Та невже? Вперше чую! — жартує хтось із чоловіків. — Присягаюсь, Сюзанно, ніколи про таке ніхто й не чув.

Екрановані двері відчиняються і знову зачиняються. Хтось увійшов до будинку. Олівія сідає на ліжку: сон як рукою зняло.

А тепер з вікна долинає тихіший голос. Олівія здогадалася, що той голос належить худенькій дружці Сюзанни. Її сукня має такий вигляд, наче дівчину з ніг до шиї огорнули водорості.

— Ну, як ти? Все гаразд?

— Та-а, — Сюзанна розтягує це слово й Олівія здогадується, що вона насолоджується увагою.

— Ну, Сьюзі, як тобі твої нові родичі?

Серце в Олівії аж гупає об ребра, й вона сідає на краєчок ліжка.

— Це цікаво, — відповідає Сюзанна, голос її тихий і серйозний: доктор Сью готується зробити професійну доповідь про кишкових паразитів. Вона знижує голос, й Олівії нічого не чути.

— Це я можу зрозуміти... — тихе бурмотіння, знову бурмотіння. — А батько?..

— О, Генрі дуже милий.

Олівія підводиться і дуже повільно рухається вздовж стіни ближче до відчиненого вікна. Коли вона витягує шию, щоб краще розрізнити слова двох жіночок, промені передвечірнього сонця падають на її щок.

— Господи, певна річ! — каже Сюзанна, чиї тихі слова раптом звучать доволі чітко. — Я не повірила власним очам. Я й подумати не могла, що вона й справді її вдягне.

«Моя сукня», — здогадується Олівія. Вона трохи відсувається і притискається спиною до стіни.

— Тут люди інакше вдягаються.

«Богом присягаюся, це правда», — думає Олівія. Але вона ошелешена й чує все ніби з-під води.

Оповита водоростями подружка знову щось бурмоче. Її слова важко розібрати, але Олівія змогла розчути, що та вимовляє «Христофер».

— Тут особливий випадок, — серйозно відповідає Сюзанна. Олівії видається, ніби ці дві жінки сидять у човні просто над нею, а вона дедалі глибше занурюється в темну воду. — Річ у тому, що у нього був скрутний період. Та ще й єдина дитина, йому і справді важко велося — засмоктало.

Водорість щось бурмоче, а Сюзанна веслом знову розтинає воду:

— Знаєш, великі сподівання.

Олівія повертає голову і повільно озирає кімнату. Спальню свого сина. Вона сама її побудувала, і всі речі тут добре їй знайомі, наприклад, бюро і килимок, який вона сама сплела невідь скільки років тому. Але всередині неї розповзається щось збентежене, пухке, чорне.

У нього був скрутний період.

Мало не навшпиньки Олівія повільно скрадається до ліжка і дуже обережно на нього сідає. Що ж таке він сказав Сюзанні? Скрутний період. У роті в Олівії, під язиком, десь біля зубів мудрості, виділяється слина. Вона знову, на мить, уявляє собі, як Сюзанна долонею легко і ніжно пестить голівку дівчинки. Що сказав їй Христофер? Що йому запам'яталося? Людина може рухатися тільки вперед. Людина повинна рухатися тільки вперед.

Крім того, вона спантеличена, вражена до глибини душі, тому що їй дуже подобається її сукня. У неї вся душа розкрилася, коли вона побачила цей тонкий серпанковий муслін у крамниці «Текстиль»: сонячні промені раптом освітили страхотливий морок весілля, що от-от мало відбутися, рожеві квіти розлетілися по всьому столу в її кімнаті для шиття. І обернулись на ось цю сукню, в якій вона почувалась комфортно і спокійно впродовж усього дня.

Олівія чує, як Сюзанна говорить щось про гостей, а потім гупають двері й у саду западає тиша. Олівія прикладає долоню до щік, до губ і збирає всю свою волю, щоб вийти до вітальні, поки хтось не виявив її тут, у спальні. Їй доведеться нахилитися і поцілувати в щічку цю молоду дружину, а та всміхатиметься й оглядатиме вітальню, а на її обличчі буде той самий вираз: «Я все знаю».

Ох і боляче ж!.. З уст Олівії зривається стогін. Що може знати Сюзанна про серце, яке часом так болить, що кілька місяців тому мало зовсім не стало назавжди? Так, вона мало рухається, не робить вправ, і холестерин у неї — вище нікуди. Але насправді все це лише відмовка, в якій криється те, як насправді зношується її душа.

Минулого року, на Різдво, ще задовго до того, як якась доктор Сью з'явилася на сцені, її син прийшов до неї й розповів про те, що часом йому спадає не думку. «Часом мені хочеться покінчити з усім цим...» Жахливе відлуння минулого: тридцять дев'ять років тому батько Олівії наклав на себе руки. Тоді вона тільки-но вискочила заміж, встигла розчаруватися і не підозрювала, що вже була вагітною. Вона одразу ж відповіла: «Ой, татусю, у нас у всіх бувають такі миті, коли ми впадаємо у відчай». То була погана відповідь. Потім з'ясувалося, що не це треба було сказати.

Сидячи на краю ліжка, Олівія затуляє обличчя руками. Вона майже не пам'ятає, як Христові жилось перших десять років, і хоча дещо таки пригадує, та не хоче про це думати. Вона намагалася вчити його грі на фортепіано, а він завжди фальшивив. І він так її боявся, що це доводило до сказу. Але ж вона його любила! Їй хотілося б сказати про це Сюзанні. Їй хотілося б сказати: «Послухайте, доктор Сью, у мене всередині, дуже глибоко, є щось таке, що часом розбухає, як голова спрута, і вихлюпує мене в чорноту. Я не хотіла бути такою, але, присягаюсь, я завжди любила і люблю мого сина».

Це правда. Вона його завжди любила і любить. Саме тому минулого Різдва вона побігла з ним до лікаря, залишивши Генрі в будинку, і сиділа в приймальні зі страшним серцебиттям, поки він не вийшов — цей дорослий чоловік, її син — із сяючим обличчям і рецептом на пігулки. По дорозі додому він говорив їй про рівень серотоніну і про

генетичні схильності: навряд чи він колись у житті сказав більше слів за одну розмову з нею, ніж того разу. Він був не надто говіркий, як і її тато.

Несподівано з протилежного кінця коридору долинає дзвін кришталю.

— Тост за вірність, доступну лише обраним! — проголошує чоловічий голос.

Олівія випрямляється і проводить долонею по нагрітій сонцем кришці бюро. З цим бюро Христофер виріс і подорослішав; а он і пляма від банки із засобом для розтирання «Вікс вейпораб». А тепер тут стоїть стос папок, підписаних доктором Сью, і три чорних фломастери «Чарівний маркер». Дуже повільно Олівія висуває верхній ящик бюро. Раніше це було місцем для хлопчачих шкарпеток і футболок, тепер ящик заповнений білизною її невістки: безладно перемішані ковзкі, блискучі, мереживні, різнокольорові штучки. Олівія тягне за бретельку і витягує назовні блідо-блакитний бюстгальтер, що блищить на сонці, з маленькими чашечками, витончений. Вона повільно обертає його у повній руці, потім згортає в грудочку і засовує в свою містку чорну сумку. Вона відчуває, що ноги у неї набрякли, — поганий знак.

Тепер вона дивиться на маркери, що лежать на бюро поряд із папками Сюзання. Міс Ерудитка, думає Олівія, простягаючи руку за маркером, відгвинчує кришечку, вдихає незабутній запах класної кімнати. Їй хочеться забруднити маркером світле покривало на ліжку, яке її невістка привезла з собою. Оглядаючи окуповану спальню, Олівія жадає позначити маркером усе, що з'явилося тут за останній місяць.

Вона проходить до шафи, відчиняє дверцята. Сукні, що висять тут, викликають у ній лютю. Їй хочеться зірвати їх, зім'яти дорогу темну тканину цих маленьких сукенок, помпезно розвішаних на дерев'яних плічках. Та тут ще й светри

різних відтінків коричневого і зеленого, акуратно розкладені на полиці. Один зі светрів, майже на дні полиці, насправді бежевий. Заради всього святого, що може бути поганого в яскравому — нехай не дуже яскравому — кольорі? Пальці в Олівії тремтять, бо вона сердиться і, звісно, тому, що хтось може пройти по коридору і просто зараз засунути голову в прочинені двері.

Бежевий светр дуже товстий, і це добре, це означає, що Сюзанна не одягне його до осені. Олівія розгортає светр і проводить маркером товсту чорну смугу на всю довжину рукава. Потім, тримаючи маркер у роті, хутко складає светр, потім ще раз, щоб він лежав так само акуратно, як було. Це їй вдається. Ви б ніколи не помітили, відчинивши шафу, що там порпалися чужі руки, так все охайно складено.

Тільки от взуття. По всій підлозі шафи валяються розкидані туфлі й черевики. Олівія вибирає темну обшарпану вуличну туфлю: видно, що її носять дуже часто. Олівія часто бачила Сюзанну в цих туфлях. Отримавши чоловіка, вважає Олівія, доктор Сью може дозволити собі шльопати всюди в подертих черевиках. На мить нахилившись, вона раптом лякається, що не зможе розігнутися, й заштовхує туфлю до себе в сумку, а потім насилу таки підводиться, трохи відсапуючись, і укладає загорнутий у фольгу пиріг з чорницею так, щоб він прикрив туфлю.

— Ти готова?

У дверях стоїть Генрі, його обличчя сяє від щастя: він уже обійшов усіх, він усім дуже подобається. Він милий. Хоч їй і кортить розповісти йому про те, що вона щойно почула, хоч їй дуже хочеться полегшити тягар щойно скоєного нею, вона йому нічого не скаже.

— Хочеш заїхати в «Данкін Донатс»? — запитує Генрі.

Він дивиться на неї великими, кольору моря очима. Генрі дуже наївний. Це допомагає йому жити.

— Ох, Генрі, — відповідає Олівія, — я вже не впевнена, що хочу пончик.

— Все гаразд. Мені просто здавалося, що ти хотіла...

— Гаразд. Давай заїдемо.

Олівія прямує до дверей, тримаючи сумку під пахвою, притримує її повною рукою, міцно притискає до себе. Звичайно, це не допоможе, але, можливо, трішки придасться, коли знаєш, що може настати така мить, коли Сюзанна раптом засумнівається в собі. Покличе чоловіка: «Христофере, ти точно не бачив мою туфлю?» Або, перевіряючи білизну чи ящик бюро, раптом сполошиться: «Та що ж це таке? Невже я з глузду з'їхала? Не можу запам'ятати, куди кладу свої речі... І що це сталося з моїм светром?» І вона так ніколи й не дізнається правди, чи не так? Бо кому ж спаде таке на думку обмалювати светр, поцупити ліфчик чи одну туфлю?

Светр назавжди зіпсований, туфля разом із ліфчиком зникне, прикрита використаними паперовими серветками і туалетним папером, у сміттевому баку туалету «Данкін Донатс», а вже наступного дня їх спресує сміттемашина. До речі, коли вже доктор Сью вирішила жити неподалік від Олівії, то чом би Олівії час від часу не брати потроху то одне, то інше, хоча б для того, щоб доктор Сью не розслаблялась. Час від часу влаштовувати собі невеличкий поштозх. Тому що Христоферу не потрібно жити з жінкою, яка вважає, що знає все. Ніхто не може знати все, й нічого їй так вважати.

— Ходімо, — каже Олівія і міцно притискає повною рукою сумку, готуючись пройти через вітальню.

Вона уявляє собі своє серце — великий, червоний м'яз, що гучно калатає об ребра під її тонкою квіточастою сукнею.

Голодування

Недільного ранку біля марини Гармонові довелося зробити над собою зусилля, щоб не простежити поглядом за молодою парою. Він помітив їх раніше у центрі міста, коли йшов по Мейн-стріт: худенька долонька дівчини, обрамлена по зап'ястку штучним хутром рукава її куртки, легенько тримала руку хлопця, коли вони роздивлялися вітрини магазинів з таким самим незворушним спокоєм, з яким стояли зараз, притулившись до поручнів сходів. Подейкували, що цей хлопець — небіж Кетлін Бернем — приїхав з Нью-Гемпшира і працює на тартаку, хоч сам на вигляд завбільшки і завтовшки із саджанець цукрового клена. Та його погляд за окулярами в темній оправі був легкий і вільний, та й сам він рухається вільно і легко. Гармон зауважив, що в молодят немає обручок, та перевів погляд на бухту, яка виблискувала у променях ранкового сонця й у безвітряний день була гладенька, мов монетка.

— Мене страшенно розлютила Вікторія, — почув Гармон, як сказала дівчина. Вона мала високий голос, тому слова її прозвучали надто голосно. Здавалося, їй байдуже, що всі її чують, втім, навколо було не так-то вже й людно: Гармон

та двоє рибалок, що чекали, коли можна буде увійти. Віднедавна марина стала вельми популярною: вважалося, що немає кращого місця для недільного сніданку, ніж у кав'ярні на пристані для яхт, тож чекати на вільний столик вже було звичною справою. Дружина Гармона, Бонні, не хотіла робити цього й завжди говорила, що їй незручно снідати, коли люди чекають, щоб вона скоріше звільнила їм місце.

— Чому? — запитав хлопець. Він говорив тихіше, але Гармон стояв близько і все чув. Він повернувся і довго дивився на них, примруживши очі.

— Ну... — здавалося, дівчина розмірковує над відповіддю, її губи то витягалися вперед, то знову розгладжувалися. У неї ідеальна шкіра із легким рум'янцем кольору кориці. Волосся фарбоване, того ж відтінку, що й рум'янець, принаймні, так видалося Гармонові. Нині дівчата утинають щось неймовірне зі своїм волоссям. Його племінниця працює в салоні-перукарні в Портленді, тож вона розповідала Бонні, що нинішнє фарбування волосся й близько не таке, як колишнє, — геть інший коленкор. Можна фарбувати в будь-який колір або в кілька кольорів одразу, і це зовсім не шкодить волосся, це навіть корисно. Але Бонні сказала, що їй начхати, їй вистачить і того волосся, що його дав Бог. А Гармонові було шкода, що вона не погодилася.

— Останнім часом Вікторія геть знахабніла, — сказала дівчина. Голос її звучав енергійно й водночас вдумливо. Хлопчина кивнув.

Двері марини відчинилися, з них вийшли двоє рибалок, а двоє, що стояли у черзі, зайшли досередини. Хлопчина сів на дерев'яну лаву біля входу, а дівчина, замість сісти поруч із ним, всілася в нього на колінах, наче він стільчик якийсь.

— Сідайте! — запропонувала вона Гармону вільне місце.

Він підняв було руку, щоб відмовитися й дати зрозуміти, що все гаразд, але вона дивилася на нього таким відкритим

поглядом, мовляв: «Хіба можна інакше?», що він сів поряд із ними.

— Облиш мене нюхати! — сказала дівчина. Вона пильно дивилася на воду, капюшон її куртки, облямований штучним хутром, змушував її витягувати голову вперед. — Я відчуваю, як ти мене весь час нюхаєш! — вона зробила якийсь рух, напевно, легенько стукнула хлопчину. Гармон, який спостерігав за ними краєм ока, тепер дивився прямо перед собою. Саме в цю мить здійнявся вітерець і всю бухту покрили дрібні брижі. Він почув, як весло плеснулося об воду, і став дивитися, як молодший син Кумза знімає канат з тумби на пристані. Гармон чув, що хлопець не хоче продовжувати батькову крамарську справу й натомість збирається служити в береговій охороні.

До марины підїхав автомобіль, і Гармон повернув голову — дівчина нюхає плече своєї куртки.

— Ясно, — каже вона. — Я пахну травичкою.

«Драпокури», — сказала б Бонні, та й по всьому. А ще їй не сподобалося б, що дівчина сіла на коліна до хлопця. Але у Гармона склалося враження, що сьогодні всі молоді курять травичку, так само, як вони її курили в шістдесятих. Напевно, і його сини її курили, а Кевін, швидше за все, і зараз курить, коли дружина не бачить. Кевінова дружина п'є соєве молоко, варить солодку вівсянку в пакетиках з родзинками і горіхами і безупинно розводиться про свої заняття йогою, від чого Гармон із Бонні тільки очі закривають. І все ж Гармона захоплює енергія, яка за всім цим криється, так само, як його захоплює ця парочка, що вместилися коло нього. Світ належить їм, і вони зможуть відкрити його для себе, наче мушлю. Це видно з їхньої свободи й легкості, з чистої дівочої шкіри, з високого, сильного голосу цієї дівчини. Гармон порівняв це із відчуттям його дитинства, коли після сильної зливи він ішов по дорозі й у калюжі

знайшов квотер — двадцятип'ятицентову монету. Йому вдалося, що монета величезна й чарівна. Так само розбурхує його уяву ця парочка: величезне багатство можливостей сидить поряд із ним.

— Ми могли б трошки поспати, — каже дівчина. — Сьогодні вдень. Тоді зможемо не спати всеньку ніч. І йти звідтіля не захочеться, адже там будуть усі.

— Еге ж, — погоджується хлопчина.

Біля стійки бракувало місця, щоб почитати газету, і Гармон їв яечню з кукурудзяним хлібцем, спостерігаючи за юною парою, що сиділа за столиком біля вікна. Дівчина виявилася зовсім худенькою, навіть худішою, ніж він думав: коли вона нахилялася над столом, її тіло навіть у куртці на вигляд було завтовшки з пральну дошку. Якоїсь миті вона поклала руки на стіл і опустила на них голову. Говорив хлопець, вираз його спокійного обличчя жодного разу не змінився. Коли вона знову випросталася, він торкнувся рукою її волосся, потер кінчики пасом між пальцями.

Гармон попросив два пончики в окремих пакетах і пішов. Був початок вересня — вже почервоніли верхівки кленів, кілька яскраво-червоних листочків ідеальної форми впали на ґрунтову дорогу, наче зірочки. Колись, як його сини були ще маленькими, Гармон міг показати їм на ці листочки, і хлопчаки кидалися б їх збирати, а надто Дерик, який більше за всіх любив листочки, гілочки, жолуді. Коли Бонні знаходила ліс під його ліжком, то говорила, що скоро там оселиться білка, і веліла все вичистити і викинути — хлопчик кидався в сльози. Дерик був захланним, та до того ж сентиментальним. Гармон ішов по дорозі пішки, залишивши машину біля марины; прохолодний вітер наче вологою серветкою обтирав йому обличчя. Кожен із його синів був його улюбленцем. Дейзі Фостер живе в невеликому утепленому

будинку нагорі, наприкінці ґрунтової дороги, яка в'ється звідти вниз, повз марину аж до бухти. З вікна її маленької вітальні можна бачити далеко вниз смужку води. А з їдальні — ґрунтову дорогу всього за кілька футів од вікна, правда, влітку прямо перед вікном квітнуть кущі «білої нареченої». Кущі вже пооблітали, й стриміють самі патики. Холодно, тож Дейзі розпалила вогонь у печі на кухні. Перед тим вона перевдягнулася, змінивши вбрання, в якому ходила до храму, на блакитний светр, під колір її очей, і тепер сидить за обіднім столом і курить цигарку, дивлячись, як по той бік дороги погойдуються вгору-вниз гілки норвезької сосни.

Чоловік Дейзі, що був значно старший за віком і годився їй у батьки, помер три роки тому. Зараз вона ворухить губами: думає про те, що він приходив до неї минулої ночі, уві сні, якщо хтось називає це сном. Дейзі струшує попіл у велику скляну попільничку. «У тебе природний дар любові», — часто говорив їй чоловік. У вікно вона бачить молоду пару, що проїжджає повз: це племінник Кетлін Бернем із дівчиною. Їдуть на побитій «Вольво», від верху до низу обклеєній наклейками, і Дейзі одразу порівнює авто зі старою валізою з наклейками, що були колись дуже модними для мандрівок. Вона зауважила, що говорила дівчина, а хлопець вів автомобіль і мовчки кивав. Вдивляючись крізь голі гілки кущів, які торкалися вікна, Дейзі подумала, що розгледіла напис на одній із наклейок: «Уяви, як горошина кружляє у вихорі!» А під написом зображена Земля.

Вона загасила цигарку у великій скляній попільничці, щойно побачила Гармона. Повільна хода і зсугулені плечі дуже старили його, і навіть одного побіжного погляду вистачало, щоб зрозуміти, що його щось непокоїть. Та коли Дейзі відчинила йому двері, очі його світилися жвавістю і щирістю.

— Дякую, Гармоне, — сказала Дейзі, беручи у нього з рук пакетик із пончиком, який він завжди їй приносив.

Вона залишила пакет на кухонному столі, вкритому червоною картатою скатертиною, біля ще одного пакета, що його там поклав Гармон. Вона з'їсть пончик пізніше, за келихом червоного вина.

У вітальні Дейзі сіла на диван, схрестивши грубі щиколотки. І знову закурила цигарку.

— Ну, як ти, Гармоне? — поцікавилася вона. — Як хлопці?

Вона розуміла, що сумує він саме через дітей. Повиростали четверо його синів і повилітали з родинного гнізда. Вони приїжджали в гості, показувалися в місті — дорослі, великі чоловіки, а вона пам'ятала, як багато років тому Гармон ніколи не ходив вулицею сам. Завжди при ньому був хоча б один із його меншеньких, а потім — хтось із старших, які щосуботи носилися по крамниці господарчих товарів, гукали один одного на стоянці, перекидалися м'ячем і підганяли батька.

— У них все добре. Здається, добре, — Гармон сів на диван поруч із Дейзі. Він ніколи не сідав у старе Копперове крісло. — А ти як, Дейзі?

— Минулої ночі до мене приходив Коппер. Уві сні. Правда, мені не здавалося, що це сон. Я могла б заприсягнути, що він приходив... ну, звідти, де він тепер... провідати мене, — Дейзі повернулася обличчям до Гармона, вдивляючись у нього крізь цигарковий дим. — Це скидається на маячню божевільного?

Гармон знизав плечима:

— Не знаю, чи знає хто напевно, що правда, а що вигадка.

Дейзі кивнула:

— Він сказав, що все чудово.

— Все?

Вона тихенько засміялася, а потім примружилася, коли знову піднесла цигарку до рота.

— Все.

Вони обое оглянули маленьку вітальню з низькою сте-
лею, цигарковий дим стояв стовпом над ними. Якось під
час літньої грози вони так само сиділи в цій кімнаті, і не-
велика електрична сфера — кульова блискавка — влетіла
у прочинене вікно, а потім із тріском облетіла всі стіни з не-
ймовірною швидкістю й вилетіла назад у те саме вікно.

Дейзі відкинулася на спинку дивана, обсмикнула бла-
китний светр на великому м'якому животі.

— Не треба нікому розповідати, що до мене приходив
Коппер.

— Не треба.

— Ти чудовий друг, Гармоне.

Він нічого не відповів на те, а лиш погладив долонею ди-
ванну подушку.

— Знаєш, племінник Кетлін Бернем приїхав до міста
зі своєю дівчиною. Я бачила, як вони проїздили повз.

— Вони були на марині.

Гармон розповів, як дівчина поклала голову на стіл. Як
вона сказала хлопцеві: «Облиш мене нюхати!»

— Це так мило! — Дейзі знову тихенько захихотіла.

— Господи, як я люблю молодь! — сказав Гармон. —
Люди полюбляють думати, що молодь руйнує наш світ. Але
ж це неправда! Вони сповнені надій, з ними все гаразд, і так
воно й має бути.

З уст Дейзі не зникає усмішка.

— Ти правду кажеш.

Вона востаннє затягнулася цигаркою, нахилилася до
столу, щоб загасити її в попільничці. Колись вона зізналася
Гармонові, як одного разу вони з Коппером подумали, що
вона вагітна: які ж то вони були щасливі! Але цьому не су-
дилося статися. Їй не хотілося знову про це згадувати. Вона
просто поклала долоню на його руку й відчула опуклість кі-
сточок його пальців.

А вже за хвилину вони обое підвелися з дивана і піднялися вузькими сходами нагору, до крихітної кімнатки, де сонце сяяло у вікно, змушуючи світитися червону скляну вазу на комоді.

— Як я зрозуміла, тобі довелося там чекати.

Бонні роздирала темно-зелену вовняну тканину на довгі смуги. М'яка купка таких смуг вже лежала біля її ніг, промені вранішнього сонця малювали візерунки на соснових мостинах, падаючи крізь шибку вікна, біля якого вона сиділа.

— Шкода, що тебе там не було. Вода сьогодні дивовижна: спокійна, гладенька. Та вже зараз зривається вітерець.

— Мені здається, я все можу побачити й звідсіля, — Бонні не зводила на нього очей, й далі працюючи довгими пальцями. Золота обручка, заширока під кісточкою пальця, виблискувала на сонці з кожним рухом руки. — Мені здається, то вже занадто — змушувати тебе чекати.

— Та ні, — Гармон сів в еркері, що виходив на бухту. Він думав про ту юну пару. — Ну, може, й так. Все було як завжди.

— Ти приніс мені пончик?

Гармон аж виструнчився в кріслі.

— Дідько ж забирай! Та це ж треба таке — забув. Залишив його там. Бонні, я піду по нього негайно!

— Облиш.

— Піду.

— Сядь.

Він ще не підвівся, але вже був готовий, сперся руками об підлокітники крісла, зігнув ноги в колінах. А потім, повагавшись, відкинувся на спинку й узяв журнал «Ньюсвік» зі столика поряд із кріслом.

— Було б добре, якби ти його не забув.

— Бонні, я ж сказав...

— А я сказала — облиш!

Гармон машинально гортав журнал. Чути було, як рветься тканина — Бонні не полишала своєї роботи. Через деякий час вона сказала:

— Я хочу, щоб цей килимок мав вигляд лісової землі, — й вона кивнула на шматок тканини гірчичного кольору.

— Має бути чудово, — промовив він.

Бонні вже багато років плела килимки. Робила вінки із засушених троянд і мірики, шила стьобані куртки і жилети. Часом вона робила це до сутінків. А тепер вона засинала о восьмій вечора, піднімалася ще до схід сонця, і часто він, прокидаючись, чув стукіт швейної машинки.

Гармон згорнув журнал і дивився, як Бонні встає, струшує із себе крихітні шматочки зеленої вовни. Вона граціозно нагинається і кладе смужки тканини у великий кошик. Бонні тепер має зовсім не такий вигляд, як та жінка, з якою він одружився. Втім, для нього це не так вже й важливо, його просто вражає, що людина може так змінитися. Вона стала дуже груба в талії, але ж і він теж. Волосся в неї, тепер посивіле, підстрижене дуже коротко, майже по-чоловічому. Вона перестала носити ювелірні прикраси, крім обручки. Здається, вона не набрала зайвої ваги, ось тільки в талії погладшала. А він дуже погладшав і полисів. Можливо, їй це неприємно. І він знову подумав про ту юну пару. Про дівчину з чистим голосом і волоссям кольору кориці.

— Слухай, а давай-но покатаємось на машині.

— Та ти ж щойно катався. Я ще маю зробити яблучний соус і доробити ось цей килимок.

— Телефонував хтось із хлопців?

— Поки ні. Сподіваюся, Кевін скоро подзвонить.

— Було б чудово, якби він зателефонував і сказав, що вони чекають дитину.

— Та дай їм час, Гармоне. Ото вже нетерплячка, прости Господи!

Але він мріяв про купу онуків, які заповнили б усе навколо. Після всіх років зламаних ключиць, прищів, ключок і бейсбольних биток, загублених ковзанів, сварок через розкидані підручники, хвилювань через те, що від хлопців пахне пивом, очікування машини, що підїжджає до будинку посеред ночі, занепокоєння через подружок і через тих двох, які не мають подружок... Все це весь час змушувало їх із Бонні хвилюватися, ніби в їхньому будинку завжди, ну просто завжди, виявлявся якийсь гандж, що потребував ремонту, і часто траплялося так, що він думав: «Господи, хоч би вони скоріше вирости!»

А потім вони вирости.

Гармон думав, що у Бонні виникне страшне почуття спорожнілого гнізда, що йому доведеться уважніше пильнувати. Він знав, та й, зрештою, всі знали принаймні одну сім'ю, в якій виростили діти, а дружина стрімголов тікала. Однак Бонні, здавалося, стала спокійнішою, сповнилася якоюсь новою енергією. Вона вступила до книжкового клубу, разом ще з однією жінкою заходила писати кулінарну книжку з рецептами перших поселенців, яку невелике видавництво в Кемдені обіцяло надрукувати. Бонні стала плести більше килимків і продавала їх в якийсь магазин у Портленді. Перший свій чек вона принесла додому з розпашілим від задоволення обличчям. Про таке він навіть подумати не міг.

Коли Дерик поїхав до коледжу, сталося ще дещо. Хоч на той час їхні статеві стосунки стали не такими частими, як колись, Гармон мирився з відчуттям, що Бонні наче відбуває відбутток. Та якось він повернувся до неї в ліжку, а вона відсахнулася. Хвилини тяглися. Потім вона тихо сказала:

— Гармоне, мені здається, я раз і назавжди покінчила із цим ділом.

Вони лежали поруч у темряві, і його мов громом вразило жахливе, безнадійне усвідомлення того, що вона раз

і назавжди для себе все вирішила. Та поразку не одразу усвідомлюєш.

— Покінчила? — перепитав він. Йому враз стало так боляче, ніби на живіт поклали двадцять цеглин.

— Вибач мені, Гармоне, але я з цим покінчила. Я не хочу прикидатися. Це не личить ані тобі, ані мені.

Він запитав, чи це через його надмірну вагу. Та вона відповіла, що насправді він не такий і гладкий, тож не треба йому тим перейматися. Просто їй вже годі цього.

— А може, я був егоїстом? — запитав він. — Що я можу зробити, щоб тобі було добре?

(Доти вони не говорили про таке, тож він навіть почервонів у темряві.)

Бонні тоді заперечила: ну, як же він не розуміє, річ зовсім не в ньому, річ у ній самій. Просто вона з цим покінчила.

А зараз він знову розгорнув «Ньюсвік», думаючи про те, як через кілька років у їхньому будинку знову буде, як у рукавичці, нехай не постійно, але доволі часто. Вони будуть хорошими дідусем і бабусею. Гармон знову прочитав вже прочитаний абзац. Знімається фільм про те, як руйнувалися вежі-близнюки. Начебто у нього має бути певна думка з цього приводу, однак він не знав, що й думати. Коли ж у нього стала зникати власна думка про різні речі? Він повернувся у кріслі й поглянув на воду.

Слова «зраджую Бонні» були так само далекі від нього, як картини, що кружляли над скелею Лонгвей-Рок, вони залишалися невиразними плямками навіть для людини, що стоїть на березі, — реального сенсу для Гармона ці слова не мали. Та й з якого дива? Вони мали на увазі пристрасть, яка відвернула б його від дружини, а тут зовсім інше. Бонні була і залишалася центральним опаленням його життя. Його короткі недільні зустрічі з Дейзі Фостер були не позбавлені ніжності, але більше скидалися на задоволення спільних

інтересів, як, скажімо, вивчення птахів у природних умовах. Гармон знову взявся за журнал і внутрішньо здригнувся від самої думки, що серед пасажирів в одному з тих літаків міг опинитися і його син.

У четвер, коли тільки почало сутеніти, ця парочка заявила в крамниці господарчих товарів. Гармон почув високий голос дівчини ще до того, як її побачив. Вийшовши з-за стелажа з дрилями, коловоротами і деталями до них, він здивувався її безпосередньому «Дра-астуйте!» Вона привіталась наче двома окремими словами, і хоча вона не всміхалася, її обличчя, як і раніше, промовляло: «Хіба можна інакше?»

— Вітаю, — привітався він. — Як ви?

— Чудово. Ми просто дивимось.

Дівчина засунула руку хлопцеві в кишеню. Гармон вклонився, і вони пройшли далі, до електричних лампочок. Він почув, як вона сказала:

— Він схожий на Люка з лікарні. Цікаво, яка доля його спіткала? Пам'ятаєш Люка Мафіна? Він ще в тому дурнуватому відділенні був.

Хлопчина щось буркнув у відповідь.

— Цей довбень Люк був якийсь дивак. Пам'ятаєш, він розповідав, що йому мали зробити операцію на серці? Ну, закладаюсь, він був ще тим пацієнтом. Він звик усіма командувати. Пам'ятаєш, я тобі розповідала, як він сказав, що не знає, прокинеться він чи ні.

Хлопець знову щось пробурмотів. Гармон взяв мітлу в кінці торгового залу. Підмітаючи, він подивився на них зі спини: дівчина стояла дуже близько до хлопця, на якому було пальто з обвислими кишенями.

* Вочевидь, героя так названо через вживання амстердамських мафінів, що містять певну дозу гашишу.

— Але ж якщо ти помер, то вже не прокинешся, правда?

— Якщо знадобиться моя допомога, то кличте, — сказав Гармон.

Пара повернулася до нього, дівчина, здається, перелякалась.

— Гаразд, — відповіла вона.

Він відніс мітлу до входу. Кліф Мотт зайшов спитати, чи з'явилися совкові лопати для снігу, і Гармон сказав, що партія надійде наступного тижня. Він показав Кліфу одну з минулорічних, той довго її розглядав і пообіцяв, що повернеться.

— Нам треба взяти це для Вікторії, — почув Гармон слова дівчини. З мітлою в руках рушив до проходу між стелажми з садовим інструментом і побачив, що вона стоїть з лійкою в руках. — Вікторія розповідала, що коли вона говорить до своїх рослин, вони її чують. Коли вона каже це, я їй вірю.

Дівчина поставила лійку назад на полицю, а хлопчина згідливо кивнув. Він розглядав згорнуті шланги, розвішані на стіні. Гармон здивувався: для чого їм шланг у цю пору року?

— А знаєш, чому вона так скурилася? — на дівчині була та сама куртка зі штучним хутром на рукавах. — Тому що у хлопця, який їй подобається, виявилася секс-подружка, а він їй про це не сказав. Це їй хтось розповів.

Гармон облишив підмітання.

«Секс-подружка... Або секс-друг... Кому яке до того діло? У цьому ж весь сенс секс-друзів!» Дівчина притулилася головою до хлопцевого плеча.

Той підштовхнув її до виходу.

— Добраніч вам, — сказав Гармон.

Дівчина потягнула двері за ручку тоненькими пальчиками. На ногах у неї він побачив великі, безформні замшеві чоботи, з яких піднімалися її тоненькі, наче в павука, ніжки. І тільки коли вони зникли з поля зору, Гармон зрозумів, чому він почувався так незручно. Він не знав напевно, але

зі свого багаторічного досвіду роботи відчував, що хлопчина щось таки поцупив.

Наступного ранку Гармон зателефонував Кевіну на роботу.

— Все гаразд, тату? — запитав син.

— Та гаразд, гаразд, — запевнив його Гармон, відчуючи якийсь раптовий сором. — А в тебе як? Все добре?

— Звісно. На роботі все гаразд. Марта натякає, що хоче дитину, тільки я їй кажу, що ми маємо трохи зачекати.

— Ви ще молоді, — погодився Гармон. — Можете почекаати. Це я чекати вже не можу. Але не кваптеся, ви щойно одружилися.

— А чи правда, що починаєш відчувати себе старим, щойно на пальці з'являється обручка?

— Гадаю, що правда. — Гармон вже не пригадає, що відчував у перші роки сімейного життя. — Слухай-но, сину, ти куриш травичку?

Кевін засміявся у слухавку. Гармон зауважив, що в сина був здоровий, відкритий, спокійний голос.

— Господи, тату, що це тобі раптом спало таке на думку?

— Та я просто запитав. Тут у місті двоє дітлахів з'явилося, живуть у Вошберна. Люди побоюються, що вони план курять.

— Коли я курю травичку, то стаю нетовариським, — відповів Кевін. — Я тоді об стінку головою б'юся. Тому ні, я її більше не курю.

— Дай-но я в тебе ще дещо спитаю, — продовжив Гармон. — Тільки дуже тебе прошу, не кажи матері. Ці дітлахи приходили до мене вчора в магазин. Розмовляли, так, між іншим, згадували про секс-партнерів. Ти про таке чув?

— Ото вже ти мочиш, тату! Ти мене сьогодні дуже дивуєш! Що відбувається?

— Я знаю, знаю, — Гармон махнув рукою. — Просто мені огидно, що я старію. Як ті старі пні, які про молодих нічого не знають і не розуміють. Ось я і подумав — краще спитаю.

— Секс-партнери? То зараз це в нас хіт сезону. Це означає саме те, про що сказано. Коли люди сходяться, щоб переспати одне з одним. Просто без зобов'язань.

— Он воно що! — Гармон не знав, що ще додати.

— Тату, я вже маю йти. Але слухай, ти не бери в голову. Ти на рівні, тату. Ти зовсім не старий пень, тож нічого тобі перейматися щодо цього.

— Добре, — сказав Гармон і, повісивши слухавку, довго дивився у вікно.

— Це добре, правда, — сказала Дейзі, коли він зателефонував їй наступного ранку. — Я точно кажу, Гармоне, — він чув, що, поки вони розмовляли, вона закурила. — Дуже тебе прошу, не турбуйся через це, — додала вона.

Десь за п'ятнадцять хвилин вона зателефонувала йому сама. У нього в магазині був покупець, але Дейзі сказала:

— Слухай-но, а чом би тобі не заходити до мене поговорити? Просто поговорити?

— Гаразд, — відповів він.

Кліф Мотт приніс до каси совкову лопату для снігу. Кліф Мотт, у якого недуже серце і будь-якої миті він може померти.

— Тоді домовилися, — сказав у слухавку Гармон, вручаючи Кліфові решту.

Гармон, як і раніше, не сідав у крісло Коппера: він сідав на дивані поряд із Дейзі, і кілька разів вони навіть могли торкнутися одне одного. Та переважно між ними відбувалося саме те, що вона запропонувала, — вони розмовляли. Він розповідав їй про поїздки до бабусі, про те, що в коморі у бабусі пахло нашатирним спиртом, про те, як йому хотілося швидше поїхати додому.

— Я ж був зовсім маленький, розумієш? — говорив він, дивлячись у співчутливе обличчя Дейзі. — Але я усвідомлював, що всі гадають, ніби мені там цікаво. Розумієш, саме в тому й полягала їхня ідея. А я не міг нікому сказати, що мені нецікаво.

— Ох, Гармоне, — відповідала Дейзі з вологими очима, — я розумію, що ти маєш на увазі.

Вона розповідала йому, як одного ранку зірвала грушу в палісаднику пані Кетлворт, а її мама веліла віднести грушу назад: як їй тоді було ніяково. Він розповів їй про квотер, що його він знайшов у брудній калюжі на дорозі. Вона — про те, як прийшла на свій перший шкільний бал у маминій сукні і її ніхто не запросив танцювати, крім директора школи.

— А я б тебе запросив, — сказав Гармон.

Дейзі зізналася, що її улюблена пісня — «Коли я відчуваю страх...», і вона тихенько заспівала її Гармону; очі її світилися теплом. Він розповів їй, що, коли він вперше почув по радіо, як Елвіс співає «Покваптеся, дурні...», йому здалося, що вони з Елвісом давні друзі.

Такими ранками, прямуючи до своєї машини, яку він залишав біля марины, Гармон часом дивувався, як змінилася земля: адже йому так приємно було йти і вдихати свіже повітря, чути шурхіт дубового листа, подібне до шепоту друга. Вперше за багато років він став думати про Бога: йому здавалося, що він колись сховав Його на дальню полицю, як фаянсову скарбничку, а тепер дістав, щоб розглянути новим, вдумливим поглядом. І Гармон запитував себе: так чи не так відчувається молодь, коли курить травичку або вживає екстазі?

Одного жовтневого понеділка у місцевій газеті з'явилася стаття, де повідомлялося, що в будинку Леза Вошберна

було проведено низку арештів. Поліція накрила вечірку в приміщенні, на підвіконні було виявлено марихуану, яку вирощували у горщиках. Гармон, уважно прочитавши статтю від початку до кінця, знайшов там ім'я Тімоті Бернема і «його подруги Ніні Вайт», якій було пред'явлено додаткове звинувачення в нападі на поліцейського.

Гармон не міг собі уявити, як ця дівчинка з каштановим волоссям і тоненькими ніжками нападає на поліцейського. Він розмірковував над цим, проходячи між стелажми крамниці господарчих товарів, дістаючи кульові опори для Грега Марстона і туалетну грушу для Марлен Боні. Він написав на ярлику «Знижка 10 %» і прикріпив його до останнього мангала, виставленого біля самісінького входу. Гармон сподівався, що Кетлін Бернем зайде до крамниці, а може, хтось з тартака, кого він міг би розпитати, але ніхто не з'являвся, а інші покупці й словом не згадували про статтю. Тоді Гармон зателефонував Дейзі. Та сказала, що читала статтю і сподівається, що з дівчинкою все гаразд. «Бідолашна дівчинка, — сказала Дейзі, — мабуть, вона страшенно перелякалася...»

Того вечора Бонні повернулася додому з книжкового клубу і повідомила, що Кетлін Бернем розповідала про прикру пригоду: її племінник Тім запросив до себе друзів, а ті врубали музику на повну потужність, а потім дехто курив травичку, серед них була й подруга Тіма. Коли з'явилася поліція, дівчина почала штовхатися і дряпатися, мов дика кішка, і довелося їй одягти наручники, втім, мабуть, звинувачення з них знімуть, просто їм усім доведеться сплатити штраф і кожен пробуде рік під наглядом.

— Нарвані, — виснувала Бонні, похитавши головою.

Гармон промовчав.

— Вона ж бо хвора, знаєш? — додала Бонні, кидаючи книжку на диван.

— Хто хворий?

— Ця дівчина. Подружка Тіма Бернема.

— Що за хвороба?

— У неї хвороба, коли людина нічого не їсть. І, мабуть, давня, що навіть встигла їй серце якось пошкодити. Тож вона і справді нарвана.

Гармон відчув, як крапельки поту виступають у нього на лобі.

— Ти впевнена?

— Що вона нарвана? А ти сам подумай, Гармоне. Якщо ти молода і маєш хворобу серця, то нічого тобі на вечірках гоцати. І вже аж ніяк не можна себе голодом морити.

— Вона не морить себе голодом, Бонні. Я бачив її в кафе на марині з цим хлопчиною. Вони сиділи за столиком і замовляли сніданок.

— І скільки вона з'їла під час того сніданку?

— А от цього не скажу, — зізнався він, згадавши її худеньку спину, коли вона схилилася над столом. — Та вона зовсім не видається хворою. Це миловидна дівчина.

— От і Кетлін так говорить. Тім із нею познайомився, коли їздив по країні за якимсь рок-гуртом. «Фіш» чи «Піш» — щось таке. Пам'ятаєш, Кевін розповідав про «Мертві голови» — про тих, хто всюди слідував за тим гуртом? Вони, здається, називалися «Вдячними трупами». Мені завжди видавалося, що це неподобство.

— Він же помер, — сказав Гармон. — Той гладкий хлопець з їхнього гурту, Джері.

— Що ж, сподіваюся, він помер із вдячністю, — відповіла йому Бонні.

Дерева вже наполовину облетіли, тільки норвезькі клени трималися за своє жовте листя, та більшість оранжево-червоних листочків на цукрових кленах вже лежали на землі й хитали голим гіллям. Холодні й непривітні, вони, здавалося, простягали руки з тонкими, як у скелетів, пальцями.

Гармон сидів на дивані поряд із Дейзі. Він щойно згадав, що більше жодного разу не зустрів ту юну пару, а вона відповіла, що після тієї пригоди з поліцією їх викинули з дому Вошберна. Дейзі не знала, де вони тепер оселилися, однак чула, що Тім так само працює на тартаку.

— Бонні говорила, що у дівчинки ця хвороба, коли голод до смерті доводить, — сказав Гармон. — Не знаю, чи це правда.

Дейзі похитала головою:

— Вродливі молоді дівчата голодують, а потім доводять себе до смерті. Я читала про це статтю. Вони голодують, думаючи, що зможуть себе контролювати, а потім це виходить з-під контролю і вони вже не можуть зупинитися. Це так сумно.

Гармон і сам почав худнути. Не так-то вже й важко, просто він відмовився від зайвої порції вечері й кексик брав менший. Почуватися він став значно ліпше, чим і не забарився поділитися з Дейзі.

— Так само у мене з курінням. Поступово відкладала першу ранкову сигарету на пізніше і тепер викурюю тільки три за день.

— Це чудово, Дейзі.

Гармон зауважив, що вона не курить недільними ранками, але змовчав про це. Битва зі шкідливими звичками — це досить інтимно.

— Скажи-но мені, Гармоне, — Дейзі струсила щось у себе зі штанини і лукаво всміхнулась до нього, — хто була твоя перша любов?

У четвертому класі він мало не збожеволів через Кенді Конелі. Він ставав позаду неї на ігровому майданчику, щоб спостерігати, як вона піднімається на високу металеву гірку, аж якось вона впала. Коли вона розплакалася, він почувався геть знесиленим од любові. Йому було дев'ять років.

Дейзі розповіла, що, коли їй було дев'ять років, до щорічного весняного концерту в школі мама пошила їй жовту сукню.

— Перед виходом з дому вона приколола до сукні гілочку білого бузку, — розповідала Дейзі з тихим сміхом. — Ми йшли до школи... а я почувалась такою гарною!

Гармонова матір не вміла шити, але вона робила на Різдво солодкий попкорн із повітряної кукурудзи. Розповідаючи про це, він відчував, як щось до нього повертається, незліченні втрати всього життя відкочуються геть, немов хвилі, й за ними йому відкриваються — під співчутливим поглядом блакитних очей Дейзі — колишня втіха і насолода.

Коли він прийшов додому, Бонні сказала:

— Де ти так барився? Мені треба, щоб ти подивився до ринв, сто років обіцяєш це зробити.

Гармон простягнув дружині пакет із пончиком.

— І з труби під раковиною скільки тижнів вже капає у відерце! Смішно навіть подумати, адже ти власник крамниці господарчих товарів!

Ні сіло ні впало Гармона охопив жаж. Він опустився у своє крісло в еркері й за хвилину запитав:

— Слухай-но, Бонні, ти б не хотіла переїхати?

— Переїхати?

— Ну, скажімо, до Флориди або кудись іще.

— Ти жартуєш чи геть клепку втратив?

— Туди, де сонце цілий рік, де будинок не такий великий і не такий порожній.

— На такі дурниці я навіть не відповідатиму, — вона зазирнула в пакет. — З корицею? Невже ти не знаєш, що я корицю на дух не переносю?

— Інших не було. — Гармон узяв журнал, щоб не дивитися на Бонні. Та за хвилину запитав: — Слухай, Бонні, а тебе

ніколи не хвилювало, що ніхто з хлопців не хоче працювати у крамниці?

Бонні насупилася:

— Але ж ми вже це обговорювали, Гармоне. З якого дива це має нас хвилювати? Вони мають чинити на власний розсуд.

— Звісно, але як би то було чудово, якби хоч один з них залишався поряд.

— Мене просто бісить твій негативізм!

— Негативізм?

— Мені хочеться, щоб ти збадьорився, — вона зім'яла пакет з пончиком. — І повичищав ті ринви. Це дуже неприємно, Гармоне, що мені постійно доводиться тебе пиляти.

У листопаді опало все листя, дерева вздовж Мейн-стріт стояли голі, а небо надовго позатуляли хмари. Дні дедалі коротшали, і до Гармона знову повернулося протверезіння душі, яке то ненадовго відступало, то знову опановувало його на доволі тривалий час, тож не просто так Бонні веліла йому збадьоритися. Але потай і зовсім трохи йому все ж таки вдавалося підбадьоритися. Тому що тепер, коли він обходив торговий зал наприкінці робочого дня або продавав цвяхи покупцеві, який вскочив у крамницю в останню мить перед зачиненням, він виявляв, що з нетерпінням чекає недільних ранкових зустрічей з Дейзі, чекає з радісним трепетом зовсім не тих коротких митей, коли на кілька місяців вони виявилися «... партнерами». Начебто яскрава лампочка засяяла в місті, де швидко спускається нічна темрява, і часом, прямуючи додому, він вибирав кружну дорогу, щоб проїхати повз будинок Дейзі. Якимось він помітив у неї на подвір'ї пом'ятий «Вольво», весь обклеєний наліпками, і подумав: а чи не приїхали до Дейзі з Бостона якісь Копперові родичі?

Наступної неділі біля дверей Дейзі сказала майже пошепки:

— Заходь, Гармоне. Ох і новину ж я для тебе маю! У мене в маленькій кімнаті спить Ніна, — і вона притиснула палець до губ.

Вони сіли за обідній стіл в їдальні, і Дейзі пошепки розповіла йому, що кілька днів тому дівчинка і Тім посварилися — вони жили в якомусь motel біля першого шосе відтоді, як їх попросили з будинку Вошберна, — і Тім зник разом з її мобільним. Ніна постукала в двері до Дейзі в такому розпачі, що Дейзі мало не відвезла її до лікаря. Все ж дівчині вдалося розшукати хлопця, і він приїхав її забрати. Дейзі вже було вирішила, що вони помирилися, та минулої ночі дівчина постукала до неї знову — їй ніде жити. Тепер вона тут, нагорі. Дейзі міцно стулила долоні.

— Господи, як хочеться курити!

Гармон зручніше вмовстився на стільці.

— Постарайся стриматися. Ми з цим розберемося.

Нагорі рипнули двері, почувся якийсь рух на сходах, і з'явилася Ніна. На ній були фланелеві штани і теніска.

— Привіт, — сказав Гармон так, щоб не злякати дівчину, бо й сам дуже злякався.

Він не бачив її кілька тижнів, відтоді, як вони з Тімом були в його крамниці: їй важко було впізнати. Голова дівчинки здавалася надто великою для її тіла, на скронях проступили вени, а оголені руки були тонкими, як перекладки в спинці стільця, за який вона зараз трималася. Гармон ледь не відвів очі.

— Сідай, люба, — сказала Дейзі.

Дівчина сіла, витягнувши на столі дуже довгі руки. Здавалося, з ними за стіл сів маленький скелет.

— Він дзвонив? — запитала вона у Дейзі.

Обличчя її вже не світилося коричневим рум'янцем, шкіра стала блідою, незачесане волосся скидалося більше на шерсть якогось волохатого звіра і здавалося несправжнім.

— Ні, любя, не дзвонив.

Дейзі простягнула Ніні паперовий носовичок, і Гармон розгледів, що дівчина плаче.

— Що ж мені тепер робити? — запитала вона, дивлячись крізь вікно на дорогу. — Вікторія! Хто б міг подумати! Господи, вона ж бо вважалася моєю подругою!

— Лишайся в мене ще на день, розберешся у всьому, — сказала Дейзі; дівчина подивилась на неї величезними світло-карими очима, наче звідкись здалеку. — Тобі треба щось з'їсти, сонечко, — порадила Дейзі. — Я розумію, що тобі не хочеться, але треба.

— Вона має рацію, — втрутився Гармон.

Він боявся, що дівчинка може знепритомніти або вмерти просто тут, у Дейзі, у цьому маленькому будиночку. Він згадав, як Бонні говорила, що у дівчинки хворе серце.

— Поглянь, — сказав він, підштовхуючи до Ніни пакети з кав'ярні на марині. — Ось пончики.

Дівчинка розглядала пакети.

— Пончики?

— Може, півсклянки молока і півпончика? — запитала Дейзі.

Ніна знову заплакала. Коли Дейзі пішла по молоко, Гармон поліз у кишеню, витягнув звідти білосніжну хустинку і простягнув дівчинці. Та перестала плакати і розсміялася.

— Отакої! — промовила вона. — Крутяк! Я й не знала, що хтось іще користується такими штуками.

— Давай, користуйся, — сказав Гармон. — Та, будь ласка, випий молока.

Дейзі принесла молоко, дістала з пакета пончик і розламати навпіл.

— Чортів Люк... — вигукнула дівчина з раптовим сплеском енергії. — Він влаштував мені чортів нагляд за те, що я розрізала мафін.

— Що влаштував? — перепитала Дейзі, сідаючи за стіл.

— Та в лікарні. Яюсь я розрізала мафін навпіл. А за тими правилами не годиться займатися — там саме таке слово вживають, — займатися їжею інакше, не їсти її. У мене в кишені був пластмасовий ніжик, я й розрізала мафін навпіл, а Люкові про це накапали. «Чув, Ніно, що ти мафін розрізала», — каже мені Люк, схрестивши руки на грудях, — дівчина закотила очі, закінчуючи розповідь. — Мафін-Люк. Придурок.

Дейзі й Гармон презирнулися.

— А як ти вибралася з лікарні? — поцікавився Гармон.

— Втекла. Та родики сказали, що наступного разу мене примусово туди відправлять, ось тоді буде мені триндець.

— З'їж пончик, — сказав Гармон.

Дівчина хихикнула:

— Ви трохи того, псих.

— Він не псих, просто переживає за тебе. А тепер їж пончик, — мелодійно протягнула Дейзі.

— Цікаво, а що тут між вами відбувається? — дівчина переводила погляд із Дейзі на Гармона і назад.

— Ми друзі, — пояснила Дейзі.

Але Гармон помітив, як вона спалахнула.

— Гаразд, — і Ніна знову перевела погляд з однієї на іншого. В її очах знову стояли сльози, а потім покотилися по щоках. — Не знаю, як я житиму без Тіма, — сказала вона. — І не хочу знову в лікарню.

Її почало трясти. Гармон зняв із себе товстий вовняний кардиган і накинув дівчині на плечі.

— Певно, що не хочеш, — погодилася Дейзі. — Але ти мусиш поїсти. І у тебе ще будуть інші хлопці, ти й сама це знаєш.

За ледь вловимим виразом на блідому обличчі Гармон зрозумів, що саме цього дівчина й боїться — жити без

кохання. Хто ж цього не боїться? Але він розумів і те, що її проблеми значно глибші, що затишок і спокій маленького будиночка Дейзі не дадуть тривалого полегшення. Дівчина справді дуже хвора.

— Скільки тобі років? — запитав він.

— Двадцять три. Тож силоміць вам мене до лікарні не запхати. Я в курсі про це лайно, — додала вона. — Тож і не намагайтеся.

Гармон простягнув до неї розкриті долоні:

— Я й нічого не намагаюся, — він опустив руки. — А хіба тебе не заарештовували?

Ніна кивнула:

— Еге ж. Довелося в суд прийти. Ми обидва РПН* отримали, а я додатково лекцію мала прослухати. Я ж з тими придурками поліцейськими як остання дупа поводитися.

— А що таке РПН?

Та в Ніни вже не стало сил, вона склала руки і опустила на них голову, достоту, як у кав'ярні на марині. Гармон і Дейзі презирнулися.

— Ніно, — тихо вимовив Гармон, і вона перевела погляд у його бік. Він взяв зі столу пончик і сказав: — Не пам'ятаю, щоб я колись про щось просив, — Ніна ледь помітно всмінулася йому. — Я прошу тебе: поїж. Дівчина повільно випросталася. — Тільки тому, що ви хороший, — прошепотіла вона. Ніна з такою жадібністю накинулася на пончик, що Дейзі довелося сказати їй, щоб вона їла повільніше. — А він у вас украв, — сказала Ніна Гармону з набитим ротом, — того дня трубки, щоб зробити бонг, — вона підняла склянку з молоком.

— Тобі без нього краще, — сказала Дейзі.

Всі обернулися на гучний стукіт у двері кухні. Двері розчахнулися і з гуркотом зачинилися.

* РПН — ACD — рік під наглядом (англ.).

— Здрастуй!

Ніна схлипнула, виплюнула пончик в хустку Гармона і стала підніматися зі стільця. Кардиган Гармона звалився з її плечей на підлогу.

— Ні, люба, — Дейзі поклала долоню на руку дівчини. — Це всього лише жінка, яка збирає гроші для Червоного Хреста.

У дверях їдальні з'явилася Олівія Кіттеридж, майже цілком затуляючи дверний отвір.

— Лишень погляньте на цю компанію за ранковим чаєм! Привіт, Гармоне! — і дівчині: — А ти хто така?

Ніна глянула на Дейзі, опустила погляд на стіл, пальці її міцно стискали носовичок. Звівши очі на Олівію, вона запитала із сарказмом у голосі:

— А ви хто?

— А я — Олівія, — відповіла Олівія. — Як ви не проти, я сяду. Випрошую у людей гроші, і це геть мене виснажує. Мабуть, це останній рік я займаюся збором пожертвуваль.

— Принести вам кави, Олівіє?

— Ні, дякую, — Олівія обійшла навколо столу, опустила-ся на стілець. — А от пончик пречудовий на вигляд. А ще є?

— По правді, є, — Дейзі розгорнула другий паперовий пакет, мигцем глянувши на Гармона, адже це був пончик для Бонні, і підштовхнула пакет до Олівії, поклавши на нього пончик. — Дати вам тарілку?

— До біса! — Олівія їла пончик, нахилившись над столом. У кімнаті запанувала тиша.

— Я піду по чек, — Дейзі підвелася і вийшла в сусідню кімнату.

— З Генрі все гаразд? — запитав Гармон. — А як Христофер? Олівія кивнула: рот її був набитий пончиком, вона старанно жувала. Гармон знав, як, втім, знала більшість жителів міста, що Олівії не подобається невістка; та Гармон

був певен, що Олівії не сподобалася б ніяка дружина її сина. Молода дружина — лікар, розумниця, з якогось великого міста — Гармон не пам'ятав, з якого саме. Може, вона теж варить вівсянку в пакетиках, займається йогою — він не мав уявлення. Олівія уважно дивилася на Ніну — Гармон простежив за її поглядом. Ніна сиділа нерухомо, ніяково мружачись, крізь тонку теніску чітко проглядалося кожне її ребро, вона стискала хустинку рукою, подібною на лапку мартина. Голова здавалася зовеликою, щоб її міг підтримувати тонюсінький хребет. Вена, що від волосся перетинала чоло, була зеленаво-синього кольору. Олівія впоралася з пончиком, відкинулася на спинку стільця і сказала:

— Ти голодуєш.

Дівчина не поворухнулася, лише промовила:

— Е-ем.

— Я теж голодую, — сказала Олівія. Дівчина мовчки на неї поглянула. — Так, голодую, — повторила Олівія. — Бо з якого б дива, по-твоєму, я з'їдала кожен пончик, який трапляється мені на очі?!

— Ви якось не так голодуєте, — з огидою промовила Ніна.

— Звичайно, голодую. Всі ми голодуємо.

— Вау! — ледь чутно сказала Ніна. — Прикольно.

Олівія почала порпатися у своїй великій чорній сумці, витягла звідти паперовий носовичок, витерла губи, промокнула лоба. Гармон не відразу збагнув, чому вона так сильно розхвилювалася. Коли повернулася Дейзі зі словами «Ну, ось вам, Олівіє» і вручила їй конверт, та тільки кивнула у відповідь і запхала його до сумки.

— Ісусе, — вигукнула Ніна, — годі вже вам, пробачте мені.

Олівія Кіттеридж плакала. Якщо в місті і була людина, яку Гармон ніколи не сподівався побачити сумною, то такою людиною була саме вона — Олівія. Але ось вона сидить

перед ним — масивна жінка з великими руками, губи у неї тремтять, по щоках котяться сльози. Вона похитала головою, ніби хотіла сказати, що дівчині нема за що вибачатися.

— Пробачте мені, — нарешті вимовила вона, але залишилася сидіти на місці.

— Олівіє, чи можу я чимось вам допомогти?.. — нахилилася до неї Дейзі.

Олівія знову похитала головою, висякалася, глянула на Ніну і тихо сказала:

— Я не знаю, хто ти така, юна леді, але ти розбила мені серце.

— Я ж не навмисне, — спробувала виправдатися Ніна. — Я ж просто з цим нічого не можу вдіяти.

— Ох, та знаю я, знаю, — кивнула Олівія. — Я викладала в школі тридцять років. Ніколи не бачила, щоб дівчата ось так хворіли, як ти, — тоді ще не було цієї моди, принаймні у нас. Але знаю з досвіду всіх тих років, проведених з дітьми, і... просто з досвіду життя... — Олівія підвелася, струсила крихти з грудей і живота. — Ну, хай там що, а мені шкода.

Вона зібралася вже було йти, та зупинилася, коли порівнялася з дівчиною. Повагавшись, підняла руку, знову опустила її, потім знову підняла і торкнулася голови Ніни. Вочевидь, вона намацала щось під своєю великою долонею, Гармон не розгледів, що саме, але рука її зісковзнула на кістляве плече дівчини, і та — з її заплачених очей текли сльози — притулилася щокою до руки Олівії.

— Мені не хочеться бути такою, — прошепотіла вона.

— Звісно, не хочеться, — погодилася Олівія. — І ми збираємося зробити все, щоб тобі допомогли.

Дівчинка похитала головою:

— Уже пробували. А мені однак тільки гіршає. Це безнадійно.

Олівія підсунула стілець ближче, так, щоб, коли вона сяде, голова дівчини могла лежати на її широких колінах. Вона гладила голову Ніни і стискала в пальцях кілька пасом, багатозначно поглядаючи на Дейзі і Гармона, перш ніж кинути волосся на підлогу. Всі, хто голодує, втрачають волосся. Олівія перестала плакати і запитала Ніну:

— Може, через молоді роки ти не знаєш, хто такий був Вінстон Черчилль?

— Та знаю я, хто він був, — втомлено промовила та.

— Так от, він говорив: ніколи, ніколи, ніколи, ніколи не здавайся.

— Але ж він був гладуном, — сказала Ніна, — звідки він міг знати? — і додала: — Та я ж і не хочу здаватися.

— Звичайно, не хочеш, — погодилася Олівія. — Але твоє тіло збирається здатися, якщо йому не підкинути пального. Я розумію, ти все це вже сто разів чула, тож просто лежи і нічого не відповідай. Ну, ось тільки на це відповідай — ти що, ненавидиш свою маму?

— Ні, — відповіла Ніна. — Тобто я хочу сказати: вона досить жалюгідна, але я її не ненавиджу.

— Тоді добре, — сказала Олівія, і все її велике тіло при цьому здригнулося. — Тоді добре. Із цього можна почати.

Гармону ця сцена завжди буде нагадувати про той день, коли у вікно влетіла кульова блискавка і, потріскуючи, літала по кімнаті. Тому що в кімнаті дивним чином відчувалося щось на кшталт електрики, щось вражаюче, не від світу цього, коли ця дівчина почала плакати, а Дейзі нарешті додзвонила її матері, коли домовилися, що по Ніну приїдуть сьогодні вдень, що обіцяє не відправляти її до лікарні. Гармон пішов разом з Олівією, залишивши Ніну, закутану в ковдру, на дивані. Він допоміг Олівії Кіттеридж всістися в машину, потім вирушив пішки до марини і поїхав додому, усвідомлюючи, що в його житті щось змінилося. Він не розповів про це Бонні.

— Ти приніс мені пончик? — запитала вона.

— Там були тільки з корицею, — відповів Гармон. — Хлопці телефонували?

Бонні заперечно похитала головою.

Всього можна очікувати у певному віці, і Гармон знав про це. Починаєш замислюватися про серцеві напади, про інфаркт, про рак, про кашель, що переходить у страшну пневмонію. Можеш навіть очікувати чогось на кшталт кризи середнього віку... Але ніякі пояснення не підходили до того, що з ним тепер відбувалося: його наче помістили у прозору пластмасову капсулу, яка відірвалася від землі, і її кидало, носило і розхитувало з такою силою, що він ніяк не міг відшукати шлях назад, до звичайних, банальних радощів свого колишнього життя. Він був у розпачі й водночас страх як цього не хотів. І тим не менше, після того ранку в Дейзі, коли Ніна плакала, а Дейзі взялася за телефон і домовилася з її батьками, щоб ті приїхали і забрали дівчинку, — після цього ранку йому досить було поглянути на Бонні, як його пробирав холод.

Будинок скидався на вогку темну печеру. Гармон зауважив, що Бонні ніколи не запитує його про справи в крамниці — можливо, через те, що вона вже не бачила в цьому потреби після стількох років запитань. Сам того не бажаючи, він став вести рахунок. За тиждень вона могла не спитати нічого, крім його побажань щодо обіду.

Якось увечері він запитав її:

— Бонні, а ти знаєш мою улюблену пісню?

Бонні читала. Вона не відвела очей від книжки.

— Що?

— Я запитав — чи знаєш ти, яка в мене улюблена пісня?

Тепер вона глянула на нього поверх окулярів:

— А я запитала — що? А що таке?

— То не знаєш?

Вона поклала окуляри на коліна.

— А я мушу про це знати? Ми граємо в «Двадцять запитань»?

— А я твою знаю: «Одного чудового вечора...»

— Це моя улюблена пісня? Не знала.

— А хіба ні?

Бонні знизала плечима, одягла окуляри і знову втупила-ся у книжку.

— «Я постійно ганяюся за веселками». Коли я цікавила-ся востаннє, вона була твоєю улюбленою.

Коли ж був той останній раз? Гармон ледь пам'ятав цю пісню. Він уже готовий був заперечити: «Ні, це «Дурневі ні гори, ні низу»...», але Бонні вже перегортала сторінку, і він нічого не сказав.

Щонеділі він навідував Дейзі, вони сиділи на дивані й часто згадували Ніну. Вона лікувалася за програмою розладів харчової поведінки, їй призначили персональну психотерапію та ще й сімейного терапевта. Дейзі постійно підтримувала зв'язок із дівчиною по телефону і часто розмовляла з її матір'ю. Коли вони обговорювали все це, у Гармона виникало почуття, що Ніна — їхня дитина, його і Дейзі, і що будь-яка зі сторін її добробуту — їхня велика турбота. Коли дівчина стала набирати вагу, вони розламали пончик і «чаркувалися» його половинками, і Гармон виголосив тост: «За тих, хто розламає пончик! І за Мафіна Люка!»

Коли він вибирався до міста, на очі йому всюди траплялися парочки — вони ніжно обнімали одне одного, і йому здавалося, що вони випромінюють світло. І то було сяйво життя — люди жили. Як довго зможе він ще прожити? Теоретично, ще років двадцять, а то й тридцять, тільки щодо цього він мав сумніви. Навіщо йому цього прагнути, коли в нього не буде міцного здоров'я? Наприклад, Вейн

Рут. Він всього лише на кілька років старший од Гармона, а його дружині доводиться ліпити на телевізор наклейку з датою, щоб він знав, який сьогодні день. А от усередині Кліфа Мотта — вибухівка сповільненої дії, адже в нього закупорені всі артерії. У Гаррі Кумза була ригідність потиличних м'язів, а помер він наприкінці минулого року від лімфоми.

— Що робитимеш на День подяки? — запитав він у Дейзі.

— Поїду до сестри — то буде фантастично. А ти? Всі хлопці з'їдуться додому?

Гармон похитав головою:

— Нам доведеться три години їхати, щоб відсвяткувати цей день з батьками Кевінової дружини.

Та сталося не так, як гадалося: Дерик вирішив зустріти свято зі своєю дівчиною. Певна річ, там були решта хлопців, але ж вони були не вдома, а в гостях, тож зустріч була не такою душевною, як зазвичай.

— На Різдво все буде значно ліпше, — підбадьорила Дейзі й показала Гармонові подарунок, що його збиралася надіслати Ніні, — подушку, вишиту хрестиком, зі словами «Я кохана!» — Як гадаєш, можливо, це їй допоможе, якщо вона час від часу позиратиме на подушку? — запитала вона.

— Чудова ідея.

— Я розмовляла з Олівією і підпишу листівку від нас трьох.

— Пречудова ідея, Дейзі.

Гармон запитав Бонні, чи не хоче вона на Різдво зробити попкорн.

— Царю небесний, ні! — відповіла Бонні. — Коли твоя мати його робила, я весь час трусилась, що в мене зуби по-випадають.

Невідь чому її слова, її роками знайомий тон викликали у Гармона вибух сміху, а коли вона розсміялася разом із ним, він відчув, як все його єство наповнилося битим склом любові, умиротворення і болю. Дерик приїхав додому на два дні, допоміг батькові зрубати ялинку, допоміг її встановити, а наступного дня після Різдва поїхав із друзями кататися на лижах. Кевін був не таким товариським і веселим, як раніше: здавалося, він подорослішав і став серйознішим, а може, побоювався Марти, яка відмовилася від морквяного супу, коли довідалася, що його зварено на курячому бульйоні. Решта хлопців подивилися спортивні передачі по телевізору і подалися до інших міст провідати своїх дівчат. Нарешті Гармон збагнув, що доки в їхньому домі з'являться онуки, спливе ще багато років.

Напередодні Нового року вони вляглися спати о десятій годині.

— Не знаю, Бонні, — сказав Гармон. — Свята в цьому році чомусь навіяли на мене туту.

— Що ж, Гармоне, — відповіла вона. — Хлопці повиростали — в них своє життя.

Якось удень, коли торгівля у крамниці була аж надто млявою, він зателефонував Лезу Вошберну і запитав, чи вільна ще площа, яку він здавав тому хлопчині — Бернему. Лез відповів, що вільна, він більше молоді не здає. Тім Бернем виїхав з міста, про що Гармон не знав.

— Поїхав з іншою дівкою, не з тією гарнюньою бешкетницею, яка була хвора, — повідомив Лез.

— Як надумаєш здавати, скажи мені, гаразд? — попросив Гармон. — Мені може знадобитися площа для роботи.

А потім у січні раптом настала відлига, як це буває посеред зими; сніг на кілька хвилин розтанув, залишивши після себе мокрі тротуари і блискучі кузови машин. Дейзі зателефонувала йому в крамницю:

— Чи не міг би ти приїхати?

На маленькій в'їзній алеї у Дейзі стояла машина Олівії Кіттеридж, і, коли він її побачив, то все зрозумів. У будинку плакала Дейзі, готуючи чай, а Олівія Кіттеридж не плакала, вона сиділа за столом і безперервно стукала по ньому ложкою.

— Моя клята невістка всезнайка! — говорила вона. — Як її послухати, то вона експерт з усіх питань, чорти б її ухопили! Вона мені сказала: «Олівіє, ну не могли ж ви й справді сподіватися, що вона видужає! Люди з такою хворобою практично ніколи не одужують». А я їй кажу: «Але ж не всі вони вмирають, Сюзанно!» А вона мені: «Насправді, Олівіє, відсоток смертності доволі високий».

— Похорон закритий, — сказала Дейзі. — Тільки для родини.

Гармон кивнув.

— Вона вживала проносне, — сказала Дейзі, ставлячи перед ним чашку з чаєм і витираючи ніс паперовою хустинкою. — Її матір знайшла ліки в її шухляді у спальні. Ось чому вона раптом перестала набирати вагу після того, як додала кілька унцій. І тому її в четвер відправили до лікарні... — Дейзі сіла і сховала обличчя в долонях.

— Жахлива була сцена, — розповідала Олівія Гармону. — Судячи з того, що розповіла Нінина мати. Звісно, дівчинка не хотіла лягати в лікарню. Довелося викликати лікарняний персонал, її відвезли. Вона пручалася, кусалася...

— Бідолашна! — пробурмотіла Дейзі.

— А минулої ночі у неї стався інфаркт, — повідомила Гармону Олівія, похитала головою і ляснула по столу долонею. — Господи Ісусе! — сказала вона.

Надворі вже давно стемніло.

— Де тебе носило? — запитала Бонні. — Твоя вечера вже холодна.

Він не відповів, просто мовчки сів на стілець.

— Ти краще скажи мені, де ти був?

— Так, намотував кола по місту, — відповів він. — Я ж говорив тобі — у мене печаль.

Бонні сіла навпроти.

— Через твої печалі я кепсько почуваюсь. А я зовсім не налаштована кепсько почуватися!

— Я не звинувачую тебе, — сказав він. — Пробач, будь ласка.

Через кілька днів вранці до Гармонової крамниці зателефонував Кевін.

— Тату, я не відволікаю тебе? Маєш хвилюку?

— Щось сталося?

— Просто цікавлюсь, чи з тобою все гаразд. Та й взагалі, як ти там?

Гармон спостерігав, як Бессі Дейвіс перебирає лампочки.

— Звісно, синку. А що?

— Та мені здалося, що останнім часом ти якийсь пригнічений, сам на себе не схожий.

— Та ні, Кевіне. Все просто батерфляй!

Цей вислів став у них популярним, коли Кевін вже аж майже підлітком навчився плавати.

— Марта переживає, чи не образився ти через морквяний суп на Різдво?

— Божечки, ні! — він побачив, що Бессі попрямувала до щіток і мітел. — Це мама тобі сказала?

— Ніхто мені нічого не говорив. Я просто вирішив спитати.

— Може, мама на мене скаржилася?

— Та ні, тату. Я ж тобі сказав: я сам. Просто цікавлюсь.

— Не переймайся, — сказав Гармон. — У мене все гаразд. А в тебе?

— Батерфляй! Все пучком, тату.

Бессі Дейвіс, міська стара діва, поки купувала новий совок на сміття, довго стояла і просторікувала. Вона говорила про проблеми з її тазостегновим суглобом, про бурсит, про стан щитоподібної залози у її сестри.

— Ох і остогидла ж мені ця пора року! — говорила вона, похитуючи головою. Коли вона пішла, Гармона охопило занепокоєння. Здавалося, якась плівка, яка висіла між ним і рештою світу, була зірвана, і тепер все стало близьким і лякаючим. Бессі Дейвіс завжди торохкотіла, мов заведена, але зараз він так чітко побачив її самотність, наче на її обличчі був синець. Йому спали на думку слова: «Не я, не я». Він уявив собі зворушливу Ніну Вайт, яка сидить на колінах у Тіма Бернема перед мариноюю, і подумав: «Не ти, не ти, не ти».

У неділю вранці небо низько нависло сірими хмарами, і світло ламп у вітальні Дейзі м'яко світило з-під невеликих абажурів.

— Дейзі, я хочу сказати тобі, ти можеш навіть не відповідати мені, в цьому немає твоєї провини. Це не через те, що ти щось зробила. Якщо не брати до уваги, що ти завжди була собою, — Гармон помовчав, обвів очима кімнату, глянув у блакитні очі Дейзі й завершив: — Я закохався в тебе.

Він настільки не сумнівався в її відповіді, в її доброті, в її коректній відмові, що був вражений, коли його обвили її м'які руки, коли побачив сльози в її очах і відчув її губи на своїх губах.

Гармон вніс орендну плату Лезу Вошберну, перерахувавши гроші з банківського рахунку. Він навіть уявити не міг, як скоро Бонні про це довідається, але гадав, що має кілька місяців. Чого він чекав? Аби перейми стали такими сильними, щоб, виштовхнувши, змусили б нарешті з'явитися на світ його нове життя? У лютому, коли світ почав

повільно розкриватися знову, у повітрі часом виникала якась легкість, немов народжувався запах, додавалися хвилини денного світла, і сонце затримувало свої промені на снігу, забарвляючи поле у фіалкові тони, — Гармон раптом злякався. Що ж таке почалося — не тоді, коли вони були секс-партнерами, а коли зародилася зацікавленість одне одним — розмови розворушили спогади про минуле, промінчики любові зігрівали йому серце, їхня обопільна любов до Ніни і спільне горе через таке коротке життя цієї дівчинки — все це нині переросло у справжню, ненаситну любов, він відчував це серцем. Гармону здавалося, воно стало збиватися з ритму. Сидячи у своєму еркері, він міг його чути, відчував, як воно пульсує за ребрами. Здавалося, воно попереджає його своїм тяжким биттям, що довго так тривати не може. Тільки молоді, думав Гармон, здатні зносити тяготи кохання. Усі, крім маленької дівчинки — Ніни; і все пішло якось шкереберть, догори дригом, — здавалося, Ніна передала йому естафету. Ніколи, ніколи, ніколи, ніколи не здавайся.

Гармон здався лікареві, якого знав багато років. Лікар наліпив металеві диски на його голі груди, від кожного диска йшов дріт. В Гармоновому серці не було виявлено жодних відхилень. Сидячи перед великим дерев'яним лікаревим столом, Гармон поділився новиною, що, мабуть, піде з сім'ї. Лікар спокійно сказав: «Ні-ні, так не годиться», але Гармон запам'ятав, як лікар відхилився назад, як раптово став перебирати папки на своєму столі, як відсунувся подалі від Гармона. Ніби він знав щось таке, чого не знав Гармон, про те, що життєві пагони зростаються один з одним, як кістки, і деякі тріщини можуть ніколи не зарубцюватися.

Хай там як, але Гармону не було сенсу щось говорити. Безглуздо говорити людям, якщо вони вражені цією

хворобою. Зараз він чекав, живучи в галюциногенному світі щедрого тіла Дейзі Фостер, чекав настання дня — він знав, цей день таки настане, — коли він покине Бонні або вона сама викине його геть. Він не знав напевне, як це станеться, але неминуче станеться. Він чекав, як Мафін Люк дожидає операції на відкритому серці й не знав: помре він на операційному столі чи житиме.

Інший шлях

Однієї холодної червневої ночі з Кіттериджами сталося щось жахливе. Тоді Генрі було шістдесят вісім років, а Олівії — шістдесят дев'ять. Хоч були вони вже не молодими, та в зовнішності обох не було нічого, що свідчило б про їхню старість чи хворобу. Та минув рік, у маленькому прибережному містечку Кросбі, що в Новій Англії, дійшли висновку: після тієї події обоє Кіттериджів дуже змінилися. Коли нині хтось і бачив Генрі на пошті, то останній на знак вітання лише піднімав отримані листи. А якщо поглянути в його очі, то складалося враження, що дивишся на нього крізь екрановані двері. А шкода, бо завжди він був відкритою життєрадісною людиною, навіть після того, як його син раптово переїхав з молодою дружиною до Каліфорнії, і в містечку одразу всі зрозуміли, що для Кіттериджів то стало великим ударом. Олівія Кіттеридж і до того, скільки тут її знали, не вирізнялась доброзичливістю чи бодай елементарною ввічливістю, а тепер, з настанням червня, вона здавалася ще менше здатною на це. Цього року червень не був холодним і приніс із собою несподівано теплі літні дні. Березове листя

просіювало сонячні плямки на землю, а жителі Кросбі стали надзвичайно балакучими.

Інакше з якого б то дива Синтія Бібер раптом підійшла до Олівії в торговому центрі «Закуток кухарочки» і давай повчати, що її дочка Андреа, яка отримала ступінь бакалавра суспільних наук після кількох років навчання на вечірньому, вважає, що, можливо, Олівія й Генрі не змогли впоратися з тим минулорічним досвідом, що його їм довелося пережити.

— Панічний страх, що не має виходу, інтерналізується, глибоко ховається, а це, — шепотіла серйозним тоном Синтія Бібер, стоячи під штучним фікусом, — може призвести до депресивної ситуації.

— Тепер ясно, — голосно відповіла Олівія. — То передайте Андреа, що це вражає.

Багато років тому Олівія викладала математику в міській середній школі й Андреа Бібер запам'ятала як маленьку, недалеко, балакучу мишку. «Достоту, як її матуся», — подумала Олівія, поглядаючи на шовкові нарциси в кошиках зі штучної соломки, розставлені біля лавок поряд із прилавком, де продавали заморожений йогурт.

— Тепер це фак, — пояснювала Синтія.

— Що — фак? — запитала Олівія, мріючи нарешті полакувати шоколадним замороженим йогуртом, якщо ця жінка нарешті кудись зникне.

— Кризова консультація, — відповіла Синтія. — Навіть ще до одинадцятого вересня... — вона поправила пакет під пахвою, — коли щось стається: аварія, стрілянина в школі або ще щось, нині терміново викликають психолога. Ніхто не може застосувати потрібні технології без його допомоги.

— Так, — Олівія поглянула згори на Синтію — маленьку, з вузькими кістками. Олівія — велика, збита, вежею здіймалася над нею.

— Люди помітили, що Генрі змінився. Та й ви теж. І є ідея, що, можливо, допоможе кризова консультація. Річ у тім, що Андреа має приватну практику. Вона працює разом зі своєю колегою.

— Тепер ясно, — сказала Олівія, цього разу дуже голосно. — Ці фахівці понавигадували таких жахливих слів, чи не так, Синтіє? Панічний страх, інтерналізуватися, депресивна, як її там... Та коли б я мусила весь час це повторювати, то мене накрила б депресія, — вона підняла поліетиленовий пакет, який тримала в руці. — А ви знаєте, що у «Текстилі» розпродаж?

Вона не відразу знайшла ключі на парковці, тож довелося висипати вміст сумки на розпечений сонцем капот машини. Коли якийсь чолов'яга в червоній вантажівці посигналив їй біля знака «Стоп», Олівія вигукнула в дзеркало заднього огляду:

— Та йди ти до дідька! — і вклинилася в потік машин; тим часом од різкого руху пакет з магазину тканин зісковзнув на підлогу, куточок тканини виткнувся на обсипаний піском і гравієм килимок. «Андреа Бібер хоче, щоб ми записалися до неї на кризову консультацію», — сказала б вона Генрі лиш нещодавно, і вона вже уявляє, як зійшлися б над переніссям густі брови Генрі, коли він відірвався б від прополювання грядки гороху. «Боронь Боже, Олів, — відповів би він, а за ним би простягалася бухта, а картини плескали б крильми над суденцем, в якому хтось ловить омарів. — Оце так!» Він міг би навіть захилити назад голову і розсміятися, як часом робив — це було б кумедно.

Олівія виїхала на швидкісне шосе: вона тепер завжди поверталася додому цим шляхом, відтоді як Христовер переїхав до Каліфорнії. Їй було неприємно проминати славний будинок з неймовірно великим еркером, де так чудово прижилася бостонська папороть. А тут, неподалік «Закутку

кухарочки», шосе йшло вздовж річки, і сьогодні вода виблискувала на сонці, а тополине листя тремтіло, виставляючи напоказ бліду зелень зісподу. А може, Генрі колись і не розсміявся б через Андреа Бібер. Можна ж помилятися, вважаючи, що знаєш, як вчинить інша людина.

— Закладаюсь на що завгодно, — сказала Олівія вголос, кинувши погляд на блискучу річку, що зміїлася за дорогою. А сказати вона хотіла ось що: на що завгодно закладаюсь, що Андреа Бібер уявляє собі кризу зовсім не так, як я. — Так-так... — підсумувала вона. Вздовж берега річки вишикувалися верби, їхні низько опущені гілки світилися яскравою зеленню.

Їй закортіло до вбиральні.

«Генрі, мені треба в туалет», — сказала вона йому того вечора, коли вони в'їжджали в містечко Мейзі-Міллз. Генрі лагідно відповів їй, що доведеться потерпіти.

«Ой-ой-ой! — удавано вигукнула Олівія, перекирвляючи свою свекруху Пауліну, яка померла кілька років тому: та часто говорила так у відповідь на все, що їй не надто вже й хотілося чути. — Ой-ой-ой! — повторила Олівія. — Це ти моему кишечнику скажи, — додала вона, соваючись на своєму місці в темній машині. — О Боже, Генрі, я зараз вибухну!»

Та, по правді, вони провели дуже приємний вечір. Трохи раніше, вище по річці, зустрічалися з друзями — Біллом і Банні Ньютонами: сходили в новий ресторан і чудово провели час. Гриби, фаршировані крабами, виявилися пречудовими, і весь вечір офіціанти шанобливо вклонялися і наповнювали водою склянки, не встигали ті спорожніти й наполовину.

Та ще приємнішим для Олівії й Генрі виявилось те, що історія з нащадками Білла й Банні була гіршою, ніж у їхнього сина. Обидві пари мали тільки по одній дитині, але Карен Ньютон (щодо цього Кіттериджі дійшли обопільної згоди) засмутила батьків з іншої причини. Попри те, що Карен

живе поряд із Біллом і Банні й батьки завжди можуть бачитися з нею і її сім'єю. Минулого року в Карен виник нетриивальний роман з працівником енергетичної компанії «Мід-коуст павер», та зрештою вона вирішила зберегти сім'ю. Певна річ, це дуже хвилювало Ньютонів, попри навіть те, що вони не надто полюбляли власного зятя Едді.

Свого часу Кіттериджі ледь пережили звістку про те, що їхня нахабна невістка вирвала їхнього синочка з дому, тоді як вони вважали, що Христофер житиме поряд і в нього з'являться діти. Олівія навіть уже уявляла, як навчатиме його дітей висаджувати цибулини... Хоч це й було, певна річ, страшним ударом, та факт, що в Білла і Банні онуки живуть поряд, але вони — страшенні злюки, для Кіттериджів був неабиякою втіхою. Того вечора Ньютони розповіли їм жахливу історію про те, як онук сказав Банні: «Навіть коли ти й моя бабуся, це не означає, що я мушу тебе любити!» Страх та й годі! Хіба хто думав, що воно так буде? Коли Банні це розповідала, в її очах стояли сльози. Олівія і Генрі втішали їх як могли, хитали головами, обурювалися, що це ганьба, що то явно Едді вчить дітей таке говорити, прикриваючись тим, що вони потребують «самовираження».

«Та й Карен винна», — серйозно додав Білл. Й Олівія з Генрі в один голос пробубніли, що так, ніде правди діти.

«Божечки! — сякалася Банні в хустинку. — Часом здається, що в цій грі виграти неможливо». «Неможливо, — луною відгукнувся Генрі. — Але не треба опускати рук».

«А як там ваші каліфорнійці?» — поцікавився Білл.

«Зляться, — відповіла Олівія, — минулого тижня ми їм телефонували — злі, як чорти. Я сказала Генрі, що треба облишити це. Ми поговоримо з ними тоді, коли в них з'явиться настрій для розмови».

«Виграти неможливо, — зауважила Банні. — Навіть коли не опускати рук. Але ж вони могли все сприйняти як жарт,

наче то було страшенно смішно». «Добре слухати, як інші розводяться про свої проблеми», — дійшли висновку Олівія й Банні, натягуючи светри на парковці.

У машині було прохолодно, тож Генрі запропонував увімкнути пічку, але Олівія відмовилася. Вони їхали у пільмі, час від часу навстріч їм їхала машина, виблискували фари, потім дорога знову поринала в темряву. «Яке жакіття пацан сказав Банні!» — зауважила Олівія, і Генрі погодився, що це жакливо.

Переогодом Генрі сказав: «Ця Карен... Ну що з неї візьмеш?» «Так отож», — погодилася Олівія. Але в животі у неї, де все звично бурчало й переміщалося, раптомо набухло, й Олівія спершу насторожилася, а потім сполошилася. «Господи, — промовила вона, коли авто зупинилося на червоно світло біля мосту, що веде до Мейзі-Міллз. — Я й справді зараз вибухну».

Генрі нахилився і пильно поглянув у лобове скло. «Я ніяк не втямлю, що можу зробити. Заправки далеко, та й невідомо, чи вони взагалі ще працюють. За чверть години ми вже будемо вдома». «Ні, — вибухнула Олівія, — мені вже несила терпіти». «Тоді...» «Зелений! Їдь мерщій до шпиталю, Генрі. Там точно має бути туалет». «До шпиталю? Не знаю, Олів, не знаю». «Кажу, давай до шпиталю, а то я зараз закричу! — і додала: — Я ж там на світ з'явилася, то невже вони заборонять мені скористатися туалетом?»

Шпиталь стояв на пригірку й тепер у ньому додалося крило. Генрі завернув у ворота і проїхав повз яскраву вивіску «ШВИДКА ДОПОМОГА».

«Що ти робиш?» — скрикнула Олівія. «Везу тебе до центрального входу». «Зупини, чорт забирай!» «Олівіє!» — в його голосі звучав докір, і вона вирішила, що це через те, що він не терпить, коли вона свариться.

Генрі здав назад і зупинив машину перед великими синіми дверима з написом «Швидка допомога». «Дякую, невже так важко було одразу це зробити?» — буркнула Олівія.

В освітлений, чистий і порожній приймальні медична сестра відірвала погляд від письмового столу і поглянула на Олівію. «Мені потрібно до вбиральні», — випалила Олівія, а сестра підняла руку в білосніжному рукаві й вказала їй напрямком. Олівія підняла долоню на знак подяки і зникла за дверима. «Ух! — вигукнула вона голосно. — Оце так! Насолода — то відсутність болю, говорив Аристотель. Або Платон. Хтось із них».

Олівія закінчила коледж, отримавши ступінь бакалавра з відзнакою. А Пауліні саме це і не сподобалося. Уявити тільки! Мати Генрі говорила про дівчат-відмінниць, що вони зовсім непривабливі й не вміють розважатися. Олівія не збиралася зіпсувати собі задоволення від цього моменту думками про Пауліну. Вона закінчила свої справи, вимила руки і, тримаючи долоні під сушаркою, почала оглядати приміщення: туалет виявився просторим, в ньому хоч операції проводь, спеціально для людей з обмеженими можливостями. Сьогодні ви відповідатимете перед законом, коли не побудуєте щось досить велике, щоб вмістити інвалідного візка. Та Олівія воліла б, щоб її застрелили, аби тільки не сидіти у візку.

«З вами все гаразд? — поцікавилася сестра з коридору. Її білосніжна кофтина і штани висіли мішком. — У вас діарея?»

«Вибухова, — відповіла Олівія. — Прости, Господи! Уже все гаразд. Уклінно дякую».

«Блювота?»

«Ні-ні!»

«На алергію страждаєте?»

«Ні, — Олівія оглянула приймальний зал. — Негусто тут у вас із відвідувачами, що, кепські справи?»

«Наприкінці тижня тут жвавніше».

Олівія кивнула:

«Народ вечірки влаштовує. На дерева наштовхується».

«Досить часто, — відповіла медсестра, — сімейні чвари. Минулої п'ятниці брат сестричку у вікно викинув. Боялися, що вона собі шию зламала».

«Господи Ісусе! — приголомшено скрикнула Олівія, — і таке у крихітному містечку?»

«З нею все гаразд. Гадаю, лікар вже готовий вас подивитися».

«Але мені не потрібен лікар. Мені потрібен був туалет. Ми обідали з друзями, і я їла все, що було на столі. Мене чоловік чекає в машині».

Сестра взяла Олівію за руку і подивилася на долоню.

«Гадаю, краще нам зачекати хвилю. Долоні не сверблять? Підшови ніг? — вона пильно поглянула на Олівію. — А вуха у вас завжди такі червоні?»

Олівія помацала свої вуха.

«А що? — запитала вона. — Я хіба зібралася вмирати?»

«Просто вчора ми втратили тут жінку, — пояснила медсестра. — Десь вашого віку. Вона також обідала з чоловіком у ресторані, а потім прибігла сюди з діареєю».

«Ох, на Бога! — вигукнула Олівія, серце в неї загупало в грудях, обличчя почервоніло. — І що ж за напасть із нею сталася?»

«Алергія на крабове м'ясо — анафілактичний шок».

«Немає в мене ніякої алергії на крабове м'ясо».

Сестра спокійно кивнула:

«Та жінка весь час його вживала. Ліпше вже нехай вас огляне лікар, бо ви влетіли сюди така розпалена, почервоніла, збуджена».

Зараз Олівія почувалася значно збудженішою, але не збиралася інформувати про це сестру, не хотіла вона розповідати

і про гриби, фаршировані крабовим м'ясом. Та коли їй сподобається лікар, йому вона про все розповість.

Генрі припаркувався просто навпроти входу до приймальні й не вимкнув двигун. Олівія жестом показала йому, щоб він опустив скло.

«Вони хочуть мене обстежити, — сказала Олівія, нахилившись до вікна».

«Покласти у шпиталь?»

«Обстежити. Впевнитися, що у мене немає шоку. Та вимкни ти цю фігню!»

Та Генрі уже прикручував радіо — він саме слухав репортаж про гру «Червоних шкарпеток».

«Олів, Божечки, що з тобою?!»

«Вчора тут якась жінка задихнулася через крабове м'ясо, тепер вони бояться подібних неприємностей. Вони перевірять мій пульс, і я вийду. Але тобі треба від'їхати».

Сестра відсунула важку зелену завісу в дальньому кінці холу.

«Він слухає бейсбольний репортаж, — сказала Олівія, прямуючи до сестри. — Коли він подумає, що я вже померла, то, мабуть, тільки сюди і зайде».

«Я нагляну за ним», — пообіцяла сестра.

«Він у червоній куртці».

Олівія поклала сумку на сусідній стілець і сіла на оглядову кушетку, а медсестра почала вимірювати їй тиск.

«Краще перевірити, ніж потім шкодувати, — сказала сестра. — Та я сподіваюся, з вами все гаразд».

«І я сподіваюся», — погодилася Олівія.

Сестра залишила їй анкету, пришпилену до планшета, й Олівія сиділа на високій кушетці та відповідала на запитання. Пильно подивилася на свої долоні й відклала планшет. Коли хтось вривається до приймальні «Швидкої допомоги», то вони мусять його обстежити. Вона покаже їм язика і дасть

поміряти температуру, і її відпустять додому. «Пані Кіттеридж», — лікар був молодий і, як їй видалося, аж занадто, щоб закінчити медичну школу. Він м'яко тримав її великий зап'ясток, поки вона розповідала про вилазку до нового ресторану, і що вона зазирнула сюди тільки для того, щоб скористатися вбиральнею, і що розлад шлунку став для неї цілковитою несподіванкою, але в неї не сверблять ані руки, ані ступні.

«Що ви їли?» — запитав її лікар так, ніби йому це було цікаво.

«Я почала з грибів, фаршированих крабовим м'ясом, і мені відомо, що якась стара померла від цього вчора ввечері».

Лікар помацав в Олівії мочки вух. «Не бачу жодних ознак висипань, — заявив він. — Скажіть мені, що ще ви їли?»

Олівія одразу ж оцінила, як цей молодик уміє тримати себе в руках і не вказувати жодних ознак нудьги. Дуже багато лікарів змушують тебе почуватися шматком м'яса, що рухається на конвеєрній стрічці.

«Біфштекс. І картоплину. Печену. Величезну, як капелюх. І шпинат зі збитими вершками. Дайте-но пригадаю. — Олівія заплющила очі. — І жалюгідний маленький салатик, але з прекрасною заправкою».

«А суп? У суп кладуть різні приправи, які можуть викликати алергічну реакцію».

«Ніякого супу, — сказала Олівія, розплющуючи очі. — Зате прекрасний шматок чизкейка на десерт. З полуницею».

Записуючи все нею сказане, лікар зауважив:

«Імовірно, це гастрорефлюкс».

«А-а, ясно, — сказала Олівія. Потім, поміркувавши над цим з хвилину, додала: — За статистикою навряд чи дві жінки можуть померти з однієї і тієї ж причини два вечори поспіль».

«Гадаю, з вами все гаразд, — відповів лікар. — Але мені однаково хотілося б вас оглянути. Пропальпувати ваш

живіт, послухати серце, — він вручив їй блакитний квадратик зі штучної тканини. — Одягніть це. Відгортається спереду. І все з себе зніміть».

«Ох, заради Бога! — сказала Олівія, але він вже зник за завісою. — Ох, заради Бога!» — повторила вона, закривши очі, але зробила все, що звелів лікар, адже він так мило поводився, та й ще тому, що ця тітка із крабами вчора померла.

Олівія поклала штани на стілець, ретельно підсунувши під них труси, щоб їх не побачив лікар, коли повернеться.

Дурнуватий вузенький синтетичний поясок, розрахований на тендітну особу, ледь сходився на її талії. Їй все ж вдалося його зав'язати — вийшов манюсінський білий бантик. Чекаючи лікаря, вона склала руки і раптом усвідомила: щоразу, коли вона проїжджала повз цю лікарню, вона думала про дві речі: що вона тут народилася і що сюди привезли тіло її батька після вчиненого самогубства. Так, їй довелося багато через що пройти у своєму житті, але то таке. Вона випрямилася. Інші проходять через ще гірше.

Олівія похитала головою, коли згадала розповідь медсестри, як хтось викинув свою сестричку у вікно — отак взяв і викинув! Якби у Христофера була сестра, то він ніколи б її не викинув у вікно. Якби Христофер одружився на своїй реєстраторці, то він би й досі жив тут, у місті, поряд із ними. Втім, та дівчина була пуста. Пробивна, рішуча і злюча, як кажан із пекла.

Олівія знову випросталася і подивилася на скляні флакончики, що вишикувалися в ряд на стійці, на коробку з латексними рукавичками. У ящиках он тієї металевої шафи, поза сумнівом, лежать найрізноманітніші шприци для вирішення найрізноманітніших проблем. Вона покрутила ступню в один бік, а потім в інший. За хвилину вона обов'язково висуне ніс назовні — поцікавитися, чи все гаразд у Генрі. Вона розуміла, він не сидітиме в машині, щоб дослухати

репортаж про бейсбол. А завтра вона зателефонує Банні й розповість їй про це невеличке фіаско.

А опісля все скидалося на картину, намальовану губкою: наче хтось притиснув вмочену у фарбу губку до її мізків і все, що ця губка пофарбувала, залишилося відбитком у її мозку. Тільки так вона запам'ятала події тієї ночі. Вона почувала короткий шерех — то відсмикнули фіранку, після чого ще бриніли кільця на металевому стрижні. З'явився чоловік у синій лижній масці й гукнув до Олівії:

«Злазьте!»

Виникла пауза. Та за мить у ній прокинулася шкільна вчителька й вона вигукнула:

«Но-но-но!»

Після чого чоловік у масці знову вигукнув:

«Та злазьте вже, пані, Господи!»

«Куди злазити?» — швидше за все, спитала вона, адже вони обое в цю мить мали збентежений вигляд: вона, що насовувала на себе той синтетичний клопоть тканини, і він, чоловік у синій масці.

«Дивіться, — язик її став, як липучка, — моя сумка он на тому стільці».

Аж тут долинув голос із приймальні. Кричав чоловік, він швидко наближався. Ударивши з маху чоботом, він перекинув стілець, від чого Олівію огорнув чорний жах. Високий чоловік з рушницею в руці, у величезному жилеті кольору хаки з кишнями. Але маска, яка була на ньому, геловінська маска рожевоощокого усміхненого поросяти, наче жбурнула Олівію в крижані водні глибини. Там, під водою, вона розгледіла водорості його камуфляжних штанів і зрозуміла, що він горланить на неї, але не розчула жодного слова.

Її змусили пройти через хол босоніж, у синтетичному халаті, а самі йшли слідом; ноги її страшенно боліли, і вони здавалися величезними, наче здоровенні міхи з водою. Її

штовхнули, й вона похитнулася та перечепилася об поділ синього синтетичного халата. Її заштовхнули у вбиральню, де вона не так давно вже побувала. Там на підлозі, спинами до трьох різних стін, сиділи сестра, лікар і Генрі. Блискавка на червоній куртці Генрі була розстебнута, куртка перекосилася, одна холоша задерлася майже до коліна.

«Олівіє, вони зробили тобі боляче?»

«Стули пельку! — гаркнув чоловік з усміщеною пороссячою мордою і чоботом ударив Генрі по нозі. — Ще одне слово — і я вмить виб'ю твої довбані мізки!»

Барвистий мазок пам'яті щоразу дрібно тремтів при згадуванні звуку потріскування липкої стрічки в ту ніч у неї за спиною, коли стрічку квапливо відмотували з катушки і грубо завели їй руки за спину, а потім обмотали навколо них липку стрічку; саме тоді вона усвідомила, що скоро помре, що всіх їх уб'ють, як засуджених до розстрілу. Їй наказали сісти, але сидати зі зв'язаними за спиною руками було дуже важко, та ще в голові страшенно бамкало й гуло. І вона подумала лиш про одне: аби швидше! В неї так трусилося під жилками, що п'яти постукували по кахлях.

«Хто ворухнеться — отримає кулю в лоба, — пригрозив Свиняче Рило. Він тримав рушницю і швидко повертався, й при кожному повороті розгойдувалися напхані кишені його жилета. — Тільки погляньте одне на одного — і цей хлопець умить вам дух спустить».

І коли їм щось сказали? Щось інше сказали?

Зараз біля з'їзду з шосе ростуть деревця бузку і кущ червоних ягід. Олівія підїхала до знаку «Стоп», а потім мало не врізалась у машину, що їхала прямо перед нею, хоч вона й дивилася на ту машину, та геть її не бачила. Водій похитав головою так, ніби вважав, що вона несповна розуму. «Ну і йди під три чорти», — буркнула вона собі під носа, але перечекала, щоб пропустити далеко вперед того, хто міг би

вважати, що вона несповна розуму. А потім взагалі вирішила звернути в інший бік, зворотний від Мейзі-Міллз.

Свиняче Рило залишив їх у туалеті й пішов. «Глупство якесь, — говорив Кіттериджам кожен стрічний незабаром після тієї події, довідавшись про неї з газет чи телебачення. — Просто глупсто — двоє вриваються до шпиталю, щоб розживитися на наркоту». Люди говорили про це до того, як зрозуміли, що Кіттериджі не збираються з ними обговорювати це страшне випробовування. Як слово «глупство» стосується ціни на яйця? — могла б запитати Олівія. Свиняче Рило їх залишив, а Синя Маска взявся за дверну ручку і повернув: вона так само клацнула, як нещодавно під рукою Олівії, коли та увійшла сюди вперше. Потім він сів на кришку унітаза, нахилившись вперед і розставивши ноги, тримаючи в руці невеликий, якийсь майже квадратний револьвер (чи пістолет?) Він був олов'яний чи ще якийсь. Олівія подумала, що зараз її знудить і вона захлинеться блювотинням. Здавалося, цього не минути, адже вона не могла навіть поворухнути своїх гладким тілом зі зв'язаними руками. Вона вдихне це блювотиння, що вже підступило до горла, і це станеться тут і зараз, коли вона сидить поряд із лікарем, який нічим їй не зарадить, бо в нього самого руки зв'язані клейкою стрічкою. Вона помре, захлинувшись власним блювотинням, сидючи біля лікаря й навпроти медичної сестри, як алкоголичка. А Генрі все це побачить і вже ніколи більше не ставитиметься до неї так, як досі. «Люди помітили, що Генрі дуже змінився». Вона не виблювала. Коли Олівію заштовхнули в туалет, медсестра плакала, і зараз вона плакала. Багато чого сталося саме з провини медичної сестри.

Якоїсь миті лікар, на чий білий халат Синя Маска став ногою — тією, що була ближче до Олівії, запитав: «Як вас звати?» — таким само лагідним тоном, яким нещодавно розмовляв з Олівією.

«Слухай, — відповів Синя Маска. — Та пішов ти, ясно?»

Часом Олівії здається, що вона пам'ятає все дуже чітко, але тоді, пізніше, вона не могла нічого згадати, навіть коли саме їй так здавалося. Втім, ось ще й такі мазки фарби: вони мовчали, вони чекали. Колінця в неї вже не трусилися. За дверима задзвонив телефон. Він дзвонив і дзвонив, а потім замовк. Майже відразу ж почав дзвонити знову. Колінні чашечки Олівії здіймалися за краєм її синього халата, немов великі нерівні блюдця. Вона подумала, що нізачо їх не признала би, якби хтось запропонував їй серію знімків гладких колін, що належать паніям похилого віку. Її щиколотки і пальці ніг з гулями на суглобах, босі ступні, що займали половину приміщення, мали більш знайомий вигляд. У лікаря ноги були не такі довгі, як у неї, і його черевики здавалися не дуже великими. У нього були прості черевики, ніби дитячі. З коричневої шкіри, на каучуковій підшві.

У Генрі на нозі, там, де задерлася холоша, на білій безволосій шкірі видно коричневі плями. Він стиха каже:

«Господи Боже! — а потім питає: — Чи не могли б ви дістати ковдру для моєї дружини? У неї аж зуби цокотять».

«Ти вважаєш, що це чортів готель? — відповідає Синя Маска. — Замовкни».

«Але ж вона...»

«Генрі! — різко уриває його Олівія. — Помовч!»

Медсестра й далі тихо плаче.

Ні, Олівія не могла впорядкувати всі ті мазки у своїй голові, але вона одразу збагнула, що Синя Маска дуже нервував і був нажаханий до смерті. Його коліна весь час смикалися вгору-вниз. Молодий — це вона теж одразу зрозуміла. Коли він закасав рукави нейлонової куртки, його зап'ястя були мокрі від поту. А потім вона помітила, що у нього майже немає нігтів на пальцях. Ніколи в житті за всі роки викладання в школі їй не доводилося бачити такі обгризені

нігті, майже під корінь. Хлопець весь час підносив кінчики пальців до рота, просовуючи їх крізь проріз маски з неймовірною люттю, навіть ту руку, в якій тримав револьвер, він тягнув до рота і прикушував кінчик великого пальця, який набув яскраво-червоного кольору.

«Опусти свою бидлячу голову, — звелів він Генрі, — й не дивись, падло, на мене». «Ви не повинні так брудно лаятися», — промовив Генрі, дивлячись у підлогу; його хвилясте волосся впало на інший бік, уперек голови. «Що ти оце тільки-но ляпнув? — вискnuв хлопець так, що здавалося, ніби він зараз зірве голос. — Старий, що ти ляпнув?» «Генрі, будь ласка, — попросила Олівія. — Помовч, поки нас усіх через тебе не вбили».

А потім Синя Маска нахиляється вперед, зацікавившись Генрі. «Що ти, старий пердун, бляха муха, щойно мені ляпнув?» Генрі повертає свою велику голову набік, супить густі брови. Синя Маска піднімається і тицяє револьвером Генрі у плече. «Відповідай негайно: що ти щойно ляпнув?» (Зараз, звертаючи за млин і підїжджаючи до міста, Олівія згадує знайоме почуття шаленого розчарування, абсолютної безпорадності, коли вона сама вимагала від маленького Христофера: «Відповідай мені!» Христофер завжди був мовчун, таким само, як і її батько.)

Генрі випалює: «Я сказав, що ви не повинні так брудно лаятися, — а потім додає: — Вам має бути соромно за те, що злітає з ваших уст».

І тут хлопець тицьнуv зброю Генрі в обличчя, його палець вже був на спусковому гачку. «Будь ласка! — скрикнула Олівія. — Будь ласка! Він успадкував це від матері — вона була нестерпна. Просто не зважайте на нього».

У неї так сильно гупало серце, що їй здалося, ніби синій халат ходить ходором на її грудях. Хлопець стояв на місці, дивлячись на Генрі, а потім відступив, перечепившись

об білі туфлі медсестри. Тримавши Генрі на мушці, він повернувся до Олівії й запитав: «Цей мужик — ваш чоловік?» Олівія кивнула. «Прибацаний». «Він нічого з цим вдіяти не може. Ви б знали його матусю. Його матуся була просто релігійна фанатка». «Неправда, — заперечив Генрі. — Моя мати була добродісною жінкою». «Стули пельку, — втомлено промовив хлопець. — Будь ласка, всі просто постуляйте пельки, бляха муха».

Він знову опустився на кришку унітаза, розставивши ноги, тримаючи револьвер на коліні. В Олівії страшенно пересохло в роті; вона подумала про слово «язик» і уявила коров'ячий язик в маркетівській упаковці. Раптом хлопець стягнув із себе лижну маску. І — це ж треба таке! — вийшло так, ніби вона його тоді впізнала, ніби те, що вона його побачила, надало всьому сенс. Він тихо промовив: «Покидьок». На розпаленій під лижною маскою шкірі на шиї виступили червоні смуги і плями. На вилицях повисипали прищі. Хлопець був поголений, але Олівія розгледіла, що він рудий, про що свідчили помаранчева щетина на голові та й сам вигляд блідої, наче вибіленої, ніжної шкіри обличчя. Зігнувши руку, хлопець витер обличчя об рукав нейлонової куртки. «Своєму синові я купила таку саму лижну маску, — сказала йому Олівія. — Він тепер живе в Каліфорнії й катається на лижах у горах Сьєрра-Невади». Хлопець подивився на Олівію. В нього були світлі, майже безбарвні вії. Білки очей покриті павутиною червонястих судин. Він не переставав дивитися на Олівію, не змінюючи виразу обличчя, але мав присоромлений вигляд. Нарешті сказав: «Тільки, будь ласка, замовкніть».

Олівія сидить у машині в дальньому кінці лікарняної парковки, звідки видно було сині двері «Швидкої допомоги», але тут немає тіні, й сонце так пече крізь лобове скло, що, хоч всі вікна й відчинені, їй однаково аж млосно. Певна річ,

в іншу пору року тут не бракує затінку. Взимку вона приїжджала і сиділа в машині, не вимикаючи двигуна. Ніколи не затримувалася надовго, лише стільки, щоб подивитися на ці двері, згадати чистий, яскраво освітлений хол, просторий туалет із блискучим хромованим поручнем уздовж однієї зі стін, поручнем, за який, можливо, саме цієї миті хапається якась старенька, яка вже непевно стоїть на ногах; на цей поручень Олівія незмигтно дивилася, коли всі вони сиділи, витягнувши на підлозі ноги, з руками, зв'язаними за спиною. У лікарнях все змінюється. В якійсь газеті писали, що медсестра не повернулася туди на роботу, але може й бути таке, що вона вже знову там працює. Про лікаря Олівія нічого не знає. Хлопець весь час вставав і знову сідав на кришку унітаза. Коли він сідав, то одразу ж нахилився вперед — в одній руці револьвер, у другій — кулак біля рота, гризе кінчики пальців, вигризає нігті під корінь. Сирени звучали не дуже довго. Тоді вона так подумала, але цілком імовірно, що їх було чути досить довгий час. Це один фармацевт зміг сповістити прибиральника, щоб той викликав поліцію, спецпідрозділ із психологом, — домовлятися зі Свинячим Рилом, але тоді ніхто про це не знав. Телефон весь час дзвонив: замовкне і знову дзвонить. Медична сестра закинула голову назад, заплющила очі. Раптом в Олівії розв'язалася закоротка стрічка синтетичного паска. Цей спогад скидається на густий, товстий ляп фарби. Поясок розв'язався й розхристався халат. Олівія спробувала схрестити ноги, поклавши одну на одну, але від цього халат тільки ще ширше розхристався, і вона побачила власний гладкий живіт з усіма його складками і стегна, білі, як черева двох великих рибин. «Ну, справді! — вимовив Генрі. — Невже ви не можете знайти хоч щось, щоб укрити мою дружину? Вона ж вся розкрилася!» «Мовчи, Генрі», — сказала Олівія. Медсестра розплющила очі й втупилась в Олівію, звісно ж, і лікар повернув голову,

щоб на неї поглянути. Тепер всі вони дивилися на неї. «О Господи, Генрі». Хлопець ще сильніше нахилився вперед. «Чуєш, — тихо сказав він Генрі. — Тобі варто помовчати, щоб хтось тобі не зніс голову. Твою довбану голову», — додав він. Тоді випростався. А коли обвів очима приміщення, його погляд упав на Олівію, і він сказав: «Божечки, пані!» — і на його обличчі з'явився вираз непідробного замішання.

«А що я щось можу зробити?» — обурено вигукнула Олівія. Вона була така розлючена! І якщо раніше в неї від страху зуби цокотіли, то зараз вона відчувала, як піт струмочками стікає по її обличчю, і їй здавалося, що вона перетворилася на намоклий, обурений міх, наповнений страхом. Вона відчувала присмак солі в роті, і вже не розбирала: чи то сльози, чи струмочки поту.

«Гаразд, слухайте. — Хлопець зробив глибокий короткий вдих. Він звівся на ноги, підійшов до Олівії і, поклавши револьвер на кахлі, сів перед нею навпочіпки. — Щойно хтось із вас ворухнеться — прикінчу. — Він оглянув усіх присутніх у туалеті. — Дайте мені лише декілька довбаних секунд». Потім він швидко смикнув її блакитний халат за краї й зав'язав білий синтетичний поясок вузлом прямо на її животі. Його виголена голова з манюсінкою помаранчевою щетиною була дуже близько до неї. Верхня частина лоба у нього все ще була подразнена від маски. «Ось», — сказав він. Забрав револьвер і знову сів на кришку унітаза. Саме тієї миті, коли хлопець сів на місце, їй так хотілося, щоб він глянув на неї, — він залишився найяскравішим мазком усередині її мозку. Їй страшенно хотілося, щоб хлопець саме тоді на неї глянув, а він так цього і не зробив.

У машині Олівія вмикає двигун і виїжджає зі стоянки. Проїжджає повз аптеку, кондитерську, де торгують пончиками, повз магазин жіночих суконь, який сто років стояв

там, потім — через міст. Коли б вона поїхала далі, то опинилася б на цвинтарі, де похований її батько. Минулого тижня вона принесла на могилу бузок, хоч взагалі не є любителькою прикрашати могили. Пауліна — далі, у Портленді, цього року Олівія вперше не поїхала з Генрі на поминальний день висадити кущі герані в узголів'ї Пауліни. А тоді пролунав гучний стукіт у двері туалету, замкнені зсередини хлопцем (достоту, як раніше їх замикала Олівія), і квапливий оклик: «Давай, давай, відчиняй! Це я». І вона побачила — Генрі не міг цього бачити через те, що сидів у іншому місці, а вона побачила: коли хлопець відчинив двері, цей жахливий чоловік з рушницею — Свиняче Рило — з усієї сили затопив йому просто в обличчя і закричав: «Ти зняв маску! Ти, тупий баран, лайно!» І враз у неї обважніли ноги й руки, стали важкими м'язи очей, згустилося повітря в туалеті, все стало в'язким і важким, повільно наростало відчуття нереальності всього довкола. Тому що тепер всі вони помруть. Їм уже здавалося, що ні, але тепер вони знову зрозуміли, що помруть. Це стало зрозуміло з панічного тону Свинячого Рила. Медсестра почала читати «Богородицю», швидко і голосно, і, наскільки Олівія могла пригадати, вже після того, як медсестра вкотре промовила «Благословенний плід лона Твого», вона різко її урвала: «Боже, та замовкніть уже нарешті!» А Генрі сказав: «Олівіє, припини». Він став на бік медсестри. Олівія, зупинившись на червоне світло, тягнеться вниз по пакет із покупками з крамниці тканин, щоб знову покласти його на сидіння; вона й досі не може цього збагнути. Просто не розуміє цього. Скільки б разів вона не прокручувала в голові, вона ніяк не могла збагнути, чому тоді Генрі став на бік медсестри. Тільки тому, що сестра не лаялась? Та Олівія могла б закластися, що сестра знає і вживає лайливі слова. Генрі ж зі зв'язаними, як у курки, крильми, всього за кілька митей до розстрілу, злиться на Олівію. За що: за те, що вона

свариться? Чи за те, що раніше, коли намагалася врятувати його життя, принизила Пауліну? Що ж, тоді вона бовкнула кілька зайвих слів про його матусю. Після того як Свиняче Рило накричав на хлопця, він знову зник, і всі вони вже знали — він повернеться, щоб їх розстріляти. І от саме цієї страшної, жакливої частини ночі, коли Генрі сказав: «Олівіє, припини!» — тоді вона, Олівія, і сказала щось про його матусю. Вона сказала: «Ти ж сам терпіти не можеш цих католиків з їхніми «Богородицями»! Тебе твоя матуся цього навчила! Пауліна була єдиною справжньою християнкою у всьому світі — на думку Пауліни. Та ще її чудовий синок, Генрі. Ви обоє були єдиними добрими християнами в усьому цьому чортовому світі!» Ось що вона тоді сказала. «А ти знаєш, що твоя мати говорила людям, коли помер мій батько? Вона їм говорила, що це гріх! Як тобі таке? Чи скидається на християнське милосердя? Я тебе питаю!» Тут втрутився лікар: «Припиніть негайно! Облишмо це!» — але всередині в Олівії нібито клацнув перемикач і двигун став працювати на повну потужність, його вже було не спинити. Вона сказала слово «єврейка». Вона плакала, все в голові змішалось, і вона сказала: «Тобі ніколи не спадало на думку, що Христофер через це поїхав? Тому що він узяв собі за дружину єврейку і розумів, що батько його засуджує. Ти хоч раз подумав про це, Генрі?» У приміщенні раптом запанувала тиша, хлопець сидів на кришці унітаза, ховаючи розбите обличчя у згині руки. І в цій тиші Генрі тихо сказав: «Ти звинувачуєш мене у бридких речах, Олівіє, і сама знаєш, що це неправда. Він поїхав тому, що від дня смерті твого батька ти заволоділа життям нашого сина. Ти не залишила йому вільного простору. Він не міг би одночасно перебувати у шлюбі й жити у нашому місті». «Заткнись, — сказала Олівія. — Стули пельку». Хлопець підвівся зі свого місця, підняв револьвер і промовив: «Господи Ісусе, чорти б вас ухопили! Старий, тобі капець!»

А Генрі пробурмотів: «Ох, ні!» — і Олівія побачила, що він обмочився: темна пляма розросталася біля його колін і повзла вниз по штаних. Лікар умовляв: «Спробуймо заспокоїтися. Давайте помовчимо». Аж раптом вони почули потріскування переносних рацій у холі — впевнені, спокійні голоси людей, які володіють ситуацією, — і хлопець розплакався. Він плакав і не намагався це приховати; він стояв, тримаючи револьвер у руці. І раптом зробив жест рукою, якийсь нерішучий рух, і Олівія прошепотіла: «Не треба!» До кінця життя вона збереже впевненість, що хлопець подумав про те, щоб спрямувати револьвер на себе, але поліцейські були вже всюди, захищені темними жилетами і шоломами. Коли вони перерізали клейку стрічку, що стягувала її зап'ястки, руки і плечі у неї боліли так, що вона не змогла самотійно опустити руки вздовж боків.

Генрі стояв на краю палуби й дивився на бухту. Олівія думала, що він працюватиме в саду, а він стоїть і дивиться на воду. Він обернувся:

— Привіт, Олівіє, вже повернулася? Довгенько ж тебе не було — я чекав на тебе.

— Та напоролася на Синтію Бібер, а та ніяк не могла пельку стулити.

— І що нового у Синтії Бібер?

— Нічого. Геть нічого нового. Олівія опустила на полотняний шезлонг.

— Слухай, — почала вона, — я не дуже пам'ятаю. Але ти заступився за ту жінку, а я ж просто хотіла тобі допомогти. Я думала, тобі зовсім не до душі слухати ту дебільну католицьку нісенітницю.

Генрі похитав головою, ніби йому в вухо потрапила вода і він намагається її витрусити. Помовчавши хвилину, він відкрив було рот, але знову закрив. Відвернувся і знову

подивився на воду; обоє довго мовчали. Колись, бувало, вони сварилися, і після цих сварок Олівія кепсько почувалася — достоту, як зараз. Але після певної точки в сімейному житті перестаєш сваритися або сваришся зовсім інакше, не так, як раніше, подумала вона, бо коли років позаду стає значно більше, ніж попереду, все стає геть інакше. Сонячні промені зігрівали Олівії руки і плечі, хоча тут, біля підніжжя пагорба і біля самої води, у повітрі відчувався холодок. Бухта яскраво виблискувала у полуденних променях сонця. Катер з підвісним мотором мчав у бік Діамантової бухти, високо задерши носа, а далі до обрїю йшла яхта, одне вітрило у неї було червоне, а друге — біле. Чути було, як б'ється об скелі вода, — приплив закінчувався. З норвезької сосни прокричав птах кардинал, а від кущів воскової мирти, що жадібно всотують сонячне тепло, долинув ніжний аромат листя. Дуже повільно Генрі повернувся і опустився на дерев'яну лаву на носі, нахилившись вперед і підперши руками голову.

— Знаєш, Олів, — сказав він, піднявши на неї погляд втомлених очей, шкіра навколо них почервоніла. — За всі ті роки, що ми з тобою прожили разом, за всі роки я не пригадую, щоб ти бодай раз вибачилася. За будь-що.

Олівія враз густо почервоніла. Вона відчувала, як під сонячними променями у неї спалахнуло обличчя.

— Гаразд, вибач мені, вибач, вибач, — сказала вона, знімаючи темні окуляри з маківки голови, де вони доти були, і знову їх одягнула. — Що ти хочеш сказати? — запитала вона. — Якого біса? Що тебе турбує? Про що, чорт забирай, мова? Вибачення? Ну, тоді я прошу мене вибачити. Вибач мені за те, що я така нікчемна дружина.

Генрі похитав головою, нахилився вперед і поклав долоню їй на коліно. Ось так ідеш по життю второваним шляхом, подумала Олівія. Ось як вона багато років їздила додому від «Закутку кухарочки» повз Тейлорові поля, ще до того, як

там з'явився будинок Христофера; потім його будинок там з'явився, і в ньому був Христофер; потім, через деякий час, Христофера там вже не стало. Інший шлях, інша дорога, доводиться й до цього звикати. Але твій розум — чи серце (вона не могла розібрати, що саме) — тепер якісь загальмовані, повільно все схоплюють, і Олівія порівнює себе з великою, гладкою польовою мишою, яка намагається вилізти на м'ячик, що котиться перед нею дедалі швидше й швидше, вона в розпачі чіпляється за нього кігтиками, але не може закинути на м'ячик лапки.

— Олівіє, тієї ночі ми на смерть перелякалися. — Генрі легенько стиснув пальцями її коліно. — Ми обоє перелякалися. У ситуації, в яку більшість людей ніколи в житті не потрапляє, ми наговорили одне одному дурні, але з часом ми впораємося з цим.

Він піднявся з лавки, відвернувся і знову подивився на воду, а Олівії подумалось, що він мав потребу відвернутися, бо сказане ним не може бути правдою. Ніколи в житті вони не зможуть із цим упоратися, не зможуть забути ту ніч. І не тому, що їх тримали заручниками в туалеті, — що, певна річ, Андреа Бібер і вважала кризою. Ні, вони ніколи не зможуть впоратися з цим, бо сказали те, що змінило їхнє сприйняття одне одного. А ще тому, що відтоді вона не перестає плакати в душі, наче всередині в ній вмонтований краник. Вона не може відігнати думки від рудого хлопця з переляканим обличчям; наче закохана школярка, вона уявляє, як він старанно працює в тюремному саду і, з дозволу тюремної адміністрації, готується зшити йому комбінезон садівника з тієї тканини, яку купила сьогодні в «Текстилі». Олівія нічого не може з собою вдіяти, як, мабуть, не могла Карен Ньютон, коли закохалася в того чоловіка з компанії «Мідкоуст павер», — нещасна Карен, яка народила сина, що заявив: «Навіть коли ти й моя бабуся, це не означає, що я мушу тебе любити!»

Зимовий концерт

Його дружина Джейн сидить у красивому, защебнutoму на всі гудзики чорному пальті у темному авті. Те пальто вони придбали разом минулого року, попередньо обійшовши всі крамниці — нелегка то була справа. Їх здолала спрага, і зрештою вони зайшли до кав'ярні на Вотер-стріт, де з'їли по порції пломбіру з горіхами і фруктами. Там завжди набурмосена офіціантка надавала їм знижку як людям літнього віку, хоч вони ніколи її про це не просили. Вони навіть жартували поміж собою про те, що ця дівчина навіть не підозрює, що її рука, яка так недбало гепає перед ними філіжанки з кавою, колись теж буде вкрита старечими плямами, а кількість філіжанок кави доведеться планувати, оскільки ліки, що знижують кров'яний тиск, змушують тебе постійно все враховувати; вона не уявляє, що життя набирає швидкість, і вже більша його частина промайнула, від чого насправді аж дух забиває.

— Цікаво, — каже зараз його дружина, дивлячись крізь вечірню імлу на оздоблені кольоровими різдвяними гірляндами будинки, що їх вони проминають, і це викликає усмішку в Боба Голтона, який веде авто. Його дружина

задоволена, її руки в пальчатках спокійно лежать на колінах. — Усі ці життя, — веде далі вона, — усі ці історії, про які ми ніколи не довідаємося!

Він і далі всміхається і простягає руку, щоб торкнутися її руки в пальчатці, бо він заздалегідь знав, що вона про це подумає.

Коли Джейн повертає голову, її маленька золота сережка виблискує у світлі вуличного ліхтаря:

— Пам'ятаєш, у наш медовий місяць, — запитує вона, — ти хотів, щоб я, як і ти, перейнялася руїнами будівель майя, а мені тоді лиш кортіло з'ясувати, в кого із пасажирів нашого автобуса були вдома помпони на фіранках для ванни? І ми посварилися, тому що в глибині душі ти тоді злякався, що взяв собі за дружину дурепу? Симпатичну, але дурепу.

Він говорить, що не пам'ятає такого, після чого Джейн глибоко зітхає, щоб показати йому, як вона боялася, що він цього не забудь; а потім вона показує йому будинок на розі вулиці, весь оздоблений блакитними вогнями, тобто гірляндами блакитних вогнів, що стрибають вгору-вниз фасадом будинку, вона повертає голову, щоб не випускати його з поля зору, коли проїжджає машина.

— Я геть втратив голову, Джейні, — каже він.

— Геть втратив, — погоджується вона. — А квитки взяв? Боб киває:

— Кумедно — брати квитки, щоб увійти до церкви.

Певна річ, був сенс перенести зимовий концерт до храму Святої Катерини після того, як під час останнього снігопаду проломився дах концертної зали «Маклін». Тоді ніхто не постраждав, але на саму думку про це Боб Голтон здригається, перед його очима постає картина: вони з Джейн сидять у червоних оксамитових кріслах, раптом дах провалюється в зал, вони обое задихаються і ось у такий жахливий спосіб їхнє життя уривається. Останнім часом Боба часто

опосідають такі думки. Навіть сьогодні, перед виїздом, у нього виникло якесь лихе передчуття, але він ніколи не ділиться з дружиною подібними речами, тим паче, що їй до вподоби розглядати ці святкові вогні.

Зараз Джейн і справді почувається цілком щасливою. Джейн Голтон у своєму гарненькому чорному пальті вважає, що, зрештою, життя — це дар, що дуже важливо розуміти, коли старієш, що так багато миттєвостей твого життя були не просто миттєвостями, а дарами. І насправді просто дивовижно, що люди так сумлінно ставляться до свята в цю пору року. І байдуже, яке воно, життя кожного з цих людей (напевно, у деяких будинках, що їх вони проминають, можуть ставатися жахливі біди), та попри це, у людей виникає потреба святкувати, тому що кожен з них по-своєму розуміє, що життя — це щось таке, що слід відсвяткувати.

Боб вмикає сигнал повороту, виїжджає на проспект.

— Ну, це було дивовижно, — каже Джейн, відкидаючись на спинку крісла.

Останнім часом їм дуже весело разом, вони по-справжньому розважаються. Начебто їхнє спільне життя було довгою трапезою з численних складних страв, а нині настав час дивовижного десерту.

У центрі міста, на Мейн-стріт, машини рухалися повільно, освітлені яскравими ліхтарями на стовпах, прикрашених великими вінками, і сйивом вітрин крамниць і ресторанів. Майже відразу за кінотеатром Боб помітив вільне місце біля тротуару і під'їхав до нього. На це знадобився якийсь час: йому довелося маневрувати, щоб утиснутися між двома іншими автомобілями. Хтось ззаду нервово посигналив.

— Ой, тьху на тебе, — промовила Джейн, скорчивши в темряві гримаску.

Боб випрямив колеса, вимкнув двигун.

— Зачекай, поки я обійду, Джейні.

Вони ж бо вже не молоді, ось у чому річ. Вони раз за разом повторювали ці слова одне одному, ніби не могли в це повірити. Та кожен із них цього року переніс серцевий напад, щоправда, не надто серйозний; спершу — Джейн: вона говорила, що відчуття було таке, ніби того вечора вона за обідом переїла смаженої цибулі. А за кілька місяців — Боб, але в нього й близько такого не було, у нього було таке відчуття, що хтось усією вагою сів йому на груди, однак щелепа йому боліла так само, як і в Джейн.

Зараз обоє почуваються добре. Але Джейн вже сімдесят два, а Бобові — сімдесят п'ять, і, якщо тільки на них обох не гепне якийсь дах, можна припустити, що одному з них з якогось часу доведеться жити без другого.

Вітрини крамниць виблискували різдвяними вогниками, у повітрі пахло снігом. Боб узяв Джейн під руку, і вони пішли вулицею, де у ресторанних вітринах красувалися найрізноманітніші композиції з гілок гостролисту або вінки, а деякі шибки були розфарбовані з балончика білою фарбою.

— А он Лідії, — раптом сказала Джейн. — Помахай їм, любий.

— Де?

— Просто помахай, любий. Вони он там.

— Сенс махати, коли я не бачу, кому махаю?!

— Лідії у стейк-хаусі. Ми з ними сто років не бачилися! — Джейн весело махала рукою, аж надто весело.

Тепер і Боб розгледів у вікно цю пару, одне навпроти одного за столиком, застеленим білою скатеркою. Він теж їм помахав. Пані Лідія кивнула, запрошуючи їх зайти.

Боб Голтон просунув руку під лікоть дружини:

— Мені не хочеться, — сказав він, другою рукою махаючи Лідіям.

Джейн ще раз їм помахала і похитала головою, потім показала жестами і перебільшено чітко ворущачи губами,

зобразила слова: «Побачимось піз-ні-ше. На концерті?» Знову закивали.

— Вона має гарний вигляд, — зауважила Джейн. — Я навіть здивувалася, який гарний. Може, вона волосся пофарбувала.

— А тобі хотілося туди зайти?

— Ні, — відповіла Джейн. — Мені хочеться подивитися на вітрини крамниць. Сьогодні надворі дуже добре, не надто холодно.

— А тепер введи-но мене у курс справ, — сказав Боб, коли вони йшли далі по вулиці, думаючи про цих Лідій, чие прізвище насправді було не «Лідії», а Грейнджер: Елан і Донна Грейнджери. Їхня донька, Лідія Грейнджер, дружила із середньою дочкою Голтонів, а Патті Грейнджер — з їхньою молодшою дочкою. Боб і Джейн і зараз називали батьків дівчаток, що дружили з їхніми дочками, на ім'я старшої з подруг.

— Лідія вже кілька років як розлучилася з чоловіком. Він її гризнув. Мені здається, це залишається для всіх секретом.

— Тобто — «гризнув»? Ти маєш на увазі їв поїдом?

— Та ні, гризнув. Вкусив. Ну, знаєш... — Джейн двічі клацнула зубами: клац, клац. — Він, здається, був ветеринаром.

— То він і дітей покусав?

— Мені не віриться, що він міг покусати дітей. Їх же двоє. Один — ні на чому не здатен зосередитися, гіперактивний, — так тепер, здається, називають дитину-крутька. Лідії про це не згадують, тож і ти не розводься. Це мені розповіла в бібліотеці жінка з рожевим волоссям. Ходімо. Треба встигнути зайняти місце біля проходу.

Тепер, після серцевого нападу, Джейн завжди боялася, що може померти на людях. Напад у неї стався вдома, на кухні, але її дуже непокоїла думка про те, що вона може впасти мертвою на очах у сторонніх людей. Багато років

тому вона стала свідком такої події: якийсь чоловік помер, упавши на тротуар. Медики розірвали на ньому сорочку, і досі вона не може стримати сліз, коли раптом згадує той випадок: невідомість, незнання, виснаження, його широко розкинуті руки, оголений живіт... Вона вважає, що це страшенне нещастя — лежати мертвим на тротуарі.

— А мені здається: краще вже сидіти десь ззаду, ближче до виходу, — сказав Боб.

Джейн кивнула. Кишечник у її чоловіка вже не такий, як раніше. Часом доводиться виходити швидше.

У церкві було темно, холодно і майже зовсім порожньо. Вони віддали свої квитки, натомість отримали програмки, які дещо невпевнено тримали в руках. Вони пройшли до однієї із задніх лав і повсідалися, розстебнувши, але не знявши пальт.

— Виглядай Лідій, — сказала Джейн, повернувши голову.

Боб взяв її руку і став нервово перебирати кінчики її пальців.

— Це Лідія якоїсь пори внадилася у нас ночувати наприкінці кожного робочого тижня? — запитав Боб, тоді як Джейн, захиливши голову, дивилася на стелю церкви, на величезні темні балки.

— Це Патті, її сестра. Вона була не така мила дівчинка, як Лідія, — Джейн нахилилася ближче до чоловіка і прошепотіла: — Ти знаєш, Лідії довелося зробити аборт у старших класах, — прошепотіла вона.

— Я знаю. Пам'ятаю.

— Пам'ятаєш? — Джейн здивовано поглянула на чоловіка.

— Звичайно, — відповів Боб. — Ти ж говорила, що вона приходила до твого кабінету зі скаргами на судоми. А одного разу прийшла до тебе і два дні плакала.

— Правда, — підтвердила Джейн, встигнувши зігрітися в пальто. — Бідолаха. Відверто кажучи, я тоді відразу ж запідозрила, у чому справа, і дуже скоро Беккі підтвердила, що так воно і є. Та мене і справді здивувало, що ти це пам'ятаєш. — Вона пожувала губами і кілька разів похитала ногою.

— Тобто? — запитав Боб. — Ти гадала, що я ніколи не слухав? Я слухав, Джейні.

Але вона махнула рукою і зручніше встилася на лаві, притулившись до спинки. Потім замислено сказала:

— Мені подобалося там працювати.

Їй і справді це подобалося. Особливо їй подобалися дівчата-підлітки, юні, вуглуваті, з масною шкірою — перелякані дівчата, які занадто голосно розмовляли, або весь час лускали жувальну гумку, або намагалися якомога непомітніше пройти по коридору з опущеними головами, — вона їх справді любила. І вони це розуміли. Вони приходили до неї в кабінет з болісними судомами, лежали на медичній кушетці з посірілими від болю обличчями і пересохлими губами. «А мій тато каже, це все у мене в голові» — таке їй заявляла не одна дівчина і навіть не дві, і це страх як краяло їй серце! Часом вона дозволяла їм залишитися на день, а часом і на ніч.

Церква поступово наповнювалася. З'явилася Олівія Кіттеридж, висока, широкоплеча, в темно-синьому пальті, за нею йшов її чоловік. Генрі Кіттеридж торкнувся ліктя дружини, показуючи, що їм слід зайняти місця на лаві, що ближче до Голтонів, та Олівія заперечно похитала головою, і вони сіли на дві лави ближче до першого ряду.

— Не розумію, як він її терпить, — тихенько пробурмотів Боб, нахилившись до дружини.

Вони дивилися, як Кіттериджі сідають на лаві. Олівія зняла із себе пальто, а потім накинула його на плечі — Генрі їй при цьому допомагав. Олівія викладала математику

в школі, де працювала Джейн, та вони не часто перетиналися і рідко мали можливість довго спілкуватися одна з одною. Олівія трималася так, ніби вважала, що вона завжди і в усьому має рацію, а Джейн намагалася триматися від неї подалі. Зараз, у відповідь на Бобові слова, Джейн лише знизала плечима.

Повернувшись голову, Джейн побачила, що Лідії піднімаються сходами, що ведуть уздовж задньої стіни на балкон.

— Он де Лідії! — вигукнула вона. — Ми так давно їх не бачили! Вона має чудовий вигляд.

Боб міцно стиснув її руку і прошепотів:

— Ти теж.

З'явилися оркестранти в чорних костюмах і розсілися попереду, біля амвона. Поправили пюпітри, повмощували ноги під кутом, підняли підборіддя, підняли смички, і почулися дистармонійні звуки розігріву оркестру.

Джейн переймалася тим, що вона знає щось таке про Лідію Грейнджер, чого, може, й донині не знає пані Лідія. Це було якось непристойно, щось на кшталт того, ніби ти вриваєшся до чужого життя. Але зрештою такі речі стають комусь відомі. Якщо працюєш шкільною медсестрою, наприклад, або бібліотекаркою з рожевим волоссям, зрештою дізнаєшся, хто вийшов заміж за алкоголіка, у кого діти обділені увагою і мають нервові розлади, хто кидається тарілками, а хто ночує на медичній кушетці. Їй не хотілося думати про те, що тут, у церкві, можуть бути люди, яким відомо про її дітей щось, чого вона сама про них не знає. Джейн швидко нахилилася до чоловіка і прошепотіла:

— Сподіваюся, тут, у церкві, немає нікого, хто знав би про моїх дітей таке, чого не знаю я.

Але вже зазвучала музика, і Боб тільки підморгнув їй у відповідь — повільно і підбадьорливо підморгнув одним оком.

Коли грали Дебюссі, він заснув, схрестивши руки на грудях. Поглянувши на чоловіка, Джейн відчула, як сповнюється її серце музикою і любов'ю до нього, до цього чоловіка, що сидить поряд із нею, до цього літнього чоловіка, якого все життя переслідували його дитячі проблеми — його мати постійно злилася на нього. Навіть зараз вона могла розгледіти в його обличчі того маленького хлопчика, який прагне бути непомітним, завжди чогось боїться: навіть цієї миті, коли він заснув на концерті, у його обличчі помітні сліди нервового напруження. «Дар... — подумала вона, легенько кладучи затягнуту в пальчатку руку йому на коліно. — Це дар — мати можливість знати людину впродовж такої кількості років».

Пані Лідія зробила підтяжку шкіри навколо очей, і тепер очі її були, як у шістнадцятирічної.

— Ви маєте чудовий вигляд, — сказала їй Джейн, хоча зблизька ефект був жахливий. — Просто чудово, — повторила вона, думаючи, як це має бути страшно, коли скальпель підносять так близько до твоїх очей! — А як Лідія? — цікавилась Джейн. — І всі решта?

— Лідія знову збирається заміж, — відповіла пані Лідія, трохи відступивши, щоб хтось зміг пройти. — Ми страшенно цьому раді.

Її чоловік, приземкуватий, сутулий, закотив очі вгору і почав перебирати дріб'язок у кишені.

— Занадто дорого, — сказав він. Його дружина в червоному фетровому капелюшку, який вона натягнула на золотаве волосся, обдарувала його швидким поглядом, та він це проігнорував. — Всі ці рахунки від психіатра, чорт би його вхопив, — додав він, посміхаючись до Боба, начебто ведучи розмову «як чоловік з чоловіком».

* Клод Дебюссі — французький композитор, який писав музику в стилі імпресіонізму.

— Звичайно, — чемно погодився Боб.

— А ви нам розкажіть, що поробляють ваші манюсі?

Темна губна помада пані Лідії ідеально окреслювала лінію губ.

Джейн довелося по черзі називати вік кожного з онуків, розповідати про те, де і ким працюють зяті, і про дівчину, яку, як вони сподіваються, збирається взяти собі за дружину Тім. А оскільки Лідії тільки мовчки кивали у відповідь, не промовляючи навіть «Дуже добре!», Джейн відчувала, що змушена продовжувати заповнювати це мовчання, цей простір, що загрозливо нависав над її і Боба обличчями.

— Цього літа Тім вирушив займатися скайдайвінгом, — повідомила їм вона і зізналася, що на смерть злякалася цього, та, на щастя, він, здається, охолов до цієї справи, кілька разів стрибнувши у воду, й більше про це не згадує. — По правді... — продовжувала Джейн, здригаючись і щільніше закутуючись у своє чорне пальто, — навіть уявити страшно, щоб люди стрибали у воду з літака!

Сама вона надто добре собі це уявляла, і серце в неї калатало об ребра.

— А ви не надто схильні до ризикованих дій, чи не так, Джейн? — запитала пані Лідія, дивлячись на неї своїми новими очима шістнадцятилітки. Виявляється, це жахливо нервує, коли з обличчя баби на тебе дивляться очі шістнадцятирічної дівчини.

— Ні, не схильна, — погодилася Джейн, але інтуїтивно відчула, що її образили. І коли рука Боба торкнулася її ліктя, вона зрозуміла, що і він теж сприйняв це зауваження як образу.

— Ви завжди були моєю улюбленицею, Джейні Голтон, — несподівано заявив присадкуватий, червонопикий пан Лідія, простягнувши руку і швидким рухом погладивши Джейн по плечу, укритому її симпатичним чорним пальтом.

Тут Джейн відчула, що геть знесиліла від цієї дурнуватої ситуації. Ти мусиш відповідати, коли приземкуватий огидний чоловічок, на чиєму шляху ти не так вже й часто траплялася, раптом каже тобі, що ти завжди була його улюбленицею.

— Елане, чи не збираєтеся виходити на пенсію? — цим питанням вона відповіла йому милим тоном.

— За жодних обставин! — вигукнув чоловік. — Хіба вперед ногами мене винесуть.

Він розсміявся, і всі вони сміялися разом із ним; а по швидкому погляду, який він кинув на пані Лідію, і по тому, як вона закотила свої нові очі, Джейн зрозуміла, що йому зовсім не хочеться увесь день сидіти вдома зі своєю дружиною і що їй теж зовсім не хочеться, щоб він цілісний день проводив удома. Пані Лідія сказала Бобу:

— А відтоді, як ми бачилися востаннє, ви ж вийшли на пенсію, хіба ні? А кумедно ми з вами зустрілися в аеропорту Маямі, чи не так? — і додала, посмикуючи мочку вуха рукою в пальчатці й дивлячись на Джейн, а потім переводячи погляд на сходи, що ведуть на балкон: — Цей світ такий крихітний!

Боб ступив убік, готуючись йти назад, до їхньої лави.

— Коли ж це було? — запитала Джейн. — Маямі?

— Кілька років тому. Ми відвідували наших друзів, про яких вам тоді розповідали, — пан Лідія кивнув Бобу, — в їхньому маленькому закритому житловому комплексі. Та, по правді, мені воно геть не сподобалось.

Він похитав головою, потім, примружившись, глянув на Боба.

— А ви не божеволієте від того, що стирчите день удома?

— Мені подобається, — твердо заявив Боб. — Дуже подобається.

— У нас купа різних справ, — сказала Джейн, ніби мала потребу щось пояснити.

— Яких справ?

І тут Джейн зненавиділа її — цю високу жінку з її нафарбованим обличчям, з жорсткими очима, що пильно глипають з-під червоного фетрового капелюха; їй не хотілося розповідати пані Лідії, як щодня вони з Боббі рано-вранці вирушають на прогулянку, як, повернувшись, готують каву, їдять вівсянку з висівками і читають одне одному газету. Як вони планують майбутній день, ходять по крамницях і, наприклад, купують їй пальто або йому особливу пару туфель, тому що в нього виникли проблеми з ногами.

— У цій поїздки ми ще декого зустріли, — повідомив пан Лідія. — Шепардів. Вони жили в будинку відпочинку гольф-клубу, на північ від Маямі.

— Цей світ такий крихітний! — знову повторила пані Лідія і знову рукою в рукавичці смикнула мочку вуха.

Цього разу вона вже не дивилася на Джейн — тільки вгору, вздовж сходів на балкон.

У юрбі вирізнялася постать Олівії Кіттеридж. На зріст вона вища за більшість людей, і було видно, що вона щось говорить до чоловіка, напевно смішне. Генрі кивав, та видно було, що він ледь стримує сміх.

— Мабуть, нам краще повернутися туди, — промовив Боб, кивнувши в бік внутрішньої частини храму і доторкнувшись до ліктя дружини.

— Давай, — промовила пані Лідія, постукавши програмкою по рукаву чоловіка. — Ходімо. Це просто неймовірно, що ми зустріли вас!

Вона поворушила пальчиками у бік Джейн і стала підніматися сходами.

Джейн протиснулася повз людей, що стояли прямо у проході, і вони з Бобом повернулися на свої місця; вона щільніше загорнулась у пальто, схрестила ноги, що змерзли у чорних вовняних штанах.

— Він її любить, — сказала вона повчальним тоном. — Ось чому він її терпить.

— Хто? Пан Лідія?

— Ні. Генрі Кіттеридж.

Боб нічого не відповів. Вони дивилися, як інші слухачі входять і знову сідають на свої місця, серед них і Кіттериджі.

— Маямі, — спитала Джейн у Боба. — Про що то він? — вона пильно поглянула на чоловіка.

Боб випнув нижню губу і знизав плечима — мовляв, він не знає.

— Коли це ти був у Маямі?

— Ймовірно, він мав на увазі Орlando. Пам'ятаєш, коли я повинен був закрити той рахунок в Орlando?

— Ти випадково зустрів Лідій у флоридському аеропорту? Ти мені ніколи про це не розповідав.

— А я впевнений, що розповідав. Це ж було сто років тому.

Музика заповнила храм. Вона заповнила весь простір, не зайнятий людьми, або пальтами, або лавками, вона заповнила весь простір в голові Джейн Голтон. Джейн навіть покрутила шиєю, наче пробуючи скинути із себе важезний тягар звуку, і раптом усвідомила, що насправді ніколи не любила музику. Музика, здавалося, манила за собою, повертала назад усі примари й болі довгого життя. Нехай інші отримують від музики насолоду, всі ці люди, що слухають її так серйозно, у цих своїх хутряних шубках і червоних фетрових капелюшках, з їхнім нудним життям... щось лягає їй на коліно... рука її чоловіка.

Вона дивиться на його руку, що лежить поверх чорного пальта, яке вони купували разом. Велика рука літнього чоловіка, красива рука з довгими пальцями, з набряклими венами, знайома їй майже як її власна.

— З тобою все гаразд, Джейн? — він шепоче, майже при-
туливши губи до її вуха, але їй здається, що він говорить
дуже голосно.

Вона двома пальцями описує коло — це їхня мова знаків
з далекого минулого: «Ходімо», — і він киває.

— З тобою все гаразд, Джейн? — запитує він уже на тро-
туарі, беручи її під руку.

— Щось мене втомила ця важка музика. Ти не заперечуєш?

— Ні. З мене досить.

У машині, у темряві й тиші їхнього авта, вона відчуває,
як поміж ними виникає якесь спільне розуміння. Так було
в церкві: воно виникло там, на лаві між ними, тісно при-
тулившись до обох, немов дитина, це таємниче, невидиме
щось, непрохано проникло в їхній вечір.

— О Боже, — тихенько промовила Джейн.

— Що, Джейні?

Вона похитала головою, і він більше не питав.

Світлофор попереду спалахнув жовтим світлом, Генрі
збавив швидкість, поїхав зовсім повільно і зупинився.

— Я її ненавиджу! — вирвалося раптом у Джейн.

— Кого? — здивовано спитав Генрі. — Олівію Кіттеридж?

— Певно, що ні! Чого б раптом мені ненавидіти Олівію
Кіттеридж? Донну Грейнджер. Я її просто терпіти не можу.
У ній є щось таке, від чого мурашки по всьому тілу, — пи-
хата бридота. «Ваші манюсі!» Ненавиджу! — Джейн навіть
тупнула ногою об підлогу машини.

— Не думаю, що все це варте такого вибуху емоцій,
Джейні. І справді не варте, ти згодна? — запитав Боб, і вона
краєм ока помітила, що він не повернув голови в її бік, щоб
на неї поглянути.

У тиші гнів Джейн дедалі розростався: він ставав вели-
чезним, прибував, як вода, що заповнює простір навколо

них, ніби вони проїжджали по мосту над ставком і раптом опинилися внизу, — затхлі, холодні води ставка піднімалися, затоплюючи їх обох.

— Вона була така заклопотана відвідинами перукаря, що навіть не помітила вагітності своєї дочки! Навіть не знала про це! Та й зараз, мабуть, не знає. Досі не знає, що це я тоді втішала дівчинку багато років тому, це я так переживала за неї, що й сама мало не захворіла.

— Ти була добра до цих дівчат.

— Втім, її молодша сестра, Патті... Неприємне дівчисько. Їй я ніколи не довіряла, і Трейсі теж не слід їй довіряти.

— Господи, що ти таке кажеш?

— Знаєш, Трейсі була занадто наївна. Хіба ти не пам'ятаєш, як вони влаштували в нас нічну дівчачу вечірку, після якої Трейсі почувалася пригніченою?

— Джейні, та за ті роки подібних дівчачих вечірок були сотні. Але тієї вечірки я не пам'ятаю.

— Патті Грейнджер сказала Трейсі, що одна дівчинка в класі її не любить. Одна дівчинка! «Знаєш, вона тебе терпіти не може», — Джейн мало не розплакалася, згадуючи про це. У неї тремтіло підборіддя.

— Про що ти говориш?! Ти ж любила Патті.

— Я годувала Патті, — відповіла Джейн з люттю. — Я роками годувала цю паршиву дівку. Її батьків ніколи не було вдома, їх носило то в одне місто, то в інше, то вечірки, то раути, а людям наглядати за їхніми дітьми.

— Джейн, заспокойся.

— Будь ласка, не кажи мені, щоб я заспокоїлася! — вигукнула вона. — Будь ласка, не говори мені цього, Бобе.

Джейн почула, як він тихенько зітхнув, уявила собі в темряві, як він закочує очі.

Решту шляху вони їхали мовчки, проминаючи різдвяні вогні, святкових мерехтливих оленів; Джейн дивилася

у вікно, глибоко засунувши руки в кишені пальта. Тільки після того, як вони виїхали з міста на останній, довгий відтинок шляху Бейзінг-Гілл-роуд, Джейн заговорила знову, вже спокійно, в її тоні чулося щире збентеження.

— Боббі, я не знала, що ти колись випадково зустрівся з Лідіями в аеропорту Орlando. Мені здається, ти ніколи мені про це не розповідав.

— Ти, мабуть, забула. Це було дуже давно.

Попереду крізь дерева сяяв місячний серп — крихітна блискуча вигнута плямка на чорному нічному небі, і щось ворухнулося в збудженому мозку Джейн. Це був спогад про те, як та жінка — пані Лідія — глянула на неї, а потім відвела погляд, збираючись сходами піднятися на балкон. Тепер вже цілком навмисно Джейн говорила спокійним невимушеним тоном.

— Боббі, — попросила вона, — прошу тебе, скажи мені правду: насправді ти зустрівся з ними в аеропорту Маямі, чи не так?

І коли він промовчав, Джейн раптом відчула біль всередині, десь глибоко в ній усе стрепенулося, вона раптом відчувала втому від знайомого болю, важкості, що їй уявлялася листом почорнілого срібла, що розгортається всередині неї, а потім вкриває все зовні й затуляє різдвяні вогні, накриває ліхтарі, свіжий сніг, святкову казку. Все зникло, геть усе.

— О Боже, — сказала вона. — Не можу в це повірити, — і додала: — І справді не можу повірити.

Боб заїхав на підїзну доріжку і вимкнув двигун. Вони обое сиділи.

— Джейн, — сказав він.

— Скажи мені, — мовила вона спокійно, а потім видихнула. — Прошу тебе — скажи мені.

У темряві машини вона чула, що тепер його дихання пришвидшилось, як і її власне. Їй хотілося сказати йому,

що тепер їхні серця занадто старі для такого, що не можна завдавати такого болю, не можна сподіватися, що воно це витримає.

У тьмяному світлі, що сягало до них із ганку, Бобове обличчя здавалося моторошним, примарним. Тільки б він не помер просто тут і зараз.

— Скажи мені, — повторила вона по-доброму.

— У неї виявили рак грудей, Джейні. Тоді, навесні, вона подзвонила мені в офіс, перед тим, як я зібрався на пенсію, а доти я багато років нічого від неї не отримував. Багато років, Джейні.

— Гаразд, — сказала Джейн.

— Вона була дуже нещасна. Мені стало якось не по собі, — Боб, як і раніше, не дивився на неї — дивився кудись поперед себе. — Я відчув... Ну, не знаю. Можу тільки сказати тобі: я шкодую, що вона мені подзвонила, — тепер він відкинувся на спинку крісла і глибоко зітхнув. — Мені треба було летіти в Орlando, закрити той рахунок, ось я і сказав їй, що заїду побачитися, й так і вчинив. Я вирушив до Маямі й зустрівся з нею, і це було жахливо, в цьому було щось трагічне і жалюгідне. Наступного дня я відлітав з Маямі, де і зустрів Грейнджерів.

— Ти провів з нею ніч у Маямі?

Тепер Джейн вся тремтіла, в неї стукали б зуби, якби вона дала їм волю.

Боб якось обм'як у кріслі. Голова його лежала на підголівнику, очі заплющені.

— Я хотів того ж вечора виїхати назад до Орlando на машині. Так я запланував заздалегідь. Але була пізня година. І мені здавалося незручним виїхати, та й, відверто кажучи, я не здатен був так пізно нормально добратися до Орlando. Це було жахливо, Джейні. Якби ти тільки знала, як нерозумно і жахливо. Мені шкода, що так сталося!

— І часто ти розмовляв з нею після того?

— Раз я зателефонував їй, через кілька днів після повернення, і це все. Я кажу тобі правду.

— Вона померла?

Боб похитав головою:

— Гадки не маю. Якби вона померла, то я почув би про це від Скотта або Мері, тож, гадаю, вона жива. Не знаю.

— Ти про неї думаєш?

Він благально подивився на неї в напівтемряві:

— Джейн, я думаю про тебе, я кохаю тебе. Тільки тебе, Джейн. Це ж було чотири роки тому. Чотири роки — це так давно.

— Ні, неправда. У нашому віці це все одно що перегорнути кілька сторінок — шурх-шурх, — і вона зробила рукою жест, швидкий рух.

Він не відповів на це, лише дивився на неї, не піднімаючи голови з підголівника, немов впав з якогось дерева і тепер лежить, не в змозі підвестися; він лише скосив очі в її бік, дивлячись на Джейн з невимовною тугою.

— Тільки ти важлива для мене, Джейн. Вона не має значення. Те, що я з нею побачився, не мало для мене значення. Я зробив це тому, що вона цього хотіла.

— Але я просто не розумію, — зізналася Джейн. — Я що хочу сказати — зараз, саме цієї миті нашого з тобою життя, я просто не розумію. Що їй треба було?

— Я не звинувачую тебе, Джейн. Це ж смішно. Нічого ж не було, — Боб затулив обличчя великою рукою в рукавиці.

— Я мушу йти до будинку, бо страшенно заκοцюбла.

Джейн вийшла з машини і стала підніматися по сходинках ганку. Вона йшла, ніби от-от перечеїпиться, але не перечеїпилася. Зачекала, поки він відімкне двері, пройшла повз нього на кухню, потім через їдальню до вітальні й там опустила на диван.

Боб пішов за нею, увімкнув лампу і сів на журнальний столик, розвернувшись до дружини. Вони довго сиділи мовчки. Джейн відчувала, що її серце знову розбите. Тільки тепер от вона стара — лиш у цьому полягає різниця. Боб тихенько зняв із себе пальто й запитав:

— Принести тобі щось? Хочеш гарячого шоколаду? Чаю?

Джейн похитала головою.

— Зніми пальто, Джейні.

— Ні, — відмовилася вона. — Мені холодно.

— Ну, будь ласка, Джейн!

Він пішов нагору і повернувся з її улюбленим жовтим кардиганом з ангорської вовни.

Джейн поклала светр на коліна.

Боб сів на диван поряд із дружиною.

— Джейні, я так тебе засмутив!

Вона дозволила йому допомогти їй вдягти кардиган.

— Ми старіємо, — сказала вона, — і одного разу помremo.

— Джейн!

— Мені страшно, Боббі.

— Тобі треба лягти, — сказав він.

Та Джейн похитала головою і запитала, ухилившись від його обіймів:

— Вона так ніколи і не вийшла заміж?

— Ні, — відповів Боб. — Так і не вийшла. Вона ж несповна розуму, Джейні.

За хвилину Джейн сказала:

— Не хочу про неї говорити.

— Я теж.

— Ніколи більше.

— Більше ніколи.

— Бо наш час уже спливає, — пояснила вона.

— Неправда, Джейні. В нас ще є час побути разом. У нас з тобою ще може бути років двадцять у запасі.

По цих його словах вона відчула до нього раптовий і невимовний жаль.

— Я маю ще кілька хвилин посидіти тут, — сказала вона. — А ти йди лягай.

— Я залишуся з тобою.

Так вони і сиділи мовчки; лампа на столику відкидала у тиху кімнату неясне світло.

Джейн зробила глибокий вдих і подумала, що вона зовсім не задрить тим молодим дівчатам у кав'ярні, де продають морозиво. За знудженими поглядами офіціанток, які пропонують клієнтам пломбір, криється — вона це збагнула — величезна серйозність, величезні бажання і величезні розчарування, а попереду на них чекає така плутанина і — що ще виснажливіше — гнів. Бо, перш ніж вони покінчать з усім цим, їм доведеться звинувачувати, звинувачувати і звинувачувати, і зрештою вони теж стомляться.

Раптом вона почула, що дихання чоловіка змінилося: він несподівано поринув у сон, опустивши голову на диванні подушки. І тут вона побачила, як Боб здригнувся всім тілом.

— Що з тобою? — Джейн торкнулася його плеча. — Бобі, тобі щось наснилося?

— Ух! — вигукнув він, піднімаючи голову.

У приглушеному світлі вітальні він скидався на обп'ятого птаха: його рідке сухе волосся пучками стримало врізнібіч.

— Дах концертної зали провалився! — відповів він.

Джейн нахилилася до нього.

— Я з тобою, — сказала вона, притиснувши долоню до його щоки.

Що ж вони мають наразі, крім одне одного, навіть коли виявляється, що це зовсім не так?

Тюльпани

Люди були певні, що після останніх подій подружжя Ларкіних виїде з міста. Але вони не поїхали, можливо, їм просто нікуди було їхати. Та жалюзи в їхньому будинку завжди були опущені — вдень і вночі. Зрідка в зимових сутінках можна було побачити Роджера Ларкіна, який чистить сніг на своїй під'їзній стежці. Або ж улітку він скошував траву, коли та вже виростала в пояс. В обох випадках він насував капелюха так, щоб не було видно обличчя, а ще він ніколи не підводив голови, коли хтось проїздив повз. Луїза ж узагалі нікому не траплялася на очі. Вочевидь, якийсь час вона провела в Бостоні, в лікарні (їхня дочка жила поблизу Бостона, тож це скидалося на правду), але Мері Блеквел, яка працювала лаборанткою в рентгенівському кабінеті в Портленді, говорила, що Луїза лежала в портлендській лікарні. Цікаво, що всі осуджували Мері Блеквел за те, що вона розповіла про це, тоді як у місті не знайшлося б жодної людини, яка б відмовилася відрубати собі пальця за будь-яку інформацію про Ларкіних. І такий настрій щодо Мері був не безпідставний. Подейкували, що в наші дні, за нових законів про медичне страхування, недоторканність

приватного життя і збереження лікарської таємниці Мері могла б і роботу втратити. «Нагадуй мені, що в жодному разі не варто погоджуватися на лікування електрошоком у Портленді», — говорили поміж собою жителі містечка. А Сесілові Гріну, який приносив гарячу каву і пончики репортерам, що в ті дні окупували будинок Ларкіних, добряче перепало від Олівії Кіттеридж.

«Який чорт тебе напоумив на таке? — гнівилася Олівія по телефону. — Унадився стерв'ятників годувати?! О Боже!» Але Сесіла все місто знало як тугодума, тож Генрі Кіттеридж попросив дружину залишити хлопця в спокої.

Ніхто не знав, як Ларкіни скуповувалися. Були припущення, що, швидше за все, до цього докладає руку їхня дочка з Бостона й постачає батьків провізією, бо приблизно раз на місяць біля їхнього будинку бачили машину з масачусетським номером. І хоч ніхто й ніколи не бачив їхньої дочки у місцевій продовольчій крамниці, можливо, вона приїздила до Кросбі з чоловіком, якого ніхто тут не знав, а може, він робив закупи у Марденвіллі.

Чи перестали Ларкіни спілкуватися з сином? Цього ніхто не знав, і з часом у містечку вже значно менше про це пліткували. Інколи, проїжджаючи повз їхній будинок, великий, квадратний, пофарбований у жовтий колір, люди навіть відверталися, аби тільки не думати про те, що може статися з родиною, яку всі вважали такою привабливою і свіжою, мов чорничний пиріг.

То Генрі Кіттеридж, якого якимось посеред ночі підняв дзвінок поліції — повідомили, що в його аптеці спрацювала сигналізація (то був енот), побачив, як відїжджають Ларкіни. За кермом автомобіля — Роджер, на сидінні коло нього, ймовірно, Луїза (голова жінки була закутана шарфом, а очі ховалися за темними окулярами). Це було приблизно о другій годині ночі, тож Генрі зметукував, що ця пара їде

і робить це, скориставшись темним часом доби. Вочевидь, їдуть до Коннектикута провідати сина, однак роблять вони це крадькома; і Генрі припустив, що, цілком ймовірно, тепер вони завжди так чинитимуть. Він розповів про це Олівії, і вона тихенько промовила: «Ой, лишенько!»

У будь-якому разі Ларкіни, їхня оселя і їхнє життя, хай яким воно було, невдовзі відійшли на задній план, тож їхній будинок з вічно опущеними жалюзі згодом стали сприймати як ще один пагорб у багатому на драматичні підйоми та спуски прибережному ландшафті. Каучукове кільце доль, що його розтягнула людська цікавість, згодом набуло колишніх розмірів, достатніх, щоб вмістити лише дивацтва, які є важливими для кожної окремої людини. Спливло два роки, п'ять, а потім сім... аж раптом Олівія Кіттеридж виявила, що просто задихається у смертельних лещатах самотності.

На той час її син Христовер одружився. Олівія й Генрі були нажахані владністю молодої невістки, яка виросла у Філадельфії й вимагала подарунків на кшталт діамантового тенісного браслета на Різдво. (І що то воно таке — той тенісний браслет? Але Христовер купив його Сюзанні.) А ще вона скандалила в ресторані через страви і якось навіть викликала шеф-кухаря. Олівію, яка й так тяжко переносить менопаузу (здається, її кінця-краю не буде!), у присутності невістки щоразу в жар кидало, і якось та порадила: «Олівіє, є спеціальна соєва харчова добавка, тож коли ви не вірите у замітник естрогену, то могли б її приймати».

Тоді Олівія подумала: «Я вірю в примовку “Не пхай носа до чужого проса”», а вголос сказала: «Поки не змерзла земля, я мушу висадити тюльпани». «Справді? — здивувалася Сюзанна, яка невтомно доводила свою абсолютну бездарність у всьому, що стосувалося квітів. — Невже ви щороку висаджуєте ці тюльпани?» «Звісно», — відповіла Олівія. «А я впевнена, що моя мама не висаджувала їх щороку.

І вони завжди росли у нас за будинком». «А я вважаю, коли ви поцікавитесь у своєї мами, — відрубала Олівія, — то переконаєтеся, що помилилися. Квітка тюльпана вже сидить у її цибулині. Прямо в ній. Всього один пагін. У цьому вся справа».

Сюзанна усміхнулася так, що Олівії закортіло дати їй стусана.

Вдома Генрі сказав Олівії: «Не кажи Сюзанні, що вона помиляється». «До дідька, — відповіла Олівія, — я говоритиму їй все, що мені заманеться». І вона приготувала яблучний соус та віднесла його молодятam.

Не встигло молоде подружжя й чотирьох місяців прожити разом, як одного дня Христофер зателефонував батькам з роботи. «Знаєте, — сказав він. — Ми із Сюзанною переїжджаємо до Каліфорнії».

Для Олівії все перевернулося догори дригом. Це було подібно до того, що от вона собі думала: ось дерево, а ось кухонна плита, а насправді це було зовсім не дерево і не кухонна плита. Коли вона побачила оголошення «Продається» на фасаді будинку, який вони з Генрі власноруч будували для Христофера, їй здалося, що в серце їй уп'ялися гострі тріски. Часом вона так ридала, що їхній пес починав скиглити, тремтіти і тицявся холодним носом в її руку. Вона гримала на пса, гримала на Генрі. «І чому ж вона не померла малою?! — примовляла Олівія. — Та щоб ти здохла в муках!» І Генрі не докоряв їй за це.

Каліфорнія? Для чого у таку далечінь — через всю цю величезну країну?

«Я люблю сонце, — пояснила Сюзанна. — У Новій Англії осінь чудова всього впродовж двох тижнів, а потім суцільна пійма і... — вона посміхнулася, піднявши одне плече. — Мені це не подобається. А ви будете приїжджати до нас у гості».

Важко було таке проковтнути. На той час Генрі вже вийшов на пенсію, залишивши свою аптеку раніше від запланованого: орендна плата дуже підвищилась, тож будівлю продали відомій великій аптекарській мережі. Часто Генрі почувався геть розгубленим, не знаючи, де себе приткнути. Олівія, яка п'ять років як облишила викладання, постійно товмачила йому: «Склади план дій і неухильно дотримуйся його».

Тож Генрі записався на вечірні курси при коледжі в Портленді й зайнявся столярною справою. Він встановив у підвалі верстат і згодом зробив чотири не надто рівні, але досить милі кленові салатниці. Олівія занурилася в каталоги і замовила сотню тюльпанових цибулин. Вони обоє вступили до Товариства Громадянської війни у США: прадід Генрі брав участь у битві під Геттісбургом, доказом чого був старий пістолет, що зберігався у їхній скрині. Раз на місяць вони вирушали на автомобілі до Белфаста і слухали лекції про битви, про героїв тощо. Їм було цікаво. Це допомагало. Вони розмовляли з іншими членами товариства, потім вночі їхали додому, проминаючи будинок Ларкінів, де не світилося у вікнах. «Я завжди вважала, що Луїза трохи несповна розуму», — говорила Олівія, хитаючи головою. У школі, де викладала Олівія, Луїза працювала консультантом з питань виховання, і щось таке було в Луїзі — вона занадто багато й весело теревенила, робила яскравий макіяж і величезну увагу приділяла одягу...

«На різдвяних вечірках вона пила зайве, — розповідала Олівія. — А якось допилася до чортиків. Я знайшла її у спортзалі: сидить на одному з місць для глядачів і наспівує «Вперед, Христові воїни!...» По правді, це було огидно».

«Ого», — здивувався Генрі. «Авжеж, — погодилася Олівія. — Ого».

Так Олівія і Генрі поступово оговтувалися, відшуковуючи власний шлях у цьому самотньому пенсійному світі, аж

одного вечора Христофер зателефонував їм і спокійно повідомив, що розлучається. Генрі розмовляв зі спальні, Олівія — на кухні.

— Чому?! — запитали вони в один голос.

— Вона так хоче, — відповів Христофер.

— Але що сталося, Христофере? Божечки, ви ж лише рік як побралися!

— Так сталося, мамо. Це все, що я можу сказати.

— Що ж, тоді повертайся додому, синку, — сказав Генрі.

— Ні, — відповів Христофер. — Мені тут подобається. І клієнтів багато. Я не збираюся повертатися додому.

Генрі провів увесь вечір у вітальні: сидів, підперши голову долонями.

— Годі вже, опануй себе! — grimнула Олівія. — Хвалити Бога, ти ж не Роджер Ларкін!

Однак і в неї тремтіли руки, і вона повернулася на кухню, витягла все з холодильника, вимила ґратчасті полиці і все протерла всередині губкою, яку часто вмочала в миску з холодною водою із содою. Потім все знову переставила в холодильник. Генрі так само сидів, підпираючи голову руками.

Генрі став часто сидіти у вітальні, підперши голову руками. Аж одного дня він раптом повеселішав.

— От побачиш — він повернеться додому, — сказав він.

— Чому ти так вважаєш?

— Але ж це його батьківщина, Олівіє. Наше узбережжя — його батьківщина.

І, наче щоб довести собі силу принадності цієї місцини для їхнього єдиного синочка, вони заходилися розшукувати дані про свою генеалогію, їздили до Огадської бібліотеки, відвідували старі далекі кладовища. Предки Генрі простежувалися впродовж восьми поколінь, а Олівії — десяти. Її перший предок прибув із Шотландії, сім років працював

на господаря, а потім — на себе. Шотландці були незговірливими, задиристими, вольовими людьми, здатними знести таке, що іншим не під силу: бідну кам'янисту землю, морозні голодні зими, зотлілі від удару блискавки комори, смерть дітей... Але вони вперто домагалися свого, і в Олівії на якийсь час відлягало від душі, коли вона читала про це.

Та Христофер не повертався. «Супер, — відповідав він, коли вони йому телефонували. — Прекрасно».

Але хто ж він? Хто цей чужий чоловік, що живе в Каліфорнії? «Ні, тільки не зараз, — сказав він, коли вони зібралися було летіти до нього в Каліфорнію. — Зараз не надто вдалий час».

Олівія ледь стримувалася, щоб не зірватись. Замість грудки в горлі вона відчувала щось у всьому тілі — біль, який, здавалося, не дає пролитися такій кількості сліз, що могли б заповнити бухту, яку видно з їхнього вікна. В її уяві було місце тільки спогадам про Христофера: ось він, немовля, простягає ручки, щоб помацати герань на підвіконні, а вона не дає йому цього зробити. Як же ж вона його любила! Боже милостивий, вона його любила. У другому класі він мало не згорів, намагаючись спалити контрольну з правопису в лісі за будинком. Але ж він знав, що вона його любить. Олівія впевнена: люди знають, хто їх любить і якою мірою. Чому ж він не дозволяє батькам хоча б побачитися з ним? Що вони такого зробили?

Олівія могла застеляти ліжка, прати білизну, годувати пса. Але її геть відвернуло від будь-якої їжі.

— Що в нас на вечерю? — запитував Генрі, піднімаючись з пивниці.

— Полуниця, — відповідала Олівія.

Генрі говорив:

— Олівіє, та ти ж і дня без мене не проживеш! Що з тобою станеться, коли я раптом завтра помру?

— Облиш!

Це доводило її до сказу. Їй здавалося, що Генрі аж мліє, коли вона дратується. Часом вона сама сідала в авто і їхала.

Тепер на закупи вирушав Генрі. Одного разу він приніс додому букет квітів зі словами:

— Це — моїй дружині.

Вигляд у них був страшенно жалюгідний. Ромашки, пофарбовані в блакитний колір, серед білих і несусвітніх рожевих, а деякі вже майже зів'яли.

— Засунь їх он у ту вазу, — сказала Олівія, вказавши на стару блакитну вазу.

Квіти стояли на дерев'яному столику в кухні. Генрі підійшов і обняв дружину. Була рання осінь, вже доволі прохолодно, Генрі був у светрі, що пахнув деревною стружкою і трошки — цвіллю. Олівія чекала, поки він наобнімається, а потім вийшла з дому — висадити цибулини тюльпанів.

Через тиждень — був ранок як ранок, — вони подалися до міста на велику парковку біля гіпермаркета «Територія знижок».

Олівія збиралася посидіти в машині, почитати газету, поки Генрі купуватиме молоко, апельсиновий сік і банку джему. «Щось іще?» — спитав Генрі. Олівія лише мовчки похитала головою. Генрі відчинив двері, різко вивалив свої ноги надвір. Скрип дверей, картата спина в піджаку, а потім дивний, неприродний рух його тіла, що падає на асфальт.

— Генрі! — скрикнула вона.

Вона кричала до нього, поки чекала на карету «швидкої». Він ворушив губами, очі його були розплющені, одна рука безперестану смикалася в повітрі, наче він пробував дотягнутися до чогось за Олівією.

Тюльпани розцвіли невимовно пишні. Призахідне сонце омивало їх широким потоком світла там, де вони росли на схилі пагорба, спускаючись до самісінької води. Олівія бачила їх із вікна кухні: жовті, рожеві, білі, червоні. Вона посадила їх на різній глибині, вони й вирости різні заввишки, що лише додавало їм краси. Коли вітерець поколихував квіти, тюльпани скидалися на підводне чарівне поле — це різнобарв'я ніби пливло перед очима. Навіть лежачи у «валляці» — кімнатці, що її добудував Генрі кілька років тому, з таким величезним еркером, що можна було заштовхати туди невелике ліжко, — Олівія могла бачити маківки тюльпанів, квітки, осяяні сонячними променями, і часом на хвилику її долала дрімота під звуки транзистора, який вона завжди тримала біля вуха, коли лягала. На цю пору вона вже встигала стомитися, бо вставала рано, до сходу сонця. Небо тільки сіріло, коли Олівія, взявши з собою собаку, сідала в машину і їхала на річку, вздовж якої проходила три милі в один бік, а потім три милі назад, поки сонце здіймалося над широкою стрічкою води, де її предки ходили на своїх човнах-довбанках з однієї бухти до іншої.

На той час, як Олівія починала зворотний шлях, по оновленій пішохідній доріжці назустріч їй мчали ролери, молоді, неймовірно здорові, з обтягнутими еластичною тканиною стегнами. Вона їхала в «Данкін Донатс», читала газету і годувала собаку пончиками без начинки. А потім вирушала до будинку інвалідів. Тепер там працювала Мері Блеквел. Олівія могла б сказати їй: «Сподіваюся, нарешті ви навчилися прикушувати язика», бо Мері якось дивно на неї дивилася. Втім, нехай та Мері котиться під три чорти. І взагалі всі вони можуть котитися під три чорти.

Генрі, обкладений подушками, сліпий і завжди усміхнений, сидів в інвалідному візку; Олівія котила його в рекреаційний зал, до рояля. «Стисни мені руку, якщо ти мене

розумієш», — говорила вона, але його рука не стискала її руку. «Кліпни, — просила вона, — якщо ти мене чуєш», але Генрі усміхався в простір прямо перед собою. Увечері Олівія поверталася погодувати Генрі з ложечки. Одного разу їй дозволили викотити його на парковку, щоб собака міг лизнути йому руку. Генрі всміхався. «Христофер скоро приїде», — сказала вона йому.

Коли приїхав Христофер, Генрі так само всміхався. Христофер погладшав, він вдягнув сорочку з комірцем, збираючись до будинку інвалідів. Побачивши батька, він спантеличено обернувся до Олівії. «Поговори з ним, — звеліла вона. — Скажи йому, що ти тут».

Вона вийшла з кімнати, щоб вони бодай трохи побули наодинці, але невдовзі Христофер вже її шукав.

— Де ти була? — роздратовано запитав він її. Але очі в нього почервоніли, і серце Олівії відтануло.

— Як ти там харчуєшся в тій своїй Каліфорнії? — запитала вона.

— Божечки, як ти можеш терпіти цю установу? — запитав він.

— Не можу, — відповіла вона. — Запах нічим потім не виведеш.

Олівія почувалась безпорадною школяркою в небажанні показати йому, що вона щаслива завдяки його приїзду, і що віднині їй не доведеться самій їздити сюди, що він сидітиме біля неї в машині. Але він не пробув тут навіть тижня, мовляв, нагальні справи, він має терміново повернутися.

— Гаразд, — сказала вона.

Вона відвезла його в аеропорт. Собака сидів на задньому сидінні. Будинок видавався геть порожнім, ще гіршим за будинок для інвалідів, ніби став іншим через те, що тепер у ньому немає Христофера.

Наступного ранку Олівія підкотила Генрі до рояля.

— Христофер скоро повернеться, — пообіцяла вона йому. — У нього нагальна робота, він з нею впорається і приїде. Він так тебе любить, Генрі. Весь час тільки й мови, який ти чудовий батько.

Але голос у неї урвався, і їй довелося відійти до вікна, звідки вона дивилася на парковку. Олівія не мала при собі паперових хустинок, і вона розвернулася, щоб пошукати їх. Перед нею стояла Мері Блеквел.

— У чому справа? — запитала Олівія. — Не бачили, як плаче стара жінка?

Їй не подобалося бути на самоті, а ще більше їй не подобалося бути з людьми. У неї сироти виступали на шкірі, коли вона сиділа в маленькій їдальні у Дейзі Фостер за чашкою чаю.

— Я пішла на збори цієї ідіотської «Групи нещасників», — розповідала вона Дейзі. — І там вони запевняють, що відчувати гнів — це нормально. Божечки, які ж бо вони дурні! З якого дива я маю гнівитися? Ми ж усі знаємо, що таке може статися. Не багатьом пощастить раптово померти уві сні.

— Мені здається, кожен по-своєму реагує, — милим голосом відповідала Дейзі.

Олівія подумала, що в тій Дейзі більше нічого немає, крім милого голосу, бо така вже та Дейзі — просто мила. Ну його все до біса. Вона сказала, що її чекає собака, і пішла, залишивши чашку з чаєм.

Вона просто нікого не могла терпіти. Що кілька днів вона ходила на пошту, і це їй теж несила було терпіти. «Як здоров'ячко?» — щоразу запитувала її Емілі Бак. І це доводило Олівію до сказу. «Справляюся», — відповідала вона, однак терпіти не могла отримувати листи — на більшості конвертів зазначалося ім'я Генрі. А рахунки! Вона не знала,

що з ними робити, деяких взагалі не розуміла, а скільки ще всілякого поштового сміття! Олівія зупинялася біля великого сірого контейнера на сміття, викидала все це. Часом туди потрапляв і якийсь рахунок, і їй доводилося нахилитися і порпатися у паперовому смітті, щоб знайти той рахунок. І весь цей час вона відчувала на собі пильний погляд Емілі, яка спостерігала з-за прилавка.

Чи не в кожній листівці: «Шкода... дуже прикро...», «Мені шкода, щойно довідався...» Вона відповідала на кожному. «Не шкодуйте, — писала вона, — ми всі знаємо, що все це неминуче. У цім світі немає ні чорта, щоб шкодувати». І лише раз або два, та й то на якусь мить, їй спало на думку, що вона, здається, несповна розуму.

Христофер телефонував раз на тиждень. Олівія щоразу питала: «Що я можу для тебе зробити, сину? — що означало: зроби ж що-небудь для мене! — Може, я прилечу, щоб побачити тебе?» «Ні, — незворушно відповідав він. — У мене все гаразд».

Тюльпани зів'яли, листя на деревах почервоніло й опало, роздяглися дерева, випав сніг. За всіма цими змінами Олівія спостерігала з «валяки», лежачи на боці із затиснутим в руці транзистором, підтягнувши коліна до грудей. За високими шибками стояло чорне небо, але вона бачила три невеликі зірки. По радіо ведучий спокійним голосом чи то брав у когось інтерв'ю, чи читав новини. Коли Олівія зауважила, що мова зайшла про інше, вона збагнула, що трохи задрімала. «Ох-ох-хо...», — час від часу тихенько зітхала вона. Вона думала про Христофера: чому він не дозволяє їй приїхати до нього погостювати, чому не повертається на Східне узбережжя? Часом подумки вона зверталася до Ларкіних — чи навідують вони свого сина? Можливо, Христофер не їде з Каліфорнії, бо сподівається помиритися зі своєю дружиною... Боже, якою ж нудною ботанкою була

ця Сюзанна! І при цьому вона не знала про жодну квітку, що існує на цій планеті.

Одного морозного ранку під час звичної прогулянки Олівія заїхала в «Данкін Донатс», сиділа в машині й читала газету. На задньому сидінні заскиглив собака.

— Замовкни! — звеліла вона йому. — Припини негайно!

Та пес заскиглив ще голосніше.

— Годі вже! — гримнула вона. Завела машину. Підїхала до бібліотеки, але не зайшла. Потім заїхала на пошту, викинула в контейнер поштове сміття, а потім їй довелося нахилитися, щоб відкопати жовтий конверт без зворотної адреси. Почерк на конверті був їй не знайомий. У машині вона розгорнула конверт — звичайний жовтуватий аркушик. «Він завжди був дуже приємною людиною. Не сумніваюся, що він таким і залишається». Підпис: Луїза Ларкіна.

Наступного ранку, ще до світ сонця, Олівія повільно проїжджала повз будинок Ларкіних. Там, внизу жалюзі, виднілася тьмяна смужка світла.

Наступної суботи Олівія взяла слухавку на кухні:

— Христофере, Луїза прислала мені листівку про твого батька.

У відповідь анічирк.

— Ти чуєш?

— Так, — відповів Христофер.

— Ти чув, що я сказала про Луїзу?

— Угу.

— Чи не видається це тобі цікавим?

— Насправді, ні.

За грудиною вона відчула біль, немов розквітла соснова шишка.

— І гадки не маю, як вона довідалася про це. Сидить же безвилазно в хаті.

— Не знаю, — відповів Христофер.

— Що ж, гаразд, — промовила Олівія. — Час мені вже до бібліотеки. Бувай.

Вона сиділа біля кухонного столу, нахилившись уперед, притиснувши долоню до гладкого живота. Щойно їй спало на думку, що будь-якої миті вона (варто лише цього захотіти) може накласти на себе руки. Це вже не вперше вона про це подумала. Раніше вона завжди розмірковувала над змістом записки. Зараз вирішила, що не залишатиме записки, навіть такого змісту: «Христофере, що я такого зробила, що ти так ставився до мене?»

Олівія мельком озирнула кухню. Вона знала таких удовиць, які не полишали власних домівок. Та щойно їх відвозили до будинку для людей похилого віку, ті невдовзі полишали цей світ. Однак вона не знала, як довго зможе прожити тут сама. Вона чекала можливості переконатися, що якимось чином їй вдасться забрати Генрі додому. Вона чекала, що Христофер повернеться на Східне узбережжя. У неї виникла нагальна потреба забратися звідси. Олівія підвелася, щоб знайти ключі від машини і раптом згадала, як дуже давно, ще молодою, вона відчула тягар домашньої рутини і закричала, аж Христофер сахнувся з переляку: «Не хочу бути рабинею, чорт забирай! Терпіти всього цього не можу!» А може, вона кричала зовсім не це. Олівія покликала собаку і вийшла з дому.

Висохла, як дошка, неначе старезна баба, Луїза провела Олівію до затемненої вітальні. Вона ввімкнула лампу, й Олівію вразила краса її обличчя.

— Перепрошую, я не збиралася так непристойно вас розглядати, — промовила Олівія. Вона змушена була сказати це, коли втямила, що не спроможна швидко відвести погляд від цього обличчя. — У вас дуже гарний вигляд.

— Справді? — Луїза тихо захихотіла.

— Ваше обличчя...

— А, ви про це...

Олівії подумалося, що колишні спроби Луїзи дбати про свою вроду: фарбоване золотисте волосся, рожева помада на губах, швидка, емоційна мова, прискіпливий вибір одягу, намиста, браслети і гарненькі туфельки — все це маскувало справжню Луїзу. А нині, оголена горем й ізольованістю і, здається, нашпигована заспокійливими, вона нарешті зняла машкару і показала свою тендітність та надивовижу вродливе обличчя. Олівія подумала, що рідко коли побачиш справді вродливих літніх жінок. Зазвичай споглядаєш лише залишки колишньої вроди, якщо ці жінки і справді були колись вродливими. Та рідко можна зустріти отаке: карі очі, що здавалися позаземними, глибоко посажені на схудлому обличчі такої форми, що скульптору ще треба було б постаратися цього домогтися. Шкіра, туго натягнута на високих вилицях, губи ще й досі повні, сиве волосся, зачесане набік, стягнуте тонкою коричневою стрічкою.

— Хочете чаю? — запитала Луїза.

— Ні, дякую.

— Гарзд.

Луїза граціозно опустила в крісло поряд. На ній була довга, пряма темно-зелена сукня-панчоха. «Кашемір», — здогадалася Олівія.

У місті Ларкіни були єдиними, хто не лише мав гроші, а й не боявся їх витратити. Їхні діти навчалися у приватних школах у Портленді. Вони брали уроки тенісної гри, гри на фортепіано і щоліта виїжджали до літнього табору. Містяни підсміювалися, бо жодна дитина з міста Кросбі, штату Мен, не була в літньому таборі. Неподалік од Кросбі були літні табори, вщерть забиті дітьми з Нью-Йорка, і для чого дітям Ларкіних проводити з ними літо? Ну, такі вони, ці Ларкіни,

нічого не вдієш. Олівія добре запам'ятала, що костюми Роджеру шили у кравця на замовлення, принаймні так говорила Луїза. Певна річ, згодом у місті дійшли висновку, що Ларкіни збанкрутували. Та, можливо, вони помилялися, раз ті змогли розплатитися з усіма експертами.

Олівія крадькома озирнула кімнату. На шпалерах в одному місці виднілися водяні патьоки, панелі на стінах вицвіли. У цій кімнаті було чисто, але тут не докладали жодного зусилля, щоб привести її до ладу. Олівія вже сто років тут не була, здається, колись її запросили на, здається, різдвяне чаювання. Он у тому кутку стояла різдвяна ялинка, по всьому будинку запалили свічки, і столи були щерть заставлені їжею, а Луїза вітала гостей — Луїза завжди любила виставити себе напоказ.

— Вас не бентежить постійне перебування у цьому будинку? — поцікавилася Олівія.

— Мене бентежить перебування будь-де, — відповіла Луїза. — Та й взагалі потреба складати речі й кудись переїжджати — то завжди для мене понад сили.

— Мені здається, я вас розумію.

— Роджер живе на другому поверсі, — сказала Луїза, — я живу на першому.

— А-а, — Олівія спіймала себе на думці, що до неї не доходить жодне сказане слово.

— Треба якось навчитися домовлятися, пристосовуватися.

Олівія кивнула. Та насправді наразі її непокоїли думки про те, як Генрі купив їй ті квіти. І як вона просто стояла там... Вона зберегла квіти, засушила їх, щоправда, всі блакитні ромашки вже зів'яли і стали коричневими.

— Чи допомагає вам Христофер? — запитала Луїза. — Він завжди був таким чуйним хлопчиком, чи не так? — Луїза розпрямила кістлявою рукою кашемір на колінах. — Та

й Генрі був доволі милим чоловіком. Вам з ними дуже пощастило.

Олівія мовчала. З-за опущених жалюзі до кімнати пробилося тонка стрічка білого світла — світало. Коли б вона не заїхала сюди, то вже б гуляла, як зазвичай, ідучи вздовж річки.

— Знаєте, Роджер — не надто приємний, от у чому різниця.

Олівія знову подивилася на Луїзу:

— А мені він завжди видавався цілком приємним.

По правді, Олівія не часто спілкувалася з Роджером Ларкінім: він мав вигляд типового банкіра, таким і був насправді. Костюми на ньому сиділи, як влиті, — це для тих, хто переймався цим. Олівії ж це було ні до чого.

— Мені він здавався найприємнішим на світі, — пояснила Луїза. — Такий його модус операнді* — Вона хихикнула. Та на-справ-ді — вона навмисно наголосила на цьому слові, — його серце робить лише два удари за годину. — Олівія сиділа мов статуя, тримаючи на колінах свою велику чорну сумку. — Холодна, холодна людина. Бррр... Та, знаєте, до цього всім байдуже. Усі звинувачують матір. Завжди, завжди, завжди звинувачують матір — у всьому.

— Ваша правда.

— Так, ви знаєте, що це правда. Прошу вас, Олівіє, вмошуйтеся зручніше, — Луїза змахнула худою блідою рукою — немов цівка пролитого молока майнула у темному світлі. Олівія обережно поставила сумку на підлогу і відкинулася на спинку стільця. Луїза склала руки й посміхнулася. — Христовер був чуйний хлопчик, такий само, як Дойл. Певна річ, тепер ніхто цьому не вірить, але Дойл і справді найлагідніша людина на світі.

* Модус операнді (*Modus operandi*) — фраза з латини, приблизно означає «метод дії».

Олівія роззирнулася. Двадцять дев'ять разів — писали в газетах, та й телебачення говорило те саме. Двадцять дев'ять разів — так багато! — Напевно, ви б не хотіли, щоб я порівнювала Дойла з Христофером. — Луїза знову захотіла, тон у неї був легкий, майже кокетливий.

— А як ваша дочка? — поцікавилася Олівія, знову звернувши погляд на Луїзу. — Чим вона зараз займається?

— Вона живе в Бостоні, дружина адвоката. Певна річ, це нам дуже придалося. Вона чудова жінка.

Олівія кивнула.

Луїза нахилилася вперед у кріслі й склала руки на колінах. Вона кивала головою вниз-вгору і тихенько заговорила речитативом:

— «Хлопці мріють про Юпітер, так дурниками й лишитися, а дівчата поспішають у коледжі, щоб здобути знання», — вона тихенько засміялася і випросталася. — Роджер одразу ж втік до своєї коханої в Бенгор, — знову захотіла. — Та вона його, бідолашку, вигнала.

В Олівії раптом все це викликало мовчазний стогін розчарування. Вона відчула нездоланне бажання негайно звідси зникнути. Та вона не могла зробити цього, бо сама ж вдерлася на чужу територію, відповіла на Луїзину записку, попросила дозволу прийти.

— Я вже й про самогубство подумувала, — сказала Луїза таким буденним тоном, наче йшлося про рецепт лимонного кекса.

На мить Олівії здалося, що світ пливе перед її очима — було таке відчуття, наче їй в голову поцілів футбольний м'яч й одразу ж відскочив.

— Мені здається, це нічого не вирішить, — сказала вона.

— Певно, що вирішить, — досить приємним тоном заперечила Луїза. — Це вирішило б геть усе, але питання: як саме це зробити?

Олівія посунулася на стільці, нахилилася, торкнулася сумки, що була поруч.

— Особисто мені підійшли б таблетки і алкоголь. Вам... У вас я не бачу людини, що вживає таблетки. Ви потребуєте чогось більш агресивного. Наприклад, розрізати вени на руках. Але на це потрібен час...

— Та годі про це, — урвала її Олівія. Однак не втрималася і додала: — Хвалити Бога, в мене є ті, хто від мене залежить!

— Свята істина! — Луїза здійняла догори кістлявий палець і підвела голову. — Дойл живе заради мене, тож я живу заради нього. Щодня пишу йому. Приходжу на кожне побачення з ним. Він знає, що він не сам. Тому я й досі жива.

Олівія кивнула.

— Та Христофер від вас не залежить, правда ж? У нього є дружина.

— Вони розлучилися, — відповіла Олівія.

І ці слова вона вимовила з неймовірною легкістю. По правді, вони з Генрі ще нікому про це не розповідали, крім друзів, що живуть вгорі по річці, — тільки Біллу і Банні Ньютонам. Адже Христофер далеко, у Каліфорнії, то навіть комусь про це знати.

— Ясно, — сказала Луїза. — Що ж, я впевнена, що він знайде собі іншу. А Генрі зовсім від вас не залежить, моя люба. Він не розуміє, де він сам перебуває і хто поряд із ним.

Олівія відчула, як скажений напад гніву неначе ножем пронизав її.

— Що ви про це знаєте? Це брехня. Він чудово розуміє, що я з ним.

— Ох, мені так не здається. Мері каже зовсім інше.

— Мері? Яка Мері?

Луїза спохопилася й притулила палець до вуст:

— Ой!

— Мері Блеквел? Ви спілкуєтеся з Мері Блеквел?

— Ми вже давно спілкуємося, — пояснила Луїза.

— А, зрозуміло. Вона тут всякого про вас наплела, всім і кожному, — серце в Олівії мало не вискочило з грудей.

— Певна, що всі її слова були правдивими, — Луїза розсміялася своїм тихим сміхом і зробила жест рукою, ніби сушила лак на нігтях.

— Їй не слід паякати про те, що вона дізнається в будинку для інвалідів.

— Та годі вам, Олівіє. Люди є люди. Мені завжди здавалося, що хто-хто, а ви це розумієте.

У кімнаті запала тиша. Тут не було ані газет, ані журналів, ані книжок.

— Чим ви займаєтеся впродовж дня? — запитала Олівія.

— А-а, то ви прийшли до мене по пораду?

— Ні, — відповіла Олівія. — Я прийшла, бо ви так люб'язно написали мені записку.

— Мені завжди було шкода, що ви не навчали моїх дітей. Не надто багато людей мають таку іскорку, чи не так, Олівіє? Ви впевнені, що не хочете чаю? Я збираюся випити чашечку.

— Ні, дякую.

Олівія дивилася, як Луїза піднімається і йде через вітальню. Ось вона нахилилася, щоб поправити абажур на лампі, і сукня-панчоха обтягнула її, окресливши змарнілу фігуру. Олівія навіть не уявляла, що можна бути такою худющою і при цьому живою.

— Ви хворі? — запитала вона в Луїзи, коли та повернулася з чашкою чаю на блюдці.

— Хвора? — Луїза всміхнулася, і її манера знову нагадала Олівії легкий флірт. — Тобто — хвора, Олівіє?

— Фізично. Ви дуже худі, але, поза сумнівом, дуже вродливі.

Луїза ретельно добирала слова, але відповіла так само кокетливо:

— Фізично я здорова. Хоч у мене майже відсутній апетит, коли ви це маєте на увазі, — Олівія кивнула. Якби вона погодилася на чашку чаю, то могла б піти, коли б допила. А зараз вже надто пізно. І вона сиділа собі далі. — А психічно... Не думаю, що насправді я бодай на йоту маю менше клепки за будь-яку іншу істоту на землі, — Луїза повільно сьорбала чай. Вени на її руці були роздуті, одна проходила вздовж кістявого пальця. Чашка ледь чутно побрязкувала об блюдце. — Христовер часто приїжджає до вас у гості, Олівіє?

— Звісно, часто.

Луїза знову підвела голову й пильно поглянула на Олівію, і тепер Олівія розгледіла, що Луїза таки зробила макіж. Навколо очей нанесла тіні в тон до кольору сукні.

— То з якою метою ви зробили мені візит, Олівіє?

— Я ж сказала: через оту милу записку, що її ви мені надіслали.

— Але я вас розчарувала, чи не так?

— Зовсім ні.

— Ніколи б не подумала, що ви здатні брехати, Олівіє.

Олівія нахилилася по сумку.

— Я збираюся йти. І я дуже вдячна вам за надіслану записку.

— Ох, — тихо засміялась Луїза, — ви ж прийшли сюди по чималу дозу зловтіхи, але це не вийшло! — і вона проспівала: — Ме-ні шко-да!

Олівія почула, як над її головою скрипнули мостини. Вона стояла, тримаючи в руках сумку, озиралася в пошуках свого пальта.

— Роджер прокинувся, — Луїза й досі усміхалася. — Ваше пальто в шафі, праворуч, одразу біля входу. А ще я знаю, що Христовер приїжджав тільки раз. Брехушка, брехушка Олівіє! Пече раків Олівіє!

Олівія прожогом вилетіла з кімнати. Перекинула пальто через плече і на мить обернулася. Луїза сиділа в кріслі, випрямивши худу спину, з високо піднятою головою й мала надивовижу вродливе обличчя, але більше вона не усміхалася. Вона голосно сказала, звертаючись до Олівії:

— Ви розумієте, що вона була стервом? Шльондрою.

— Хто?

Луїза пильно дивилася на неї, мовчки, з кам'яним обличчям, мов красива скульптура. Олівія здригнулася.

— Вона була... — вела далі Луїза, — о, вона була... О!.. Вам я можу це сказати, Олівіє Кіттеридж. Вона його дратувала! Мені начхати, що писали в газетах про її любов до тварин і дітей. Вона була втіленням зла, живим монстром, покликаним згубити мого солодкого хлопчика.

— Гаразд, гаразд, — промовила Олівія, нашвидку натягуючи пальто.

— Вона заслужила це, розумієте? Вона заслужила це.

Олівія обернулася і побачила на сходах позаду себе Роджера Ларкіна. Він мав вигляд старого; на ньому був широкий светр і домашні пантофлі. Олівія сказала:

— Мені шкода, що я так її рознервувала.

Він лише втомлено підняв руку, показуючи, що їй не варто цим перейматися: такою її зробило життя, тож він давно змирився з тим, що доводиться жити в пеклі. Саме так це Олівія сприйняла, коли квапливо натягала пальто. Роджер Ларкін відчинив їй двері й ледь кивнув головою на знак прощання. Коли двері за нею зачинялися, Олівія розчула (вона була впевнена в цьому) гучний брязкіт розбитої чашки і різке, наче плювок, слово: «Курва!»

Над річкою повис яскравий серп, тож важко було побачити воду. Не вдавалося навіть розгледіти доріжку

попереду, й Олівія щоразу сахалася через раптову появу людей, які проходили повз. Сьогодні вона прийшла сюди пізніше, ніж зазвичай, і на стежці виявилось значно людиніше. Біля асфальтової доріжки видно було острівці опалої глици й високу траву, темну кору дубових чагарів і гранітну лаву, на яку можна було б присісти. Раптом назустріч Олівії з туману вийшов юнак. Він котив перед собою трикутний візок на високих колесах з ручками, як у велосипеда. Олівія встигла помітити у ньому сплячу дитину. Чого тільки не понавигадує молодь в епоху бебі-буму! Коли Христоферу було стільки, скільки цьому немовляті, вона залишала його спати в дитячому ліжечку і йшла потеревенити до Бетті Сімз — та жила трохи нижче й мала п'ятеро малюків. Вони розповзалися по всьому будинку, лазили по Бетті й липли до неї, немов равлики. Часом, коли Олівія поверталася, Христофер вже не спав і канючив, але пес Спаркі знав, що має стежити за малюком.

Олівія йшла швидко. Було спекотно не по сезону, і серпанок туману здавався теплим і липким. Олівія відчувала, як з-під очей по щоках у неї стікає піт — ніби сльози. Візит до будинку Ларкіних влився в неї неприємним брудом, що тепер поширився по всьому тілу. Вона могла б звільнитися від усього, тільки виплеснувши із себе цю гидоту й очистившись, немов після води зі шланга. Але телефонувати Банні було зарано, а усвідомлення, що в неї тепер немає Генрі — Генрі, здатного ходити і розмовляти, — викликало в Олівії нову хвилю такого сильного розпачу, ніби от щойно вона втратила його через ту хворобу. Вона чітко уявляла собі, що сказав би Генрі. Він би по-доброму здивувався і промовив би тихо: «І не кажи. І не кажи».

— Ліворуч! — голосно крикнув хтось, і повз неї промчав велосипед, так близько, що вона відчула, як її руку обдало поривом вітру. — О Боже, пані! — гукнув інопланетянин

у шоломі, пролітаючи повз, й Олівію накрила хвиля збен-теження.

— Ви маєте триматися праворуч від доріжки, — почула вона за спиною — то вже говорила молода жінка на ролик-ових ковзанах. Її тон не був сердитим, але й добрим його не назвеш.

Олівія розвернулась і попрямувала до своєї машини.

У будинку інвалідів Генрі ще спав. Лежачи щоголю на подушці, він мав майже такий самий вигляд, як завжди, бо очі в нього були заплющені, не видно було сліпоти; зник усміхнений наївний вираз обличчя. Сплячий, з ледь поміт-но насупленими бровами, що неначе відбивають його по-стійну внутрішню тривогу, він став таким, як завжди.

Мері Блеквел ніде не було видно, але її помічниця — мо-лодша медсестра — повідомила Олівії, що Генрі «кепсько провів ніч».

— Тобто? — різко перепитала Олівія.

— Він був збуджений. Десь о четвертій ранку ми дали йому заспокійливе. Тож, мабуть, він ще спатиме.

Олівія підсунула стілець ближче і сіла, тримаючи руку Генрі під бильцем. То була все ще красива рука, ідеальна. Певна річ, що впродовж усіх тих років, коли він був фар-мацевтом і відраховував людям потрібні пігулки, вони не могли не довіряти таким рукам.

А тепер ця красива рука стала рукою майже мертвої людини. Він боявся цього, як і всі бояться. Чому це випало саме на його долю, а не, скажімо, на долю Луїзи Ларкін. Лікар припускає, що, можливо, Генрі слід було вживати препарати, які знижують рівень холестерину, бо в ньо-го холестерин перевищував норму. Та Генрі належить до тих фармацевтів, які рідко вживають таблетки. А до цьо-го лікаря Олівія ставилася доволі просто: нехай той лікар

котиться під три чорти! Тепер вона зачекає, поки Генрі прокинеться, щоб він не здивувався потім: де ж це вона? Коли вона спробувала за допомогою молодшої медсестри його вмити й одягнути, він був важкий, хитався і весь час знову засинав. Медсестра запропонувала дати йому на якийсь час спокій.

Олівія прошепотіла Генрі:

— Сьогодні я повернуся пізніше.

Вона зателефонувала Банні, але Банні не відповіла. Тоді вона зателефонувала Христову: за такої різниці в часі він саме повинен збиратися на роботу.

— З ним усе гаразд? — передовсім запитав Христов.

— Він погано спав. Трохи пізніше я знов туди поїду. Сину, сьогодні вранці я ходила до Луїзи Ларкін.

Він ніяк не відреагував. За той час, поки вона говорила, він не мовив жодного слова. Олівія й сама відчувала напруження у власному голосі, якийсь відчай, прагнення виправдатися.

— Ти лишень уяви: ця пришепелувата порадила мені порізати вени, — говорила Олівія. — А потім сказала, що на це піде надто багато часу.

Христов мовчав навіть тоді, коли вона завершила свою розповідь про розбиту чашку і про те, як Луїза обізвала її сукою (Олівії не йшло те слово «курва»).

— Ти мене чуєш? — запитала вона різко.

— Я навіть не уявляю, для чого ти туди ходила, — озвався він нарешті, наче в чомусь її звинувачував. — І це після стількох років. Вона ж тобі ніколи не подобалася.

— Та ж вона надіслала мені ту записку. Вона шукала контакту!

— То й що? — спитав Христов. — Та мене б і з налигачем туди не затягли, коли б навіть ішлося про порятунок мого життя.

— Навряд чи це врятувало б тобі життя. Та вона й сама здатна когось уколошкати. А ще вона знає, що ти сюди тільки раз приїжджав.

— Звідки вона про це довідалася? Мені здається, що вона несповна розуму.

— Звісно. Невже ти мене не слухав? Але я думаю, вона знає про це від Мері Блеквел: вони явно контактують.

Христофер позіхнув:

— Мамо, мені вже час у душ. Тільки скажи, чи все гаразд із татом.

Коли вона знову їхала до будинку інвалідів, на машину і на дорогу перед нею крапав невеличкий дощик. Небо було низьке й сіре. Олівія усвідомлювала, що засмучена, але якось не так, як раніше. Через Христофера. Але зараз їй здавалося, що її затиснуто в лещатах якогось нескінченного каяття. Її раптом сповнило почуття глибокої особистої провини і сорому, ніби її заскочили в мить крадіжки у крамниці, чого вона у своєму в житті жодного разу не чинила. Цей сором шурував у її душі, немов склоочисники на лобовому склі автівки — двоє великих, довгих, чорних пальців, безжалісних і ритмічних.

Вона в'їжджала на парковку будинку для інвалідів і так різко крутонула кермом, що замало не вдарила іншу машину, яка паркувалася поряд із нею. Олівія здала назад, знову заїхала на місце, залишивши більший проміжок, але через те, що мало не спричинила аварії, почувалася вибитою з колії. Вона взяла свою велику сумку, впевнилася, що поклала ключі й за потреби знайде їх, і вийшла з машини. Та жінка вийшла раніше за Олівію і саме розверталася до неї обличчям. І саме за ці кілька секунд сталося дещо дивне. Олівія сказала: «Мені дуже прикро, чорти б мене вхопили!» І саме тієї миті, коли жінка сказала: «Все гаразд, не

переймайтеся!» — та ще й із такою добротою, що Олівія відчула в її словах обнадійливу великодушність. Жінка ця була Мері Блеквел. Все це відбулося так швидко, що жодна з них одразу й не збагнула, хто була інша. І от вони стоять одна навпроти одної, й Олівія Кіттеридж просить вибачення у Мері Блеквел, тоді як обличчя Мері — добре, ніжне і поблажливе.

— Мені здається, я не помітила вас через дощ, — пояснила Олівія.

— Я вас чудово розумію. У такі дні дуже важко: не встигло ще зайнятися на світ, як вже настають сутінки.

Мері відчинила їй двері й дала пройти перший. «Дякую», — сказала на те Олівія. Щоб упевнитися, вона обернулася і поглянула на Мері. Медсестра мала втомлений, невойовничий вигляд, скидалося на те, що вона все ще їй співчувала. Її обличчя можна було порівняти з аркушем паперу, на якому написані знаки простоти і чесності.

«За кого ж я її приймала? — подумала Олівія. — І ким була я сама?»

Генрі й далі лежав у ліжку. Цього дня йому так і не вдалося пересісти у крісло. Вона посиділа поряд із ним, погладжуючи його руку, і дала йому трохи картопляного пюре — він поїв. Коли вона зібралася йти, було вже темно. Почекавши і впевнившись, що їй ніхто не завадить, вона перехилилася через бильце до Генрі й прошепотіла просто йому в вухо: «Тепер ти можеш помирати, Генрі. Ну ж бо. Я вже в нормі. Ти можеш тепер йти. Все буде гаразд». Коли вона йшла з палати, то навіть не обернулася.

Вона дрімала у своїй «валяці» й чекала на дзвінок.

Вранці Генрі сидів у інвалідному візку: ввічливо усміхнене обличчя, невидючі очі. О четвертій вона приїхала знову і погодувала його вечерєю з ложечки. Наступний тиждень минув так само. І за ним наступний такий само. Осінь вже

панувала, й невдовзі темнітиме тоді, коли Олівія годує Генрі вечерю. Часом тачу з вечерю до палати заносила Мері Блеквел.

Якось увечері, повернувшись додому, Олівія відкрила шухляду столу зі старими фотографіями. Її матір — огрядна, усміхнена і все ж зловісна. Її батько — високий, з обличчям стоїка. На знімку навіть видно було, що він завжди мовчазний. Олівія подумала, що батько був і залишається для неї великою загадкою. Фотографія, коли Генрі був ще зовсім дитиною. Кучерявий малюк з величезними очима дивиться на фотографа (можливо, на свою матір?) з дитячим страхом і подивом. Ще одна його фотографія, на флоті: високий, худий, насправді зовсім ще хлопчак, що чекає на початок дорослого життя. «Ти одружишся із бездушною істотою і любитимеш її, — думала Олівія. — Ти народиш сина і будеш його любити. Ти будеш дуже добрий до жителів твого міста, що часто приходять до тебе — високого, у білому лабораторному халаті — по ліки. А життя своє закінчиш сліпим і німим, в інвалідному візку. Ось таким буде твоє життя».

Олівія тихенько поклала знімок назад у ящик, і погляд її впав на фотографію Христовера, його знімали, коли йому ще й двох не виповнилося. Вона й забула, яким янголятком він тоді був, ніби курча, яке щойно вилупилося, ніби на ньому ще не наросла шкіра й він був створений весь зі світла і саява. «Ти одружишся із черствою істотою і любитимеш її, а вона тебе покине, — думала Олівія. — Ти поїдеш на край світу і розіб'єш серце власної матері, — Олівія засунула шухляду. — Але ти не завдаси цій жінці двадцять дев'ять ударів ножем».

Олівія пішла до своєї «валяки» й лягла на спину. Ні. Христовер ніколи нікого не вдарить ножем. (Вона сподівалася, що ні!) Такого немає в його картах. Ні в цибуліні, яка була

посаджена в цю землю — її і Генрі, а до них — її і Генрі батьків. Вона заплющила очі й думала про землю, про зелень, що з неї росте, і раптом їй пригадалося футбольне поле біля школи. Олівія згадувала, як в ті дні, коли вона ще працювала вчителькою, Генрі іноді на початку осені йшов з аптеки, щоб подивитися гру в футбол на полі біля школи. Христوفر, що ніколи не вирізнявся фізичною агресивністю, більшу частину гри проводив, сидючи у формі своєї команди на лаві запасних. Та Олівія підозрювала, що він не надто вже й засмучувався.

У ті дні в осінній атмосфері була особлива краса, була краса і в юних спітнілих тілах, в їхніх заляпаних грязюкою ногах, у цих сильних юнаків, готових кинутися вперед, щоб власним лобом відбити м'яча; в радісних вигуках, коли забивали гол, у тому, як падав на коліна воротар. Бувало (Олівія пам'ятала це), коли, повертаючись пішки додому, Генрі тримав її за руку, і так вони йшли, двоє людей середнього віку в розквіті сил. Чи розуміли вони в такі миті, що мусять тихо радіти цьому? Швидше за все, ні. Люди, проживаючи своє життя, у більшості випадків не надто розуміють, що вони його таки проживають. Але тепер у неї залишилися ці спогади, пам'ять про щось здорове і чисте. Можливо, ці спогади, ці миті на футбольному полі — найчистіше з усього, що в неї було, тому що були в неї й інші спогади, не такі чисті.

Дойл Ларкін не бував на футбольних матчах, бо не навчався у цій школі. Олівія не знала навіть, чи грав він взагалі у футбол. Вона не пам'ятала, щоб Луїза бодай раз сказала: «Мені треба сьогодні з'їздити в Портленд, футбол подивитися — Дойл сьогодні грає». Але Луїза любила своїх дітей, весь час вихвалялася ними. Коли вона розповідала, як Дойл в літньому таборі сумує за домівкою, на очі їй наверталися сльози. Зараз Олівія про це згадала.

Неможливо було в усьому цьому розібратися.

Але вона не мала рації, коли вирішила провідати Луїзу Ларкіну зі сподіванням почуватися краще, коли побачить, що та жінка теж страждає. І безглуздо було їй думати, що Генрі помре, раз вона сказала йому, що тепер — можна. Хто вона така у цьому світі — у цьому дивному, незбагненному світі? Олівія перевернулася на бік, підтягла коліна до грудей, ввімкнула транзистор. Треба якомога швидше вирішити, висаджувати цибулини тюльпанів чи ні, поки земля ще не замерзла.

Кошик мандрівок

У місті є церква, і Грендж-хол, і продовольча крамниця, яка вже аж просить нової фарби. Однак ніхто навіть не заїкнеться про це дружині бакалійника, низенькій кароокій і пухкенькій, в якої є ще й дві ямочки високо на щоках. Коли Марлен Боні була молодшою, то вирізнялася неймовірною сором'язливістю, дуже обережно натискала на клавіші касового апарата, а на щоках у неї проступали рожеві плями — свідчення того, що вона нервує через потребу відраховувати решту. Але вона була добра і чуйна. Нахиливши вперед голову, Марлен уважно вислуховувала клієнтів, коли ті ділилися з нею своїми проблемами. Вона подобалася рибалкам, бо завжди готова була пирснути від сміху і сміялася приємно й тихо. А коли вона помилялася, відраховуючи решту, що часом із нею траплялося, вона теж сміялася, хоч і червоніла до самісіньких коренів волосся. «Жодних призив мені не виграти, — говорила вона. — Призи — то не для мене!»

А нині, цього ясного квітневого дня, люди стоять на посипаній гравієм парковці біля церкви, чекаючи, поки вийде Марлен із дітьми. Ті, що перемовляються, говорять дуже

тихо, потупивши очі долі, як це часто роблять пліткарі. Ця вимощена гравієм парковка простягається вздовж дороги і сягає широких бічних дверей продовольчої крамниці. Влітку крамниця доволі часто відчинена, й містяни бачать Марлен, яка грає з дітьми в карти у комірчині або готує малим хот-доги. Славні у неї діти; маленькими вони постійно бігали по крамниці й весь час крутилися під ногами.

Моллі Колінз стоїть поряд із Олівією Кіттеридж. Моллі зиркає в бік крамниці і, глибоко зітхнувши, шепоче: «Така мила жінка. Це несправедливо».

Олівія Кіттеридж, ширококоста і на голову вища за Моллі, виймає з сумки темні окуляри, надягає їх і, сердито примруживши очі, дивиться на Моллі Колінз, бо та, на її думку, ляпнула страшенну дурницю. Нерозумно вважати, що все, що з людиною стається, має бути справедливим. Нарешті вона все-таки відповідає: «Марлен і справді мила жінка». А потім відвертається й дивиться на той бік дороги, на всипану бруньками форзицію біля Грендж-холу.

Марлен Боні і справді приємна жінка, хоч і тупа як пробка. Багато років тому, в сьомому класі, Олівія викладала Марлен математику. Олівія, мабуть, краще за інших розуміє, як важко давався цій дівчинці касовий апарат. Та причиною, яка змусила Олівію сьогодні прийти сюди, щоб допомогти, була її впевненість, що за інших обставин Генрі обов'язково був би тут. Генрі, який відвідував церкву щонеділі та свято вірив у всі ці нісенітниці про життя громади. Аж ось і вони: Марлен вийшла з церкви, біля неї — Едді-молодший, а слідом за ними дівчатка. Певна річ, Марлен плакала, та вже зараз усміхається і дякує всім, а ямочки на її щоках тремтять, ніби підморгуючи. Вона стоїть на бічному ганку церкви в синьому пальті, що обтягує її пишні сідниці, й не досить довгому, щоб приховати низ зеленої квітчастої сукні, яка липне до її нейлонових панчіх через статичну електрику.

Кері Монро, одна з кузин Марлен (в якої кілька років тому були великі неприємності, але Марлен її врятувала, прихистивши у своєму будинку й давши роботу в крамниці), стоїть позаду Марлен, слизька, як змія, чорнява, у чорному костюмі й чорних окулярах. Вона киває Едді-молодшому, і він підштовхує матір до автомобіля, а потім допомагає їй сісти. Ті, хто їде на цвинтар (серед них і чоловік Моллі Колінз), теж розсідаються по машинах, вмикають фари посеред сонячної гожої днини, чекають, доки рушить катафалк, а за ним і чорний автомобіль з іншими членами родини Боні. Ідучи до свого автомобіля разом із Моллі Колінз, Олівія міркує над тим, що все з біса дорого.

— Просто кремація, — каже Олівія, чекаючи, поки Моллі обтрушує ремінь безпеки від собачої шерсті. — Нічого зайвого. Від дверей до дверей. Приїдуть сюди прямо з Белфаста і заберуть без клопоту.

— Про що це ви?

Моллі повертається обличчям до Олівії, й та відчуває запах, що йде з рота цієї жінки. То через зубні протези, які та почепила надцять років тому.

— Вони себе не рекламують, — веде далі Олівія. — Нічого зайвого. Я говорила Генрі, що коли настане та днина, ми скористаємося саме цими послугами.

Олівія виїжджає з парковки і прямує вниз по дорозі, що веде до будинку Боні: він розташований доволі далеко, аж у кінці мису. Вона сама запропонувала поїхати з Моллі додому до Марлен, щоб допомогти накрити на стіл, розкласти сендвічі, аби тільки не їхати на цвинтар. Вона може й уникнути споглядання, як опускають труну в могилу.

— Принаймні, сьогодні гарна днина. Мені здається, від цього аж легше на душі, — каже Моллі.

А й справді: сонце сяє щосили, а на блакитному небі немає жодної хмаринки.

— То Генрі щось та петрає? — запитує Моллі кілька хвилин потому.

Від цього питання Олівії здається, наче їй пожбурили буйок просто в груди. Але вона спокійно відповідає:

— Так, я гадаю, часом може.

Олівія сердиться, але не через те, що їй доводиться брехати. Її збісило саме це питання. І водночас їй дуже хочеться розповісти цій жінці, що так нерозважливо сіла біля неї, як минулого тижня вона взяла з собою пса, бо була гожа днина, і як вона вивезла Генрі, а пес лизав йому руки.

— Не уявляю, як ви все це робите, — тихо каже Моллі. — Щодня туди їздите! Олівіє, ви свята.

— Не думаю, що мене можна назвати святою, і ви чудово це знаєте, — заперечує Олівія, але тепер вона така сердита, що здатна втратити керування автомобілем і з'їхати з дороги.

— Цікаво, що Марлен збирається робити з грошима? — питає Моллі. — Ви не заперечуєте, якщо я відчиню вікно? Я справді вважаю, що ви свята, Олівіє. Та дуже прошу вас не ображатися — в автівці тхне псиною.

— Навіть і не подумаю ображатися, вже повірте на слово, — відповідає Олівія. — Як хоче, відчиняйте хоч усі вікна.

Вона помилково завершила на Олдрідж-роуд, тож тепер змушена буде проїхати повз будинок, де раніше жив Христофер. Вона воліє їхати іншим шляхом, старим, що веде вниз до бухти, але зараз опинилася тут і збирається не дивитися, вдаючи байдужість.

— Застраховане життя, — пояснює Моллі Колінз. — Кузина Кері... Вона комусь розповідала, що Ед був застрахований, і ще, я думаю, Марлен продасть крамницю. З усього видно, що останній рік саме Кері вела їхні справи.

Краєм ока Олівія зауважує, що подвір'я заставлене автомобілями, і повертає голову, вдаючи, що дивиться крізь

ялини і сосни на воду бухти, та її думки рояться довкола мельком побаченого захащеного двору. Яким же прекрасним спершу був цей будинок і все навколо нього! Бузок на задньому дворі, вже, мабуть, всіяний дрібними бруньками, напевно, от-от розквітне форзиція навпроти вікна кухні... якщо тільки їх не знищили ті бездушні люди, які все там перетворили на свинарник. Для чого купувати шикарний будинок, щоб потім захастити його битими автівками, поламаними триколісними велосипедами, гумовими басейнами і опорами для гойдалок? Для чого взагалі таке коїти?

Вони долають пагорб, де ростуть лише кущі ялівцю і чорниці; сонце над бухтою таке яскраве, що Олівія опускає козирок. Проїжджають повз кав'ярню Муді «Марина» і спускаються вниз до невеликого вибалка, де стоїть будинок Боні.

— Сподіваюся, я не посіяла ключ, що його мені дала Марлен, — каже Моллі Колінз, порпаючись у сумці. Коли машина зупиняється, задоволена Моллі піднімає ключ. — Їдьте далі, Олівіє, — радить вона. — Коли всі повернуться із цвинтаря, тут буде купа автомобілів.

Моллі Колінз — колишня вчителька праці в тій школі, в якій Олівія була вчителькою математики, і навіть тоді полюбляла всіма командувати. Олівія слухняно проїжджає подальше вглиб.

— Швидше за все, вона змушена буде продати крамницю, — повторює Моллі, коли вони прямують до бічного входу до великого старого будинку родини Боні. — Для чого їй цей головний біль, коли в тій крамниці немає потреби? — зайшовши до кухні і оглядаючи все навколо, вона продовжує міркувати вголос: — Можливо, їй треба буде продати і цей будинок.

Олівія тут ніколи не бувала. Будинок видається їй дещо втомленим. І справа не стільки в тому, що бракує кількох

кахель на долівці біля печі або що здулася по краю частина стійки. Навіть повітря в будинку пропахло виснаженням. Вмиранням. Ні, не вмиранням. Хай там як, а будинок виснажується. Олівія зазирає до вітальні, в якій велике вікно виходить на океан. Тут треба рук і рук. З іншого боку, це ж будинок Марлен, це її рідна домівка. Звісно, якщо Марлен продасть будинок, то Кері, яка живе в горішній кімнаті над гаражем, доведеться виїхати звідси. «Кепсько», — думає Олівія, зачиняючи дверцята шафи, в якій вони повісили свої пальта, і повертаючись на кухню. Кілька років тому Кері Монро запала на Христофера, бо саме тоді він відкрив практику й вона нюхом відчула гроші. Навіть Генрі вирішив попередити сина, щоб той був насторожі. «Не хвилюйтеся, — заспокоїв їх Христофер. — Вона мені не подобається». Тепер це доволі смішно. «Зараз лусну від сміху, ха-ха-ха... Лусь!» — розмовляє вона сама з собою і повертається на кухню, де, постукавши кісточками пальців по столу, каже:

— Моллі, загадайте мені роботу.

— Погляньте, чи є молоко в холодильнику, і розлийте по чашках. — Моллі одягає фартух з нагрудником, який, мабуть, знайшла на кухні. А може, принесла його з собою. Так чи так, вона, здається, вже почувається тут як удома. — Олівіє, я вже давно хочу запитати, як там Христоферу ведеться?

Моллі дуже швидко розставляє тарілки на столі, наче у карти грає.

— У нього все гаразд, — відповідає Олівія. — А що ще допомагати?

— Розкладіть ось сюди шоколадні тістечка. А йому подобається в Каліфорнії?

— Він там дуже щасливий. Має чудову практику, у нього там все налагоджено.

Ох і крихітні ж тістечка! Чом би не зробити таке шоколадне тістечко, щоб його можна було відкусити?

— Звідки у жителів Каліфорнії повальні проблеми з ногами? — цікавиться Моллі. З тареллю сендвічів у руках вона обходить Олівію. — Адже вони всюди тільки на автомобілях пересуваються!

Олівія змушена перевести погляд на стіну і закотити очі — яка ж бо тупоголова ця жінка!

— Але вони мають ноги, тому в Христові справи йдуть просто чудово.

— А внуки у вас не намічаються? — Моллі якось манірно розтягує слова і заразом витрушує кубики цукру в цукорничку.

— Не чула, — відповідає Олівія. — І не вважаю, що маю про це питати.

Вона бере одне маленьке шоколадне тістечко і кладе в рот, дивлячись при цьому на Моллі й округляючи очі. Про розлучення сина Олівія з Генрі нікому не розповідали, крім своїх старих друзів, Білла і Банні Ньютонів, що живуть за дві години їзди звідсіля. Для чого про це ще комусь знати? Це нікого не стосується, ба більше: нині Христові живе так далеко, то навіщо комусь знати, що його покинула дружина після того, як забрала його з дому на інший кінець країни? І що він не бажає повертатися додому? Не дивно, що Генрі захворів! Неможливо повірити! Ніколи, хоч сто років пролетять, Олівія не розкаже Моллі Колінз або комусь іще, як це було жахливо, коли Христові приїхав провідати батька і шкодував для рідної матері слів, та ще й поїхав назад раніше часу — цей чоловік, який був її улюбленим синочком. Будь-яка жінка, навіть у віці Марлен Боні, може припускати, що коли-небудь переживе свого чоловіка. Жінка може навіть припускати, що її чоловік постаріє, і з ним станеться напад, і він сидітиме нерухомо у візку в будинку для інвалідів. Але жінка не може припускати, що виростить сина, допоможе йому побудувати гарний будинок неподалік од

свого, дасть можливість завести практику, відкрити солідний ортопедичний кабінет, а потім він одружиться і переїде на інший кінець країни, щоб ніколи більше не повернутися додому, навіть тоді, коли його кинула ця черства сучка, його дружина. Жодна жінка, жодна мати не може припустити такого. Що у неї вкрадуть сина.

— Олівіє, залиште трохи, щоб іншим вистачило, — каже їй Моллі Колінз і додає: — Що ж, принаймні в Марлен є чудові діти.

Олівія бере ще одне тістечко і жує його, аж тут з'являються вони — ці самі діти. Вони входять через чорний вхід разом з Марлен, ідуть через кухню, і тепер чути шум машин, що підїжджають до будинку по гравію, і риплять двері. Ось і сама Марлен Боні: зараз вона зупинилася в коридорі, тримаючи пласку сумочку в піднятій і відведений від тіла руці, ніби це чужа сумочка. Марлен так і стоїть в коридорі, поки хтось не наважується провести її до вітальні, де вона скромно сідає на краєчок дивана.

— А ми саме говорили, — звертається до неї Моллі Колінз, — що ви з Едом виростили трьох найкращих дітей у нашому місті.

І це правда: такими дітьми можна пишатися: Едді-молодший — в береговій охороні, такий само енергійний і розумний, яким був його батько (правда, не такий відкритий. В його темних очах читається настороженість); Лі Енн вчиться на медсестру, а Шерил закінчує середню школу. Ніхто ніколи не чув про них нічого поганого.

Та Марлен відповідає:

— Що ви, навколо стільки чудових дітей, — і бере з рук Моллі чашку кави.

Здається, що карі очі Марлен не можуть ні на чому сфокусуватися, щоки її змарніли. Олівія сідає на стілець навпроти неї.

— Усі ці церемонії на кладовищі — це суцільний жах, — каже Олівія, і Марлен посміхається, високо на її щоках тремтять ямочки, наче відбитки крихітних зірочок.

— Ох, Олівіє, привіт! — вітається вона.

Марлен не один рік відвикала називати Олівію «пані Кіттеридж», так завжди буває, коли півміста навчалося у тебе в школі. По правді, є і зворотний ефект: ти звикаєш дивитися на півміста, як на дітей; Олівія досі бачить, як школярі Ед Боні й Марлен Монро, ще навіть не в старших класах, закохавшись одне в одного, разом йдуть зі школи додому. Коли вони доходили до перехрестя Кросбей-Корнерз, то зупинялися там і розмовляли, і часом Олівія бачила їх навіть о п'ятій вечора, бо Марлен треба було йти в один бік, а Едові — в інший.

На очі Марлен навертаються сльози, вона часто кліпає, нахиляється до Олівії й шепоче:

— Кері каже, ніхто не любить нюнь.

— Дурня! — відповідає Олівія.

Та Марлен випрямляється: з'являється Кері, худа, як палиця, і на високих підборах. Вона зупиняється й одразу ж випинає обтягнуте чорною спідницею стегно. Олівії раптом спадає на думку, що, можливо, над Кері знущалися, коли вона була зовсім юною і худою дівчинкою.

— Марлен, хочеш пива? — запитує Кері. — Замість твоєї кави? — Сама вона тримає в руці бляшанку пива, її лікоть упирається в талію, у темних очах читається розум, що всотує все довкола: невипита кави в чашці Марлен, а також і присутність Олівії Кіттеридж, яка багато років тому відси-лала Кері до директорського кабінету не раз і не два, перш ніж Кері відправили кудись пожити з родичами. — А може, ти хочеш випити трохи віскі?

От Генрі одразу ж пригадав би, чому дівчинку кудись відправили. Олівія не вирізнялася здатністю запам'ятовувати такі речі.

— Можна й краплю віскі, — погоджується Марлен. — А ви вип'єте, Олівіє?

— Ні-і, дякую.

Якби вона дозволяла собі пити, вона стала б п'яничкою. Вона тримається подалі від випивки, завжди трималася. Цікаво, а колишня дружина Христовера, — може, вона таємно попиває і там, на Західному узбережжі, вживає всі ці каліфорнійські вина?

Будинок наповнюється людьми. Вони йдуть по коридору, виходять на веранду. Деякі рибалки приїхали поголені й начищені, вдягнені з голочки. Вони заходять до вітальні, згорбившись, боязко і збентежено беруть величезними руками крихітні шоколадні тістечка. Незабаром у вітальні стає так тісно, що Олівія вже не бачить бухту. Повз неї рухаються спідниці, пряжки пасків.

— Я тільки хотіла сказати, Марлен, — раптом усі розступилися і з'явилася Сьюзі Бредфорда, протиснувшись між журнальним столиком і диваном, — що він так мужньо поводився під час хвороби. Я ніколи не бачила, щоб він скаржився.

— Так, — відповідає Марлен. — Він не скаржився. У нього був кошик мандрівок.

Принаймні, Олівія думає, що вона почула саме ці слова. Кожна фраза Марлен збиває Олівію з пантелику. Олівія зауважує, що Марлен раптом заливається рум'янцем, ніби вона щойно видала якийсь дуже особистий, інтимний секрет, що існував поміж нею та її чоловіком. Та саме цієї миті Сьюзі Бредфорда обляпується варенням з тістечка, і Марлен скрикує:

— Сьюзі, біжіть мерщій у ванну, це в кінці коридору. Така гарненька блузочка, до чого ж прикро!

— У домі немає жодної попільнички, — говорить якась жінка, проходячи повз.

На мить через штовханину вона затримується біля Олівії й глибоко затягується цигаркою, примруживши очі від диму. Ця жінка видається Олівії знайомою. Та вона не впізнає її, просто розуміє, що вона їй не подобається. У неї пряме довге волосся, в якому видно багато незафарбованої сивини. Олівія вважає, що, коли вже посивіли твої коси, то їх варто підстригти або підібрати вище і заколоти на потилиці: ти вже не дівчинка-школярка.

— У цьому будинку не знайдеш жодної попільнички, — повторює жінка, захиливши голову і видихаючи в стелю стовп диму.

— Нічого не вдієш, — каже Олівія. — Дуже погано.

І жінка проходить далі.

Олівії знову видно диван. Кері Монро цідить з великого келиха коричневу рідину, й Олівія підозрює, що це віскі, що його вона пропонувала їм із Марлен. Помада на губах у Кері й досі яскрава, а її вилиці й підборіддя так само пропорційні, та здається, що під її чорним убранням усі суглоби розхиталися. Вона перекинула ногу на ногу й похитує нею, ступня її смикається, в рухах спостерігається внутрішня нестабільність.

— Чудова була служба, Марлен, — каже Кері й тягнеться до столу взяти шпажкою тефтельку. — Реально чудова. Ти дуже його пошанувала.

Й Олівія киває в прагненні втішити Марлен.

Та Марлен наче й не помічає Кері: вона з посмішкою дивиться кудись угору, бере чийсь руку в свою й каже:

— То все діти спланували.

Рука виявляється рукою молодшої дочки Марлен: вона, в блакитному оксамитовому светрі й темно-синій спідниці, вмощується між Марлен і Кері та кладе голову на плече матері, притискаючись до неї всім своїм пухким тілом дівчинки-підлітка.

— Всі кажуть, що служба була гарна, — повторює Марлен, прибираючи довгі доччині локони з очей. — Ви й справді все чудово організували.

Дівчинка киває і притискається головою до матеріної руки трохи нижче плеча.

— Чудово організували, — повторює Кері, перехиляючи віскі з келиха так, ніби це всього лише чай з льодом.

І що при цьому відчуває Олівія? Заздрість? Ні, хіба можна заздрити жінці, яка щойно втратила чоловіка? Відчуття недосяжності — саме таке можна дати визначення. Олівії недосяжна ця пухкенька, добросерда жінка, що сидить на дивані в оточенні своїх дітей, кухні й друзів. Олівія усвідомлює, що за цим почуттям настане страшне розчарування. Для чого вона тоді прийшла сюди сьогодні? Не тільки тому, що Генрі сказав би, що треба піти на похорон Еда Боні. Ні, вона прийшла в надії, що поряд із чужим горем в її власну темницю проб'ється промінчик світла. Але вона відгороджена від усього цього: від старого будинку, битком набитого людьми, крім, мабуть, одного голосу, який вже звучить голосніше за інші.

Кері Монро п'яна. У своєму чорному костюмі вона підводиться з дивана і високо піднімає руку.

— Коп Кері, — вигукує вона. — Саме так, я мала б стати копом. — Вона сміється і похитується.

— Тихше, Кері, — заспокоюють її присутні. — Обережно! — І Кері гепається на бильце дивана, скидає чорну туфельку і махає ногою в чорному нейлоні. — Мордою до стіни, гівнюк!

Бридота. Олівія підводиться зі стільця. Час іти, прощатися не обов'язково. Ніхто й не помітить її відсутності.

Починається відплив. Біля берега металевого кольору вода спокійна, та оддалік, за скелею Лонгвей-Рок, вона

така бурхлива, що навіть з'являються баранці. Колихаються буйки сітей на омарів у бухті, а поблизу марини кружляють мартини над причалами. Небо блакитне, однак горизонт на північному сході обрамлений пасмами хмар, а на Діамантовому острові верхівки сосен вже хиляться донизу.

Олівії таки не вдається поїхати звідсіля, бо її автомобіль заблокували інші авта. Їй би довелося всіх штурхати й просити від'їхати, а зараз їй цього найменше хочеться. Тож вона знаходить симпатичний тихий закуток, вмощується на дерев'яному стільці під верандою і дивиться, як хмари повільно затягують небо над бухтою.

Проходить Едді-молодший зі своїми кузенами. Вони не помічають Олівії й зникають, спускаючись вузьенькою стежкою між кущами троянди; невдовзі вони з'являються на березі, Едді-молодший плентається позаду. Олівія дивиться, як він підбирає камінці й пускає їх по поверхні води. На веранді над нею грюкають важкі чоловічі черевики — гуп-гуп... Голос Мета Грірсона протяжно вимовляє:

— Сьогодні ввечері буде високий приплив — це точно.

— Еге ж, — відповідає йому хтось. Донні Медден.

— Тут, у чорта на рогах, взимку Марлен нудитиметься, — перегада мовить Мет Грірсон.

«Божечки, ні! — думає Олівія, сидячи на своєму стільці під верандою. — Біжи, Марлен, біжи й не озирайся, бо цей Мет Грірсон — ще те патякало».

— Вона впорається, — відповідає, помовчавши, Донні. — Інші ж якось живуть.

Через кілька хвилин вони човгають черевиками в напрямку до будинку. Олівія чує, як зачиняються двері. «Це правда. Інші впораються», — думає вона, а потім глибоко зітхає і совається на дерев'яному стільці, бо водночас це й неправда. Вона бачить перед собою Генрі менше року тому, який відміряє, скільки йому знадобиться плінтусів

у їхній новій кімнаті. Він опустився на коліна, пересуваючись по підлозі з сантиметром, і називав їй цифри, а вона їх записувала. Потім він звівся на ноги, Генрі, такий високий: «Гаразд, Олів. Виводь упряжку собак, помчимо до міста». Поїздка в машині. Про що вони тоді розмовляли? Ох, як їй хочеться згадати, але вона не пам'ятає. У місті, на парковці біля гіпермаркета «Територія знижок» вона пригадала, що треба купити молоко і сік, вона сказала, що посидить в машині. Так і завершилося їхнє життя. Генрі почав вибиратись з машини і впав. І більше не підвівся, більше ніколи він не пройдеться стежкою, вимощеною галькою, біля їхнього будинку, більше ніколи не промовить розумного слова, лише зрідка в його величезних зеленкаво-блакитних очах з'являлося щось усвідомлене.

А потім він осліп і тепер більше ніколи її не побачить. «Та й нема тут на що витріщатися, — сказала вона йому під час одного з візитів. — Трохи скинула ваги, бо ж більше ми з тобою не їмо на ніч крекери із сиром. Та мені здається, що я маю жахливий вигляд». Він сказав би: «Що ти, Олів! Мені здається, ти маєш чудовий вигляд». Але він нічого не говорить. Бувають дні, коли, сидючи в своєму інвалідному візку, він навіть голови не поверне. Вона їздить туди щодня і сидить з ним. Моллі Колінз назвала її святою. Господи, як можна бути такою дурною? Вона всього лиш перелякана баба, яка тільки й знає лягти в люлю із заходом сонця. Інші впорються. Вона вже в цьому не впевнена. Вона подумала про те, що все ще триває відплив.

Едді-молодший ще стоїть на березі, жбурляє крем'яхи у воду. Його кузени пішли, там, внизу, на каменях, сидить тільки Едді-молодший. Кидає і кидає пласкі крем'яшки. Олівії приємно, що він так майстерно це робить, крем'яшки підстрибують — стриб-стриб, стриб-стриб, — і це попри те,

що вода вже неспокійна. Олівії подобається, як Едді швидко нахиляється, відразу знаходить плаский крем'ях і запускає його по воді.

Аж тут з'являється Кері. Де це вона взялася? Може, вона спустилася до берега з іншого боку будинку? Вона без взуття, у самих панчохах на кам'янистому березі, бреде, похитуючись, по оброслому черепашками камінню й кличе Едді. Вона щось говорить, та йому це не подобається. Олівія навіть зі свого місця це розгледіла. Він так само жбурляє каміння, але обертається до Кері й щось говорить, а Кері простягає до нього руки, ніби благає про щось, але Едді-молодший лише заперечно хитає головою, і Кері за кілька хвилин повертається з берега нагору, піднімаючись по камінню, зовсім п'яна. Олівія подумала, що в такому стані легко собі в'язи скрутити, та, здається, це мало турбує Едді-молодшого. Він жбурляє з розмаху крем'ях, і той не стрибає, а з плескотом падає у воду.

Олівія довго сидить на стільці під верандою. Вона дивиться вдалечінь, кудись над бухтою, і нутром відчуває, що люди сідають в автомобілі і їдуть, але вона думає про Марлен Монро, юну соромливу дівчину, про те, як вона йшла додому зі своїм коханим Едом Боном. Якою, мабуть, щасливою почувалася ця дівчинка, стоячи на перехресті Кросбей-Корнерз, а пташки співали, і Ед Боні, вочевидь, говорив: «Знаєш, мені зовсім не хочеться прощатися!» Вони жили тут, у цьому самому будинку, в перші роки їхнього подружнього життя разом із Едовою матір'ю, поки стара не померла. Якби Христовоєва дружина його не покинула, вона б ніколи не дозволила, щоб Олівія бодай п'ять хвилин жила разом із ними. А тепер Христовєр так змінився, що й сам не дозволить їй із ним жити, коли з нею щось станеться. Христовєр міг би загнати її на горище, тільки він якось зауважив, що в його каліфорнійському будинку немає

горища. Прив'язати її до флагштока? Але й флагштока він не має. «Це відгонить фашизмом» — ось що він сказав востаннє, коли приїжджав сюди: вони саме проминали будинок Баллоків, де встановлений прапор. Хто тепер взагалі говорить про такі речі вголос?

Хтось перечепився на веранді просто над Олівією і ледь вимовив: «Мені дуже шкода, Марлен, будь ласка, пробач. Ти маєш мені повірити». А потім тихий, заспокійливий голос самої Марлен, яким вона переконувала Кері лягти, проспатися і забути, а затим хтось почала паав вниз сходами веранди і запала тиша.

Повернувшись до будинку, Олівія кладе в рот шоколадне тістечко і виходить з вітальні у пошуках туалету. Вийшовши з туалету, вона натрапляє на жінку з довгим сивим волоссям саме тієї миті, коли та заштовхує недопалок у горщик із зеленою рослиною, що стоїть на столику в коридорі.

— Хто ви така? — запитує її Олівія, і жінка змірює її пильним поглядом.

— А ви хто така? — відповідає вона, і Олівія мовчки проходить повз.

І раптом Олівію аж пересмикнуло від здогаду: та це ж жінка, яка придбала будинок Христофера, та, якій бракує пристойності з повагою ставитися до бідолашної рослини у вазонку, не кажучи вже про повагу до всього, заради чого вони з Генрі гарували: до прекрасного будинку їхнього сина, де, як вони сподівалися, зростатимуть їхні онучки.

— А де Марлен? — цікавиться Олівія у Моллі Колінз, яка й досі не зняла фартуха Марлен і діловито ходить по вітальні, збирає тарілки і вживані паперові серветки.

Моллі дивиться через плече на Олівію і невпевнено відповідає:

— Навіть не уявляю.

Їй відповідає Едді-молодший:

— Кері нализалася, і мама укладає її в ліжко.

Він вимовляє це, понуро дивлячись на спину Сьюзі Бредфорда, і Олівія відчуває, що їй дедалі більше подобається цей хлопець. Він не вчився у неї в школі: вона полишила роботу заради власної сім'ї. Христовер — у далекій Каліфорнії. Генрі теж не тут, а в будинку для інвалідів. Їх немає, немає. Кожен вирушив у своє пекло.

— Дякую, — каже вона Едді-молодшому, якому, судячи з погляду його зовсім ще юних очей, здається, дещо відомо про пекло.

Погода зіпсувалася, це вже не чарівний квітневий день. Північно-західний вітер дме прямо на будинок родини Боні. Він приніс хмари, й тепер над бухтою нависає сіре, ніби листопадове, небо, а об темні скелі безупинно б'ються хвилі, обертаючи у вирах водорості, викидаючи їх наверх і з розмаху залишаючи їхні пасма на тих скелях. Внизу скелястий берег здається майже по-зимовому голим, лише тоненькі ялини і сосни хизуються темно-зеленою хвоєю, адже ще зарано чекати на зелене листя, навіть на форзиції біля будинку тільки-но повисакували бруньки.

Олівія Кіттеридж шукає Марлен. Йдучи до бічних дверей гаража, вона переступає через безнадійно пом'ятий крокус. Минулого тижня, після того теплого дня, коли вона возила собаку на парковку до Генрі, раптом пішов сніг — один із тих квітневих снігопадів з білісінькими заметами, які розтали наступного дня, та після такої атаки земля й досі подекуди мокра. Певна річ, цей розчавлений жовтий крокус просто загинув. Бічні двері гаража відчиняються на сходи; Олівія обережно піднімається східцями, стоїть на майданчику; на гачках висять дві футболки, біля стіни стоять заляпані брудом жовті гумові чоботи носачами врзнобіч.

Олівія стукає в двері, позираючи на чоботи. Нахилиється і ставить чобіт так, що тепер вони вже як пара, вони

могли б піти разом... Олівія знову стукає у двері. У відповідь — тиша, вона повертає ручку, повільно відчиняє двері й заходить до кімнати.

— Привіт, Олівіє.

У кінці кімнати на стільці з прямою спинкою сидить Марлен, немов слухняна школярка: вона склала руки на колінах і акуратно схрестила повні ніжки. На ліжку спочиває Кері. Вона лежить на животі, у щасливому забутті людини, що засмагає на пляжі: обличчям до стіни, руки розкидані в боки, але стегна повернені так, що чорний абрис її спідниці підкреслює опуклість сідниць, а ноги в чорному нейлоні стрункі й елегантні, попри те, що панчохи на ступнях подерті й поцятковані безліччю стрілок.

— Вона спить? — запитує Олівія, заходячи до кімнати.

— Відключилася, — відповідає Марлен. — Спершу вона виблювала в Ёдовій кімнаті, а потім заснула тут.

— Ясно, — говорить Олівія. — А ви їй чудове приміщення виділили.

Олівія проходить далі, до невеликого алькова — їдальні, й приносить звідти стілець. Затим сідає біля Марлен.

Якийсь час обидві жінки мовчать, потім Марлен чемно каже:

— Я збиралася вбити Кері.

Вона піднімає руку з колін, виявляється, у неї колінах, на квітчастій зеленій сукні, лежить невеликий ніж.

— Он воно як! — каже Олівія.

Марлен нахилиється над сплячою Кері й торкається її оголеної шиї.

— Це ж якась головна вена, чи не так? — запитує вона і пристає ніж прямо до ледь помітно пульсуючого місця.

— Так. Ох... Гаразд. Тут слід трохи обережніше... — Олівія нахилиється вперед.

За мить Марлен відкидається на спинку стільця із глибоким зітханням.

— Ну, гаразд. Ось, тримайте, — і вручає Олівії ніж.

— Подушкою ліпше, — каже Олівія. — Як переріжеш горлянку — крові море буде.

Раптом Марлен фиркає, з її горла виривається тихий грудий смішок.

— Не подумала про подушку.

— А от в мене було трохи часу все обміркувати, — говорить Олівія, але Марлен киває не уважно, схоже, вона і справді не слухає.

— Пані Кіттеридж, а ви знали?

— Про що знала? — запитує Олівія, але відчуває, що в її шлунку наче наростає хвиля, витанцьовують білі баранці.

— Про що Кері мені сьогодні розповіла? Сказала, що одного разу у неї це було з Едом. Тільки раз. Та я їй не вірю. Має бути не раз, а більше. Того літа, коли Ед-молодший школу закінчив.

Тепер Марлен плаче, хитаючи головою. Олівія відводить погляд — жінка має посидіти на самоті. Олівія тримає на колінах ніж і дивиться у вікно над ліжком: тільки сіре небо і сірий океан: занадто високо, щоб можна було побачити берег, тільки сіра вода і сіре небо там, за вікном, наскільки сягає око.

— Ніколи й подібного не чула, — відповідає Олівія. — Чому їй треба було саме сьогодні про все розповісти?

— Вона гадала, що я знаю, — Марлен звідкись витягла паперовий носовичок, напевно, з рукава, і промокає щоки, сякається. — Вона гадала, я завжди про це знала і просто карала її своїм добрим ставленням до неї. Сьогодні вона хильнула зайвого і стала говорити, як здорово я їй відплатила, вбиваючи їх з Едом своєю добротою.

— О Боже! — тільки й виривається в Олівії.

— Олівіє, хіба це не смішно? — і знову грудний смішок Марлен.

— Знаєш, — відповідає Олівія, — мені здається, це не найсмішніша річ з почутих мною раніше.

Олівія дивиться на простягнене тіло в чорному костюмі, і їй шкода, що тут немає дверей або хоча б завіси, які можна було б запнути, щоб не бачити вигину сідниць Кері, її чорних панчіх, що підкреслюють лінію її струнких щиколоток.

— А Едді-молодший знає?

— Так. Здається, вона вчора йому про це сказала. Теж була певна, що він знає, але він каже, що не знав. Каже, він не вірить, що це правда.

— Може, й неправда.

— Чорт, — лається Марлен. Вона знову плаче і хитає головою. — Пані Кіттеридж, якщо ви не проти, мені дуже хочеться просто чортихатися.

— Чортихайся, — дозволяє Олівія.

— Чорт, — каже Марлен. — Чорт, чорт, чорт.

— Так-так, — глибоко зітхає Олівія. — Саме так, — повторює вона повільно.

Вона без особливого інтересу озирає кімнату — на одній стіні висить фотографія кішки — і знову кидає погляд на Марлен, яка затискає ніс. «Ото день, дитино: блювотиння вгорі й цигаркові недопалки внизу.» Жінка з довгим сивим волоссям дуже вразила Олівію. «Сейсмичність» — спливає термін в її затуманеному мозку. Вона каже Марлен:

— Жінка, яка купила будинок Христофера, ходить по твоєму дому і тицяє недопалки у вазонки.

— А, та, — відповідає Марлен. — Ще та чортиха.

— Еге ж.

Олівія збирається про все це розповісти завтра Генрі. Вона збирається розповісти йому все до останнього слова, тільки не стане чортихатися.

— Олівіє, чи можу я попросити вас про послугу?

— Так, залюбки все виконаю.

— Чи не могли б ви, будь ласка... — Зараз цю нещасну жінку охопило горе, вона має такий приголомшений і розгублений вигляд у своїй квітчастій зеленій сукні, її каштанове волосся вибивається з-під шпильок. — Перш ніж піти, будь ласка, підніміться нагору, у спальню, гаразд? Нагорі зверніть праворуч. Там, у стінній шафі, ви знайдете проспекти, знаєте, такі брошури, про різні місця, куди можна поїхати. Чи не могли б ви забрати їх із собою? Просто заберіть їх із собою і викиньте. І кошик, в якому вони лежать, теж.

— Звісно.

По щоках Марлен, по носу течуть сльози. Вона витирає обличчя долонею.

— Я не хочу відчиняти двері шафи, знаючи, що кошик все ще там.

— Звісно, — повторює Олівія. — Я можу це зробити.

Вона привезла з лікарні додому черевики Генрі, поклала їх у пакет в гаражі, вони, як і раніше, там і лежать. Вони зовсім нові — їх купили за кілька днів до останньої поїздки на парковку гіпермаркета «Територія знижок».

— Може, ще щось забрати, Марлен?

— Ні. Ні, Олівіє. Це ми з ним сиділи і вдавали, що поїдемо вдвох у різні місця, — Марлен хитає головою. — Навіть після того, як лікар Стенлі розповів нам про його здоров'я, ми переглядали ці проспекти, говорили про ті місця, куди поїдемо, коли Ед видужає, — Марлен тре обличчя руками. — Господи, Олівіє, — Марлен замовкає і дивиться на ніж, який тримає Олівія. — Господи, Олівіє, мені так соромно!

Здається, що їй і справді соромно: її щоки рожевіють, потім яскраво спалахують.

— Не треба соромитися, — втішає її Олівія. — У нас у всіх бувають такі миті, коли нам хочеться когось убити.

Олівія готова прямо зараз, якщо Марлен захоче її слухати, назвати різних людей, яких їй колись хотілося вбити. Але Марлен каже:

— Ні, не через це. Не через це. А тому, що я сиділа там із ним і ми планували ці поїздки, — вона рве пальцями серветку, яка й так вже перетворилася на лахміття. — Господи, Олівіє, адже скидалося на те, що ми і справді віримо в це. А він худнув, ставав таким слабким... «Марлен, принеси-но наш кошик мандрівок», — говорив він, і я приносила. А тепер мені через це так соромно, Олівіє.

«Простодушна, — думає Олівія, дивлячись на заплакану Марлен. — По-справжньому наївна. Тепер таких не знайдеш — немає таких».

Олівія піднімається і підходить до вікна над невеликою раковиною, звідси видно виїзну алею. Вже роз'їжджається останній народ. Мет Грірсон вмощується у свій міні-вен і здає задом. А ось виходить Моллі Колінз із чоловіком, ступає по гравію в човниках на низькому ході; вона відпрацювала в будинку Марлен повний робочий день, ця Моллі, просто намагалася допомогти, думає Олівія. Звичайна жінка зі вставними зубами і старим чоловіком, який віддасть Богу душу, варто його лише кілька разів труснути.

Їй хочеться розповісти Марлен, як вони з Генрі обговорювали майбутніх онуків, про щасливе Різдво разом із люб'язною невісткою. Як всього лише трохи більше року тому вони приходили до Христофера на обід і в домі панувала така напрута, що, здавалося, її можна було помацати рукою. Вони повертались додому і розмірковували, яка ж вона чудова дівчина і що вони щасливі мати таку невістку.

Хто ж, хто міг би сказати, що у них немає власного кошика з мандрівками? Це несправедливо. Так сьогодні сказала

Моллі Колінз, стоячи на парковці біля церкви. Це несправедливо. Що ж, і справді несправедливо.

Їй хотілося б покласти долоню на голову Марлен, але Олівія не звикла до такого. Тож вона просто підходить ближче і стає біля стільця, на якому сидить Марлен, і дивиться в бокове вікно, звідки видно берег. Берег зараз дуже широкий — відплив. Олівія думає про Едді-молодшого, про те, як він жбурляв із берега крем'яхи по воді, а сама вона зараз ледь може згадати те колишнє відчуття: ти досить молода, щоб підняти крем'яшок і щосили запулити його в море, все ще досить молода, щоб зробити це — запулити цей чортів крем'яшок.

Кораблик у пляшці

— Спробуй якось організувати життя, — сказала Аніта Гарвуд, витираючи кухонний стіл. — Я не жартую, Джулі. Саме через це божеволіють у в'язниці і в армії.

Вінні Гарвуд одинадцять років, і вона аж на десять років молодша за свою сестру Джулі. Вінні уважно дивиться на Джулі, а та, спершись на одвірок, опустила погляд долі; на ній червона футболка з капюшоном і джинси — у цьому вона й спала. Вона засунула руки до кишень, і Вінні, чиї підліткові почуття до сестри в останні дні переросли в палку любов, засунула власні руки у власні кишені; вона притулилася до столу з тим самим байдужим виглядом, з яким Джулі, як їй здавалося, слухала матір.

— Наприклад, — продовжувала мама, — які в тебе плани на сьогодні?

Вона облишила стіл і дивиться на Джулі. Та Джулі не підводить очей. Останнім часом її почуття балансували між матір'ю та сестрою. До народження Джулі мама постійно перемагала на конкурсах краси, і Вінні вважає її й досі вродливою. Бачити, що твоя мати краща за всіх, — ліпше за цукерки або за найвищі бали в школі. Багато матерів були

гладкими або мали дурнуваті зачіски чи носили вовняні сорочки своїх чоловіків поверх джинсів з еластичними поясами. Аніта ніколи не виходила з дому з ненафарбованими губами, чи без підборів, чи без сережок з фальшивими перлами. І лише останнім часом Вінні турбувало, що з мамою щось негаразд, як можна було судити з реакції людей. Вінні що завгодно віддала б, тільки б це було не так, а може, воно і було не так — цього Вінні напевне не знала.

— Саме через це? — Джулі підвела голову. — У в'язниці і в армії? Мамо, я помираю, а ти говориш речі, які не мають сенсу.

— Не жартуй так зі словом «помираю», люба. Десь люди насправді помирають, просто зараз, жахливою смертю. Вони були б раді опинитися на твоєму місці: ліпше вже бути покинутою нареченим, аніж постраждати через укусу величезного комара.

— Он і тато прийшов, — сказала Аніта. — Ох і приємно ж повернутися додому посеред робочого дня, щоб упевнитися, що з тобою все гаразд!

— Щоб упевнитися, що з тобою все гаразд, — повторила Джулі. І додала: — І він мене не кинув — це не зовсім так.

Вінні вийняла руки з кишень.

— Ну, і як тут ви всі? У всіх все гаразд?

Джим Гарвуд за своєю природою був доволі добродушним. Він лікувався від алкоголізму і все ще тричі на тиждень відвідував збори Товариства анонімних алкоголіків. Джим не був рідним батьком Джулі — той утік з іншою жінкою, коли Джулі була зовсім дитиною, — але ставився до неї дуже добре, щоправда, він до всіх добре ставився. Вінні не знала, чи він пив до того, як мама вийшла за нього, чи вже після. Джим працював у школі прибиральником. «Інспектор з технічного обслуговування, — сказала якось мама Джулі. — І не смій про це забувати».

— У нас все чудово, Джиме, — відповіла йому Аніта, притримуючи двері, поки Джим заносив на кухню пакет із продуктами. — Погляньте-но, дівчатка, що татко купив! Джулі, насмажиш млинців?

Недільними вечорами в цій сім'ї подавали на вечерю млинці — зараз був полудень п'ятниці.

— Я не хочу смажити млинці, — відповіла Джулі.

Вона почала беззвучно плакати, витираючи сльози руками.

— Мені здається, з твого боку це не надто чемно, — сказала мама. — Джулі, люба, якщо ти ревтимеш цілісніськими днями, я просто вибухну і вилечу через дах, — Аніта жбурнула губку в раковину. — Просто через дах, ясно?!

— Боже, мамо!

— І не смій згадувати Господа надаремно, люба. У нього й так купа роботи, а ти ще й згадуєш його без потреби. Рутіна, Джулі. Рутіна — ось завдяки чому працюють в'язні і солдати.

— Я підсмажу млинці, — сказала Вінні.

Їй хотілося, щоб мама перестала говорити про в'язницю й армію. Мама торочить про в'язницю й армію відтоді, як вийшли фільми з ув'язненими в заморських країнах; вони були в капюшонах, і американські солдати вели їх на повідках, ніби собак.

«Ми заслуговуємо те, що отримуємо», — голосно сказала мама Марлен Боні в продовольчій крамниці кілька місяців тому. А Кліф Мотт, в якого на вантажівці була зображена велика жовта стрічка через його онука, вийшов з-за полиць із крупами і сказав: «Обережніше зі своєю дурнуватою балаканиною, Аніто!»

— Гаразд, Вінні, — погодилась Аніта. — Роби млинці.

— Допомогти? — запитав батько, діставши з пакета кілька яєць і нахилившись, щоб ввімкнути радіо.

— Ні, — відповіла Вінні. — Сама впораюся.

— Так, — скомандувала мама. — Джиме, дістань миску.

Джим дістав з буфета миску, а голос Френка Сінатри то ставав вищим, то знижувався і знову ставав вищим: мі-і-ій шля-я-я-ях!...»

— О, будь ласка, — сказала Джулі. — Будь ласка, будь ласка, будь ласка, вимкніть це!

— Джиме, вимкни радіо, — попросила Аніта.

Це не Джим, а Вінні перехилилася через стійку і вимкнула радіо. Їй хотілося, щоб Джулі помітила, що це зробила вона, але Джулі не дивилася в її бік.

— Джулі, сонечко, — знову заговорила до неї мама. — Так не може тривати вічно: всі члени сім'ї мають право слухати радіо. Зрештою, ти ж знаєш це.

— Але ж минуло тільки чотири дні, — заперечила Джулі, витираючи ніс рукавом червоної футболки.

— Шість, — уточнила мати. — Сьогодні — шостий день.

— Будь ласка, мамо, дай мені спокій.

Вінні вважала, що хтось має дати Джулі заспокійливе. Дядько Кайл приніс якесь, але мама розділила таблетки на порції й видавала Джулі по половинці тільки на ніч. Вінні часом прокидалася вночі й розуміла, що Джулі не спить. Вчора була повня, і всю їхню спальню залило місячним сяйвом. «Джулі, — шепнула Вінні, — ти не спиш?» Джулі не відповіла.

Вінні повернулася на інший бік і стала дивитися у вікно на місяць. Місяць був величезний. Він висів над водою, ніби набряк. Коли б на вікні були гардини, то Вінні запнула б їх, але в їхньому будинку не було гардин. Вони жили аж у кінці довгої ґрунтової дороги, й Аніта говорила, що в них немає потреби запинати вікна; втім, рік тому вона прикрасила вікна рибальськими сітями. Вона послала Вінні й Джулі на берег набрати різних за розміром морських зірок, щоб можна

було їх висушити, а потім прикріпити на рибальських сітях. Джулі й Вінні ходили серед водоростей, перевертали каміння і збирали шершаві морські зірки.

— Це все через її батька і мого, — пояснила тоді Джулі сестрі. Тільки Джулі говорила з Вінні про такі речі. — Мама сумує за ним. Коли вона була маленькою, її батько ввечері завжди приносив їй морську зірку. А потім їй закортіло, щоб Тед робив так само, і він якийсь час виконував її бажання.

«Ну, це так давно було», — сказала тоді Вінні, віддираючи від каменя невелику зірочку. Коли Вінні смикнула дужче, її ніжка відірвалася. Вінні поклала її на місце: якщо ніжки у морських зірок відриваються, вони відростають знову.

«Байдуже, — відповіла їй Джулі. — Коли за кимось сумуєш, це не минає».

Їхній дід був рибалкою. Його баркас застряг на рифі у відкритому морі. Про це писали в газетній замітці, яка зберігалася в тому ж альбомі, де були Анітині фотографії з газет у костюмі міс Картопляна Королева. «Її прозвали «Картопляними грудками»», — розповідала Джулі. — Не кажи їй, що я тобі розповіла, що вона мені розповіла».

Аніта вийшла заміж за теслю Теда, бо вже була вагітна Джулі, але Тед ніколи не хотів ні з ким надовго залишатися. Джулі сказала, він одразу про це чітко сказав. «Тож вона втратила їх обох всього лише за якихось два роки. — Джулі зазирнула у відерце з морськими зірками. — Доста вже. Ходімо». Повертаючись назад, перестрибуючи через каміння, вона додала: «Брюс говорив мені, що більшість рибалок не вміє плавати. Дивно. Я про це не знала».

Вінні здивувалася, що Брюс знав про це. Він приїхав із Бостона і разом з братами зняв на місяць котедж; Вінні не розуміла, як він міг за місяць довідатися, вміють рибалки плавати чи ні.

«А він умів плавати?» — запитала вона у сестри. Вінні мала на увазі діда, але не знала його імені, оскільки про нього ніхто ніколи не згадував.

«Ні. Йому довелося сидіти у баркасі ще з одним хлопцем і спостерігати, як настає приплив. Він розумів, що незабаром потоне. Мені здається, що саме це доводить маму до божевілля».

Після того, як мама прикріпила морські зірки до рибальської сіті, від них стало тхнути, бо їх із самого початку не досушили, тож довелося Аніті їх викинути. Вінні уважно дивилася, як мама стоїть на веранді, перехиляючись через поручень, і одну по одній викидає морські зірки. Мама була у світло-зеленій сукні, і вітер так обвівав ту сукню, що видно було всю її фігуру, груди, тонку талію, довгі босі ноги; коли вона піднімалася навшпиньки, щоб закинути морську зірку подалі, її ступні вигиналися аркою. Раптом Вінні почула якийсь звук, немов тихий зойк, що пролунав, коли мама викидала останню зірку.

— Сонечко, — знову звернулася Аніта до Джулі, — прийми душ, тобі поліпшає.

— Я не хочу приймати душ, — буркнула Джулі, притулившись до одвірка, і витерла рот рукавом футболки.

— А чому б і ні? — запитала мама. — Яка тобі різниця: плакати на кухні чи під душем?

Аніта вперлася рукою в стегно, і Вінні побачила ідеальний манікюр у мами.

— Бо не хочу знімати з себе одяг. Не хочу бачити своє тіло.

Щелепа Аніти стала твердою, вона кивнула раз, другий, а потім швидко закивала.

— Вінніфред, акуратніше з рукавом над вогнем. Ще одна катастрофа, і мені доведеться когось убити.

В їхньому домі не було ані такого душу, ані туалету, які зазвичай бувають у більшості будинків. У кінці передпокою стояла душова кабіна, а навпроти неї розташувалася комірчина з біотуалетом — щось на кшталт пластмасової діжки, яка дзижчала, коли натискали на кнопку, щоб спустити воду. Та комірчина не замикалася, тільки запиналася фіранка. Часом, коли Аніта проходила повз, вона вимовляла: «Фу! Хто це тут повітря зіпсував?» Якщо вам хотілося прийняти душ, треба було попередити всіх, щоб не з'являлися в коридорі, інакше доводилося роздягатися в металевій душовій кабіні й викидати одяг у передпокій, а потім, притиснувшись до металевої стінки кабіни, чекати, поки піде гаряча вода.

Джулі пішла з кухні, і незабаром почувся плюскіт води в душі.

— Я приймаю душ! — крикнула з кабіни Джулі. — Тож, будьте ласкаві, не виходьте в передпокій.

— Я й не думала тебе турбувати, — відгукнулася Аніта.

Вінні накрила на стіл і розлила по склянках сік. Коли вода перестала литися, всі почули, що Джулі плаче.

— Не знаю, чи зможу я витримати це ще хоч одну хвилину, — сказала Аніта, постукавши нігтями по стійці.

— Дай їй час, — Джим наливав на пательню тісто.

— Час? — перепитала Аніта, вказуючи пальцем на передпокій. — Я півжиття віддала їй.

— От і добре, — підморгнув Джим Вінні.

— Добре? Добре, хай йому грець! Я вже втомилася від усього цього!

— Мамо, у тебе чудова зачіска, — сказала Вінні.

— Ще б пак! Та вона коштує стільки ж, скільки продукти на цілих два місяці.

До кухні знову зайшла Джулі. Мокре волосся обліпило голову, вода з кінчиків стікала на червону футболку, аж та

потемніла на плечах. Вінні побачила, що батько ляснув на тарілку млинець у формі кривобокої «О».

— «О» — для моєї обожнюваної, — сказав він.

Його слова змусили Вінні замислитися над тим, що ж сталося з обручками.

Лімузин викликав певну напругу. Спершу водій відмовився під'їхати до дому: він сказав, що його повинні були попередити про ґрунтову дорогу і що гілки можуть подряпати фарбу. «Дідько! Джулі не піде по брудній ґрунтовій дорозі, — сказала Аніта чоловікові. — Змусь цього водія під'їхати цією дурнуватою автівкою під будинок». Ідея з лімузином належала Аніті.

Джим, рожевий і начищений, у смокінгу, взятому напрокат, вийшов з будинку і поговорив з водієм. Через кілька хвилин він спустився у підвал і вийшов звідти із секатором для живоплоту. Потім вони з водієм зникли в кінці в'їзної алеї, а ще за кілька хвилин лімузин під'їхав до будинку. Джим помахав усім з переднього сидіння.

Хворобливий на вигляд Брюс з'явився біля будинку.

«Тобі не можна бачитися з нареченою до весілля! — крикнула йому з вікна Аніта. — Брюсе, Боже милостивий!» Вона кинулася до дверей, але Брюс вже увійшов, і коли Аніта побачила його обличчя, вона змовкла на півслові. Джулі, що підійшла за нею, теж нічого не сказала.

Джулі з Брюсом вийшли на галявину за будинком, суціль покриту глищею. Вінні дивилася у вікно разом з мамою. Джим вийшов з лімузина, зайшов до будинку і дивився у вікно разом із ними. Джулі була наче намальована: стояла біля куща мірики у весільній сукні з білим шлейфом, шлейф хоч і склали вдвічі, та він однак майорів позаду неї, адже був завдовжки аж шість футів.

«Джиммі, — сказала Аніта, — люди вже в церкві!»

Але він не відповів. Усі трое стояли біля вікна і спостерігали. Джулі й Брюс майже не рухалися. Вони не торкалися одне одного, навіть рук не піднімали, а потім Брюс ступив прямо в кущі мірики і попрямував до дороги.

Джулі йшла до будинку, наче ходяча лялька Барбі, а коли зайшла, вони втрьох чекали її біля екранованих дверей.

«Матусю, — промовила вона стиха; здавалося, що у неї щось сталося з очима, вони були якісь неправильні. — Цього ж не може бути, правда?»

З'явився дядько Кайл з таблетками. Джим поговорив з водієм лімузина, а потім подався до церкви. Лімузин поїхав, зачепивши заднім крилом тополине листя над шиною, і Вінні сіла на сходинки у своєму вбранні подружки нареченої. Через деякий час повернувся тато. «Гадаю, тепер тобі це можна зняти, Вінні-Пух», — сказав він, але Вінні так і сиділа там. Тато зайшов до будинку, а коли вийшов назад, сказав: «Джулі разом із мамою відпочиває на наших ліжках». Вінні вирішила, що дядько Кайл обпоїв їх обох таблетками.

Вона сиділа на сходах, поки в неї не виникла потреба піти до туалету. Тепер їй стало неприємно користуватися домашнім туалетом, ходити туди, за фіранку, коли всі в будинку. Та коли Вінні зайшла в дім, навколо не було жодної душі. Вона могла чути, що тато внизу, у підвалі, а двері в спальню батьків були зачинені. Втім, за кілька хвилин двері відчинилися й зі спальні вийшла мама. Вона вдягла стару синю спідницю і рожевий светр, і було зовсім не схоже, що її чимось обпоїли.

Джим Гарвуд вже багато років будував у підвалі човен. Човен мав вийти великий — каркас займав значну частину підвалу. Майже рік Джим нічого не робив, тільки розстеляв креслення на долівці у вітальні й щовечора на нього

дивився. Нарешті він спустився у підвал і встановив там двоє козел для розпилювання дощок. Щовечора вся родина слухала дзижчання електропили і, час від часу, стукіт молотка, і дуже повільно став виникати крутобокий скелет човна. Потім човен довго залишався у формі скелета. Джим щовечора спускався у підвал, щоб працювати над човном. «Зараз — повільна стадія, Вінні-Пух», — говорив він. Треба було поміщати дерев'яні бруски в особливі лещата, щоб надати їм правильної вигнутої форми, а потім він ретельно покривав дерево лаком і накладав на кожен цвях спеціальний клейовий цемент, який мусив сохнути аж чотири дні.

Якось увечері, сидячи на сходах, що вели до підвалу, і спостерігаючи за батьковою роботою, Вінні запитала в нього: «А як ти збираєшся витягнути його звідси, коли зробиш?» «Чудове запитання, чи не так? — відгукнувся батько. І почав пояснювати, як він все математично розрахував із самого початку, вимірявши двері підвалу й окружність корпусу, і що теоретично, якщо він поверне човен під певним кутом, у потрібний час він зможе пройти через двері. — Та мене й самого хвилює це питання».

Вінні теж це цікавило. Човен здавався неймовірно великим. «Ну, що ж, — сказала вона. — Тоді він буде подібний до кораблика в пляшці. Достоту, як ті, що продаються в крамниці Муді».

«А й справді, — відповів батько. — Схоже».

Коли Вінні була малою, вони з Джулі любили гратися у підвалі. Часом Джулі бавилася з нею у крамницю, соваючи через стіл бляшанки з консервами, що їх придбала матір, і вдаючи, що вона пробиває їхню вартість на касовому апараті. А зараз підвал майже цілком зайняли човен і батькові інструменти. Уздовж стіни Джим зробив полиці: на верхній лежала стара рушниця, яка сто років валялася в будинку,

а на нижніх стояли дерев'яні ящики зі складеними мотузками, цвяхами, гвинтами і болтами.

Сонячні промені струменіли у кухонне вікно над раковиною. Вінні спостерігала, як пливуть у повітрі пилинки.

— Що ж, — сказала мама, ставлячи на стіл кавову чашку, — пропоную спланувати наш день. Тато ненадовго повернеться до школи, я збираюся зайнятися трояндами, а що ви, дівчатка, плануєте робити? — вона звела догори брови і постукала нафарбованими нігтями по столу.

Джулі й Вінні мовчали. Вінні влізла пальцем у сироп, а потім відправила його до рота.

— Вінні, дуже тебе прошу, не будь свинею, — сказала мама, підводячись з-за столу й опускаючи чашку в раковину. — Джулі, при ділі ти значно ліпше почувашся.

Сама Аніта знайшла собі єдине заняття — вона написала Брюсові листа. Вона пообіцяла йому, що коли він трапиться їй на очі чи хоч колись наблизиться до її дочки, вона його застрелить.

«Мені здається, це злочин, порушення федерального закону, — прошепотів їй Джим, — посилати листа із погрозами».

«Це не порушення! — відповіла Аніта. — Це він скоїв злочин, порушивши федеральний закон».

Вінні згадала, як Кліф Мотт у продовольчій крамниці сказав мамі, щоб вона припинила свою навіжену балаканину. Це було дуже дивне відчуття — від гордості й захоплення своєю вродливою матір'ю перейти до бажання довідатися, якої про неї думки містяни. А раптом вона божевільна? І Вінні несподівано подумала про те, що її мама не має близьких подруг, інших матерів. Вона ні з ким не розмовляла по телефону, ні з ким разом не ходила по крамницях.

Тепер Вінні сиділа разом із Джулі за кухонним столом і дивилася у вікно, як мама, з лійкою в руці, йде до трояндових кущів.

— Ти ж зрозуміла, через що тут усе заварилося? — тихо запитала Джулі. — Через секс.

Вінні кивнула, та, по правді, вона не розуміла. Сонце, що залило кухню, викликало у неї головний біль.

— Вона не може змиритися, що у нас із Брюсом був секс.

Вінні встала, вимила і витерла тарілку, поставила її на місце. Джулі сиділа, дивлячись прямо перед собою, без будь-якого виразу, ніби у порожнечу. Часом Вінні помічала, що так само дивиться й мама.

— Вінні, — промовила Джулі, все ще дивлячись перед собою. — Мамі завжди треба брехати. Запам'ятай мої слова. Тільки брехати. Нахабно брешти їй про все.

Вінні витерла ще одну тарілку.

Правда в тому, що Брюс злякався. Він не хотів поривати із Джулі, просто він не хотів одружуватися з нею. Він просто хотів із нею жити. Аніта ж сказала Джулі, що, коли вона хоче жити, як повія, з чоловіком, який кинув її на очах у здивованої публіки просто біля вітара, вона може не розраховувати на те, щоб повернутися колись додому.

— Вона просто так сказала, — заперечила Вінні. — Скільки он людей просто живуть одне з одним.

— А давай поб'ємося об заклад? Давай перевіримо: просто так вона це сказала чи ні? — запитала Джулі.

Вінні ж почувалася так, неначе її загойдало в автівці: вона зрозуміла, що їй зовсім не хочеться сперечатися про те, що стосується її матері.

— Намалюй щось. Почитай книжку. Повісь килим.

З кожним реченням Аніта плескала по столу долонею. Джулі не відповідала. Вона сиділа й гризла крекер, поки Аніта з Вінні їли суп — була субота й вони обідали.

— Помий вікна, — сказала Аніта. — Вінні, не пий із супової тарілки, як свиня, — Аніта витерла рот паперовим рушником — у сім'ї ними користувалися замість серветок. — Найперше, що ти мусиш зробити, — зателефонувати Бет Марден і довідатися, чи зможеш ти цієї осені повернутися на роботу до дитячого садка.

Аніта встала і поставила свою тарілку в раковину.

— Ні, — відповіла Джулі.

— Слухайте, є ідея! — (Вінні зрозуміла, що мама чимось дуже задоволена. Коли в мамі сяяли очі так, як оце зараз, Вінні готова була притиснути її до грудей, як притискають збентежену дитину.) — Тісто на вівсяне печиво! — вела далі Аніта. Вона кивнула Джулі, потім — Вінні. — Ми приготуємо порцію, але не будемо випікати, а просто з'їмо тісто.

Джулі нічого не відповіла. Вона чистила ніготь.

— Що скажете? — запитала Аніта.

— Я проти, — сказала Джулі, зводячи на матір очі. — Але хочу тобі подякувати, це ти добре придумала.

Анітине обличчя спохмурніло. Скидалося на те, що вона не може дібрати, якого саме виразу йому надати.

— Джулі, — гукнула сестру Вінні. — Ну ж бо, це буде кумедно.

Вона підвелася, принесла миску, ложку й мірні чашки.

Аніта вийшла з кухні, і сестри почули, як відчинилися і зачинилися передні двері. Сьогодні Аніта повинна була сидіти на своєму місці в лікарняному кафетерії, де вона працювала касиркою. Вона сказала, що хвора. Вінні побачила у вікно, як мама пройшла повз кущі мірики і попрямувала вниз по дорозі, туди, де у неї був невеличкий басейн із золотими рибками. Першого року, коли Аніта влаштувала басейн, вона залишила замерзати золотих рибок узимку, мовляв, навесні, коли скресне крига, вони оживуть. Часом

Вінні відшкрібала сніг, щоб подивитися на розмивчасті помаранчеві цятки у кризі басейну.

— Мабуть, я все зірвала, чи не так? — запитала Джулі, яка сиділа, упершись підборіддям у долоні.

Вінні не знала, починати їй готувати тісто на вівсяне печиво чи ні. Вона дістала з холодильника вершкове масло, коли задзвонив телефон.

— Візьми слухавку, — скомандувала Джулі, різко випроставшись на стільці. — Швидше!

Вона сиділа за столом, тож їй довелося відштовхувати стільці зі свого шляху. Телефон задзвонив знову.

— А ти вдома? — запитала Вінні. — Ну, коли це раптом Брюс...

— Та зніми ж ти слухавку, — скомандувала Джулі. — Поки мама не почула. Швидше! Звісно, я вдома!

— Алло? — зняла слухавку Вінні.

— Хто? — самими губами запитала Джулі. — Хто-о?

— Привіт, — сказав Джим. — Як ви там?

— Привіт, тату! — відповіла Вінні.

Джулі відвернулася і вийшла з кухні.

— Покажись тут, — сказав Джим, — і їду додому.

Не встигла Вінні повісити слухавку, як знову задзвонив телефон.

— Алло? — у слухавці була тиша. — Алло?

Вінні почула тоненький дзвін.

— Вінні, — сказав Брюс. — Я маю поговорити з Джулі, поки вашої матері немає вдома.

— А от і я, — Аніта зайшла до кухні через чорний хід. — То що ви скажете про тісто на вівсяне печиво? Що ви вирішили, дівчатка, робитимемо чи ні?

— Я не знаю, — відповіла Вінні, тримаючи в руці слухавку.

— Хто то? — запитала мама.

— Гаразд, бувай, — Вінні повісила слухавку.

— Хто то був? — перепитала мама. — Брюс? Вінніфрід, негайно скажи мені — то був Брюс?

Вінні повернулася до неї.

— Це тато, — відповіла вона, не дивлячись на матір. — Він скоро приїде додому.

— А-а, — сказала мама. — Добре.

Вінні поклала брусок масла в миску і спробувала розтерти його ложкою. Крамниця Муді, здогадалася вона. Дзвіночок, який вона почула у слухавці, коли телефонував Брюс, — то був маленький дзвіночок на екранованих дверях крамниці Муді.

— В однієї рибки знову грибок, — сказала Аніта.

Джуді була внизу, на березі, сиділа на невеликому камені, трохи більшому за її сідниці, й дивилася на воду. Вона ледь повернула голову, почувши кроки Вінні, що лопотіли по водоростях, потім відвернулася і знову дивилася на воду. Вінні почала перевертати каміння: шукала білих молюсків. Коли вона була маленькою, то збирала їх, спостерігаючи, як вони притискаються до каменя мускулястою ніжкою, а стуляються, щойно до них доторкнешся. Та сьогодні Вінні залишила їх у спокої. Їй не хочеться їх збирати, вона зробила це машинально. Човен із ловцями омарів проплив повз, і Вінні помахала їм рукою. Чемність вимагала помахати їм.

— Брюс телефонував, — сказала вона. Джуді повернулася до неї. — І мені здається, не з Бостона. Мені здалося, що від Муді.

Звідкись зверху, від дороги, пролунав гучний тріск.

— Він дзвонив? — запитала Джуді.

Тріск почувся знову.

— Що то? — запитала Вінні. — Феєрверк?

— Ісусе! — вигукнула Джуді, піднімаючись по камінню. — Вінні, то ж були постріли!

Аніта стояла на під'їзній доріжці, тримаючи рушницю обома руками, але дуже обережно, наче нікуди не цілячись.

— Привіт! — сказала вона.

Очі її сяяли, на блідих мішках під очима виступили крапельки поту.

— Що ти робиш? — запитала Джулі. Аніта глянула на рушницю в руках, перевела погляд на ствол. — Мамо?! — гукнула Джулі.

— Та з ним все гаразд, — сказала Аніта. Вона не зводила очей з рушниці, втупившись у курок. — Він під'їхав і поїхав. От і все.

Тепер вона тримала палець на курку.

— Та її ж вічність ніхто не використовував, — сказала вона. — Може, її заклонило. Хіба час від часу їх не заклинює?

— Мамо... — почала було Вінні, аж тут пролунав гучний звук — різкий, короткий тріск, і гравій фонтаном розлетівся на всі боки.

Джулі скрикнула, Аніта скрикнула теж, тільки в Аніти це був крик подиву, а Джулі кричала без перестану.

Аніта тепер тримала рушницю подалі від себе.

— Боже мій! — промовила вона.

Джулі з криком кинулася до будинку. Аніта потирала руку біля ліктя.

— Матусю, — запитала Вінні, — з тобою все гаразд?

— Ох, сонечко, — відповіла Аніта, витираючи лоб долонею, — одразу й не скажеш.

Цього разу Аніта таки вжила заспокійливе. Вінні бачила, як мама у відповідь на прохання дядька Кайла слухняно випила таблетку, стоячи біля раковини, а потім пішла в ліжку. Дядько Кайл запитав у Джулі, чи здатен Брюс подати позов до суду, на що Джулі й Джим одноставно відповіли: «Ні».

Потім Джулі запитала в Джима, чи можна їй пізніше зателефонувати Брюсу на мобільний, щоб переконатися, і Джим сказав, так, можна, адже Аніта проспить до завтрашнього ранку.

Вінні вийшла через чорний хід, завернула до бічної стіни будинку, де папороть і лілії росли під самісіньким фундаментом, і зазирнула у вікно маминої спальні. Аніта лежала на боці, підклавши обидві руки під щоку; очі її були заплющені, рот трохи відкритий. Вона здавалася повнішою, ніж зазвичай, верхня частина рук і оголені щиколотки були білі й виглядали більш м'ясистими, ніж Вінні помічала раніше. У цій картині щось збентежило Вінні, наче вона раптово побачила матір оголеною. Вона спустилася на берег, набрала кілька морських зірок і поклала їх сушитися на великий камінь вище лінії припливу.

Над водою сідало сонце. Вінні спостерігала за ним з вікна спальні. Воно було достоту таке, як на листівках, що продаються в крамниці Муді. Джулі сиділа на своєму ліжку й наносила на нігті лак. Вона поговорила з Брюсом, який якраз повертався в Бостон: ні, він не буде подавати позов. Однак він сказав, що вважає Аніту — тут Джулі перейшла на шепіт, нахилившись вперед, — пришепелуватою.

— Це погано, — сказала Вінні й почервоніла.

— Мое ти дитя! — Джулі випросталася на ліжку. — Коли ти виберешся звідси... — вона на мить замовкла. — Якщо колись тобі вдасться вибратися звідси, тоді ти дізнаєшся, що не всі так живуть.

— Як — так? — запитала Вінні, сідаючи на ліжку. — Як це — не всі так живуть?

Джулі їй усміхнулася.

— Почнімо з туалетів, — сказала вона, підняла вгору палець з рожевим нігтем і легенько на нього подула. — Вінні,

у людей є туалети, де спускається вода. А продовжимо ми стріляниною в людей. Більшість матерів не виходять на в'їзну доріжку стріляти в приятелів своїх дочок.

— Це я й так знаю, — відповіла Вінні. — Мені не потрібно виїжджати звідси, щоб це знати. У нас теж був би такий туалет, тільки тато каже, що каналізаційний колодязь...

— Та знаю я, що говорить тато, — відмахнулася Джулі й обережно закрутила кришечку на флаконі лаку для нігтів, розчепіривши пальці. — Це все через маму. Вона хоче залишатися в цьому будинку, тому що її нещасний, загиблий-і-тепер-легендарний батько купив його, коли мама була вагітна мною, а Тед не мав і копійки за душею. А тато хоч завтра виїхав би з цього будинку і оселився б у місті.

— Не бачу нічого поганого в тому, що ми живемо тут, — заперечила Вінні.

Джулі усміхнулася:

— Мамина доця.

— Неправда.

— Ох, Вінні, — зітхнула Джулі. Вона примружилась, пильніше поглянула на свого пальця й знову відкрутила кришечку флакона з лаком. — Знаєш, що якось сказала нам пані Кіттеридж на уроці? — запитала вона.

Вінні чекала.

— Я завжди згадую, як вона одного разу сказала: «Не лякайтеся своєї жаги. Якщо ви злякалися своєї жаги, ви станете такими ж простаками, як решта», — Вінні чекала, дивлячись, як Джулі знову ідеально накладає рожевий лак на ніготь мізинця. — Тоді ніхто не зрозумів, що вона мала на увазі, — зізналася Джулі, піднявши вгору мізинець і роздивляючись ніготь.

— І що ж вона мала на увазі? — запитала Вінні.

— У тому-то й річ. Спершу, мені здається, майже всі вирішили, що вона має на увазі воду або щось подібне. Ну,

я хочу сказати, ми ж були всього лише семикласники — вибач, Дудль, — та з часом, здається, я стала краще розуміти її слова.

— Вона математичка, — пояснила Вінні.

— Я знаю це, дурненька. Але вона часто розмовляла з нами на такі теми. Почасти саме тому хлопці її побоювалися. Ти не повинна її боятися, якщо вона ще викладатиме наступного року.

— Та я вже... Я вже її боюся.

Джулі скося глянула на сестру:

— У тебе під носом страшніші речі кояться, прямо тут, у цьому будинку.

Вінні насупилася і вдарила кулаком по подушці, що лежала поруч із нею на ліжку.

— Ну ж бо, Вінні, ходи до мене! — поклікала Джулі, простягнувши до неї руки. Вінні не зрушила з місця. — Ох, бідолашненька моя Вінні-Пух, — сказала Джулі й посунулася на ліжку ближче до сестриних ніг; вона ніяково обвила її руками, розчепіривши пальці, щоб не розмазати лак. Потім поцілувала Вінні в скроню і розтулила обійми.

Вранці Аніта з'явилася з опухлими очима, ніби довгий сон її виснажив. Але вона надпила кави з чашки і весело сказала:

— Ох і виспалася ж я!

— Я не хочу сьогодні йти до церкви, — заявила Джулі. — Я поки що не готова до того, щоб усі на мене витріщались.

Вінні боялася, що з цього приводу може виникнути сварка, але сварка не виникла.

— Гаразд, — погодилась Аніта, трохи подумавши. — Я згодна, сонечко. Тільки не сиди склавши руки, поки нас не буде, не вештайся по дому з опущеною головою.

Джулі склала брудний посуд у раковину і відповіла:

— Обіцяю.

У передпокої Джим сказав Вінні:

— Вінні, Дудль-комашка, давай з татком обнімашки!

Та Вінні ухилилася, просто погладивши його по простягнутій до неї руці, і пішла перевдягатися до церкви. Вона сиділа в церкві, а її сукня прилипала до лави. Був спекотний літній день, усі вікна в церкві були відчинені, але вітерець не дув. У вікно Вінні побачила кілька темних хмар. Поряд із нею сидів Джим, і вона чула, як бурчить у нього в животі. Він глянув на дочку і підморгнув їй, але Вінні знову перевела погляд на вікно. Вона думала про те, що ухилилася від батькових обіймів, коли він попросив її. Вона не раз спостерігала, як мама чинила так само, тільки іноді Аніта гладила його по плечу і посиалала повітряний поцілунок. Напевно, Джулі правду казала: вона таки мамина доця, і, цілком можливо, вона буде схожою на Аніту, на ту, що з усмішкою може ухилитися від обіймів; цілком можливо, вона виросте і стрілятиме в людей з рушниць на під'їзній доріжці.

Вінні втомлено підвелася з лави — співати псалом. Мама простягнула руку і розправила ззаду складку на доччиній сукні.

Вінні знайшла записку на подушці: «Будь ласка, переконай їх, що я пішла прогулятися. Я йду до крамниці Муді — хочу встигнути на автобус. Від цього залежить все моє життя. Я люблю тебе, Дудль, щиро».

У плечах, у руках, у пальцях Вінні раптом відчула гаряче поколювання, кололо навіть підборіддя й ніс.

— Вінніфрід, — почула вона материн голос, — ходи-но почисть картоплю, будь ласка!

Автобус до Бостона зупиняється біля крамниці Муді об одинадцятій тридцять; Джулі має бути ще там. Напевно, старається не потрапити нікому на очі, може, сидить

на траві за крамницею. Вони можуть поїхати на автомобілі й забрати її. Вона плакатиме, зчиниться сварка, комусь доведеться дати їй таблетку, але вони все ще могли б встигнути це зробити. Вона поки ще тут.

— Вінніфрід! — знов покликала Аніта.

Вінні зняла недільну сукню, розв'язала «кінський хвіст», щоб волосся спадало на обличчя.

— З тобою все гаразд? — запитала мама.

— У мене голова болить.

Вінні нахилилася і дістала кілька картоплин з коробки в нижньому ящику буфета.

— Твій шлунок просить їжі, — сказала мама. — А де твоя сестра? Я сподівалася, що вона займеться картоплею. — Аніта поклала недільний стейк на бройлерну пательню.

Вінні вимила картоплю і почала її чистити. Налила в каструлю води і заходилася нарізати картоплю; шматки хлюпали у воду. Вінні подивилася на годинник над плитою.

— Та де ж вона? — запитала Аніта.

— Здається, пішла прогулятися, — відповіла Вінні.

— Але ж ми збираємося їсти, — сказала мама, і Вінні раптом мало не розплакалася.

Дядько Кайл якось розповідав історію про те, як він їхав у поїзді й поїзд розчавив дівчинку-підлітка. Дядько сказав, він не може забути, як сидів у поїзді й дивився у вікно, поки всі вони чекали поліцію, а він думав про батьків цієї дівчинки, які залишалися вдома, дивилися телевизор або мили посуд і навіть не знали, що їхня дочка загинула, а він сидів у цьому поїзді і знав.

— Піду її пошукаю, — сказала Вінні. Вона сполоснула і витерла руки.

Аніта глянула на годинник і перевернула стейк.

— Та погукай її, — сказала вона. — У лісі, за будинком.

Вінні відчинила двері чорного ходу і вийшла з дому. Захмарилося. Повітря стало холоднішим і запахло океаном. На задній двір вийшов батько.

— Сідаймо їсти, — Вінні погладила листя мірики. — Ти видаєшся такою самотньою тут, за будинком, — сказав Джим.

На кухні задзвонив телефон. Батько увійшов до будинку, і Вінні пішла за ним, але залишилася спостерігати з передпокою.

— Так. Привіт, Кайле, — сказала у слухавку мама.

Надвечір задощило. У будинку стало темно, дощ барабанив по даху і в шибку великого вікна у вітальні. Вінні сиділа у кріслі, дивлячись на океан, каламутний і сірий. Дядько Кайл вдень ходив до крамниці Муді по газету і побачив в автобусі Джулі, яка сиділа майже в кінці салону, саме тоді, коли автобус відходив від зупинки. Аніта забігла до кімнати дівчаток, перевіряючи все, що траплялося їй під руку. Дорожня сумка Джулі зникла, як і більша частина її білизни, і її косметика теж зникла. Аніта знайшла записку, яку Джулі залишила сестрі.

— Ти знала! — крикнула вона Вінні, й Вінні збагнула, що віднині щось змінилося назавжди, щось набагато більше за втечу Джулі.

Заходив дядько Кайл, але зараз його вже тут немає.

Вінні сиділа у вітальні з батьком. Вона весь час думала про Джулі, яка їде в автобусі у дощ і дивиться у вікно на шосе. Вона думала, що тато, напевно, теж уявляє собі це, можливо, навіть уявляє, що чує звук двірників, які рухаються по лобовому склі туди-сюди.

— Що ти робитимеш, коли закінчиш човен? — запитала Вінні.

Батько здивовано глянув на неї.

— Ну, — сказав він, — не знаю. Мабуть, поїду покатаюся. Вінні всміхнулася, щоб зробити йому приємне, бо вона була певна, що він взагалі нікуди не поїде.

— Це буде чудово, — сказала вона.

До вечора дощ ущух. Аніта так і не виходила зі своєї кімнати. Вінні спробувала уявити собі, доїхала Джулі до міста чи ще ні; вона не знала, скільки часу займає поїздка до Бостона, знала тільки, що їхати треба довго.

— Коли б то знати, чи має вона з собою гроші, — промовив батько.

Вінні не відповіла, бо не знала.

Дощові краплі скрапували з даху і гілок дерев. Вона думала про морські зірки, які поклала сохнути на камені, — тепер їх намочив дощ. Батько підвівся й підійшов до вікна.

— І не думав, що так воно станеться, — сказав він, а Вінні раптом подумала про день його весілля. На відміну від Аніти, для Джима то був перший шлюб. Аніта не вбралася на вінчання у білу сукню — через Джулі: «Біле надягають тільки раз», — пояснила вона тоді. Не було весільних фотографій — принаймні, наскільки Вінні знала, — фотографій її батьків у день їхнього весілля.

Батько повернувся до неї від вікна.

— Млинців? — запитав він.

Млинців Вінні не хотілося.

— Певна річ, — відповіла вона.

Охорона

Був травень, й Олівія Кіттеридж подалася до Нью-Йорка. За сімдесят два роки вона жодного разу там не бувала, хоча двічі, багато років тому, проїжджала повз. Тоді за кермом був Генрі, він переймався, який вибрати виїзд із автостради, вона ж дивилась на лінію горизонту, розітнуту силуетами будівель — сірих на тлі сірого неба. Неначе сюжет із наукової фантастики, місто, збудоване на Місяці. Вона не бачила в ньому нічого цікаво тоді, не змінила своєї думки й тепер. Та коли літаки врізалися у вежі, Олівія сиділа у своїй кімнаті й плакала, мов дитина, та не через усю країну, а саме через це місто, яке тоді раптом видалося їй аж ніяк не чужим, безжальним місцем, а таким само тендітним, як група сміливих дітлахів у дитячому садочку, охоплених жахом. Від усвідомлення, що люди вистрибували з вікон, у неї боляче стискалося серце, і її таємно пік сором через те, що двоє темноволосих викрадачів, у мовчазному збудженні від усвідомлення власної праведності, прибули через Канаду і пройшли через аеропорт саме в Портленді, на шляху до свого страхітливого теракту. (Хтозна, можливо, того ранку вона могла проїжджати повз них?)

Через деякий час Нью-Йорк, у всякому разі, якщо дивитися, як Олівія, здалеку, поступово знову став самим собою, тобто місцем, куди Олівії зовсім не хотілося їхати, хоча тепер туди перебрався її єдиний син. Він завів собі нову дружину і двох діточок — не його власних. Його нова дружина, Енн, коли вірити єдиній світліні, що її довелося завантажувати купу часу, була дебелою, як чолові'яга, і вже чекала дитину від Христофера. Хрис у властивій йому манері в електронному листі — без великих літер і жодної пунктуації — коротко повідомив, що Енн дуже виснажена і її «часто нудить». На додачу Теодор, вочевидь, щоранку влаштовував шарварок перед тим, як іти до групи дошкільної підготовки, от Олівію і викликали на допомогу.

Щоправда, прямо це прохання не прозвучало. Після короткого електронного листа Христофер зателефонував з роботи і сказав: «Ми з Енн сподіваємося побачити тебе в себе, погостюй у нас кілька тижнів». От Олівія і зрозуміла, що вони потребують її допомоги. Надто вже багато років сплило відтоді, як вона жила кілька тижнів поспіль зі своїм сином. «Три дні, — відтяла Олівія. — Якщо довше — я протухну, мов риба». — «Тоді тиждень, — запропонував Хрис і додав: — Ти могла б відводити Теодора до дошкільної групи. Школа за рогом».

«Ага, вже підірвалася!» — подумала Олівія. А як її тюльпани? Он їх видно з вікна їдальні: святкові, радісні голівки жовтих і червоних квіток. Та вони ж пов'януть, поки її не буде!

«Дай мені кілька днів на збори, треба тут про дещо домовитися», — сказала вона. Збори та домовляння зайняли двадцять хвилин. Олівія зателефонувала на пошту Емілі Бак і попросила зберігати її кореспонденцію.

«Олівіє, там вам буде добре», — сказала Емілі. «Так-так, — мугикнула Олівія. — Сто відсотків».

Потім вона зателефонувала Дейзі, яка жила вище по їхній вулиці, й попросила наглянути за садом. Ту саму Дейзі, що вбила собі в голову (це Олівія знала напевне!), що жити-ме удовою з Генрі Кіттериджем, коли Олівія помре раніше за нього. Дейзі сказала: «Добросердий Генрі завжди поливав мій сад, коли я їздила до мами, — і додала: — Вам там буде добре, Олівіє, веселіше».

Веселіше? Олівія не сподівалася, що взагалі вже здатна на таке.

Пополудні вона поїхала до будинку інвалідів і пояснила Генрі, що збирається зробити, а він нерухомо сидів у своєму кріслі на колесах, з таким само виразом розгубленої ввічливості, який так часто в нього бував, ніби йому на коліна поклали щось таке, чого він не міг збагнути, однак це вимагало від нього обов'язкового висловлення вдячності. Оглух він чи ні — ніхто напевне сказати цього не міг. Та Олівія не вірила, що він не чує, не вірила й Сінді — єдина приємна медсестра у відділенні. Олівія дала їй номер телефону в Нью-Йорку.

«Ну як, чи хороша вона людина, його нова?» — Сінді відлічувала пігулки в маленькі пластянки. «Не знаю, — відповіла Олівія». «Але, видно, плодовита», — зауважила Сінді, беручись за тачку з ліками.

Олівія ніколи не літала літаком сама. Не те щоб вона раз перебувала зовсім сама — у літаку, який за розмірами був чи не менший від половини міжміського автобуса компанії «Грейгаунд», сиділо четверо. Всі спокійно пройшли контроль, мов череда корів. От тільки, здавалося, Олівія почувалася збентеженою. Їй довелося зняти замшеві сандалі й «Таймекс» — великий годинник Генрі, що його вона носила на повному зап'ястку. Може, через незручну ситуацію, коли вона стояла в самих панчохах, боса і тремтіла через

те, що після контролю годинник раптом може зупинитися, та Олівія на мить встигла закохатися в охоронця, який ласкаво сказав: «Ну, все, пані!» — і простягнув їй пластмасову миску з годинником, що викотився до неї. Та ще й двійко пілотів, що мали вигляд дванадцятирічних безтурботних хлопчаків, теж поводитися з нею дуже люб'язно. Це вона відчула після того, як вони, перш ніж зачинити сталеві двері своєї кабіни, порекомендували їй сісти подалі, ззаду, щоб правильно розподілити вагу в салоні. І в неї закралася думка, що матері цих хлопців мають ними пишатися.

Згодом, коли їхній крихітний літачок набирав висоту, вона бачила внизу поля насиченої ніжної зелені у світлі вранішнього сонця, а далі — лінію берега і океан, блискучі та гладенькі манюсінькі смужки кильватерних вод за кількома рибальськими суденцями. Саме тієї миті Олівія відчула щось, чого вже й не сподівалася відчути знову, — раптовий сплеск жаги до життя. Вона нахилилася вперед, вдивляючись у вікно: ніжні бліді хмари, небо блакитне, свіжа зелень полів, неозорий водний простір — з такої висоти це було просто вражаючим, дивовижним. Олівія згадала, якою буває надія, — і то була надія. Це внутрішнє збудження, що штовхає тебе вперед, розтинає перед тобою життя, мов ті суденця внизу розтинають блискучу гладінь, як цей літак розтинає повітря, летячи до місця призначення, до нового місця, де тебе потребують, — Олівію ж бо попросили стати частиною життя її сина.

Та в аеропорту Христофер був розлючений. Вона забула, що через посилені заходи безпеки він не зможе зустріти її біля місця висадки, а він зовсім забув нагадати їй про це. Олівії було геть невтямки, чому це його так збісило — це ж їй довелося в паніці метатися по багажному відділенню з багровим від хвилювання обличчям, перш ніж Христофер

знайшов її, коли вона знову піднімалася сходами, ледь переставляючи ноги.

— Боже ж ти мій! — це перше, що він вигукнув при зустрічі, перш ніж простягнути руку по валізу. — Ну чому ти не можеш, як усі нормальні люди, завести собі мобільний телефон?!

І лише потім, коли вони вже мчали по швидкісному шосе у чотири смуги із великою кількістю автомобілів, що рухалися одночасно, чого Олівія в житті своєму не бачила, Христофер запитав:

— Як там він?

— Так само, — відповіла вона і мовчала, аж доки вони не зїхали з траси. Тепер вони рухалися вулицями, забудованими різними заввишки будинками. Христофер різко кидав машину то в один бік, то в інший, об'їжджаючи припарковані у два ряди вантажівки.

— Як там Енн? — поцікавилась Олівія одразу, як сіла в автомобіль, і зручніше вмостила ноги.

На що Христофер відповів:

— Їй важко, — і додав повчальним тоном лікаря: — З кожним днем їй дедалі важче. — Здавалося, він наче й не знав, що Олівія теж колись була вагітна. — Анабель часто прокидається серед ночі.

— Чудово, — резюмувала Олівія. — Суцільний чарівний шарварок.

Будинки обабіч шляху дедалі нижчали, на кожному — критий ганок. Вона запитала:

— Здається, ти писав, що малий Тедді дає чосу?

— Теодор, — суворо промовив Христофер. — Не здумай його інакше називати, тільки Теодор. Хай що б ти робила, не зови його Тедді. — Христофер різко загальмував і здав назад, щоб стати на вільне місце біля тротуару. — Хочеш правду, ма? — Христофер опустил голову, а потім поглянув своїми

блакитними очима просто в очі матері, як це робив багато років тому. — Насправді Теодор просто малий гівнюк.

Збентеження, що накрило Олівію відтоді, як вона зійшла з літака і її ніхто не зустрів, а потім переросло у реальну паніку на ескалаторі в аеропорту, заступила загальмованість, що не відпускала, доки вони їхали додому. Зрештою, коли вона вийшла з автомобіля і ступила на тротуар, у неї все попливло перед очима, й коли вона простягнула руку по валізу на задньому сидінні, то похитнулася і, мало не впавши, притулилася до автівки.

— Мамо, не квапся, — сказав Христофер. — Я сам візьму валізу, а ти дивись під ноги.

— Божечки! — скрикнула Олівія, бо ногою ступила на кавалок собачих екскрементів на тротуарі. — Дідько!

— Терпіти цього не можу, — обурився Христофер, беручи матір під руку. — Тут живе хлопець, який працює в метро і приходить додому вранці. Я постійно бачу його тут, на вулиці, з собакою, що гидить просто посеред тротуару, а той роззирається, чи, бува, хто не бачить, і навіть не думає прибирати лайно.

— Божечки! — повторила Олівія, бо її збентеження посилювала дивна балакучість її сина.

Вона не чула, щоб він так емоційно і багато говорив, і була цілком упевнена, що ніколи раніше не чула від нього слова «лайно». Вона засміялася. Звук вийшов фальшивий і жорсткий. Перед її очима раптом спливали усміхнені обличчя молодих пілотів.

Христофер відімкнув заграбовані двері під великим коричневим ганком з широкими сходами і пропустив Олівію вперед.

— То це і є твій дім, — сказала вона і знову хихикнула, бо мало не розплакалася через темряву, через запах псини і непряної білизни, затхлий запах, який, здавалося,

виділяли самі стіни. Будинок, який вони з Генрі побудували для Хриса там, у себе, у штаті Мен, був неперевершений: світлий, з величезними вікнами, щоб видно було галявину, і лілії, і ялинки.

Олівія настигла на пластмасову іграшку і мало не скрутила собі в'язи.

— І де всі? — поцікавилась вона. — Христофере, мені конче треба зняти це взуття, інакше я рознесу собаче лайно по всьому будинку.

— Кидай тут, — сказав Христофер, обходячи матір.

Вона зняла сандалю і пішла через темний передпокій, думаючи про те, що забула взяти з собою ще пару панчіх.

— Вони за будинком, у саду, — сказав їй син.

Й Олівія пройшла за ним через простору темну вітальню до невеликої кухні, де повсюди валялися іграшки, стояв високий дитячий стільчик, а на стійці — каструлі, відкриті коробки з крупами і рисом швидкого приготування. На столі валялася брудна біла шкарпетка. Олівії раптом спало на думку, що в будь-якому домі, крім її власного і того, що вони збудували для Хриса, у неї завжди починається депресія. Здається, вона так і не навчилася боротися з тим відчуттям, знайомим їй ще з дитинства, — неприйняття запаху чужих помешкань, страх раптового зачинення дверей незнайомого туалету або скрипу сходинок, що по них ступали не твої ноги.

Мружачись од світла, Олівія вийшла на невеликий майданчик за будинком — як тільки язик повертається називати це садом? Вона стояла на голому бетонному квадраті, оточеному сітчастим парканом, який зовні пошкодило щось таке велике, що в нього лопнула й упала ціла секція, утворивши величезну діру. Олівія побачила перед собою дитячий надувний басейн. У басейні сиділа гола дівчинка і дивилася на неї, а побіля басейну стояв чорнявенький хлопчик у мокрих плавках, що прилипли до його худеньких

стегон. Хлопчик теж не зводив з Олівії погляду. За ним на подертому собачому місці вмовстився чорний пес.

Оддалік — дерев'яні сходи, що ведуть до дерев'яного балкону просто над її головою. З тіні під сходами пролунав голос:

— Олівіє! — і з'явилася жінка з лопаткою для барбекю в руці.

— Господи, нарешті й ви! Ото насолода для натруджених очей! Надзвичайно рада познайомитися з вами!

Перед Олівією постав образ величезної ходячої дівчини-ляльки: волосся підстрижене рівно, до плечей, обличчя відкрите, доволі просте.

— А ви, напевне, Енн, — промовила Олівія, але її слова потонули в обіймах цієї великої дівчинки, що впустила лопатку, через що пес застогнав і схопився на ноги — Олівія розгледіла це в крихітну шпаринку. Вища зростом за Олівію, з величезним твердим животом, ця Енн обвила її своїми довгими руками і поцілувала у скроню. Олівія ніколи ні з ким не цілувалася при зустрічі. Та ще й опинитися в обіймах жінки, більшої за неї самої... що тут скажеш? Олівія була певна, що такого з нею ніколи досі не траплялося.

— Ви не проти, якщо я називатиму вас мамою? — запитала велика дівчинка, трохи відступивши, але все ще тримаючи Олівію за лікті. — Мені страшенно кортить називати вас мамою.

— Називай мене, як собі знаєш, — відповіла Олівія. — Я називатиму тебе «Енн».

Чорнявий хлопчик, неначе якась слизька тваринка, метнувся до матері й вхопився за її дебеле стегно.

— А ти, мабуть, Таddeус? — промовила до нього Олівія. Хлопчик розплакався.

— Теодор, — виправила Енн. — Сонечко моє, у цьому немає нічого страшного. Часом люди припускаються помилок, адже ми обговорювали це з тобою, чи не так?

Високо на щоці Енн виступив червоний висип, що спускався до шиї й ховався у вирізі величезної чорної футболки, одягненої поверх чорних легінсів. Енн була боса, на нігтях виднілися залишки рожевого лаку.

— Мабуть, я краще сяду, — сказала Олівія.

— Певна річ! — сполошилась Енн. — Любий, принеси-но сюди отой стілець для мами.

У цій какофонії скрипу алюмінієвого стільця об цемент, істерики Теодора і слів Енн, яка говорила: «Господи, Теодоре, що це таке?», одна нога взута, а друга боса, опускаючись на пляжний стілець, Олівія виразно почула слова: «Слава Ісусу!»

— Теодоре, сонечко, прошу тебе, прошу, прошу — не плач.

У надувному басейні Анабель плеснула долонею по воді й заверещала.

— Господи, Анабель, — сказав Христофер, — прошу тебе, тихіше.

— Господи всемогутній! — чітко долинуло звідкись зверху.

— Що то, заради всього святого? — Олівія захилила голову й, примружившись, поглянула вгору.

— Ми здаємо верхній поверх християнину, — пошепки пояснила Енн, округливши очі. — Хто б міг подумати, що в цьому мікрорайоні ми посадимо собі на шию квартиранта-християнина?

— Християнина? — перепитала Олівія, збентежено придивляючись до невістки. — То ви мусульманка, Енн? Це для вас проблема?

— Мусульманка? — невістка простодушно дивилась на Олівію, поки нахилилася забрати дитину з басейну. — Ні, я не мусульманка, — і раптом зацікавлено: — Стривайте, а ви не мусульманка? Христофер ніколи мені...

— Боже збав! — вирячилась на неї Олівія.

— Вона має на увазі, — почав пояснювати матері Христофер, одночасно пораючись коло великої барбекюшниці під сходами, — що більшість жителів нашого мікрорайону не ходять до церкви. Ми живемо у найкрутішій частині Брукліна, й усі страшенно гнуть кирпич, любя матусю, вони надто великі цабе, щоб вірити у Бога, або занадто заклопотані, бо роблять гроші. Тож і справді дивно завести похильця — справжнього християнина.

— Ти хочеш сказати, що він щось на кшталт фундаменталіста? — запитала Олівія, знову дивуючись тому, як розбалакався її син.

— Точно, — зраділа Енн. — Так і є — фундаментальний.

Хлопчик перестав плакати, але все ще тримався за материну ногу. Тоненьким серйозним голосом він сказав Олівії:

— Не встигнемо ми лайнутися, як той папуга торочить: «Слава Господу!» або «Ісус — наш Господь».

І, на превеликий жах Олівії, хлопчик задер голову і вигукнув: «Гівнюк!»

— Любий! — сказала Енн і пригладила синові волосся.

— Слава Господу! — пролунало зверху.

— То це — папуга? — запитала Олівія. — Божечки, та ж у нього голос, як у моєї тітоньки Ори.

— Еге ж, папуга, — відказала Енн. — Дивно, правда?

— Хіба ви не могли сказати, що не дозволяєте тримати тварин у будинку?

— Ми ніколи такого не скажемо, бо дуже любимо тварин. Та й самі ми маємо Догфейса — він частина нашої родини, — Енн кивком вказала на чорного пса, який, повернувшись на своєму вбогому місці, поклав довгу морду на передні лапи і заплющив очі.

Олівія ледь проковтнула щось за обідом. Вона спершу подумала, що Христофер збирається смажити гамбургери.

Та він підсмажив хот-доги, але не з сосисками, а із соєвим сиром тофу, і для дорослих — треба ж було до такого додуматися! — дістав консервовані устриці, нарізав їх кубиками і заштовхав у ці так звані хот-доги.

— Мамо, ви добре почуваєтеся? — спитала її Енн.

— Чудово, — відказала Олівія. — Коли я подорожую, то потім ще якийсь час не можу їсти. Я просто з'їм булочку від хот-дога.

— Певна річ. Пригощайтесь. Теодоре, правда ж добре, що твоя бабуся приїхала до нас у гості?

Олівія поклала булочку на тарілку. Їй жодного разу не спало на думку, що вона — «бабуся» дітям Енн, яких та народила від різних батьків: це щойно з'ясувалося, коли перед нею поставили таріль з хот-догами. Теодор не відповів на запитання матері, тільки пильно дивився на Олівію, жуючи хот-дог з відкритим ротом і страшенно плямкаючи.

Менш як за десять хвилин упоралися з обідом. Олівія сказала сину, що охоче допомогла б, та не знає, куди все прибирати.

— Нікуди, — відповів Христофер, — ти ще не зрозуміла? У нашому будинку ніщо нікуди не прибирається.

— Мамо, ви краще йдіть відпочиньте, — сказала Енн.

Тож Олівія спустилася в підвал, куди ще раніше віднесли її маленьку валізу, і лягла на двоспальне ліжко. По правді, підвал виявився найприємнішим місцем з усіх, що Олівія побачила в цьому будинку. Він був весь пофарбований у білий колір, і тут навіть був білий телефон біля пральної машини.

Олівії хотілося плакати, як тій малій дитині. Вона сіла на ліжко і набрала телефонний номер.

— Дайте йому послухати, — сказала вона і зачекала, поки не почула абсолютну тишу.

— Поплямкай, Генрі, — попросила Олівія і трішки зачекала, доки їй не здалося, що вона почула якийсь слабкий

звук. — Так от. Вона — дебела дівчина, твоя нова невістка, — почала вона розповідати. — Граціозна, як вантажівка. Мені здається, трохи звихнута. Поки що не знаю напевне, у чому тут заковика. Але вона доволі мила — тобі сподобалася б. Принаймні, ти б із нею точно порозумівся.

Олівія оглянула підвальну кімнату, в якій сиділа, і їй почулося, що Генрі знову видав якийсь звук.

— Ні, найближчим часом вона не збирається, задерши хвоста, мчати узбережжям на північ. У неї й тут клопоту повна голова, і живіт повний. Вони поселили мене в підвалі, Генрі. Але тут доволі мило. Він пофарбований у білий колір, — Олівія намагалася придумати, що б іще сказати такого, що хотілося б почути Генрі. — Здається, у Христофора все гаразд, — сказала вона. Потім довго мовчала, аж нарешті додала: — Балакучий такий став... Ну, гаразд, Генрі, — закінчила вона і повісила слухавку.

Олівія піднялася нагору, та нікого там не виявила. Вирішивши, що батьки укладають діточок спати, вона через кухню вийшла на бетонний дворик, де вже сутеніло.

— Заскочили мене зненацька! — голосно промовила Енн, від чого в Олівії мало серце не вискочило з грудей.

— Боже збав. Це ти мене заскочила зненацька — я й не помітила, що ти тут сидиш.

Енн сиділа під сходами. В одній руці вона тримала між пальцями цигарку, а другою утримувала на животі пляшку з пивом; розставивши ноги, вона сиділа на табуреті біля барбекю.

— Сідайте, — запропонувала Енн, вказуючи на пляжний стілець, на якому Олівія сиділа вранці. — Якщо тільки вас не бісить вагітна, що п'є і курить. Я вас зрозумію. Але то тільки одна сигарета і одна пляшка пива за день. Знаєте, коли діти нарешті вляжуться, я називаю цей час моїм часом медитації.

— Розумію, — відповіла Олівія. — Медитуй собі, як хочеш, а я й до будинку можу повернутися.

— О, ні! Мені дуже подобається бути з вами.

Й Олівія побачила в сутінках, що Енн посміхається до неї. Скільки б її не запевняли, що не варто оцінювати книжку за обкладинкою, Олівія завжди вважала, що обличчя багато про що свідчить. І все ж якась коров'яча флегматичність невістки збивала Олівію з пантелику. Невже Енн і справді пришелепувата? Олівія досить довго викладала в школі, щоб знати: занадто велика незахищеність може набувати вигляду тупості. Вона опустила на стілець і відвернулася. Їй не хотілося уявляти, що можна побачити на її власному обличчі.

У повітрі перед нею здіймався цигарковий димок. Її вражало, що хтось у наші дні ще наважується курити, і вона не могла сприймати це інакше як за образу.

— Слухай, — сказала вона, — хіба від цього тебе не нудить?

— Від чого? Від цигарок?

— Так. Навряд чи куріння допомагає при токсикозі.

— Якому токсикозі?

— Я гадала, у тебе токсикоз.

— Токсикоз? — Енн кинула цигарку в пляшку з-під пива і подивилася на Олівію; її чорні брови зійшлися дашком.

— У тебе не було токсикозу, відколи ти завагітніла?

— Та ні. — Енн поплескала себе по животу. — Та я як коняка. Дітей випльовую на раз-два.

— Воно й видно, — Олівії здалося, що невістка захмеліла від пива. — А де твій новоспечений чоловіченько?

— Казку Теодорові читає. Я дуже рада, що поміж ними встановлюється нарешті контакт.

Олівія відкрила рота, щоб запитати, який контакт пов'язує Христовера зі справжнім батьком хлопчика,

але змовчала. Може, у наші дні вже не можна говорити «справжній батько»?

— Мамо, а скільки вам років? — поцікавилась Енн, чуваючи шок.

— Сімдесят два, — відповіла Олівія. — Розмір взуття — десятий.

— Овва! Чудово, бо в мене також десятий. У мене завжди були великі ноги. А ви маєте чудовий вигляд як на сімдесят два роки, — додала Енн. — Моїй матері шістдесят три, а вона...

— Що?

— Ну, — Енн знизала плечима, — вона має не такий добрий вигляд. — Енн важко піднялася з табурета, нахилилася до барбекю та взяла коробку великих кухонних сірників. — Коли ви не проти, мамо, то я викурю ще одну цигарку.

Олівія була проти. Там, усередині, Христоферова дитина, яка, мабуть, саме намагається розвинути свою респіраторну систему, і що це за жінка, якщо вона готова ось так їй завадити? Та вголос промовила:

— Роби, як знаєш. Мені плювати на це, чорт забирай!

— Слава Ісусу! — долинуло зверху.

— Святий Боже! І як ви таке терпите? — спитала Олівія.

— Часом не можу, — відповіла Енн, важко бухаючись на табуретку.

— Що ж, — промовила Олівія, втупившись у власні коліна і розгладжуючи спідницю. — Гадаю, це не надовго.

Вона відчувала нагальну потребу відвернутися: Енн закурювала нову цигарку.

Енн мовчала. Олівія чула, як вона зробила вдих, затим видих, а потім Олівія знову побачила поперед себе димок. Аж раптом до неї дійшло — дівчинка панікує. Звідки таке знаття, адже за всьє своє життя вона жодного разу не тримала в руках цигарку? Але усвідомлення цієї правди

переповнювало Олівію. На кухні спалахнуло світло, і крізь заграбовані вікна вона побачила, як Христофер підходить до раковини.

Часом, як от зараз, Олівія усвідомлювала, як завзято кожна людина в цьому світі прагне знайти бажане. Для більшості це — відчуття безпеки, захищеності в океані страху, на який дедалі більше перетворюється наше життя. Люди вважають, що любов може дати їм це, і можливо, так воно і стається. Та коли трапляється щось таке, як, скажімо, з Енн — трійко дітей від трьох різних батьків, — що тоді? І чому Христофер проявив таку нерозважливу сміливість, зваливши на себе цю ношу? І сповістив матір не до, а вже після всього, що сталося. У майже цілковитій темряві Олівія побачила, як Енн нахилилася і загасила цигарку, зануривши її кінчиком у дитячий басейн. Пролунало ледь чутне пшикання, а потім недопалок вона жбурнула під сітчастий паркан.

Коняка?

В електронному листі Христофер збрехав їй, що в Енн страшенний токсикоз. Олівія притиснула руку до розпашілої щоки. Її син Христофер нізащо в світі не зміг би сказати: «Мамо, я за тобою скучив». Він сказав, що його дружину нудить.

В одвірку з'явився Христофер, і серце Олівії полинуло до нього.

— Ходи до нас, — покликала вона. — А йди-но посидь із нами.

А він стояв, тримаючи руки на стегнах. Потім підняв одну руку і поволі потер потилицю. Енн підвелася з табурета.

— Сідай сюди, Хрисе. Якщо вони заснули, піду прийму ванну.

Хрис не сів на табурет, а підтягнув стілець ближче до Олівії і розвалився на ньому, як колись на дивані вдома. Олівії хотілося сказати: «Ох, і чудово ж знову бачити тебе,

синку». Але вона нічого не сказала. Він теж мовчав. І так довгенько вони сиділи. Вона могла б сидіти на клаптику бетону будь-де, тільки б він був поруч — її син, яскравий маячок, що похитується на хвилях в бухті її власного німого жаху.

— Отже, тепер ти домовласник, який здає квартиру, — сказала вона, бо раптом її вразила ця дивна ситуація.

— Еге ж.

— То вони тебе дістають?

— Ні. Там живе тільки цей тип і його релігійний папуга.

— А як звати цього хлопця?

— Шон О'Кейсі.

В Олівії аж подих перехопило.

— Та невже? А скільки йому років? — запитала вона, різко випроставшись на стільці, щоб легше стало дихати.

— Дай подумати, — Христофер зітхнув, посунувся на стільці, змінивши позу. Зараз він був такий само, як раніше, — поволі розмовляв, поволі рухався. — Мені здається, приблизно мого віку. Трохи молодший.

— А чи не родич він Джима О'Кейсі? Того, що возив нас до школи? У них була купа дітей. Його дружині довелося виїхати з міста після того, як Джим тоді вночі зірвався з дороги. Пам'ятаєш? Вона взяла дітей і поїхала до матері. Цей хлопець нагорі — чи не один з них?

— І гадки не маю, — відповів Христофер.

Він сказав це достоту, як Генрі, так само неуважно, як часом відповідав їй Генрі: «І гадки не маю».

— Це доволі поширене ім'я, — визнала Олівія. — І все-таки ти міг би його запитати, чи не родич він Джиму О'Кейсі.

Христофер похитав головою:

— Не хочу.

Він позіхнув, потягнувся і ще більше розвалився на стільці, захиливши голову.

Уперше вона побачила його на міських зборах, що відбувалися у гімнастичній залі середньої школи Кросбі. Вони з Генрі сиділи на складаних стільцях ближче до кінця залу, а цей чоловік стояв біля місць для глядачів, неподалік од дверей. Він був високий на зріст, під великим чолом були глибоко посажені очі — чистий тобі ірландець. Погляд не замислений, а дуже серйозний, і на Олівію він дивився дуже серйозно. Вона раптом відчула, що наче знає цього чоловіка, хоч була впевнена, що ніколи раніше не бачила його. Того вечора вони кілька разів зустрічалися очима.

Коли Олівія з Генрі виходили із зали, хтось їх познайомив, і вона довідалась, що до їхнього міста він переїхав з Вест-Еннета, де викладав у приватному училищі. Він мусив переїхати з сім'єю, бо потребував великої площі. Нині вони оселилися неподалік від міста, біля ферми Робінсонів. Шестеро дітлахів. Католики. Він був такий високий, цей Джим О'Кейсі, і коли їх знайомили, здавалося, він соромиться, надто коли тиснув руку Генрі, ніби заздалегідь вибачався за те, що викрадає почуття його дружини. Дружини Генрі, який і гадки про це не мав.

Коли того вечора Олівія вийшла зі школи на зимове повітря і йшла з Генрі на парковку до їхньої автівки, у неї було відчуття, що її нарешті побачили. А вона навіть не знала, що почувалась невидимою.

Наступної осені Джим О'Кейсі пішов з роботи в училищі й почав викладати в тій самій школі, де викладала Олівія і де навчався Христофер. Джим проїжджав повз їхній будинок, тож щоранку відвозив їх обох до школи, а потім додому. Олівії виповнилося сорок чотири роки, Джиму — п'ятдесят три. Вона вже вважала себе старою, хоч насправді це було не так. Це зараз вона висока і з зайвою вагою, що прийшло із менопаузою, а в сорок чотири вона була високою і стрункою жінкою. Ніщо не віщувало біди, та раптом

її геть змело зі шляху. Так, наче вона йшла дорогою, а на неї зненацька налетіла безшумна вантажівка.

— Коли б я тебе забрав, ти поїхала б? — запитав він якось під час ланчу в його кабінеті. Сказав він це тихо і спокійно.

— Так, — відповіла вона.

Якийсь час він мовчки дивився на неї й жував яблуко — він завжди їв яблуко під час ланчу.

— Ти пішла б сьогодні додому і розповіла Генрі?

— Так.

Скидалося, наче вони замислюють убивство.

— Мабуть, добре, що я тебе не заберу...

— Так.

Вони ніколи не цілувалися, навіть ніколи не торкалися одне одного, тільки проходили дуже близько одне від одного, коли заходили до його кабінету — крихітної комірчини біля бібліотеки. Вони уникали учительської. Та після того дня, коли він запитав її про це, Олівія жила з постійним відчуттям страху і з нестерпним томлінням в душі. Однак людина здатна багато чого стерпіти.

Бувало, вночі вона не могла склепити повік аж до ранку, допоки не починали співати птахи, аж тільки тоді вільно розкидалася на ліжку і, всупереч страху, що оселився в її душі, почувалась реально щасливою. Після такої от ночі, у суботу, коли вона не спала всеньку ніч, Олівія раптово поринула в дуже міцний сон. Почувши дзвінок телефону біля ліжка, вона ніяк не могла збагнути, де перебуває. А потім був тихий голос Генрі: «Олівіє, сталося дещо жахливе: Джим О'Кейсі зірвався з дороги і врізався в дерево. Він зараз у реанімації в Ганновері. Ніхто не знає, чи виживе».

Помер він того ж дня, під вечір. Олівія здогадувалася, що біля його ліжка були дружина й, можливо, хтось із дітей.

Вона не могла в це повірити, тож весь час повторювала Генрі: «Не можу в це повірити. Що сталося?» — «Кажуть, він втратив керування автомобілем, — Генрі хитав головою. — Жах».

Яка ж бо вона тоді була сказана! Реальна психопатка. Вона була така зла на Джима О'Кейсі. Вона була така зла, що ходила в ліс і гатила по стовбуру дерева з такою силою, що з руки текла кров. Вона ридала біля струмка, аж доки не починала задихатися. А потім вона готувала вечерю для Генрі. День по дню вона вела уроки в школі, поверталася додому і готувала вечерю для Генрі. Бувало, й Генрі готував вечерю для Олівії, бо вона говорила, що втомилася, і він відкривав бляшанку спагеті — Господи, та її вернуло від тієї їжі! Вона схудла і якийсь час мала просто приголомшливий вигляд, що краяло їй серце своєю злою іронією. У ті ночі Генрі часто тягнувся до неї. Олівія була впевнена, що він ні про що не підозрює. Інакше він хоч щось та сказав би. Бо саме таким і був Генрі — він нічого не тримав у собі. А от Джим О'Кейсі був якийсь насторожений, злий усередині, Олівія бачила в ньому себе і навіть якось сказала йому: «Ми обое викроєні з одного шматка поганої тканини». Джим просто дивився на неї і жував яблуко.

— Мамо, зачекай-но хвилику, — сказав Христофер, випроставшись на стільці. — Здається, я таки в нього запитував. Так-так. Він розповідав, що його батько — той самий, що вривався в дерево у Кросбі.

— Що? — Олівія придивлялася до синового обличчя в темряві.

— Відтоді він і став такий набожний.

— Справді?

— Звідси й папуга, — і Христофер рукою махнув у бік балкона.

— Божечки! — промовила Олівія.

Христофер театрально опустил руку, демонструючи якусь огиду.

— Мамо, та я ж тебе розіграю, це задля сміху. Я поняття зеленого не маю, хто цей перець.

У скляних кухонних дверях з'явилася Енн у махровому халаті й з рушником на голові.

— Мені той чоловік ніколи не подобався, — задумливо сказав Христофер.

— Хто? Пожилець? Говори тихіше.

— Та ні, цей... як його там? Джим О'Кейсі.

Коли Олівія вранці пила каву, то помітила на столі обрізки нігтів і розмоклу вівсянку. Енн у сусідній кімнаті збирала Теодора в дошкільну групу і крикнула їй:

— Доброго ранку, мамо! Як спалося?

— Чудово.

Олівія підняла руку і махнула невістці. Це вперше за чотири роки (відколи з Генрі стався інсульт) вона так добре спала. Надія, що її вона знову відчула в літаку, здавалося, знову повернулася, коли вона поринала в сон, та заколисувала її на подушці безгучної втіхи. Не було в Енн ніякого токсикозу. Христофер скучив за мамою. Вона — у свого сина. Вона йому потрібна. Хоч би скільки років тривав їхній розрив, розпочавшись так само невинно, як висип на щоці Енн, заходячи дедалі глибше і зрештою відірвавши сина від Олівії, та виявляється, що він виліковний. Певна річ, шрам залишиться, але в людини шрамів хоч і додається, однак вона живе далі. От і вона, Олівія, житиме далі — з сином.

— Смачного, мамо! — крикнула їй Енн. — Їжте все, що бачите.

— Дякую, — відгукнулася Олівія.

Вона підвелася, протерла губкою стіл, хоч торкатися обрізків чужих нігтів їй геть не хотілося. Вона ретельно вимила руки.

Їй також зовсім не хотілося займатися чужими дітьми. З'явився Теодор і встав у одвірку з величезним наплічником за спиною. Хлопчик хоч і стояв обличчям до Олівії, та видно було його величезний наплічник. Олівія взяла пончик з коробки, яку помітила високо на стійці, і знову сіла за свою каву.

— Не можна їсти пончик, поки ви не з'їли їжі для зросту, — промовив хлопчик дивним, як для дитини, менторським тоном.

— А тобі не здається, що я вже достатньо виросла? — відповіла Олівія і відкусила великий шматок.

За спиною Теодора з'явилася Енн.

— Вибач, зайчику, — сказала вона, протискуючись повз нього і підходячи до холодильника. Вона несла малу. Дівчинка повернула голову і не зводила з Олівії очей. — Теодоре, ти маєш взяти два пакети соку. У них сьогодні додаткові заняття, — пояснила вона Олівії, яка мало не піддалася спокусі показати язик цій бісовій дитині, що витріщалася на неї. — Школа відвозить їх на пляж, і я боюсь, щоб у нього не було зневоднення.

— Все правильно, — відповіла Олівія, дожовуючи пончик. — Христофер тобі ніколи не розповідав про сонячний удар, що стався з ним, коли ми їздили до Греції? Тоді йому було дванадцять. Прийшов якийсь знахар і давай над ним руками розмахувати.

— Та невже? — запитала Енн. — Теодоре, тобі апельсиновий чи виноградний?

— Виноградний.

— А мені здається, краще апельсиновий, — заперечила Енн, — бо від виноградного тільки ще більше хочеться пити. Мамо, а ви як вважаєте? Хіба виноградний сік не викликає сильнішу спрагу, ніж апельсиновий?

— Поняття не маю.

— Апельсиновий, зайчику, — і Теодор розплакався. Енн розгублено поглянула на Олівію. — Я збиралася попросити вас провести його до школи, тут всього квартал...

— Ні! — розплакався Теодор. — Я не хочу, щоб вона проводжала мене до школи...

«Стули пельку! — подумала Олівія. Христофер мав рацію — ти просто маленький гівнюк».

А Енн попросила:

— Теодоре, будь ласочка, не плач!

Олівія поштовхом відсунула свій стілець.

— А що, як я виведу Догфейса погуляти в парку?

— А ви не проти прибирати в пакет його випорожнення?

— Ні. Певно, що не проти. Я ж бо сама одне розчавила.

По правді, вона трохи побоювалася прогулянки з собакою, але пес виявився чудовим. Він спокійно сидів, поки вони чекали зеленого світла. Олівія провела його повз столики для пікніка і повз величезні сміттєві баки, вщерть напхані рештками їжі, газетами, фольгою із залишками соусу від барбекю; щоправда, пес таки натягував повідець у тому напрямку, та коли вони вийшли на галяву, вона спустила його з повідця — Енн говорила їй, що це можна зробити. «Тільки не відходь далеко», — сказала вона псу. Він почав обнюхувати все навколо і навіть не думав тікати.

Олівія звернула увагу на чоловіка, який пильно за нею спостерігав. Він був молодий і одягнений в шкіряну куртку, хоча погода була теплою й у шкірянці не було потреби. Він стояв біля стовбура величезного дуба і гукав свого собаку — короткошерстого білого собаку з гострим рожевим носом. Молодий чоловік повільно попрямував до Олівії. Нарешті наблизившись, він запитав:

— Ви — Олівія?

У неї спалахнуло обличчя.

— Олівія? Яка? — запитала вона.

— Мама Христофера. Енн говорила, що ви приїдете погостювати.

— Ясно, — сказала Олівія, засунувши руку в кишеню і намагаючись темні окуляри. — Так, я.

Вона вдягла окуляри і обернулася, щоб глянути, де Догфейс.

— Ви зупинилися в їхньому будинку? — запитав чоловік згодом, а Олівія подумала, що це геть його не має обходити.

— Так, — відповіла вона. — В них доволі милий підвал.

— То ваш син запхав вас до підвалу? — запитав чоловік, й Олівія роздратовано подумала, що з його боку то вже геть непристойно.

— Там дуже мило, — сказала Олівія. — Мене це приміщення цілком влаштовує.

Вона дивилася кудись вперед, та відчувала, що він не відводить від неї погляду. Їй кортіло запитати: «Ви вперше бабу стару бачите, чи що?»

Олівія дивилася, як собака її сина нюхає під хвостом і пробігає повз золотистого ретривера, чия молода пишногогруда господиня в одній руці тримала залізну кружку, а в другій — повідець.

— У багатьох старих будинках у підвалах водяться щури й миші, — сказав її співрозмовник.

— Немає там ані щурів, ані мишей, — запевнила його Олівія, — бачила милого павучка, який мене аніскілечки не потурбував.

— Вочевидь, у вашого сина доволі успішна практика, бо нині особняки доволі дорого коштують.

Олівія мовчала, бо сказане цим молодиком звучало доволі нахабно.

— Бланш! — гукнув молодий чоловік, попрямувавши за своїм собакою. — Бланш! Негайно ходи сюди!

Бланш і не подумала виконувати наказ. Олівія побачила, що Бланш знайшла мертвого голуба, і раптом її господар наче оскаженив.

— Бланш, фу! — гукав він. — Бланш, не можна!

З довгастої собачої пащеки звисала кривава тушка птаха. Бланш рвонула геть від господаря, який ішов у її напрямку.

— Господи Ісусе! — вигукнула пишногруда власниця золотистого ретривера, побачивши закривавлені нутроші голуба.

«Слава Ісусу!» — пролунало десь із дуба.

Олівія гукнула Догфейса, застєбнула повідець на його нашийнику і попрямувала до будинку. Перед будівлею вона озирнулася і побачила, що молодик перетинає вулицю з Бланш на повідку і папучою на плечі. Дивне почуття втрати орієнтації раптом опанувало Олівією. То це і є пожилець Христофера? Зухвала шкірянка, агресивна поведінка — саме таке враження склалося в Олівії. Відмикаючи загра-товані вхідні двері, Олівія почувалась так, ніби о восьмій годині ранку брала участь у військовій операції. Вона подумала, що її синові не слід жити в цьому місті. Він не боєць.

На кухні нікого не було, лише у душі шуміла вода. Олівія важко опустила в дерев'яне крісло. Колись вона знала ім'я кожного з шістьох. Зараз не пам'ятала нічого, тільки ім'я дружини — Роза, і дівчинки — здається, Андреа. Шон, цілком імовірно, міг бути наймолодшим. Але скільки тисяч Шонів О'Кейсі ходить по світу, і яке це насправді має значення? Наче згадуючи щось раптом почуте про якогось далекого родича, Олівія сиділа в темній кухні й в уяві малювала ту жінку — колишню себе, — вона так його кохала, що готова була зробити що завгодно для його дітей, коли покине Генрі.

Син зайшов на кухню з мокрою головою, але вже одягнений на роботу.

— Христофере, мені здається, у парку я зустріла твого пожилця. Я не знала, що на додачу до релігійного папути він ще й собаку має.

Хрис кивнув і пив каву з горнятка, стоячи біля раковини.

— Він мені зовсім не сподобався.

Христофер звів брову:

— Який сюрприз!

— Він видався мені зовсім неприємним. Мені завжди здавалося, що ревні християни мусять бути приємними людьми.

Її син відвернувся і поставив горнятко в раковину.

— Коли б я мав бодай краплю енергії, то розсміявся б, але Анабель знову сьогодні не спала, і я втомився.

— Христофере, а що там за історія з матір'ю Енн?

Він витер кухонним рушником поверхню — одним широким змахом — і відповів:

— Вона алкоголічка.

— Боже милостивий!

— Так, з нею купа клопоту. А її батько, нині покійний — слава Ісусу, як сказав би папуга, — служив в армії. Змушував їх щоранку відтискатися від підлоги на руках.

— Відтискатися від підлоги на руках? Я дивлюся, у вас багато спільного.

— Тобто?

Олівії здалося, що в сина порожевіло обличчя.

— То іронія. Уяви, як твій батько змушує тебе відтискатися від підлоги на руках.

Те, що він не вважав за потрібне їй відповісти, дещо вибило Олівію з колії.

— Твій пожилець цікавився, як це ти зміг дозволити собі купити такий будинок, — сказала вона.

Він сердито насупився й знову став добре знайомим їй Хрисом.

— Чорт забирай — то не його собаче діло!

— Звісно, ні. Мені теж так здалося.

Христофер глянув на годинник, й Олівія раптом злякалася, що ось він піде і вона залишиться сама з Енн і її дітьми у цьому темному будинку.

— Скільки тобі їхати до роботи? — запитала вона.

— Півгодини. У метро в таку пору не протиснешся.

Олівія ніколи не їздила в метро.

— Хресе, тебе не лякає імовірність нового акту?

— Акту? Терористичного?

Олівія кивнула.

— Ні. Мабуть, ні. Я хочу сказати, це все одно станеться, тож не можна вічно сидіти й чекати.

— Так, я розумію.

Хрис провів п'ятірнею по мокрому волоссю, двічі струснув головою.

— Тут на розі була крамничка, що її тримали хлопці з Пакистану. У тій крамничці майже нічим не торгували — кілька видів мафінів до чаю, пляшечки коки — явно прикриття для чогось іншого. Але я завжди вранці там зупинявся і купував газету. Хлопець був і справді люб'язний. «Як ся маєте?» — зазвичай запитував він, оголюючи пожовклі зуби. Він усміхався мені, а я усміхався йому, і було зрозуміло, що він нічого проти мене не має, та навіть коли б він знав, яка станція метро сьогодні злетить у повітря, він так само б усміхався мені й спокійно дивився б, як я туди спускаюся, — Хрис низав плечима.

— Звідки ти знаєш?

— Я не знаю. І водночас знаю. Крамниця зачинилася. Хлопець сказав, йому треба повертатися до Пакистану. Це читалося в його погляді, мамо, — це все, що я можу сказати.

Олівія кивнула, дивлячись на великий дерев'яний стіл.

— І все-таки тобі тут подобається?

— Дуже.

День минув спокійно, а за ним ще один. Аби уникати зустрічей із Шоном, Олівія стала раніше виводити собаку на прогулянку. І хоча тут усе для неї так само було чужим і дивним, як у чужій країні, її не полишало відчуття щастя, бо вона жила коло сина. Часом він був балакучий, часом — мовчазний і саме тоді ставав для неї дуже близьким. Вона зовсім не розуміла його нового життя, як і Енн, яка часом говорила речі, на яких вже давно поставлена проба, але вона в синові не помічала й сліду понурості, що було дуже важливо; ба більше: Олівія знову була разом із сином. Коли Теодор називав її бабусею, вона відгукувалася. Хоча насправді терпіти цю дитину не могла, та одного разу навіть почитала йому казку на ніч. (Попри навіть те, що коли вона пропускала бодай одне слово і він її виправляв, то готова була дати йому добрячого запотиличника.) Хлопчик був членом сім'ї її сина, як і вона сама. Коли вона втомлювалася від Теодора або коли плакала дівчинка, Олівія спускалася до себе в підвал, лягала на ліжко і думала про те, яка вона щаслива, що не покинула Генрі заради Джима. Не те щоб вона реально це зробила б, але пам'ятала, що тоді здатна була зробити це, — і що тоді сталося б із Христофером?

На третій ранок, коли Енн повернулася, провівши Теодора в дошкільну групу, а Христофер вже пішов на роботу, мала плескалася у басейні за будинком, а Олівія сиділа на пляжному стільці.

— Мамо, чи не могли б ви наглянути за нею, поки я зберу брудну білизну? — запитала Енн. Олівія відповіла:

— Звичайно.

Анабель спершу сполошилася, та Олівія кинула їй знайдену поблизу гілочку, і дівчинка почала плескати нею по

воді. Олівія дивилася вгору, на балкон, намагаючись виявити ознаки присутності папути, який час від часу, без провокації, вигукував: «Слава Ісусу!»

— Лайно собаче! — сказала Олівія. Потім повторила ці слова голосніше.

— «Слава Ісусу!» — пролунало згори.

Вона скинула сандалі, почухала ступні й відкинулася на спинку стільця, задоволена, що змусила папуку відповісти. Він і справді кричав достоту як тітонька Ора. Олівія підвелася, пішла на кухню взяти пончик і коли, жуючи його, зупинилася біля раковини, раптом згадала про малу.

— Ісусе! — прошепотіла вона і поквапилася у дворик.

Анабель намагалася зіп'ястися на ніжки. Олівія нахилилася, щоб підтримати дитину, та мала посковзнулася. Олівія рухалася вздовж бортика басейну, намагаючись підняти дівчинку, тримати її обличчя над водою. Анабель сполошилася ще більше, вислизаючи з рук, вона плакала й пручалася.

— Заради всього святого, перестань негайно! — наказала Олівія.

Дівчинка спершу втупилася в неї, потім знову зайшлася плачем.

— «Отче наш, що є на небесах!» — пролунало згори.

— А це вже щось новеньке, — зауважила Енн, виходячи на подвір'я з кухонним рушником в руках.

— Вона намагається стати на ніжки, — пояснила Олівія, — а я ніяк не могла її схопити.

— Так, вона от-от почне ходити, — попри величезний живіт, Енн легко підняла дитину.

Олівія повернулася на свій стілець, вражена сутичкою з Анабель. Вона геть подерла свої панчохи об цементне покриття у дворі.

— Сьогодні річниця нашого весілля, — повідомила Енн, загортаючи малу в кухонний рушник.

— Справді?

— Так, — усміхнулася Енн, ніби пригадала щось дуже особисте. — Давай-но ми тебе зігріємо, моя квіточко.

Дівчинка звисила ніжки обабіч великого живота матері, поклала мокру голівку на її широкі груди і, тремтячи, почала смоктати великий палець.

Олівія запросто могла б сказати: «Дуже мило з вашого боку, та спершу могли б принаймні повідомити, що збираєтеся одружитися. Яке ж бо то жажіття для матері: дізнатися про все роком пізніше». Та натомість вона лише сказала: «Вітаю з річницею».

Те, що дитина не потонула, поки вона їла пончик, дало Олівії відчуття такого полегшення, що вона вже й не зважала на цю річницю, хоч знову відчула, що її відсторонили геть від усього.

— Хрис розповідав вам, як ми з ним познайомилися?

— Він не вдавався у подробиці.

Насправді Хрис взагалі нічого їй не розповідав.

— Ми обоє ходили до групи розлучених. Я тільки-но довідалася, що вагітна — чекала на Анабель... Ну, ви ж знаєте, коли розлучаєшся, робиш абсолютно божевільні речі, й Анабель — результат того божевілля, правда ж, курчатко мое? — і Енн поцілувала дівчинку в маківку.

«У нас же двадцять перше століття, — думала Олівія. Зараз не доводиться покладатися на якусь там піну для контролю народжуваності». Але, все ще відчуваючи полегшення, Олівія сказала з удаваною добродушністю:

— Чудова ідея — група самотніх людей після розлучення, — вона кивнула. — Ви всі вже мали цей досвід.

Вона й сама побувала на одному зібранні такої «групи підтримки» в будинку для інвалідів, і їй ця затія видалася просто безглуздою: дурні промови дурних учасників, серед яких був такий само дурний соціальний працівник, який

і керував групою та весь час монотонно повторював: «Відчувати гнів через таку подію — це нормально». Олівія ніколи більше не поверталася до тієї групи. Вона зневажала такий гнів. На Бога, для чого гнівитися через природний хід речей? Та вона гнівилась через того пришепелуватого соціального працівника і на чоловіка, який сидів біля неї і нестримно ридав через свою паралізовану матір. Усе це дуже нерозважливо. Їй так і хотілося сказати: «Невже ви не помічали, що в цьому житті трапляються жажливі речі?»

— То була група психотерапії, — пояснювала Енн, — щоб ми могли зрозуміти свою провину, усвідомити свою відповідальність, ну, ви ж розумієте.

Олівія не розуміла.

— Біда в тому, що Христофер взяв собі за дружину не ту жінку, — сказала вона.

— Але питання — чому? — турботливим тоном вимовила Енн, трішки посунувши дитину на своєму животі. — Якщо ми знатимемо причину цього, то більше не припустимося подібних помилок.

— Ясно, — сказала Олівія.

Вона простягнула ноги і відчула, як на її панчохах з'являється ще одна стрілка. Треба буде сходити до крамниці.

— То було щось неймовірне. Нас із Хрисом цілком поглинув цей процес, а потім ми захопилися одне одним.

— Дуже мило, — нарешті спромоглася вичавити з себе Олівія.

— Психотерапевт — просто нереальний хлопець, Артур зветься. Ви навіть уявити собі не можете, чому він нас навчив, — Енн розтирала спину дитяті кухонним рушничком. Глянула на Олівію. — Тривога — це гнів, мамо, — повідомила вона.

— Он воно що? — Олівія подумала про цигарки в зубах невістки.

— Так-так. У переважній більшості випадків. Коли Артур переїхав до Нью-Йорка, ми рушили за ним.

— То ви переїхали сюди через психотерапевта? — Олівія аж випросталася на стільці. — То якийсь культ, чи що?

— Та ні, ми й так планували сюди переїхати. Та насправді це фантастика: ми й досі працюємо з Артуром! Завжди є безліч проблем, над якими слід попрацювати, розумієте?

— Ще б пак!

І от саме цієї миті Олівія собі ухвалила: вона все стерпить. Перше одруження Христофера було невдалим: він узяв собі за дружину лиху й настирливу жінку. Друга його дружина не вельми розумна, але доволі мила. Але ж це не має обходити її, Олівію. Це його життя.

Олівія спустилася вниз, у підвал, і набрала номер на білому телефоні. Сінді запитала:

— Ну, як там у вас?

— Чудово. Тут зовсім інша країна, ближче до півдня. Можеш дати йому слухавку? — Олівія притиснула слухавку плечем до вуха, намагаючись стягнути з себе панчохи, та згадала, що не має іншої пари. — Генрі, — сказала вона, — сьогодні річниця їхнього весілля. У них все нормально, тільки вона пришелепувата, як я й підозрювала. Вони ходять до психотерапевта, — Олівія оглянулася. — Та ти цим не переймайся, Генрі. На заняттях вони роблять так, як їм велить терапевт-татусь, я цілком у цьому певна. Виходиш і пахнеш, мов та ружа, — Олівія барабанить пальцями по пральній машині. — Мені вже час іти, Генрі. Вона збирається тут прати білизну. Мені тут добре, Генрі. Я повернуся за тиждень.

Нагорі Енн годувала дитину шматочком печеної солодкої картоплі. Олівія сіла й дивилася, пригадуючи, як одного разу, на якусь річницю їхнього весілля, Генрі подарував

їй ланцюжок для ключів з чотирилисником, впресованим у брелок з товстого прозорого пластику.

— Я зателефонувала Генрі й сказала, що у вас сьогодні річниця.

— Дуже приємно! — вигукнула Енн і додала: — Річниця — це чудово. Коротка мить для роздумів.

— А я любила отримувати подарунки, — сказала Олівія.

Йдучи за Христофером і його величезною дружиною, які штовхали поперед себе величезний подвійний дитячий візочок, Олівія думала про свого чоловіка, якого, швидше за все, вже вклали спати: там пацієнтів намагаються вкласти спати раніше, ніж малих дітей. «Сьогодні з твоїм батьком розмовляла», — сказала вона, але Христофер, мабуть, її не почув. Вони з Енн жваво розмовляли, штовхаючи поперед себе візочок, вони дивилися одне на одного. Боже, як же вона раділа, що не покинула Генрі! У неї ніколи й нікого не було такого відданого й доброго, як її чоловік.

І все ж, стоячи позаду сина в очікуванні, поки засвітиться зелене світло, вона згадала, що, попри все це, в її житті траплялися миті, коли вона відчувала самотність так глибоко, що якимось, не так вже й багато років тому, коли їй пломбували зуб і зубний лікар обережно повернув її підборіддя своїми м'якими пальцями, вона нестерпно гостро відчула цей дотик як пестоші й потамувала млосний стогін, і слізи навернулися на її очі. «Ви добре відчувається, пані Кіттеридж?» — спитав лікар.

Син обернувся до Олівії, і їй достатньо було поглянути на його сяюче обличчя, щоб мати сили йти далі, бо, по правді, вона дуже втомилася. Молоді й увияти собі не можуть, що людина доживає до такої стадії, коли немає сил мотатися повсюди вранці, вдень і ввечері. Сім стадій життя?

Здається, так Шекспір сказав? Дурниця, та в старості є сім стадій! А поміж ними ти молишся, щоб померти уві сні. Та Олівія раділа, що не померла. Ось вона — її сім'я... і ось кав'ярня з вільним столиком просто скраю. Олівія з полегкістю опустила на подушки червоного оксамитового диванчика.

— Слава Ісусу! — сказала вона.

Та її не почули. Вони були зайняті: відстібали дітей, садовили малу у високий дитячий стільчик, а Теодора — на його власний високий окремий стілець. Живіт Енн виявився занадто великим, тож їй довелося помінятися місцями з Теодором, що він зробив лише тоді, коли Христофер взяв обидві його долоні в одну свою, нахилився до нього і тихо сказав: «Сідай».

На якусь мить Олівія відчула певний дискомфорт. Але хлопчик сів. Дуже ввічливо попросив ванільного морозива.

— Христофер був завжди дуже ввічливий, — сказала йому Олівія. — Усі завжди говорили мені компліменти про те, який він ввічливий хлопчик.

Невже Христофер і Енн при цьому презирнулися? Та ні, вони були зайняті — готувалися зробити замовлення. Олівії здавалося неймовірним, що Енн носить онука Генрі!

Вона замовила вершковий пломбір з фруктами, горіхами і карамеллю.

— Нечесно! — заявив Теодор. — Це я хочу пломбір.

— Гаразд, мені здається, можна, — сказала Енн. — Який саме?

Хлопчик, здавалося, засмутився, ніби він не міг дати відповіді на це питання. Нарешті він пробурмотів, опустивши голову на складені на столі руки:

— Я буду ванільне у вафельній трубочці.

— А твій тато взяв би шипучку з морозивом, — сказала Олівія Христоферу.

— Ні, — заперечив Христофер. — Він замовив би величезну порцію полуничного морозива.

— Ні-і, — стояла на своєму Олівія, — шипучку.

— І я це хочу, — сказав Теодор, підводячи голову. — І я хочу шипучку з морозивом. А що це таке?

— Це коли у склянку наливають багато шипучки і пускають у ній плавати кульки ванільного морозива, — пояснила Енн.

— Я хочу це.

— Йому не сподобається, — сказав Христофер.

Йому це справді не сподобалося. Теодор розумсався, ледь упоравшись із половиною, і заявив, що це зовсім не те, що він думав. Олівія ж, навпаки, відверто насолоджувалася пломбіром — кожною ложкою, тоді як Енн і Христофер обговорювали, чи варто дозволити Теодору замовити щось інше. Енн була за, Христофер — проти. Олівія зберігала нейтралітет, але з приємністю для себе зауважила, що переміг таки Христофер.

По приході додому Олівія відчувала приплив енергії — певна річ, то так цілюще подіяло морозиво. А ще тому, що Христофер ішов поруч із нею: Енн прямувала попереду, штовхаючи поперед себе візочок; діти, на щастя, поводитися спокійно. Ортопедична практика Христофера була доволі успішною.

— Жителі Нью-Йорка дуже серйозно ставляться до своїх ніг, — сказав він. — Часто за день на прийомі в мене буває до двадцяти осіб.

— Господи, Хресе, це ж чимало люду!

— Я мушу сплачувати багато рахунків, — пояснив він. — Невдовзі їх тільки побільшає.

— Звісно. Що ж, твій батько міг би тобою пишатися.

Сутеніло. Крізь освітлені вікна, що їх вони проминали, Олівія бачила людей, які читали книжки чи дивилися

телевізор. А один чоловік, як їй здалося, лоскотав свого маленького синочка. Всередині Олівії розтікалося тепло — усім цим людям вона зичила всього найкращого. А коли вони повернулися додому і бажали одне одному добраніч, вона готова була розцілувати їх усіх — свого сина, Енн і в разі потреби навіть дітей. Її накривала хвиля доброти, а Хрис і Енн сказали тільки: «На добраніч, мамо».

Їй Олівія пішла вниз, у той білий підвал. Зайшовши в крихітний туалет, вона ввімкнула світло і в люстрі виявила на своїй блакитній бавовняній блузці липку, довгу, коричневу смугу від сиропу, що ним був политий її пломбір. Раптом її опанувало відчуття, що сталася хоч невелика, але біда. Адже вони бачили це. І нічого їй не сказали. Вона стала такою, як тітка Ора. Колись, багато років тому, вони з Генрі запрошували стару тітоньку покататися і ввечері заходили до кав'ярні; Олівія помічала, як тітка Ора ставить плями від морозива на грудях, і відчувала відразу від побаченого. По правді, Олівія зраділа, що зі смертю тітки Ори в неї більше не було нагоди спостерігати за цим бридким видовищем.

Сьогодні ж вона сама стала тіткою Орою. Але ж вона не тітка Ора! І її син мусив би сказати їй про обливу блузку саме тієї миті, коли це сталося. Та вона і сама сказала б йому, якби він вилив щось собі на сорочку. Невже вони мають її за ще одну дитину? Вона зняла блузку, наповнила гарячою водою маленьку раковину, а потім раптом передумала, поклала блузку в пакет і засунула до валізи.

Ранок видався спекотний. Олівія сиділа у дворику на пляжному стільці. Вона вдяглася ще на світанку і дуже тихо піднялася сходами, не сміючи ввімкнути світло. Вона знов зачепилася за щось у підвалі й відчула появу нових стрілок на панчохах. Закинувши ногу на ногу, Олівія сиділа й хитала ступнею, а як вже зійшло сонце, то побачила,

що стрілки на панчохах піднялися вище її тлустих щиколоток. Спершу з'явилася Енн — Олівія побачила її у вікно кухні. Енн тримала на стегні малу. Одразу ж з'явився Христофер і, проходячи повз, легенько торкнувся плеча дружини. Олівія почула, як Енн сказала: «Твоя мама виведе Догфейса в парк, а я відведу Теодора до групи. Нехай сьогодні він довше поспить». «Чудово, коли він спить зайвих кілька хвилин, еге ж?» — Хрис повернувся до Енн і п'ятірнею скуйовдив її волосся.

Олівія не збиралася виводити Догфейса в парк. Вона почекала, поки Хрис і Енн підійдуть так близько до вікна, щоб могли її почути, і сказала:

— Час уже мені їхати.

Хрис різко нахилив голову:

— Я й не знав, що ти в саду. Що ти сказала?

— Я сказала, — голосно відповіла Олівія, — що час уже цій бісовій старій їхати.

— «Слава Ісусу!» — пролунало з балкона.

— Що ви маєте на увазі? — запитала Енн, подивившись у вікно. Саме цієї миті мала копнула ніжною пакет з молоком.

— Чорт! — вилаявся Христофер.

— Він сказав: «Чорт!» — гукнула Олівія нагору і швидко кивнула, коли папуга прохрипів:

— «Господь всемогутній»

— Твоя правда, — сказала Олівія. — Він і справді всемогутній.

Христофер вийшов у двір, ретельно зачинивши за собою екрановані двері.

— Мамо, облич. Що сталося?

— Мені вже час їхати додому. Я засмерділась вже тут, як риба.

Христофер поволі похитав головою:

— Я так і знав, що це буде. Я так і знав — щось спричинить вибух.

— Ти про що? — обурилася Олівія. — Я ж просто сказала, що мені час їхати додому.

— Тоді зайти до будинку.

— Мені здається, мій син не має вказувати мені, що я мушу робити.

Та коли Христофер повернувся в кухню і щось тихо сказав Енн, Олівія піднялася і підійшла до них. Вона опустила-ся в дерев'яне крісло біля столу: вночі вона майже не спала і не надто певно трималась на ногах.

— Мамо, щось сталося? — запитала Енн. — Ви ж наче не збиралися їхати?

Провалитися їй на цьому місці, якщо вона скаже їм про те, як вони допустили, щоб вона сиділа у тій кав'ярні, а морозиво крапало на її груди. Та ж вони до дітей ставляться значно краще, щоразу стираючи бруд із їхнього одягу. А вона сиділа там із залитими сиропом грудьми.

— Я ж говорила Христоферу, коли він вперше запросив мене до вас, що я пробуду три дні. Після цього я смерджу, як риба.

Енн із Хрисом презирнулися.

— Ти говорила, що залишишся на тиждень, — обережно заперечив Хрис.

— Правильно. Тому що вам потрібна була допомога. Але тобі навіть не вистачило совісті чесно про це сказати, — вона скипіла від люті, ця лють наростала дедалі сильніше від того, що між ними існувала конспірація, від того, що Хрис скуйовдив волосся Енн, від того, що вони час від часу презиралися. — Господи, я терпіти не можу брехунів. Тебе ніхто не вчив брехати, Христофере Кіттеридж, не так тебе виховували.

Зі стегна Енн на Олівію дивилася мала круглими очима.

— Я запросив тебе до нас у гості, — повільно почав Христовер, — тому що хотів тебе побачити, а Енн хотіла з тобою познайомитися. Ми обое сподівалися, що просто добре проведемо час разом. Я сподівався, що все змінилося. Що такого, як раніше, більше не буде. Але, мамо, я не збираюся брати на себе відповідальність за вкрай примхливу мінливість твоїх настроїв. Якщо сталося щось, що тебе засмутило, тобі треба сказати мені про це. Тоді ми зможемо поговорити.

— Та ти все життя мовчав, чорт забирай! Тоді для чого ти зараз починаєш?

Вона раптом усвідомила: психотерапевт. Ну, звісно! Цей придурок Артур. Вона має пильнувати, бо про все розп'якається на тих психотерапевтичних сеансах. «Вкрай примхлива мінливість твоїх настроїв». Ні, це не Христовер! Боже милостивий, та ж вони обговорювали її, розбирали по шматочках! Ця думка змусила Олівію здригнутися всім тілом.

— І що це таке ти верзеш? — запитала вона. — Примхлива мінливість моїх настроїв? Що, в біса, це означає?

Так само тримаючи дитину, Енн губкою вимочувала розлите молоко. Христовер спокійно стояв перед матір'ю.

— Мамо, ти поводишся, як психопатка, — сказав він. — І так було завжди. Точніше, часто. І мені не доводилося бачити, щоб ти хоч раз визнала, що в цьому є і твоя провина. То в тебе чудовий настрій, а за мить ти вже казишся. Повір, це страшенно стомлює тих, хто перебуває поряд із тобою, це їх просто зношує.

В Олівії під столом страшенно трусилася нога. Вона дуже тихо відповіла:

— Нічого мені тут сидіти і слухати, як мене називають психопаткою. За все своє життя я й разу такого не чула. Син в обличчя каже матері про те, що вона психопатка. Богом присягаюсь, я не любила свою матір, але я ніколи...

— Олівіє, — втрутилася Енн. — Прошу, прошу вас, заспокойтеся. Ніхто вас не обзиває. Просто Хрис намагався сказати вам, що у вас часто змінюється настрій і що це було дуже важко. Для нього, коли він підростав, розумієте? Важко жити й не знати, чого очікувати.

— А що ти можеш знати про це? Ти що, була там? — у голові в Олівії вирували смерчі. І щось раптом сталося із зором — він видався якимсь неправильним. — Мабуть, ви обоє тепер можете захистити дисертації з сімейної психології.

— Олівіє, — сказала Енн.

— Ні, нехай їде. Їдь, мамо. Це чудово. Я викличу таксі й тебе довезуть прямо до аеропорту.

— Ти хочеш сказати, що відправиш мене туди саму? На Бога!

— За годину я мушу йти на роботу, а Енн потрібно подбати про дітей. Ми не зможемо відвезти тебе в аеропорт. Але служба таксі аеропорту працює прекрасно. Енн, чом би тобі його негайно не викликати? Мамо, тобі доведеться всього лиш самотійно підійти до каси і поміняти квиток, а це зовсім не важко.

Неймовірно: її син заходився збирати брудні тарілки зі столу і завантажувати посудомийку.

— То ти просто так от викинеш мене з дому? — запитала Олівія, а в самої серце мало з грудей не вискакувало.

— Бачиш? Ось тобі й приклад, — спокійно відповів Хрис, і далі завантажуючи посудомийку. — Спершу кажеш, що хочеш поїхати, а потім звинувачуєш, що тебе викидають з дому. Здається, ти просто не помічаєш, до чого призводять твої дії.

Олівія підвелася, тримаючись за край столу, і попленталася вниз, у підвал, де на неї вже чекала зібрана валіза. Речі вона склала ще вночі. Задихаючись, вона витягла валізу нагору.

— Машина буде за двадцять хвилин, — повідомила Енн Христоферу, а він кивнув, продовжуючи завантажувати посудомийку.

— Я не можу в це повірити, — сказала Олівія.

— Це мене не дивує, — Христофер заходився відмивати каструлю. — Я й сам ніколи не міг у це повірити. Просто я більше не хочу з цим миритися.

— Ти вже багато років не хочеш зі мною миритися! — вигукнула Олівія. — Ти вже багато років погано до мене ставишся!

— Ні, — спокійно заперечив її син. — Я вважаю, якщо ти спокійно поміркуєш над цим, то зрозумієш, що це не так. У тебе просто кепський характер. Я припускаю, що це — характер, та насправді я не знаю, що це таке. Але ти вмієш зробити так, щоб кожен почувався жахливо. І тато через тебе почувався жахливо.

— Хресе! — сказала Енн, наче про щось попереджаючи.

— Я більше не хочу, щоб мною керував мій страх перед тобою, мамо.

Страх перед нею? Та хіба можна її боятися? Та це ж вона боїться! Син так само чистив каструлі й пательні, протирав кухонну поверхню і весь цей час цілком спокійно їй відповідав. Що б вона не сказала, він відповідав спокійно. Спокійно, як мусульмани, які продавали йому газети, перед тим, як відправити його на ту станцію метро, яка мала злетіти в повітря.

Хіба то вона психопатка? Та ні — це ж її син такий!

Олівія почула, як Теодор покликав зверху: «Мамочко, йди сюди! Мамусю!»

Олівія заплакала.

Перед очима все попливло. Вона говорила з дедалі більшою люттю, а Христофер відповідав їй спокійно й так само спокійно мив кухонне начиння. Олівія плакала. Христофер

говорив щось про Джима О'Кейсі. Щось про те, що Джим був п'яницею, тому і врізався в дерево.

— А ти кричала татові, що начебто смерть Джима — це його провина. Мамо, як ти могла таке плести? Не знаю, що мені було важче переносити: коли ти налітала на батька і ставала на мій бік чи коли налітала на мене, — Христофер нахилив голову, ніби і справді зараз над цим розмірковував.

— Про що ти говориш, Христофере? — скрикнула Олівія. — Ти, зі своєю новою дружиною! Та вона така мила, що мене аж нудить! Що ж, сподіваюся, попереду в тебе з біса щасливе життя, таке, яким ви його собі намалювали.

Олівія ходила туди-сюди й плакала. Христофер зберігав спокій. А потім сказав:

— Гаразд. Бери свої речі. Автомобіль вже під будинком.

Черга до входу була така довга, що завертала за ріг. Чорношкіра жінка в червоному однострої монотонно повторювала: «Будь ласка, проходьте за ріг, тримайтеся стіни. Проходьте за ріг, тримайтеся стіни».

Олівія двічі до неї підходила.

— Куди мені йти? — запитала вона, простягнувши їй свій квиток.

— У цю чергу, — відповіла жінка, вказуючи на довжелезну чергу. Вона випрямила собі волосся, і воно мало вигляд невдало вдягнутої купальної шапочки, з-під якої вибивалися пасма.

— Ви впевнені? — запитала Олівія.

— Черга тут, — жінка знов показала в тому ж напрямку. Все це робила вона з непробивною байдужістю.

(«У школі тебе боялися більше за всіх учителів, мамо».)

Ставши в чергу, Олівія дивилася на людей, щоб впевнитися, що й вони думають так само: стояти в такій довгій черзі — це цілковита маячня. Та пересікшись із нею

поглядами, люди відверталися. Олівія одягла темні окуляри й часто кліпала за темними скельцями. Куди б вона не поглянула — всюди бачила лиш відчуженість, збайдужілість. Коли вже вона наблизилась до своєї мети, то розгубилась: черга перетворилася на масу людей, кожен з яких напевне знав, куди йти і що робити. Вона ж цього не знала.

— Мені треба зателефонувати синові, — звернулась вона до чоловіка, що стояв поряд.

Вона мала на увазі, що має вийти з черги і подзвонити з таксофона. Вона зателефонує Христові, він приїде і забере її... Вона благатиме, вона ридатиме, робитиме все що завгодно, тільки б він забрав її із цього пекла. Це якесь непорозуміння. Щось пішло не так — от і все. Так трапляється. Та подивившись довкола, Олівія побачила, що ніде немає жодного таксофона: всі тримали біля вух мобільний телефон, і всі розмовляли, розмовляли, розмовляли — всі мали з ким поговорити.

(Він мив посуд і мав цілком спокійний вигляд. Вона плакала. Навіть Енн довелося піти з кухні. «Невже ти нічого не пам'ятаєш? Та коли б дитина з'явилась у такому вигляді в наші дні, вже давно б викликали соціального працівника додому!» «Для чого ти мене мучиш? — кричала вона. — Про що ти говориш? Я все життя любила тебе. І це все, що зараз ти відчуваєш?»

Він облишив посуд і сказав: «Мені більше нема про що з тобою говорити».)

Чоловік, якому вона сказала, що їй треба зателефонувати синові, поглянув на неї і відвернувся. Вона не могла зателефонувати синові. Він виявився жорстоким. І дружина в нього жорстока.

Олівію захопив океан людей: «Проходьте далі, з валізами на візках, проходьте далі, приготуйте посадкові квитки». Якийсь чоловік не надто гречно велів їй пройти через

металошукач і контроль безпеки. Поглянувши вниз, він вимовив без інтонацій; «Роззуйтеся, пані. Роззуйтеся».

Олівія уявила, як стоятиме перед ним, як якась навіжена, — всі побачать її подерті панчохи.

— Я не роззуватимусь, — раптом почула вона свій владний голос. І продовжила: — Мені начхати, якщо цей ваш літак вибухне, зрозуміло? Мені начхати, чорти б вас усіх ухопили, якщо все злетить у повітря разом з цим чортовим літаком!

Вона побачила, як охоронець зробив ледь помітний жест рукою, і поряд з нею відразу постали ще двоє. Це були двоє чоловіків, та за мить і жінка. Офіцери служби безпеки у білих сорочках із спеціальними нашивками над кишенями.

Вони дуже лагідно промовили до неї: «Пройдімо з нами, пані».

Олівія кивнула, часто кліпаючи за темними скельцями окулярів, і відповіла: «З радістю».

Злодійка

Того ранку Ребека Браун поцупила журнал, хоча взагалі їй не можна було назвати людиною, схильною до крадіжок. Насправді Ребека навіть не подумала б узяти брусок мила з туалету в мотелі на Першому шосе, годі вже говорити про рушники. Таке вже в неї було виховання. По правді, Ребеку виховували так, щоб вона не сміла робити багато чого, та багато чого із заборонених речей вона все ж робила, певна річ, крім крадіжки — цього не було ніколи. Але в холодній стерильній лікарській приймальні в Мейзі-Міллз Ребека поцупила журнал. Вона хотіла дочитати оповідання, от їй і спало на думку, що то всього лише приймальня лікаря і всього лише журнал, тож нічого страшного не станеться.

Історія була про пересічного чоловіка, вже із записинами і в не надто гарній формі, який щодня приходив додому на обідню перерву, сидів за столом із дружиною, їв сендвічі й розмовляв, наприклад, про те, що варто було б полагодити газонкосарку. Оповідання викликало у Ребеки таке ж почуття надії, яке часом виникало в неї, коли вона йшла ввечері провулком і бачила у вікно, як хлопчик у піжамі бавиться з татом, а тато куйовдить його волосся.

Тож коли медсестра відчинила засклеєне віконечко і викликала чергового пацієнта, Ребека згорнула журнал трубочкою і непомітно засунула його до свого наплічника. Їй зовсім не було за це соромно. Навпаки, вона з утіхою думала, що сяде в автобус і дочитає.

Але дружині того чоловіка хотілося більшого, ніж суботні вилазки до крамниці господарчих товарів і щоденних сендвічів через щоденну потребу їсти. Наприкінці оповідання дружина спакувала речі та пішла, а чоловік більше ніколи не приходив додому обідати. Він просто сидів у своєму офісі й не їв ніяких гамбургерів. По завершенні читання Ребеку мало не знудило — їй не варто було читати в автобусі. Автобус завернув за ріг, і журнал упав, а коли Ребека його підняла, він розгорнувся на зображенні з рекламою чоловічої сорочки. Сорочка скидалася на халат маляра: зібрана на грудях і розходилася донизу. Ребека покрутила журнал у руках і пильніше придивилася до реклами. Коли вона виходила з автобуса, то вже прийняла рішення замовити цю сорочку для Девіда.

— Вам вона стовідсотково сподобається, — запевнила її жінка по телефону. — Ручна робота і купа наворотів. Чудова сорочка.

Міжміський номер був безкоштовний, набирався через 800, а жінка, що приймала замовлення, мала південний акцент. Ребеці видалося, що цей голос достоту, як у рекламі прального порошку, де сонячне проміння крізь вікно осяває блискучу долівку.

— Тепер поглянемо, — вела далі жінка, — наявні такі номери: S, M, L. Перепрошую, я змушена перейти в режим очікування.

— Все гаразд, — відповіла Ребека.

Ще в автобусі вона відчула в животі дискомфорт: у ній наче надулась повітряна кулька, що злиплася по боках, тож

зараз Ребека притиснула телефон плечем до вуха і потягнулася по ложку для маалокса. Маалокс липне до всього. Ложку від нього навіть в посудомийку не покладеш, бо тоді склянки будуть у білих плямах. У них була розливна ложка, яку Девід назвав маалоксною, і вона завжди лежала в куточку біля раковини. Ребека стояла там, облизуючи маалоксну ложку, коли раптом в її голові пролунав батьків голос. Пролунав так чітко, наче дзвін продзвенів: «Мене верне від людей, які крадуть», — сказав він.

Того дня, коли помер батько, Ребека прочитала в одному журналі про жінку-екстрасенса, що допомагала поліції розкривати кримінальні злочини. Жінка пояснювала свій дар умінням спілкуватися з померлими, а це означає, що після смерті люди здатні мислити.

— Перепрошую за затримку, — вибачилася жінка з південним акцентом.

— Все гаразд, — відповіла Ребека.

— Отже, — продовжила жінка, — ваш чоловік ширший у плечах чи в області живота?

— Він мені не чоловік, — зізналася Ребека. — Не зовсім. Тобто він мій бойфренд.

— Так-так, — не розгубилася жінка. — То де ваш бойфренд ширший — у плечах чи в животі?

— У плечах, — відповіла Ребека. — Він власник Клубу здоров'я і весь час тренується.

— Чудово, — поволі промовила жінка, наче записуючи. — Тепер скажіть, чи не буде L заширока в поясі?

— Але ми поберемося, — сказала Ребека. — Ну, ви розумієте, в майбутньому.

— Певна річ, — підтвердила жінка. — Якого розміру костюм він носить? Це могло б нам допомогти.

— Навіть не знаю, чи бачила я його колись у костюмі.

— Чому б нам не зупинитися на розмірі L? — запитала жінка.

— Зазвичай так я речі не замовляю, — пояснила Ребека. — Щоб мені їх пересилали. І ніколи не даю номер своєї кредитної картки.

— Справді? — запитала жінка. — Є люди, які так от ставляться до цього. Деякі взагалі не люблять замовляти речі — я, наприклад.

— Речі губляться, — пояснила їй Ребека. — Надто багато людей у цьому ланцюгу: бухгалтерів, водіїв. Ви ж у курсі: хтось не виспався, хтось побив горшки з начальством.

Із цими словами Ребека розгорнула журнал, знайшла першу сторінку оповідання — коли ще той чоловік був щасливим — і повільно її вирвала. Вона чиркнула запальничку, яку завжди носила в задній кишені штанів, підпалила сторінку і опустила її в раковину.

— Мені здається, то всього лиш ваше ставлення... — промовила жінка доволі приємним тоном. — Але ж ми гарантуємо доставку.

— О, вам я довіряю, — заспокоїла її Ребека, і це була правда. Який-бо фантастичний голос у цієї жінки! Ребека все могла б їй розповісти. — Річ у тім, — продовжувала вона, — що я така людина, яка вважає, що коли взяти карту світу й увіткнути в неї по шпильці на кожну людину, то мені не вистачило б шпильок.

Жінка промовчала.

— А вам колись таке спадало на думку? — запитала Ребека.

Вона дивилася, як маленьке полум'я, немов крихітна жива душа, на мить спалахнуло в раковині.

— Ні, — відповіла жінка. — Я ніколи так не думаю.

— Ох, перепрошую, — вибачилася Ребека.

— Не вибачайтеся, — сказала жінка. — Так ми і вчинимо. Візьмемо розмір L. А якщо раптом вона буде зavelика, то ви відправите її назад.

Ребека пустила воду на чорні пластівці в раковині.

— А можна спитати? — запитала вона.

— Звісно, — відповіла жінка.

— Ви часом не саентистка?

— Я — хто? — і після паузи: — Ні-ні, — відповіла жінка приємним голосом, в якому вчувався легкий південний акцент.

— І я ні. Просто я прочитала статтю про саентологію, і мені здалося, що це дуже дивно!

— Мені здається, що кожному своє. Отже...

— Я надміру балакуча, — пояснила Ребека жінці. — Мені про це завжди каже бойфренд. Та ще й голова розколюється.

— Приємно мати справу з доброзичливими клієнтами, — сказала жінка. — Вам допоможе прохолодна волога серветка на очі. І не бійтеся притиснути її як слід.

— Дякую, — відповіла Ребека. — Думаю, L підійде.

— Певна річ, ви маєте лягти на спину, — порадила жінка. — Не забудьте спершу покласти серветку до морозилки.

Ребека Браун походила з родини конгрегаціоналістів¹. Її дідусь служив пастором у великому храмі в місті Шерлі-Фоллз, а її мати народилася у цього Тайлера Кескі вже в другому шлюбі. Його перша дружина померла, залишивши йому двох маленьких доньок, і на той час, як він одружився вдруге і у нього з'явилася мати Ребеки, обидві дівчинки вже

¹ Саентологія — новітній релігійний рух, що виник у 1950-ті роки, вважається одним з найконфліктніших.

² Конгрегаціоналізм — ліва гілка англійського кальвінізму. З'явилася близько 1580 року в результаті розколу з пресвітеріанами.

так подорослішали, що майже не звертали уваги на нову сестричку. І тільки після того, як матір Ребеки сама вийшла заміж за священника, а потім несподівано виїхала до Каліфорнії, щоб стати акторкою, у житті Ребеки з'явилася тітонька Кетрін. «Це щось дике, щоб матір ось так взяла і поїхала», — заявила тітонька зі сльозами на очах. Тільки це зовсім не було диким, бо матір поїхала навіть без скандалу, коли батько Ребеки — високоповажний отець Браун, настоятель крихітної церкви в місті Кросбі, що в штаті Мен, — подав до суду позов про передачу дочки під його опіку. «Це ненормально, — сказала тітка Кетрін. — Бідолашний покладе на свої плечі всі жіночі обов'язки. Будемо сподіватися, що він невдовзі знову одружиться».

Тітка Кетрін вживала надміру ліків, і Ребеку це дуже бентежило. У всякому разі, її батько так і не одружився, і Ребека виросла в порожньому будинку, що належав церкві. Вона знала напевне — діти часто якимось чином відчують такі речі, — що її батько зовсім не такий священник, яким був її дідусь. «Це крає мені серце», — якось сказала тітка Кетрін, і Ребека сподівалася, що вона більше не прийде. Її мати час від часу надсилала з Каліфорнії листівки, але коли з'ясувалося, що вона стала членом церкви саентології, навіть тітка Кетрін почала вважати, що спілкування з нею краще обмежити. Це виявилось не так складно — невдовзі й листівки перестали надходити.

Ребека надіслала матері купу листів — один за одним — на її останню адресу, в Тарзану. Вона ніколи не писала на конвертах зворотної адреси, бо не хотіла, щоб батько виявив листи, якщо їх раптом повернуть. Вони напевне прийшли б. Ребека мала материну адресу чотирирічної давності, а коли подзвонила в довідку, щоб спитати про номер телефону в Тарзані чи прилеглих містечках, номера, зареєстрованого на ім'я Шарлотти Браун або хоча б Шарлотти Кескі, не виявилось. І що ж сталося з листами?

Ребека пішла до бібліотеки почитати про саєнтологію. Вона довідалася про те, як саєнтологи прагнуть очистити землю від титанів тіла — прибульців, які, як вони вважають, населили землю після ядерного вибуху, що стався сімдесят п'ять мільйонів років тому. Вона прочитала, що ця церква вимагає від своїх членів, щоб вони перестали спілкуватися з рідними, які критично ставляться до саєнтології. Саме тому її матір їй більше не пише. Можливо, її листи до Ребеки вважали «підривною діяльністю», а маму відправили до Загону реабілітаційного проекту? Ребека прочитала про одного члена церкви, якому пророкували, що при правильному навчанні й дисципліні він зможе читати чужі думки. Ребека думала — дуже напружено, — посилаючи думку матері: «Приїжджай! Забери мене!» А згодом думала: «Та пішла ти!»

Вона перестала читати про саєнтологію і взялася за книжки про те, як стати дружиною священика. Писалося, що у коморі завжди має стояти банка фруктового коктейлю на випадок, коли в гості завітає якийсь із прихожан. Кілька років Ребека завжди тримала в буфеті банки з фруктовим коктейлем, хоча в гості до них парафіяни майже ніколи не заходили.

Коли вона закінчила середню школу і зрозуміла, що поїде до університету, який розташований за дві години їзди від домівки, тобто житиме не вдома, Ребека настільки тішилася думкою, що нарешті їй в житті поталанило, що цю радість заступив страх: а раптом вона потрапить під машину, її паралізує і вона всьє життя проведе у пасторському будинку? Та в університеті вона засумувала за батьком і намагалася не думати про те, як йому самотньо. Коли в її присутності говорили про матерів, вона зазвичай тихо мовила, що її мати «вже там», і всім ставало ніяково, бо вона завела манеру опускати очі після тих слів, даючи зрозуміти, що їй тяжко про це говорити. Вона вважала, що з технічної точки зору вона говорить чистісіньку правду. Вона ж не каже прямо, що її

мати померла: бо це, наскільки вона знала, було б неправдою. Її мати вже там (у літаку, високо в небі), вже там (в іншій країні) — і Ребека звикла до таких періодів у своєму житті, коли вона дуже багато думала про матір, і таких, коли зовсім про неї не думала. Вона більше нікого не знала, чия б мати ось так втекла і жодного разу не озирнулася, і вона вважала, за таких обставин її думки з цього приводу цілком природні.

Це сталося під час похорону батька: в голову Ребеки прийшли думки. Вона була впевнена, що вони не могли бути її власними, властивими їй. І, певна річ, не під час похорону. Цівка сонячних променів проникла крізь вікно церкви, з дерев'яної лави скочила навскоси й освітила килим, і це яскраве сонце раптом змусило Ребеку когось зажадати. Їй було дев'ятнадцять, на цей час вона вже встигла дещо довідатися про чоловіків. Священик, який вів похорон, був другом її батька: багато років тому вони разом навчалися в семінарії, і тепер, дивлячись на нього біля вівтаря — він саме здійняв руку для благословення, — Ребека подумала, що вона могла б робити з ним під його сутаню таке, через що згодом він вимолював би в Бога прощення.

«Карлтонів дух перебуває з нами», — сказав священик, і по шкірі в Ребеки побігли мурашки. Вона згадала жінку-екстрасенса, що могла чути голоси померлих, і їй спало на думку, що батько сидить у її голові, просто тут, за очними яблуками; він бачить, що вона в своїй уяві могла б утнути з його другом.

Потім вона подумала про матір — можливо, її вже навчили читати думки людей, і просто зараз вона читає думки своєї дочки? Ребека заплющила очі, вдаючи, що молиться. «Та йди ти!» — сказала вона матері. «Пробач мені!» — сказала вона батькові. Потім розплющила очі і подивилася на присутніх у церкві: вони мали вигляд сухих костурів. Вона

увияла собі, як палить папірці в лісі — їй завжди подобався раптовий спалах невеликого полум'я.

— То що ти там знайшла, Бекі? — запитав Девід.

Він сидів на долівці, цілячись пультом у телевизор. Щойно вмикалася реклама, як він клацав пультом. Над ним у вікні відбивався екран телевизора, відображення миготіли і танцювали по склу.

— Асистент дантиста, — відповіла Ребека зі свого місця за столом. Вона обвела оголошення олівцем. — Перевага фахівцям із досвідом, але в разі потреби вони стажують.

— О, любя, — сказав Девід, не відриваючись від телевизора. — Копирсатися в чужих ротах?

Нічого не вдієш, адже їй важко було знайти роботу. Єдине заняття, миле її серцю, — робота в крамниці «Промінь мрії: автомат-морозиво». Щодня до другої години господар був п'яний, як чіп і дозволяв своїм помічницям досхочу наїдатися морозива. Дітлахам, які приходили туди, вони так набивали вафельні ріжки ванільним морозивом, що в тих аж очі ставали круглими. «Гик, добре, — говорив господар, маневруючи поміж холодильниками. — Як тут щось зламається — мені пофігу!»

Перед тим, як Ребека зійшлася з Девідом, вона працювала секретарем у великій адвокатській конторі. Деякі адвокати телефонували їй і веліли принести кави, не гребували цим і адвокати-жінки. Вона все прокручувала в голові питання: чи має право відмовити їм? Але то байдуже, бо вже за кілька тижнів вони прислали до неї жінку, яка сказала Ребеці, що та страшенна повільнюха.

— Затям, сонечко, — сказав Девід, знову перемикаючи канали. — У цій грі головне — впевненість.

— Окей, — відповіла Ребека.

Вона все обводила і обводила олівцем оголошення, поки не списала мало не півсторінки.

— Зайди так, неначе вони виграли джекпот, взявши тебе на роботу.

— Окей.

— Ну, певна річ, не агресивно.

— Окей.

— Поводься доброзичливо, але не шварготи, — Девід підняв пульт і вимкнув телевізор. Частина вітальні поринула у пільму. — Бідне моє стареньке сонечко, — сказав Девід, звівшись на ноги і підійшовши до Ребеки. Він обійняв рукою її шию і жартома стиснув. — Тебе б вивести в поле й пристрелити, старенька.

Після цього Девід завжди відразу засинав, а Ребека часто ночами лежала без сну. Цієї ночі вона вийшла на кухню. По той бік вулиці розташовувався бар, його було видно з вікна — заклад страшенно гучний; можна було чути все, що відбувалося на парковці, але Ребеці подобалося таке близьке розташування бару. У безсонні ночі їй приємно було усвідомлювати, що є люди, які теж не сплять. Вона стояла біля вікна і думала про того чоловіка з оповідання, пересічного, лисіючого чоловіка, як він в обідню перерву сидить самотою в офісі. А ще вона думала про голос батька, що його вона почула у голові. Вона згадала, як багато років тому батько сказав їй: «На цьому світі є такі чоловіки, що в ліжку поведуться, як ті собаки». Пригадала, як через кілька років по від'їзді матері вона заявила батькові, що збирається жити з нею. «Ти не можеш цього зробити, — сказав батько, не відриваючи погляду від книжки. — Вона тебе покинула. Я звертався до суду. Я маю одноосібне право опіки».

Дуже довго Ребека розмірковувала, як правильно пишеться «одно-осібний».

Вона дивилася, як на стоянку заїжджає поліцейський автомобіль. Двоє поліцейських вийшли, залишивши ввімкненими мигалки, їхнє синє світло чиркало краєм по вікну,

пробігало по раковині й маалоксній ложечці. Стоячи біля вікна, Ребека відчула, як посмішка, що зачаїлась глибоко в її душі, розростається. Ох, і чудово ж було б у мить абсолютної насолоди, підкріпленої і морально виправданої алкоголем, добряче заліпити йому!

— Торкни-но, — сказав Девід, напружуючи біцепс. — Справді.

Ребека простягнула руку над мискою вівсянки і доторкнулася до його руки — та була мов грудка замерзлої землі.

— Дивовижно, — промовила вона. — І справді приголомшливо.

Девід підвівся і подивився на своє відображення в тостері. Напружив м'язи обох рук, як боксер, який хизується перед вболівальниками. Потім повернувся боком і знову подивився на своє відображення.

— Непогано.

Єдине дзеркало в будинку її батька висіло над раковиною у ванній. Якщо тільки Ребека не чистила зуби або не вмивалася, їй не можна було навіть близько підходити до дзеркала: пиха — то гріх. «Твоя мати втекла від одного культу лише для того, щоб прийняти інший, — заявила тітка Кетрін. — Богом присягаюся, жоден священник конгрегаціональної церкви не живе так, як ви». Тільки Ребека ось так жила. Вона так хотіла, щоб тітонька облишила це, пішла геть і більше такого не говорила. «Хочеш переїхати до нас?» — якось запитала її тітка Кетрін, і Ребека заперечно похитала головою. Їй не хотілося згадувати про «одноосібну опіку». До того ж тітка Кетрін мала здатність викликати почуття тривоги, достоту, як вчителька математики, пані Кіттеридж. Під час самостійних робіт пані Кіттеридж пильно дивилася на Ребеку. Якось у коридорі вона сказала Ребеці: «Якщо тобі колись захочеться поговорити зі мною — про що завгодно, зроби це».

Ребека змовчала і просто пройшла повз зі своїми підручниками.

— Гаразд, я йду, — сказав Девід, зашморгнувши блискавку на спортивній сумці. — Ти виписала номер оголошення про асистента дантиста?

— Так, — відповіла Ребека.

— Удачі, Бекі, — побажав їй Девід. Підійшовши до холодильника, він відпив апельсинового соку просто з пакета. Потім взяв ключі і поцілував Ребеку на прощання.

— Не забудь, — нагадав він. — Тримайся впевнено і не теревень надміру.

— Гаразд, я пам'ятаю, — кивнула Ребека. — До побачення.

Вона сиділа за столом над порожньою мискою, де була вівсянка, і міркувала над своєю непогамовною пристрасстю говорити. Ця жага виникла невдовзі по батьковій смерті та так і не зникла. Насправді це було як щось фізичне, їй кортіло позбутися цього так само, як позбуваються куріння.

Її батько дотримувався правила: жодних балачок під час їди. Як подумати, то дивне було правило, адже у крихітному пасторському будинку щовечора були тільки вони вдвох. Певна річ, можливо, під кінець дня тато стомлювався, провідуючи недужих і помираючих, хоч їхнє містечко було невеличке, та в ньому зажди хтось хворів і доволі часто помирав. Він потребував тиші, щоб відпочити. І так от вечір за вечором вони з батьком сиділи вдвох, і лише побрязкували срібні столові прибори об тарілки або склянки з водою, що їх ставили на стіл, або ж чути було добре знайомі звуки пережовування їжі. Часом Ребека зводила очі й бачила на батьковому підборідді крихти; у неї перехоплювало подих, вона не могла ковтати через раптовий наплив любові до батька. Інколи, особливо коли вона подорослішала, її тішила неймовірна кількість вершкового масла, яке

він безбожно поглинав. Вона думала, що його згубить саме пристрасть до вершкового масла.

Вона підвелася, повимивала тарілки з-під вівсянки, протерла поверхню, поправила стільці. У шлунку наче шпилькою кольнуло, тож Ребека дістала маалокс, взяла маалоксну ложку, і, коли вона струшувала пляшечку, в її голові виник образ Девіда, що схилився над нею і попереджає, щоб вона не говорила зайвого. І тут її осіяло, що L буде для нього завелика..

— Немає проблем, — заспокоїла її жінка. — Зараз погляну, чи відправили ваше замовлення.

Шар маалокса не зішкрібався навіть нігтем. Ребека знову поклала ложку на місце.

— А я гадала, що вже не натраплю знову на вас, — зраділа вона. — Це чудово! Може, у вас невеличка фірма? — жінка мовчала. — Я маю на увазі, що невеличка фірма — це прекрасно — додала Ребека, вирвавши ще дві сторінки оповідання з журналу. Та відповідь так і не прозвучала, і Ребека нарешті збагнула, що вона перебуває в режимі очікування. Вона спостерігала за тим, як займаються сторінки — то була та частина оповідання, де дружина покинула чоловіка. Язики полум'я сягнули вище раковини. Ребеку охопив трепет, вона чекала, тримаючи руку на крані... але полум'я згасло.

— Ні, — сказала жінка по той бік слухавки. — Замовлення щойно відправили. Просто перешліть його, якщо вона виявиться великою, і ми надішлемо вам M. Як головний біль, минувся?

— Ви пам'ятайте? — здивувалася Ребека.

— Звісно, пам'ятаю, — відповіла жінка.

— Сьогодні в мене немає головного болю, — повідомила Ребека. — Але у мене проблема. Мені треба знайти роботу.

— У вас немає роботи? — запитала жінка з милим південним акцентом.

— Так. Я мушу її знайти.

— Ну, звичайно, — сказала жінка. — Робота — це важливо. Що саме ви шукаєте?

— Щось не надто стресове, — пояснила Ребека. — Не те щоб я лінива чи ще що, — додала вона, а потім визнала: — Може, й лінива. Можливо, саме в цьому й уся суть.

— Не кажіть так, — сказала жінка по той бік слухавки. — Я впевнена, що це неправда.

Вона була чудовою. Ребека подумала, що тому чоловікові з оповідання треба було познайомитися саме з такою.

— Дякую, — сказала Ребека. — Дуже приємно.

— Відішліть її назад, якщо вона велика. Це не проблема, — запевнила її жінка. — Зовсім не проблема.

Смерть батька була не найтрагічнішою подією в житті Ребеки. Та й відсутність матері. Найбільша печаль сталася з нею, коли в університеті вона закохалася в Джейса Берка, а він її покинув. Джейс був піаністом. Одного разу, коли батько поїхав на конференцію, Ребека запросила Джейса на ніч до себе додому в Кросбі. Джейс обійшов весь пасторський будинок і сказав: «Але ж і дивний у тебе будинок, мала!» І подивився на неї з такою ніжністю, що Ребека відчувала, що все минуле випаровується. Увечері вони пішли до гриль-бару «Склад», де на роялі все ще грала напівбожевільна Анджела О'Міра.

«Овва, вона неймовірна!» — вигукнув Джейс. «Мій тато дозволяє їй в будь-який час грати на фортепіано в церкві. У неї вдома немає інструмента, — пояснила Ребека. — І ніколи не було».

«Вона неймовірна!» — вже тихо повторив Джейс, і Ребеку раптом накрила тепла хвиля любові до батька, начебто її батько теж розгледів у цій нужденній причинній Анджелі якусь велич, про яку сама Ребека ніколи й не підозрювала. Джейс опустив двадцятку в банку на чайові. Анджела

послала їм повітряний поцілунок і, коли вони виходили із зали, заграла «Привіт, юні закохані».

Коли Джейс пішов з університету, він грав у барах по всьому Бостону. Траплялися розкішні бари з грубими килимами та шкіряними кріслами, і часом там біля входу красувалися афіші з портретом Джейса. Однак йому часто не таланило і він змушений був грати на електрооргані в дешевих стриптиз-клубах, щоб заробити бодай якусь копійчину.

Щосуботи та щонеділі, приїхавши автобусом компанії «Грейгаунд», Ребека проводила час із Джейсом в його брудній квартирі, де в шухляді для столових приборів бігали таргани. Недільними вечорами, повертаючись до себе, вона телефонувала батькові й розповідала йому про заняття. Згодом, коли вона вже жила з Девідом, часом дозволяла собі згадувати ті вихідні, що проводила з Джейсом. Відчуття брудних простирадл на шкірі, дотик до металевого стільця, коли сідаєш на нього голяка, вранішні англійські мафіни перед відчиненим вікном з брудною рамою. Вона згадувала, як стояла біля замизганої раковини у ванній, гола, а Джейс, теж голий, стояв позаду неї і вони разом розглядали себе в дзеркало. Тоді в її голові не лунав батьків голос, не виникали думки про те, що деякі чоловіки поводяться, як ті собаки. Все було легко і просто — простіше не буває.

Якось увечері — вони сиділи у ванні — Джейс розповів їй про жінку, білявку, з якою він познайомився. Ребека сиділа з мачулкою в руці, не зводячи погляду з потрісканої замазки по краю ванни, з бруду, що в'ївся у тріщини. Тоді Джейс сказав, що так буває.

На тому ж тижні, пізніше, їй зателефонував батько. Навіть тепер Ребека не втямить, що не так було в батька із серцем. Вона лише зрозуміла, що лікарі безсилі. «Тату, але ж їм під силу зробити все, — сказала вона. — Я маю на увазі, що

постійно ж говорять про всілякі процедури і ліки...» — «Та не для мого серця», — відповів він, і в його голосі вчувався страх. Цей страх змусив Ребеку замислитися: невже її батько не так вже й вірив у те, що стільки років проповідував? Та навіть коли вона почула страх у його голосі, то знала, що найтяжче страждає через Джейса і ту блонду.

— Скажи-но мені, — сказав Девід, — що в морозилці робить серветка?

— Я не отримала роботи.

— Невже? — Девід зачинив дверцята морозилки. — Мене, якщо чесно, це дивує. Вони потребують кандидата наук, чи що? — він відламав краєць батона, що лежав на столі, й заштовхав у бляшанку із соусом для спагеті. — Бідолашна Бекі, — похитав він головою.

— Можливо, це через те, що я розповіла їм про клізму з барієм, яку мені ставили, — пояснила Ребека, знизуючи плечима. Вона прикрутила газ, щоб спагеті не залили плити. — Я багато говорила, — зізналася вона. — Мабуть, занадто багато.

Девід сів за стіл і глянув на Ребеку:

— Річ у тому, що, напевно, це не найкраща ідея. Знаєш, сонечко, можливо, тобі ніхто ніколи цього не пояснював, але люди і справді не хочуть слухати про те, як комусь ставили клізму з барієм.

Ребека дістала серветку з морозилки, склала її і сіла навпроти Девіда, притискаючи серветку до очей.

— Коли б йому ставили таку клізму, то не думаю, що він став би заперечувати. — Девід не відповів. — Вочевидь, дантистові ніколи не ставили клізми, — додала Ребека.

— Отакої, — сказав Девід. — Ну, звідки ти така взялася? А можна спитати, як взагалі виникла ця тема? Може, варто було б поговорити про зуби?

— На той час ми вже поговорили про зуби, — сказала Ребека, міцніше притискаючи до очей серветку. — Я йому пояснювала, як мені хочеться отримати цю роботу. Як важливо асистентам у білих халатах бути м'якшими з переляканими пацієнтами.

— Ну, добре, добре, — сказав Девід. Ребека зняла серветку і подивилася на нього одним оком. — Завтра ти отримаєш роботу, — пообіцяв він.

І Ребека її отримала. Вона отримала роботу в Огасті — друкувати відомості про рух транспорту понурому гладунові, який ніколи не дякував. Цей гладун був власником агентства, де вивчалися транспортні потоки всередині та навколо різних міст штату, щоб у містах знали, де будувати похилі в'їзди і з'їзди, де встановлювати ліхтарі. Раніше Ребека навіть не замислювалася, що хтось цим займається — вивчає рух транспорту, — і першого ранку це було доволі цікаво. Вже ближче до обіду це вже не здавалося їй таким цікавим, а через кілька тижнів вона зрозуміла, що, мабуть, піде. Якось перед вечором, коли вона друкувала, у неї сильно затремтіла рука. Вона підняла другу руку — та теж тремтіла. Ребека почувалася так само, як тієї неділі, в автобусі компанії «Грейгаунд», після того як Джейс розповів їй про білявку. Тоді ще вона подумала: «Це не може бути моїм життям». А потім їй спало на думку, що більшу частину свого життя вона тільки й думала: «Це не може бути моїм життям».

У коридорі, коло поштових скриньок, лежав коричневий пакет з м'якою подушкою для Ребеки Браун. Цей м'який пакунок доправили в Мен із Кентуккі. Ребека занесла пакет нагору в квартиру, зірвала обгортку й на стіл посипалася сіра набивка. Жінка таки правду говорила — сорочка була чудова. Ребека розклала її на дивані, виклавши пишні рукави на подушки, і відійшла, щоб розглянути здалеку. Девід

не носив би такої сорочки. Ніколи у світеньки. Ця сорочка призначалася Джейсові.

— Так буває, — весело відповіла жінка. — Просто перешліть її назад.

— Гаразд, — сказала Ребека.

— У вас засмучений голос, — сказала жінка. — Але, дороженька, гроші ви отримаєте через кілька тижнів.

— Гаразд, — повторила Ребека.

— Це не проблема, люба. Це зовсім не проблема.

Наступного дня Ребека озирала приймальню лікаря, щоб знайти щось, що можна було б поцупити. Крім журналів, там не було майже нічого підходящого. Схоже, тут усе продумано, навіть плечики на пальто не знімалися з вішалки. Та на підвіконні стояла невелика скляна ваза, простенька, звичайна, з блідими слідами коричневої плями на дні.

— Зараз лікар вас огляне, — сказала Ребеці медсестра.

Ребека пішла за нею коридором, зайшла до кабінету. Закасала рукав для перевірки тиску.

— Як у вас зі шлунком? — запитала сестра.

— Добре, — відповіла Ребека. — Ні, не надто добре. Малаокс майже не допомагає.

Медсестра зняла з руки Ребеки манжет.

— Обов'язково скажіть лікарю, — звеліла вона.

Ребека відразу ж помітила невдоволення лікаря. Він схрестив руки на закутих у білосніжний халат грудях і стиснув губи, незмигно дивлячись на Ребеку.

— Він ще болить, — пробурмотіла Ребека. — І...

— І що?

Вона збиралася розповісти йому, як у неї руки ходять ходоком і що вона відчуває, що з нею реально щось негаразд.

— Я хотіла б знати, чому він ще болить, — Ребека опустила очі й дивилася під ноги.

— Ребеко, ми ретельно обстежили ваш шлунок і кишечник, зробили всі потрібні аналізи крові. Ви нарешті маєте усвідомити, що з вами все гаразд. Просто у вас чутливий шлунок, це трапляється з багатьма людьми.

У приймальні Ребека вдягала пальто. Вона визирала у вікно, ніби цікавилась тим, що відбувається на парковці. На якусь мить вона забула про головний біль і про біль у шлунку; всередині вона нічого не відчувала, крім кришталевого, як вода, збудження. Їй задавалося, ніби вона перетворилася на чисте полум'я, яким палає її запальничка. Біля неї чоловік читав журнал. Жінка підпилювала ніготь. Ребека поклала вазочку в наплічник і пішла.

Тієї ночі вони сиділи на долівці й дивилися по телевізору старий фільм. Коли б хто зазирнув у вікно, то побачив би, що Ребека сидить, притулившись до дивана, коло неї вмотився Девід з пляшкою мінералки в руці. Звичайнісінька собі пара.

— Малою я ніколи нічого не крала в крамницях, — сказала Ребека.

— А я крав, — зізнався Девід, не відриваючи погляду від екрану. — Якось украв ручний годинник в аптеці, де працював. І взагалі я багато речей поцупив.

— А я — ніколи. Я не крала, бо боялася, що мене спіймають, — пояснила Ребека, — а зовсім не тому, що це погано. Тобто, я хочу сказати, я розуміла, що це погано, але не крала не з тієї причини.

— А я поцупив навіть подарунок до дня народження власної матері, — похвалився Девід з усмішкою. — Брошку чи що.

— Мабуть, у певний період життя таке роблять багато хлопців, — припустила Ребека. — Тільки от мені важко про це судити. Бо маленькою я ніколи не ходила в гості до інших

дітей і вони ніколи не приходили до мене додому, — Девід нічого не відповів. — Мій батько вважав це неприпустимим. Діти священика не повинні були віддавати перевагу комусь із інших дітей. У такому маленькому місті, як наше, — пояснила Ребека.

Девід не відводив погляду від екрана.

— Огидно, — прокоментував він. — Не відволікайся. Люблю цей епізод. Цього хлопця зараз корабельним гвинтом на фарш перемеле.

Ребека дивилася у вікно — у нічну темряву.

— Потім я перейшла у дев'ятий клас, і батько вирішив, що церква не повинна витратитися на куховарку для нас, і я заходилася сама готувати. Мені довелося готувати для нього окремі страви, що складалися переважно з вершкового масла. Боже! — зітхнула вона.

— Ого! — вигукнув Девід. — О! Поглянь, як його порубало. Жак!

— Закладаюсь, що за законом я злочинниця.

— Що таке, сонечко? — запитав Девід. Але Ребека не повторила того, що сказала. Девід погладив її ступню. — Наших дітей ми виховуємо зовсім не так. Не хвилюйся.

Ребека не відповіла.

— Чудовий фільм, — Девід вмовився зручніше, притулившись до її ніг. — Просто чудовий. За мить ця кішка позбудеться голови.

У барі щось сталося. Три поліцейських автомобілі вїхали на стоянку, не вимкнувши мигалок. Копи зникли в приміщенні бару. Ребека чекала біля кухонного вікна, а відблиски поліцейських мигалок стрибали по її плечі, по підлозі кухні. Двоє поліцейських вивели чоловіка з руками, скрученими за спиною. Його поставили спиною до машини, і один з поліцейських сказав йому: «Ви маєте право зберігати мовчання. Все, що ви скажете, може бути використано проти вас

у суді, — тон поліцейського не був ані добрим, ані лихим, він звучав чітко і ясно. — Ви маєте право запросити адвоката. Якщо ви не можете оплатити послуги адвоката, ви маєте право скористатися послугами адвоката, призначеного вам державою». Це звучало, як вірш. Як вірш, звучить на слух Біблія, якщо її правильно читати.

Незабаром з бару вийшов третій поліцейський, і майже відразу вони посадили того чоловіка на задне сидіння, а потім усі три машини поїхали. Без світла мигалок кухня поринула в темряву, але Ребека розгледіла маалоксну ложку біля раковини, на ній біліли кілька цятток. Ребека довго сиділа в пільмі біля кухонного столу. Вона уявляла приймальню лікаря, вулиці, якими проїздив автобус до тієї лікарні. У містечку Мейзі-Міллз не ходять нічні автобуси. Туди б вона дійшла десь за півгодини. «Як чогось не тямиш, стеж не за думками, а за діями», — якось сказав їй Джейс.

Вона уважно стежила за тим, як бере з-під раковини рідину для розпалювання барбекю, кладе її в наплічник. Стежила за тим, як тихенько витягає з шухляди для білизни старі мамині листівки. На кухні вона кожну розірвала навпіл, і по завершенні з її рота вирвався стогін. Вона поклала їх у наплічник, туди ж засунула сорочку, що її замовляла для Девіда, і клапті журналу з її рекламою. До кишені засунула дві запальнички.

Обережно спускаючись сходами, вона повторювала про себе: «Ви маєте право зберігати мовчання, ви маєте право, ви маєте право, ви маєте право...»

Ці слова варті арешту.

Річка

Напередодні вона мало не переїхала його на парковці під бібліотекою. Він не крикнув, а лише підняв руку, наче хотів відштовхнути від себе автомобіль, чи, можливо, просто з ляку. У всякому разі, Олівія вчасно натиснула на гальма, і Джек Кеннісон, не глянувши на неї, пішов далі до своєї машини — маленької, червоної й блискучої, — яка стояла за кілька футів.

«Старий почвара!» — подумала Олівія.

Джек Кеннісон був високий чоловік з великим черевом і сутулий у плечах. Він (так вона вважала) тримав голову з прихованою зарозумілістю, трохи витягнувши її вперед, щоб ні на кого не дивитися. Він навчався в Гарварді, жив у Нью-Джерсі, викладав чи то у Принстонському університеті, чи ще десь, Олівія напевно не знала, але кілька років тому пішов на пенсію, і з дружиною оселився в будинку край поля, що його побудували тут, у місті Кросбі, що в штаті Мен. Тоді Олівія сказала чоловікові: «Дурість якась — гатити такі гроші в будинок, так далеко розташований від води!» І Генрі погодився. Вона знала, що Джек Кеннісон закінчив Гарвард, бо офіціантка

з кав'ярні, що біля марини, розповідала, ніби він всім про це патякає.

«Це так огидно», — сказав Генрі зі щирою огидою. Вони ніколи не мали нагоди поспілкуватися з Кеннісонами, лише проходили повз них у місті чи бачили вранці у кав'ярні біля марини. Генрі завжди вітався, і пані Кеннісон відповідала на вітання. Це була маленька усміхнена жіночка.

«Мені здається, всеньке своє життя вона змушена якось згладжувати його нечемність», — говорила Олівія, і Генрі згідливо кивав. Генрі не надто палко вітав новоприбулих літніх відпочивальників або тих, хто на пенсію перебирався на узбережжя доживати дні під лагідними променями північного сонця. Зазвичай це були грошовиті люди й часто з дратівливою певністю у невід'ємному власному праві. Наприклад, один із новоприбулих вважав за можливе опублікувати в місцевій газеті статтю, де висміювалися місцеві жителі: стверджувалося, що вони байдужі й холодні. А ще була жінка, яка, за чутками, питала у свого чоловіка в крамниці Муді, чому це всі жителі цього штату такі гладкі й чому всі вони скидаються на розумово відсталих? Подейкували, що та жінка була нью-йоркською єврейкою, тож тут був ще й підтекст. Ще й донині є люди, які радше оселилися б у мусульманській сім'ї, тільки б не терпіти кпинів євреїв із Нью-Йорка. Джек Кеннісон не був ні тим, ні іншим, та він не був місцевий, і пихи йому не бракувало.

Коли офіціантка з кав'ярні біля марини доповіла, що Кеннісони мають дочку-лесбійку, яка живе в Орегоні, і що пан Кеннісон досі з цим не змирився, Генрі сказав: «Недобре це. Своїх дітей слід приймати такими, які вони є».

Певна річ, на долю Генрі не випало таке випробування: Христофер не був геєм. Генрі прожив досить довго, щоб пережити розлучення сина, але через апоплексію невдовзі після цього (ніхто й ніколи не переконає Олівію, що сталося

це не з цієї причини), Генрі так і не довідався, що Христофер знову одружився. Генрі помер у будинку для інвалідів до народження онука.

На саму думку про це навіть через півтора року в Олівії так сильно стискалося серце, що вона уявляла себе паке-тиком кави у вакуумній упаковці. От і зараз вона свідомо вчепилася в кермо машини і нахилилася вперед у мерехтливому світлі зорі, вдивляючись крізь лобове скло. Вона виїхала з дому ще затемна (Олівія часто так робила), зазвичай світанок наставав уже на звивистій, обрамленій деревами дорозі до міста — двадцять хвилин їзди. Щоранку відбувалося одне і те ж: поїздка на автомобілі, зупинка біля «Данкін Донатс», де дівчина-філіппінка завжди доливала Олівії зайву порцію молока; там Олівія брала газету і кілька пончиків без начинки (зазвичай вона просила три, але офіціантка завжди давала один зайвий) і поверталася в машину почитати газету і згодувати кілька пончиків собаці, що сидів на задньому сидінні. О шостій годині, на її думку, вже було безпечно йти пішохідною доріжкою вздовж річки, хоч вона ніколи й не чула про якісь неприємності в тому місці. О шостій там прогулювалися, переважно, люди похилого віку, і можна було пройти з добру милю, перш ніж хтось та й трапиться на очі.

Олівія поставила автомобіль на посипаній гравієм парковці, дістала з багажника кросівки, взулася, затягла шнурки і пішла на прогулянку. То була найкраща і стерпна частина дня. Три милі в один бік, три милі в інший. Вона лише сподівалася, що такі щоденні навантаження продовжать її життя. «Нехай вона буде швидкою», — такими були її думки про смерть. Про таке вона думала кілька разів на день.

Олівія примружилася. Біля кам'яної лави, у кінці першої милі, на стежці скорчилося людське тіло. Олівія різко зупинилася. То був літній чоловік — це вона змогла розгледіти,

ступивши кілька обережних кроків ближче, — залисина, великий живіт. Боже милостивий! Вона пішла швидше. Джек Кеннісон лежав на боці, підібгавши коліна, ніби просто вирішив подрімати. Вона нахилилася і побачила, що в нього розплющені очі. Очі виявилися дуже блакитними.

— Ви померли? — запитала вона голосно.

Він кілька разів кліпнув, а потім поглянув на неї.

— Швидше за все, ні.

Олівія подивилася на його груди, на великий живіт під курткою фірми «L. L. Bean». Потім роззирнулася — жодної душі.

— Вас ударили ножом або підстрілили? — запитала вона і нахилилася нижче.

— Ні, — відповів він. Потім додав: — Я не пам'ятаю.

— А поворухнутися ви можете?

— Не знаю. Я не пробував.

Живіт його дуже повільно рухався вгору-вниз.

— Спробуйте, — Олівія торкнулася кросівком його чорного черевика на товстій підошві. — Спробуйте поворушити цією ногою.

Нога ворухнулася.

— Дуже добре, — схвалила Олівія. — Спробуйте рукою.

Дуже повільно рука Кеннісона пересунулася на живіт.

— Я не маю цього... мобільного телефону, — сказала Олівія. — Син усе тільки обіцянками годує, та ніяк не наважиться. Я піду до автомобіля й поїду когось гукну.

— Не треба, — сказав Джек Кеннісон. — Не залишайте мене самого.

Олівія стояла збентежена. До автомобіля аж милою йти. Вона подивилася на нього — він так і лежав на стежці, його блакитні очі незмигтно дивилися на неї.

— Що сталося? — запитала вона.

— Не знаю, — відповів він.

— Вам треба до лікаря.

— Добре.

— До речі, мене звати Олівія Кіттеридж. Не думаю, що нас колись формально представляли одне одному. Якщо ви не зможете підвестися, то мені доведеться піти і пошукати лікаря. Сама я їх не зношу, але вам не можна ось так лежати тут, — сказала вона. — Ви ж можете померти.

— Мені байдуже, — пробурмотів він.

Здавалося, в його очах навіть з'явилася тінь посмішки.

— Що? — перепитала Олівія і нахилилася до нього дуже низько.

— Мене не хвилює, що я раптом помру, — повторив Кеннісон. — Тільки не залишайте мене тут самого.

Олівія опустила на лаву майже поруч з ним. Річка була спокійна, здавалося, вона не рухається. Олівія знову нахилилася до нього.

— Ви замерзли? — запитала вона.

— Так собі.

— Сьогодні заморозок, — зараз, коли вона зупинилася, то й сама відчувала холод. — У вас щось болить?

— Ні.

— Як ви гадаєте — це серце?

— Не знаю, — він поворушився.

Олівія підійшла і просунула свою руку під його, хоча він був заважкий, щоб вона його підняла. Проте після тривалих спроб йому вдалося піднятися і сісти на лаву.

— Добре, — сказала Олівія, сідаючи поряд. — Так уже ліпше. Тепер зачекаємо на когось із телефоном. — І раптом додала: — Мене теж не хвилює раптова смерть. Я б навіть хотіла цього. Тільки відразу.

Кеннісон повернув до неї лисіючу голову, втомлено і вичаюче подивився на неї своїми блакитними очима.

— Не хочу померти на самоті, — зізнався він.

— Чорт. Але ми ж завжди самотні. Самотніми народжуємося. Самотніми помираємо. Яка різниця? Аби тільки роками не сохнути в будинку для інвалідів, як мій нещасний чоловік. Саме цього я й боюся, — вона щільніше загорнулася у светр, насунула його наперед, затиснувши в кулак. А потім пильно поглянула на Кеннісона — в нього був нормальний колір обличчя. — Хоч можете припустити, що з вами сталося?

Джек Кеннісон перевів погляд на річку.

— Я йшов стежкою. Побачив лавку і зрозумів, що втопився. Я не надто добре сплю вночі. Тож я сів і в мене запаморочилося в голові. Я опустив голову між колінами, і далі я лише пам'ятаю, що лежу на землі і якась жінка на всю горлянку волає до мене: «Ви померли?»

Олівія відчула, як обличчя її обдало жаром.

— Щохвилини ви дедалі менше скидаєтеся на мерця, — зауважила вона. — Як гадаєте, чи зможете йти?

— Ще хвилю. Я спробую. Мені хотілося б іще трішки тут посидіти.

Олівія кинула на нього швидкий погляд. Він плакав. Вона не дивилася на нього, але боковим зором помітила, як він поліз у кишеню, і почула, що він висякався, — мов гудок прогудів.

— У грудні померла моя дружина, — сказав Кеннісон.

Олівія дивилася на річку.

— Тоді ви в пеклі, — промовила вона.

— Так. Я в пеклі, — погодився він.

Олівія сиділа і читала журнал у приймальні у лікаря. Вийшла медсестра і сказала:

— Пан Кеннісон переймається, що вам доводиться так довго чекати.

— Що ж, скажіть йому, нехай перестане перейматися — мені тут зручно.

І це була правда. Їй вже давно не було так зручно і спокійно. Вона не стала б заперечувати, якби це очікування затяглося на весь день. Вона читала журнал з новинами, чого вже давно не робила; ось вона хутко перегорнула сторінку, бо не мала сил дивитися на фізію президента. Близько посажені очі, виступаюче підборіддя — своїм виглядом він ображав її фізіологічно, аж до кишок. Вона багато пережила разом зі своєю країною, але їй ще не доводилося пережити такий безлад, як оце зараз. Як хто і видається розумово відсталим, то саме ця людина, думала Олівія, згадуючи зауваження тієї жінки в крамниці Муді. Це видно по пришелепуватому погляду його крихітних очей. За нього ж проголосувала всенька країна! За цього відновленого християнина-кокаїнщика! Що ж, вони цілком заслуговують на те, щоб котитися під три чорти, і туди й котяться. Її турбував лише син Христофер. А ще його маленький синочок. Вона вже не мала стовідсоткової певності, що цей світ ще існуватиме для нього.

Олівія відклала журнал і зручно відкинулася на спинку стільця. Вхідні двері відчинилися, до приймальні зайшла Джейн Голлтон і одразу ж вмостилася неподалік від Олівії.

— У вас така неймовірна спідниця, — звернулася до неї Олівія, хоча Джейн Голлтон зроду-віку її не цікавила, бо ця Джейн була надто полохлива.

— Я придбала її на розпродажі в Огасті, там крамниця зачинялася, — Джейн рукою розпрямила зелений твід спідниці.

— Неймовірно, — сказала Олівія. — Всі жінки полюбують купувати речі за дурничку, — і вона схвально кивнула. — Чудова спідниця.

Вона відвезла Джека Кеннісона назад на парковку біля річки, щоб він забрав свій автомобіль, а потім поїхала за

ним аж до будинку. На в'їзний алеї перед його будинком, що понад полем, він запитав:

— Чи не хотіли б ви зайти, чогось перекусити? Вже ланч. Гадаю, в мене знайдеться яйце або бляшанка печених бобів.

— Ні, — відповіла Олівія, — вам краще відпочити. Доста вже вам на сьогодні хвилювань, з головою.

Лікар зробив йому купу аналізів і поки що не знайшов нічого серйозного. «Перевтома на тлі стресу» — саме так наразі прозвучав діагноз.

— Та й собака зранку просидів у автомобілі, — додала вона.

— Тоді добре, — сказав Джек. Він підняв руку. — Дуже дякую.

Повертаючись додому, Олівія відчувала спустошення. Пес скиглив, і вона веліла йому стулити писок; тоді він ліг на задньому сидінні, ніби сам теж перевтомився за цей ранок. Вона зателефонувала своїй приятельці Банні і розповіла їй історію про те, як знайшла Джека Кеннісона на пішохідній стежці біля річки. «Бідолашний», — сказала Банні, яка ще мала живого чоловіка. Той чоловік бісив її впродовж чи не всього їхнього подружнього життя, постійно сперечався щодо виховання їхньої дочки, яка за ланч сідала у бейсбольній кепці. Це страшенно бісило Банні. Але нині все мало такий вигляд, ніби вона зірвала джекпот у лотереї, бо він був живий і Банні тепер спостерігала за досвідом подруг, що втратили чоловіків. Подруги буквально вмирали від самотності. Якщо реально дивитися на речі, Банні — як часом видавалося Олівії — не надто палала бажанням із нею зустрічатися, неначе вдівство — то якась заразна болячка. Але вона охоче спілкувалася з Олівією по телефону. «Йому дуже пощастило, що ти йшла саме там і помітила його, — сказала Банні. — Уявити лишень: лежати просто долі!» — «Хтось та однак ішов би, — сказала Олівія. — Але пізніше я маю йому

зателефонувати, щоб упевнитися, що все гаразд». — «Так і зроби», — погодилася Банні.

О п'ятій Олівія знайшла його номер у телефонному довіднику, вже почала було набирати, але зупинилася. Подзвонила о сьомій.

— З вами все гаразд? — запитала вона, не називаючись.

— Привіт, Олівіє, — відповів Джек. — Наче, так. Дякую.

— Доньці подзвонили? — запитала Олівія.

— Ні, — відповів він, як здалося Олівії, дещо спантеличено.

— Можливо, її варто сповістити, що ви не надто добре почуваетесь?

— Не бачу причин її турбувати, — почула вона у відповідь.

— Тоді добре, — Олівія оглянула свою кухню — порожнеча й тиша. — До побачення, — попрощалася вона. Пішла в сусідню кімнату і лягла, притиснувши до вуха трансистор.

Минув тиждень. Під час своїх ранніх прогулянок біля річки Олівія усвідомлювала, що час, проведений у приймальні лікаря, поки той оглядав Джека Кеннісона, на одну коротку мить повернув її до життя. А тепер вона знову перебуває за бортом життя. Головоломка якась. За той час, що сплив од смерті Генрі, Олівія перепробувала багато всього. Працювала гідом-лектором у Музеї образотворчого мистецтва у Портленді, але через кілька місяців зрозуміла, що ледь витримує встановлені чотири години на одному і тому ж місці. Працювала волонтером у лікарні, але терпіти не могла носити рожевий халат і ставити у вази букети зі штучних квітів, тоді як повз неї носилися медсестри. Вона погодилася на добровільних засадах розмовляти в коледжі англійською з молодими іноземцями, яким потрібна була

практика спілкування з носієм мови. Це було найкраще, але цього було не досить.

Вона щоранку прогулювалася вздовж річки, знову наближалася весна — дурна, дурна весна, що розпукується крихітними бруньками; і ось що Олівії невтямки було: як упродовж стількох років вона почувалася від цього щасливою? Вона навіть не уявляла, що колись збайдужіє до довколишньої краси, природи, аж раптом це сталося. Річка так виблискувала від яскравого сонячного проміння, що їй довелося дістати сонячні окуляри.

За поворотом стежки — та сама кам'яна лавиця, на ній сидів Джек Кеннісон і дивився, як наближається Олівія.

— Привіт, — сказала Олівія. — Нова спроба?

— Прийшли результати всіх аналізів, — повідомив Джек і знизав плечима. — Нічого поганого не знайшли. Тож, гадаю, я в порядку. Так, я роблю нову спробу.

— Чудово. Ви йдете вперед чи вже назад?

Думка, що доведеться йти з ним дві милі туди, а потім — три милі назад, позбавила Олівію мужності.

— Іду. Іду назад.

Вона не помітила на парковці його червоного блискучого автомобіля.

— Ви приїхали на автомобілі? — запитала Олівія.

— Певна річ. Я ще не навчився літати.

Він був без сонячних окулярів, тож вона бачила, що він намагається вдивитися в її очі. Вона не стала знімати окуляри.

— Я жартую, — сказав він.

— Я розумію, — в тон йому відповіла вона. — Що ж, летить, летить додому.

Розкритою долонею він поплескав по каменю, на якому сидів.

— А ви не відпочиваєте?

— Ні-і. Просто йду не зупиняючись.

Він кивнув:

— Тоді гаразд. Приємної прогулянки.

Олівія вже пройшла повз, коли раптом зупинилася і обернулася:

— Ви добре почуваетесь? Сіли, бо втомилися?

— Я сів, бо так мені захотілося.

Вона махнула рукою, піднявши її над головою, і пішла далі. Під час цієї прогулянки Олівія нічого не помічала — ні сонця, ні річки, ні бруньок, що розпукуються. Вона йшла і думала про Джека Кеннісона, що залишився без дружини, яка була такою зичливою жінкою. Він сказав, що його життя — пекло, а інакше й бути не може.

Повернувшись додому, вона йому зателефонувала.

— Ви не хотіли б якось зустрітися зі мною за ланчем? — запитала вона.

— Я хотів би зустрітися з вами за обідом, — відповів він. — Це дало б мені можливість з нетерпінням чекати чогось. Якщо ми зустрінемося за ланчем, у мене залишиться ще досить велика частина дня.

— Добре, — погодилася Олівія.

Вона не сказала йому, що лягає спати разом із сонцем, а пообідати в ресторані для неї однаково що засидітися далеко за північ.

— Олівіє, як це мило! — вигукнула Банні. — У тебе побачення!

— Не верзи дурниць! — вибухнула Олівія. — Просто двоє одинаків, які вирішили повечеряти разом.

— Саме так, — підтвердила Банні. — Це і є побачення.

Це неймовірно обурило Олівію. І вона не могла розповісти про це Банні, адже саме Банні вимовила ці слова. Олівія зателефонувала синові в Нью-Йорк. Запитала, як малюк.

— Він чудовий, — відповів Христофер. — Він ходить.

— А ти не розповідав мені, що він ходить.

— Так, він ходить.

Враз Олівія спітніла під пахвами й на обличчі. За рівнем стресу то можна було порівняти хіба зі смертю Генрі — їй не повідомляли про це до ранку. А тепер маленький рідний чоловічок, новий родич її й Генрі, там, далеко, в чужій країні — Нью-Йорку — ходить у темній вітальні великого старого будинку. Вона сумнівалася, що її запросять погостювати, оскільки її минулий приїзд вийшов, м'яко кажучи, не надто вдалим.

— Хресе, може, вам варто приїхати сюди влітку, хоч на трішки?

— Можливо. Подивимосся. Чесне слово, у мене купа справ, але ми чесно хотіли б. Подивимосся.

— І давно він пішов?

— Минулого тижня. Тримався за диван, усміхнувся, а потім відступив. Ступив три повних кроки, а потім упав.

Послухати Христофера, так можна подумати, що жоден малюк ніколи і ніде на землі не ступав перших кроків.

— Мамо, а ти як?

Щастя зробило його лагіднішим.

— Ну, ти все знаєш. Як завжди. Ти пам'ятаєш Джека Кеннісона?

— Ні.

— Ну, це такий дурнуватий гладун, в якого дружина в грудні померла. Сумно. Наступного тижня я йду з ним вечеряти, а Банні каже, що у мене побачення. Це ж треба таку дурість молоти! Ні, ну правда — мене це страшенно розлютило.

— Пообідай з ним, мамо. Вважай, що це волонтерська робота або щось на кшталт того.

— Добре, — сказала Олівія. — Твоя правда.

У цю пору року вечори були довгими, тож Джек запропонував зустрітися о пів на сьому біля ресторану «Строкате кермо». «Коло води о цій порі має бути дуже гарно», — сказав він. Олівія погодилася, хоч її вельми засмутила така пізня пора. Чи не впродовж усього свого життя вона вечеряла о п'ятій годині, і те, що він, вочевидь, звик чинити інакше, вкотре змусило її подумати, що вона про нього геть нічого не знає, а можливо, й не захоче знати. Він від самого початку не подобався їй, тож доволі нерозумно з її боку було погодилася зустрітися з ним.

Він замовив горілку з тоніком, й Олівії це не сподобалося. «Будь ласка, мені воду», — з притиском сказала вона офіціантці, та кивнула і спиною відійшла від їхнього столика.

За столиком на чотири персони вони сиділи по різні боки, тож обоє бачили бухту, яхти і рибальські судна, під легким вечірнім вітерцем похитувалися буйки. Олівії здавалося, що Джек сидить занадто близько, його широкий волохатий зап'ясток затуляв напій.

— Олівіє, я знаю, що Генрі тривалий час перебував у будинку для інвалідів, — він подивився на неї своїми неймовірно блакитними очима. — Мабуть, вам було дуже тяжко.

Так вони і розмовляли, і це було доволі приємно. Вони обоє потребували когось, із ким можна поговорити, когось, хто готовий вислухати, і вони обоє робили це одне для одного. Вони слухали. Говорили. Знову слухали. Джек жодного разу не згадав про Гарвард. Коли Олівія з Джеком пили каву без кофеїну, сонце вже сідало далеко за суденце.

Наступного тижня вони зустрілися за ланчем у невеликій кав'ярні біля річки. Можливо, через те, що був день і весняне сонце яскраво освітлювало траву за вікном, крізь яке видно було припарковані машини, що посиляли сліпучі осколки відбитого сонячного саява, — можливо, ця

пополуднева пора не принесла їм такої втіхи, як попередня. Джек мав стомлений вигляд, але сорочка на ньому була дорога і свіжовипрасувана; Олівія почувалася гладкою і незграбною в довгому жилеті, який пошила собі сама зі старого комплекту гардин.

— А ваша дружина шила? — запитала вона.

— Шила?

Здається, він навіть не знав, що означає це слово.

— Шила. Робила речі з тканини.

— А, це. Ні.

Та коли вона сказала, що вони з Генрі самі побудували свій будинок, Джек виявив бажання на нього поглянути.

— Чудово, — погодилася Олівія. — Їдьте за мною.

У дзеркалі заднього огляду Олівія спостерігала, як його червоний автомобіль їде за нею; він так невміло паркувався, що замалим ледь не зламав молоду берізку. Вона прислухалася до його кроків на крутий доріжці, що вела до будинку. Уявляючи, який вигляд має її велика спина в очах Джека Кеннісона, вона почувалася витягнутим з води китом.

— Тут дуже мило, Олівіє, — сказав він, різко нахиливши голову, хоча висота стель була цілком достатньою, щоб стояти прямо. Вона показала йому кімнату — «валяку», де можна було не встаючи спостерігати за садом на схилі пагорба. Вона показала йому бібліотеку, організовану за рік до того, як із Генрі сталося лихо, — там була стеля, як у соборі, зі стельовими вікнами. Він розглядав книжки на полицях, і їй хотілося сказати: «Не займайте!» — неначе він читав її щоденник.

— Він як дитина, — розповідала Олівія Банні. — Правда, геть усе мацає. Він взяв мого дерев'яного мартина, покрутив у руках, поставив не туди; потім взяв керамічну вазу,

яку нам колись подарував Христовер, і перевернув її догори дригом. Він ціну там видивлявся, чи що?

— На мою думку, ти надто з ним сувора, — сказала Банні.

Після чого Олівія з Банні про нього більше не говорила. Вона не розповіла подрузі, як наступного тижня він поцілував її в щоку, коли вони на прощання бажали одне одному на добраніч, як вони з'їздили до Портленда і сходили на концерт, і того вечора він легенько поцілував її в губи. Про такі речі не розповідають — це нікого не стосується. Певна річ, нікого не стосувалося, що у свої сімдесят чотири роки, ночами вона лежала й думала про його руки, які обнімали її, і малювала в уяві те, чого не робила вже впродовж багатьох років.

Й водночас подумки вона його критикувала. Він боїться самотності, думала вона. Він — слабкий. Чоловік. Може, він шукає собі наймичку? Тоді не під тим деревом гавкає. Про свою матір він згадував так часто й так нахваляв її, що, напевне, там щось нечисто. Коли він потребує матусі, то нехай шукає деінде.

Впродовж п'яти днів ішов дощ. Важкий і різкий дощ, якого вже було забагато, як для весни. Дощ холодний, осінній, і навіть Олівія, з її нездоланною потребою ходити стежкою вздовж річки, не бачила сенсу в ранкових прогулянках. Вона була не з тих, хто ходить із парасолькою. Доводилося пересиджувати зливи в автомобілі перед кав'ярнею «Данкін Донатс» із собакою на задньому сидінні. Пекельні дні. Джек Кеннісон не дзвонив, й Олівія йому не дзвонила. Вона думала, що, мабуть, він вже знайшов собі іншу, яка б вислуховувала про всі його печалі. Уявляла, як біля нього вже сидить інша жінка на концерті в Портленді, і думала про те, що могла б пустити йому кулю в лоб. І знову вона думала про власну смерть: «Нехай вона буде швидкою». Вона зателефонувала Христоверу в Нью-Йорк.

— Ну, як ти? — запитала вона сердито, бо він сам ніколи їй не телефонував.

— Чудово, — відповів він. — А ти як?

— Жахливо, — сказала вона. — А як Енн і діти?

Христофер одружився на жінці з двома дітьми, а тепер у них ще й спільний син.

— Всі вже ходять?

— Так, ходять, — відгукнувся Хрис. — Страшенний шарварок.

По цих словах вона його мало не зненавиділа. Колись її життя так само було суцільним шарварком. Зачекай-но, подумала вона. Всі вважають, що вони все знають, а самі ні чорта не знають!

— Як твоє побачення?

— Яке побачення? — здивувалася Олівія.

— З тим хлопцем, якого ти на дух не переносила.

— Чорт забирай, то було не побачення!

— Гаразд-гаразд, то як все пройшло?

— Чудово, — відповіла вона. — Він кретин, і твій батько чудово знав це.

— Тато його знав? Ти ніколи мені не розповідала.

— Він не знав його особисто, — сердито пояснила Олівія, — він оддалік за ним спостерігав. Але того вже було досить, щоб зрозуміти, що він кретин.

— Теодор плаче, — сказав Христофер. — Мені треба йти.

І тут — немов веселка — зателефонував Джек Кеннісон.

— На завтра передають ясну погоду. Зустрінемося на стежці біля річки?

— Не бачу перепон, — відповіла Олівія. — Виїжджаю о шостій.

Вранці, коли вона вїжджала на парковку біля річки, Джек Кеннісон уже стояв там, притулившись до свого червоного автомобіля, і кивнув Олівії, не виймаючи рук із

кишень. Він був у куртці, якої вона раніше на ньому не бачила, — блакитного кольору, кольору його очей. Їй довелося дістати з багажника кросівки і взути їх просто в нього на очах, що їй було дуже неприємно. Кросівки вона купила у відділі чоловічого взуття відразу по смерті Генрі. Широкі, бежеві, вони все ще нормально зашнуровувалися, все ще «ходили». Олівія розігнулася, важко відсапуючись.

— Ходімо, — сказала вона.

— А що як мені заманеться відпочити на лавці, на першій милі? Я знаю, що ви любите ходити без зупинок.

Олівія глянула на нього. Його дружина померла п'ять місяців тому.

— Я відпочиватиму з вами, коли вам того захочеться, — пообіцяла вона.

Річка простягалась ліворуч од них, вона в одному місці розширювалась, і на островці вже буюла яскрава зелень.

— Тут мої предки гребли проти течії на довбанках, — сказала Олівія. Джек не відповів. — Я думала, мої онуки теж ходитимуть по цій річці проти течії. Але мій онук росте в Нью-Йорку. Я розумію — такий вже сучасний світ, але це дуже боляче. Розвіаємо нашу ДНК по всьому світу, наче кульбаби пушинки.

Олівії довелося йти повільніше, пристосовуючись до Джекової неквапливої ходи. Це було важко, як от, наприклад, коли не можеш швидко втамувати спрагу.

— У всякім разі, ви маєте ДНК, яку можна розвіяти, — відповів він, все ще тримаючи руки в кишенях. — А от у мене і внуків не буде. Принаймні, справжніх.

— Тобто? Що значить «справжніх»?

Він довго мовчав. Вона чекала. Поглянувши на нього, зауважила, що вигляд у нього доволі кепський: щось неприємне було у виразі його обличчя, голова витягнулася вперед, а плечі зсунулися ще більше.

— Моя дочка обрала собі альтернативний спосіб життя, далеко, в Каліфорнії.

— Мені здається, що саме Каліфорнія — найбільш вдале для цього місце, тобто для альтернативних способів життя.

— Вона живе із жінкою, — пояснив Джек. — Вона живе із жінкою, як інші живуть із чоловіком.

— Зрозуміло, — сказала Олівія.

Вони вже дійшли до покажчика першої милі — у тіні стояла гранітна лава.

— Хочете посидіти? — запитала Олівія.

Джек сів, сіла й вона. Обоє дивилися на річку. Ось пройшла повз літня пара, тримаючись за руки, обоє кивнули їм, наче також визнаючи їх парою. Коли пара відійшла на певну відстань, щоб не було чути їхньої розмови, Олівія запитала:

— Я так розумію, ви не схвалюєте спосіб життя вашої дочки?

— Я категорично цього не схвалюю, — Джек випнув підборіддя. — Можливо, я доволі поверхова людина.

— Що ви! Ви людина витончена, — заперечила Олівія і додала: — А втім, із власного досвіду можу припустити, що це одне і те саме.

Він подивився на неї. Його старечі брови високо злетіли від подиву.

— Правда, сама я зовсім не витончена. Селючка. І схильна до пристрастей і упереджень, як справжня селючка.

— І що це означає? — запитав Джек.

Олівія вийняла з кишені сонячні окуляри і вдягла їх. Через якийсь час Джек сказав:

— Давайте будемо відвертими: коли б ваш син заявив вам, що спить із чоловіками, закоханий в чоловіка, живе з ним, створює з ним «сім'ю», — ви і справді вважаєте, що не були б проти?

— Я не була б проти, — різко відповіла Олівія. — Я усією душею любила б його.

— Це звичайні сентименти з вашого боку, — дорікнув її Джек. — Ви не знаєте, що б ви відчули, бо вам не довелося цього пережити.

В Олівії спалахнули щоки. Вона відчула, як під пахвою однієї руки в неї виступив піт.

— Я багато чого пережила.

— Що, наприклад?

— Наприклад, мій син одружився з гадюкою, яка спершу перевезла його до Каліфорнії, а потім покинула.

— Статистично, Олівіє, таке часто трапляється. З п'ятдесятьма відсотками.

— То й що? — Джекова відповідь вразила її своєю дурістю і бездушністю. — А яка статистика щодо дітей-геїв? — запитала Олівія.

Її ступні видалися їй величезними, вони кидалися їй в очі. Вона прибрала ноги під лавку.

— Вона змінюється. У кожному новому дослідженні нові дані. Але цілком очевидно, що не п'ятдесят відсотків наших нащадків стають геями.

— А може, вона зовсім не гейка, — припустила Олівія. — І вона просто терпіти не може чоловіків.

Джек Кеннісон схрестив руки на блакитний куртці й пильно дивився поперед себе.

— Не впевнений, що це вдала тема для розмови, Олівіє. Я ж не пропонував вам теорію про те, чому ваш син узяв за дружину негідницю.

Олівія якийсь час опановувала себе, щоб стриматись через це його зауваження.

— Чудово, — сказала вона. — Ви такі милі речі говорите.

Вона піднялася з лави і пішла, не подивившись у його бік, він теж встав. Вона почула його кроки за спиною і тоді

пішла повільніше, щоб він зміг іти поруч. Вона прямувала назад до автомобіля.

— Я ніяк не можу збагнути, що ви маєте на увазі, назвавшись селючкою. Мені здається, у нашій країні немає селянства. Можливо, ви мали на увазі, що ви ковбойка, — Олівія кинула на нього погляд і зі здивуванням зауважила, що він усміхається. — На роль ковбойки ви цілком підходите, — сказав він.

— Чудово, я — ковбойка.

— А значить — республіканка? — з хвилю помовчавши, спитав Джек.

— О, на Бога! — Олівія зупинилася і глянула на нього крізь сонцезахисні окуляри. — Я ж сказала — ковбойка, а не дебілка! Ви мали на увазі, що у нас ковбой президент? Чи що до нього президентом був актор, який грав ковбоїв? Дозвольте повідомити вам, що наш теперішній дебіл, колишній кокаїновий наркоман, ніколи ковбоем не був. Він може носити всі можливі на світі ковбойські капелюхи, та насправді він завжди буде пещеним синочком багатія. Мене від нього аж верне.

Вона реально знавісніла, тож не відразу помітила, що Джек дивиться кудись убік, що його обличчя втратило будь-який вираз, неначе подумки він полетів від неї геть і чекає, поки вона випустить пару.

— Боже! — промовила вона нарешті. — Не може бути!

— Чого не може бути?

— Ви за нього голосували.

Джек здавався змученим.

— Ви голосували за нього. Ви, пан Гарвард. Пан Мегамо-
зок. Ви проголосували за оте стерво!

Він розсміявся.

— Боже мій, ви і справді схильна до пристрастей і упере-
джень, як справжня селючка.

— Саме так, — відтяла Олівія. Вона рушила вперед своїм звичайним темпом, кинувши йому через плече: — Принаймні, у мене немає упередження проти гомосексуалів.

— Так, — кинув він їй услід. — Тільки проти білих чоловіків з грошима.

«Твоя правда, чорти б тебе вхопили!» — подумала вона.

Вона зателефонувала Банні, а та (Олівія не йняла віри!) зайшлася диким реготом.

— Олівіє! — вигукнула вона. — Невже це так важливо?

— Важливо, що хтось голосував за людину, яка бреше всій країні. Банні, на Бога, цей світ поринув у суцільний безлад.

— Загалом, твоя правда, — погодилася Банні. — Але наш світ весь час поринає у суцільний безлад. Мені здається, вам приємно спілкуватися одне з одним, тому варто попуститися.

— Мені зовсім не приємне його товариство, — відрубала Олівія і жбурнула слухавку. Ніколи вона не думала, що Банні така дурепа, аж ось на тобі!

Жахливо, коли тобі нема до кого заговорити. Це Олівія відчувала дедалі гостріше. Вона зателефонувала Христові.

— Він республіканець, — сказала вона.

— Це жахливо, — відповів Христові. І додав: — Я гадав, ти дзвониш дізнатися, як твій онук.

— Певна річ, я хочу знати, як він. Шкода, що ти мені не дзвониш.

Олівія ніяк не могла збагнути, коли й через що розірвався її зв'язок із сином.

— Я ж дзвоню тобі, мамо, — заперечив Христові. — Тільки...

— Що?

— З тобою важко розмовляти.

— Ясно. У всьому винна тільки я.

— Ні, в усьому завжди винен хтось інший. Це я і хотів сказати.

Напевно, винен психотерапевт її сина. Хто б міг коли подумати про таке? Олівія вимовила в трубку:

— «Не я, — сказала Маленька Руда Курочка».*

— Що?

Олівія повісила слухавку.

Минуло два тижні. Вона прогулювалася вздовж річки раніше шостої, щоб не перетинатися з Джеком і тому, що тепер прокидалася ще раніше. Весна була чудова. Зірочки попробували голівками ялівець, біля кам'яної лавки повискакували групки пурпурових фіалок. Вона пройшла повз ту саму літню пару, яка, як і раніше, трималася за руки. Після цього вона перестала виходити на прогулянку. Кілька днів вона не вставала з ліжка, чого — наскільки пам'ятала — не робила ніколи в житті. Вона була не з тих, хто любить повалятися в ліжку.

Христофер не дзвонив. Банні не дзвонила. Джек Кеннісон не дзвонив.

Одного разу вона прокинулася опівночі. Ввімкнула комп'ютер і написала на Джекову електронну адресу (адресу вона зберегла відтоді, як вони їздили на концерт до Портленда): «Ваша дочка вас ненавидить?»

Вранці прийшла проста відповідь: «Так».

Олівія почекала два дні. Потім написала: «Мій син мене теж ненавидить».

Через годину прийшов питання: «Це вас вбиває?»

Вона відповіла негайно: «Це мене вбиває. Страшенно вбиває. І це, мабуть, моя провина, тільки я чогось не розумію. Я пам'ятаю наше минуле не так, як це пам'ятає він. Він ходить до психіатра, що зветься Артуром, і мені здається,

* Фраза із американської казки.

що до цього доклав руку Артур». Олівія зупинилася, довго сиділа, потім натиснула кнопку «Відправити». І негайно ж написала: «P. S. Але це, мабуть, і моя провина. Генрі говорив, що я ніколи ні за що не прошу пробачення, можливо, він мав рацію». Вона знову натиснула кнопку «Відправити». Потім написала: «P. S. ЗНОВУ. Він мав рацію».

На це відповіді не було, й Олівія почувалася школяркою, об'єкт обожнювання якої пішов з іншою дівчинкою. Насправді у Джека, цілком ймовірно, була якась інша «дівчинка», тобто жінка. Літня жінка. Таких море, та ще й республіканок.

Вона лежала на ліжку в своїй крихітній кімнатці — «валяці» і слухала транзистор, притискаючи його до вуха. Потім вона підвелася і вийшла надвір, взявши із собою пса на повідку, бо як не прив'язати його, то він здатен з'їсти якусь із кішок Муді — таке вже було.

Коли вона повернулася, сонце було в зеніті, тільки для неї то був найгірший час. Ліпше вона почувалася тільки з настанням сутінків. Як вона любила довгі весняні вечори, коли була молодішою і все життя в неї було попереду! Олівія перебирала продукти в буфеті, шукаючи корм для собаки, коли почула сигнал автовідповідача. Було просто смішно, з якою радісною надією вона подумала, що їй телефонували Хрис або Банні. То був голос Джека Кеннісона: «Олівіє, чи не могли б ви до мене приїхати?»

Вона почистила зуби, собаку залишила у вольєрі.

Його блискучий червоний автомобільчик стояв на вузьенькій в'їзній алеї. Олівія постукала в двері — ніхто не відповів. Вона штовхнула двері — не замкнені.

— Агов?

— Привіт, Олівіє. Я тут, у дальній кімнаті. Лежу. Зараз піднімуся і вийду.

— Ні, — проспівала вона, — не піднімайтеся. Я сама вас знайду.

Вона знайшла його в нижній кімнаті для гостей. Він лежав на спині, заклавши руку за голову.

— Я радий, що ви приїхали, — сказав він.

— Вам знову зле?

Він скупно всміхнувся:

— На душі лише кепсько, а тіло ще працює, — він відсунув ноги. — Ходіть сюди, — сказав він. — Посидьте. Може, я і багатий республіканець, але не такий вже багатий, як ви таємно сподівалися. У будь-якому разі... — він зітхнув і похитав головою. Сонячне світло ввірвалося струменем у вікно і торкнулося його очей, зробивши їх ще блакитнішими. — У будь-якому разі, Олівіє, ви можете говорити мені будь-що — наприклад, що ви били свого сина до синців, — я не стану звинувачувати вас за це. Не думаю, що став би. Я бив свою дочку емоційно. Я два роки з нею не розмовляв, ви можете уявити собі таке?

— Я кілька разів і справді вдарила сина, — зізналася Олівія. — Коли він був маленьким. Не шльопнула — відлупцювала.

Джек Кеннісон кивнув. Один раз.

Олівія ступила крок у кімнату, опустила сумку на підлогу. Джек не сів на ліжку, лежав нерухомо на спині, — старигань із великим черевом. Живіт його скидався на мішок, набитий соняшниковим насінням. Блакитні Джекові очі пильно дивилися, як вона наближається до нього, а кімната була наповнена спокоєм післяполудневого сонячного світла. Світло лилося крізь вікна, падало на ліжко, освітлювало шпалери на всій стіні. У вікно видно було блакитне небо, кущі та кам'яну стіну. Тиша цього сонячного саява раптом замкнулася навколо Олівії, і її пересмикнуло від огиди, коли гарячий промінь сонця торкнувся її оголеного зап'ястя.

Вона глянула на Джека, відвела погляд, знову глянула на нього. Сісти з ним поряд означало заплющити очі на кричущу самоту цього осяяного сонцем світу.

— Боже, мені страшно, — промовив він.

Вона мало не сказала: «Годі. Терпіти не можу таких страхопудів». Вона могла б сказати це Генрі, та будь-кому. Ймовірно, тому, що терпіти не могла перелякану частку власного «я», — ця думка промайнула у неї в голові і зникла: зараз в ній боролися відразу і нерішуче бажання. Підійти до ліжка Олівію змусив спогад про Джейн Голтон у приймальні лікаря — свобода, легкість, з якою вони теревенили, можливі були тому, що на прийомі у лікаря Джек, потребуючи Олівії, дав їй місце в цьому світі.

Тепер він невідривно дивився на неї своїми блакитними очима. Вона сіла поряд із ним і побачила в тих очах його вразливість, заклик, страх; вона зважилася покласти долоню йому на груди і почула стукіт його серця, яке колись та й зупиниться, як зупиняються всі серця. Але зараз поки ще не настало це «колись», зараз їх огортає тиша у залитій сонцем кімнаті. Вони були тут удвох, і тіло Олівії — її старе, гладке, обвисле тіло — раптом відчуло відверте бажання його тіла. Те, що вона не любила Генрі ось так, не бажала його так багато років до його смерті, засмутило її і змусило заплющити очі.

«Ось чого не знають молоді, — подумала Олівія, лягаючи поруч із цим чоловіком, відчувши його руку на своєму плечі, на руці біля ліктя, — ось чого не знають молоді. Вони не знають, що зморшкуваті, старі тіла відчують таку ж жагу, як їхні, молоді та пружні; що не можна бездумно відкидати кохання, наче якесь тістечко з тарілки, на якій лежать інші тістечка, і цю тарілку вам знову підсовують. Та коли вже вам запропонували кохання, ви вибираєте його або не вибираєте. І коли її тарілка була наповнена добротою

і великодушністю Генрі, а це їй обтяжувало й поступово вона все порозкидувала по крихті, то так вона чинила лише тому, що не розуміла, що день по дню несвідомо і нерозважливо розтринькувала життя.

Що з того, що цей чоловік, який зараз лежить поруч із нею, зовсім не такий, як той, кого вона обрала замолоду? Вочевидь, і він вибрав би не її. Але зараз вони тут удвох — Олівія уявила собі дві складені разом скибочки швейцарського сиру — із дірами на місці шматків, що їх видерло життя.

Олівія заплющила очі, і все її втомлене ество пронизували хвилі вдячності й жалю. Вона малювала в уяві цю тиху кімнату, залиту сонцем стіну, зелень за вікном. Цей світ збирав її з пантелику. Та поки що їй не хотілося його полишати.

Відгуки про роман Е. Страут «Олівія Кіттеридж»

«Поціновувачі художньої літератури, запам'ятайте це ім'я: Олівія Кіттеридж. ...Ви ніколи її не забудете. Честь і шана Елізабет Страут, яка не лише створила своєрідний образ Олівії, а й зробила це надзвичайно виразно... Ви шалено закохаєтеся... Майстерність Страут полягає в тому, як вона будує свої історії, наповнює їх тонкою іронією і моментами справжніх несподіванок та сильних почуттів — це неперевершено... Розкішний, потужний матеріал.

— *USA Today*

«Ви зі здивуванням усвідомите, що й далі думаете про цю яскраву героїню, навіть коли прочитаєте книжку»

— *Newsweek*

«Елізабет Страут пише про те, як погано ми знаємо одне одного, яких «відчайдушних зусиль докладає кожна людина для досягнення бажаного» і про цілющу силу, здавалось би, таких дрібниць, як спільний спогад чи обережок тюльпанів. Саме про це її чудова книжка».

— *People*

«Страут подає буденність із дивовижного ракурсу».

— *The New Yorker*

«“Будь зі мною” та “Емі й Ізабель” були хорошими; ця книжка краща... Вона про те, як люди сприймають інших, а ще про те, як люди сприймають себе... Задоволення від читання «Олівії Кіттеридж» пов’язане з ідентифікацією зі складними, не завжди приємними персонажами».

— *The New York Times Book Review*

«Елізабет Страут чудово пише про компроміси і маленькі радощі тих, кого ми називаємо зрілими людьми. Делікатна, уважна, прониклива і глибоко зворушлива, «Олівія Кіттеридж» дарує справжнє задоволення і глибину почуттів, заради яких я читаю художню літературу»

— *Ann Packer*

«Елізабет Страут відроджує мою віру у світ, у здатність художньої літератури робити його і навіть темряву світлішими та змушує всіх нас почуватися оновленими, очищеними й радісними. Боже мій, читати її — справжня насолода!»

— *Richard Bausch*

Бесіда з Елізабет Страут та Олівією Кіттеридж

Олівія Кіттеридж і Елізабет Страут зустрілися з членами читачького клубу «Random House» у кондитерській міста, де живе Олівія, — Кросбі штату Мен.

Читацький клуб «Random House»: Дякуємо вам обом за те, що зустрілися з нами. Нам дуже приємно.

Олівія Кіттеридж: Ну, я б сказала, що це доволі незвично.

Елізабет Страут: Приємно зустрітися, дякую.

ЧК: Панно Страут, наше перше питання до вас. Яких героїв вам було найлегше описувати?

ЕС: Найлегше давався образ самої Олівії. Вона така енергійна, така сильна у своїх прагненнях і переконаннях, вона явилась мені абсолютно сформованою і завдала небагато клопоту. Щоразу, як вона заходила у двері, їхала у своєму автомобілі чи прогулювалася понад річкою, я без перешкод ішла за нею. Легкий для мене був образ Гармона. Його цілковитий смуток допоміг мені розкрити його образ, змусив співчувати його ситуації. Луїза Ларкін явилася мені так само виразно, і Джек Кеннісон, і Анджела О'Міра. І, певна річ, незворушний Генрі.

ОК: Чекайте, то ви за мною стежили? Я так і знала. Не розумію, чому вам конче треба було писати про мене. У Кросбі є набагато цікавіші люди.

ЕС: Я й розповідала про них, Олівіє. Але саме ви цікавите мене найбільше. Ви сувора, складна, приязна і часом жорстока. По суті, ви певною мірою — кожен із нас.

ЧК: Чудово сказано, панно Страут. Саме складність натури Олівії змусила вас писати про неї збірку коротких новел, а не роман? Чому ви обрали саме цей формат?

ЕС: Цей формат я обрала насамперед тому, що передбачала, що силу характеру Олівії найкраще змалювати саме в епізодах. А ще я думала, що читачу іноді треба трохи відпочити від неї.

ОК: Відпочити від мене?

ЕС: Гаразд, Олівіє, можете з цим не погоджуватися. До того ж мені подобаються різні точки зору, і я вважала, що читачеві буде цікаво дивитися на вас очима різних членів вашої громади. Ви — Олівія, але ви також жителька міста, тому ваша роль у всіх її проявах може бути розкрита саме в таких історіях.

ОК: Ну, добре, стосовно громади: чи були самотні люди в Кросбі відверто нудними для вас, і чи подобалося вам виказувати таємниці літніх пар, які одружилися так давно, що ніхто й гадки не мав, що у них ще можуть бути якісь таємниці?

ЕС: Олівіє, я гадаю, що було б неправильно стверджувати, ніби самотні жителі Кросбі нудні для мене. А ще я думаю про половину населення цієї країни, що живе у шлюбі. А це означає, що історія міста — це історія одружених пар. У книжці також є історії про не одружених жителів. Анджі О'Міра була самотньою впродовж усього життя, і вона анітрохи не нудна для мене. Те саме стосується бідолашного Кевіна Коулсона. А ще Ребека — молода і самотня, її історія мені дуже близька. І Джулія, яка втекла, — здається, вона може бути самотньою деякий час, залежно від того, як вирішить вчинити Брюс. Чи подобається мені виказувати таємниці літніх одружених пар? Я просто шалію від цього.

Сім'я — це завжди джерело величезної драми для письменника-романіста. Це наші найінтимніші стосунки, в яких ми по-справжньому розкриваємось, і, можливо, саме тому я вирішила написати про різноманітні сімейні стосунки. Щоправда, це не було свідоме рішення. Але ж усім хочеться довідатися чиясь таємницю...

ЧК: Ми точно не відмовимось. Насправді ми знемагаємо від цікавості — пані Кіттеридж, панна Страут, — чому в історіях стільки уваги приділяється солодошам?

ОК: А й справді. Раз вже про те зайшла мова, то склалося враження, що ви рахували всі смаколики, що їх я їла!

ЕС: Гадаю, саме Олівія запропонувала зустрітися в цій кондитерській, де ми зараз сидимо. А чом би й ні? Озирніться навколо. Олівія живе в такому часі і в такому місці, де повно кондитерських. Вона любить комфорт, як і для багатьох із нас, солодощі є для неї джерелом комфорту. Не можна сказати, що вона не дбає про свою фізичну форму, але солодощі репрезентують її цілковиту нерозсудливість у прагненні вгамувати власні апетити.

ОК: А ви хіба не маєте схильності поласувати солоденьким?

ЕС: Ну, припиніть виправдовуватись, Олівіє. Я чудово знаю, скільки задоволення може принести хороший пончик.

ЧК: Ми всі це знаємо.

ОК: Але поки ми не відійшли від теми таємниць: що Анджі О'Міра розказала вам про свої страхи? Хто це знав?

ЕС: От бачите, ви не менше за інших любите таємниці. Бідолашна Анджі, нелегке в неї життя.

ОК: Ви підозрювали, що це через Анджі у її старенької матері в будинку для старих людей з'явилися синці?

ЕС: Ну, це вирішувати читачеві. Але Анджі роками страждала від тієї історії з Малколмом Муді. Вона не

думала, що заслуговує набагато кращого, аж до кінця історії, коли — знає хтось чи ні — вирішила, що її гідність все ще можна врятувати, позбувшись ролі «іншої жінки».

ОК: А Сюзанна взагалі з вами контактувала? Цікаво, що тепер з цією нікчемою.

ЕС: Я уявлення не маю, що тепер із Сюзанною, але сподіваюсь, що вона рятує людям життя, заохочуючи людей проходити колоноскопію. До речі, вам, думаю, теж не завадило б.

ЧК: Пані Кіттеридж, змінимо тему, бо здається, що вам трохи некомфортно. Панно Страут, дозвольте поцікавитись, звідки у вас інформація про Генрі і...

ОК: Так, хвилиночку. А на що ви натякали щодо Генрі і Деніз Тибодо?

ЕС: Я ні на що не натякала, Олівіє, і вам це відомо. Дивіться, ви ж розумна жінка, і ви не боїтеся правди. Ви напевно знаєте, що часом для тривалого шлюбу невидовижу, коли чоловік чи дружина захоплюються кимось іншим, як це трапилося й з вами. Якщо Генрі прагнув почуватися бажаним у спосіб, в який ви це прагнення не задовольняли, то не дивує факт, що він міг потягнутися до людини, що потребувала його. Він нічого з цим не робив, а ви нічого не робили з вашим захопленням іншим. До всіх ваших проблем, ви з Генрі були дуже добрими друзями, і ви кохали одне одного, як уміли.

ЧК: Так, пані Кіттеридж, ми всі співчуваємо вашій утраті. Пан Кіттеридж був чудовою людиною. Чи зауважили ви якісь зміни в собі по смерті Генрі?

ОК: Коли чоловік, з яким ви були одружені багато-багато років, помирає, ви тривалий час взагалі нічого не помічаєте. Лише біль і жах. А потім ви раптом читаете про себе у книжці.

ЕС: Що ви дізналися нового про себе, прочитавши книжку?

ОК: Що я не здатна контролювати все. До цього я не замислювалася над цим. Та з того часу я стала завважувати, що трапляються речі, яких ти не можеш контролювати. Ти можеш їх прийняти. Дивовижно, справді.

ЧК: Саме так, дивовижно.

ОК: Знаєте, що ще дивовижно? Ця книжка. Це, можливо, найдивніша річ, яка траплялася зі мною, — читати її, але я думала, що це було збіса добре. І все ж я ніколи не думала порівнювати двох Кевінів — знаєте, малий Бонні і син Коулсонів. Ви навмисно писали їх так подібно?

ЕС: Ну, як на мене, здається, вони не такі вже й подібні. Кевін Коулсон був дуже пригніченим молодим чоловіком з особливою і надзвичайно складною сімейною історією. А син Бонні, Кевін, походив з благополучної родини, і він мав чудові стосунки з обома батьками. Якщо він трохи нервував через свою молоду дружину і її непохитні вегетаріанські вподобання — що ж, навряд чи це така вже велика проблема. Точно не настільки велика, як те, з чим зіткнувся Кевін Коулсон.

ОК: Уявляю — не їсти морквяного супу, бо він на курячому бульйоні. Ненавиджу подібні дурощі.

ЧК: Пані Кіттеридж, наше наступне питання до вас. Кого з ваших учнів ви пам'ятаєте найкраще?

ОК: Ох, була у мене кілька років тому юна дівчина. Така кмітлива. Вродлива дівчина. У неї в очах часто стояли сльози. Вона прийшла поговорити зі мною після занять, і дивилась на мене очима, сповненими сліз. Зрештою вона розповіла, що відбувалося. Але я не збираюсь вам це переповідати.

ЕС: Які учні нагадували вам вас саму?

ОК: Шалені. Я не маю на увазі божевільні. Я маю на увазі навіжені. Діяльні і активні.

ЧК: Цікаво. Панно Страут, чи впізнаєте ви себе в Олівії? У Генрі? У Христофері?

ЕС: Насправді я впізнаю себе у всіх своїх героях. Щоб уявити, як воно — бути іншою людиною, мені доводиться використовувати свій власний досвід і реакції на світ. Я маю звернути увагу на те, що я відчула і побачила, а тоді максимально розвинути ці реакції, і при цьому історія має залишатися психологічно і емоційно правдивою. Багато разів після написання оповідання чи роману я ловила себе на думці, що от, я відчуваю те, що (наприклад) відчувала б Олівія. Але насправді все навпаки.

ЧК: Яку рису Олівії ви вважаєте найкращою? Як гадаєте, вона знає, як її сприймають люди в містечку — особливо як сприймали до того, як захворів Генрі?

ЕС: Думаю, Олівія здогадується, як її сприймають містяни. Але не забувайте, сприймають її по-різному. Для когось вона прониклива і приязна. Для інших — владна і прискіплива. Думаю, вона певною мірою вважає, ніби її не обходить думка інших про неї, але також я думаю, що насправді — обходить. Вона доволі вразлива, як тоді, коли її перша невістка висміює її нову сукню. І вона надзвичайно пишається своїм родоводом. Як на мене, вона може не усвідомлювати, яким насправді владним є її ставлення до сина. Але найкраще в Олівії — це її прямота, її здатність постійного самопізнання. В той час як вона, як і більшість із нас, не помічає чогось у собі, вона не соромиться пізнавати себе; вона прагне до істини. За це її, думаю, можна похвалити.

ОК: Та ну. Це дрібниці.

ЧК: Що, як ви сподіваєтесь, читачі винесуть з роману — чи, точніше, новел — про Олівію?

ЕС: Я хотіла б, щоб мої читачі відчули захоплення силою людської стійкості, стійкістю любові перед різноманітними перепонами; щоб збагули, що повсякденне життя не завжди легке, воно справді заслуговує на повагу. Ще я сподіваюся, що читачі глибше — або інакше — зрозуміють, що

значить бути людиною, ніж, можливо, розуміли раніше. Ми страждаємо від осудів, виправдань себе та інших, і я хотіла б, щоб читач відчув, що всі ми, більшою чи меншою мірою, перебуваємо в однаковому становищі, адже ми любимо і засмучуємо одне одного, і що ми (більшість із нас) щосили стараємося, і що поразки і досягнення є у кожного з нас.

ЧК: Дуже дякуємо вам обом за те, що приділили час. Це було чудово.

ЕС: Поки ви не пішли, Олівіє, дозвольте поцікавитись, чи ви думаєте, що Патті намагалася позбавити себе життя? Бо з цим усе не зовсім зрозуміло.

ОК: З якого дива Патті намагатися позбавляти себе життя? У неї чудовий чоловік, вона навіть квіти для нього збирала, і вона так дбає про сім'ю. А ще у неї чудова, розумна мама, і якщо вона з необережності підходить так близько до краю того урвища, то що ж удієш, нещасні випадки часто трапляються на цих стрімких прибережних скелях. Позбавити себе життя? Та ви з глузду з'їхали.

ЕС: Але чи не здається вам, що суїцидальних думок — чи спроб суїциду — забагато як для такого невеличкого містечка? Чому це так, на вашу думку?

ОК: Ви, Елізабет, може, й письменниця, але, по-моєму, питання ваше якесь ідіотське, я вам навіть більше скажу — це не ваша собача справа. Бувайте, народ. Мені ще город сапати.

Зміст

Аптека.....	4
Приплив.....	39
Піаністка.....	61
Невеличкий поштовх.....	77
Голодування.....	94
Інший шлях.....	132
Зимовий концерт.....	156
Тюльпани.....	176
Кошик мандрівок.....	206
Кораблик у пляшці.....	229
Охорона.....	252
Злодійка.....	295
Річка.....	316

Літературно-художнє видання

**Страут Елізабет
ОЛІВІЯ КІТТЕРИДЖ**

Роман

**ТОВ «ВИДАВНИЧА ГРУПА КМ-БУКС»
04060, Київ, вул. Олега Ольжича, 27/22, офіс 3**

**info@kmbooks.com.ua
www.kmbooks.com.ua**

**Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5006 від 06.11.2015**

**Формат 84×108/32
Умов. друк. арк. 18,48. Обл.-вид. арк. 14,8
Замовлення № 0216381**

**Віддруковано у Державному видавництві «Преса України»
03047, Київ, просп. Перемоги, 50
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК №310 від 11.01.2001 р.**



«Поціновувачі художньої літератури, запам'ятайте це ім'я: Олівія Кіттеридж... Ви ніколи її не забудете... [Елізабет Страут] вибудовує свої історії з неабиякою іронією, присмачуючи моментами непідробного здивування й потужних емоцій... Розкішна, сильна книжка».

USA Today

Часом уперта, часом терпляча, подеколи прониклива, а наступної миті все заперечує... Олівія Кіттеридж, вчителька на пенсії, безжально критикує зміни в рідному містечку Кросбі, штат Мен, і в світі загалом, однак не завжди помічає, як змінюються люди, що її оточують: піаністка, яку переслідує кохання з минулого, колишній студент, що втратив бажання жити, дорослий син, якого тероризує її ірраціональна чутливість, і нарешті — чоловік Генрі, для якого їхній шлюб є водночас благословенням і прокляттям. У той час як жителі містечка борються зі своїми проблемами — незначними і жахливими, — Олівія починає глибше усвідомлювати, ким вона є і яким є її життя — іноді це боляче, проте завжди чесно. З Олівією Кіттеридж читач отримує змогу зазирнути у внутрішні конфлікти особистості, її трагедії й радощі, здатність усе це витримати.

«Смішна, часом лиха й водночас схильна до каяття, Олівія Кіттеридж уособлює життєву силу, що зачаровує, — вона живе! І коли цієї жінки немає на сцені, ми не можемо дочекатися, коли знову її побачимо. Саме вона змушує нас нетерпляче гортати сторінки».

San Francisco Chronicle

«Страут вдається з неабиякою силою оживити буденність».

The New Yorker

ОДНА З НАЙКРАЩИХ КНИЖОК РОКУ ЗА ВЕРСІСІЮ:

USA Today • The Atlantic • The Washington Post Book World • Seattle Post-intelligencer • Entertainment Weekly • The Christian Science Monitor • San Francisco Chronicle • Salon • San Antonio Express-News • Chicago Tribune • The Wall Street Journal

ISBN 978-617-7409-48-8



9 786177 409488